fondată în 1895
bpt
serie nouă

balzac

moș goriot

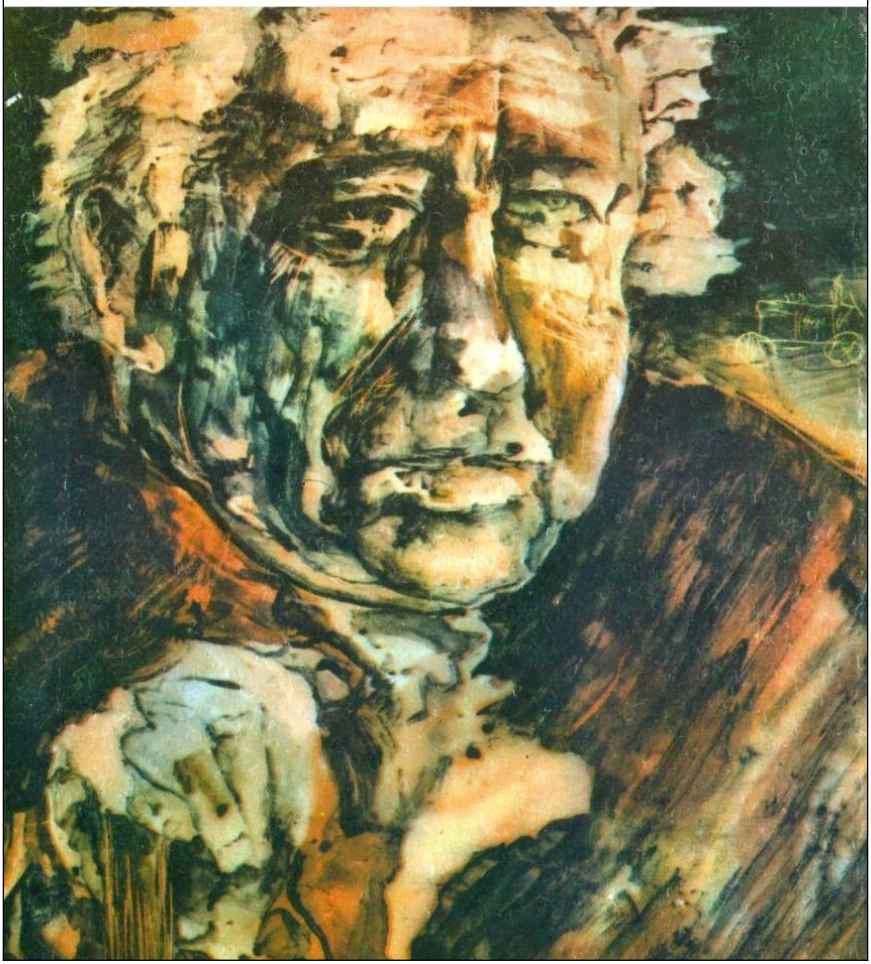

Honoré de Balzac

Moş Goriot

Traducerea: Cezar Petrescu

Marelui şi ilustrului
Geoffroy Saint-Hilaire,[1]
drept mărturie a admiraţiei mele
pentru lucrările şi geniul său.
de BALZAC

Doamna Vauquer, născută de Conflans, este o femeie în vârstă, care de vreo patruzeci de ani ţine la Paris o pensiune de familie în strada Neuve-Sainte-Geneviève, între Cartierul Latin şi foburgul Saint-Marcel. La această pensiune, cunoscută sub numele de Casa Vauquer, se primesc deopotrivă bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, fără ca vreodată gura clevetitoare a lumii să fi găsit ce să scornească despre cele ce se petrec în această respectabilă casă. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că de vreo treizeci de ani nu s-a pomenit printre clienţi nicio femeie tânără, iar pentru ca vreun tânăr să ajungă a locui aci, trebuia ca familia să-i trimită o sumă prea mică să-şi ţină zilele. Cu toate acestea, în anul 1819, dată la care începe drama ce urmează, se afla aci în pensiune o biată fată. Oricât de

[1] *Geoffroy Saint-Hilaire* (1772—1844), naturalist francez, membru şi mai apoi preşedinte al Academiei Franceze, autorul unor tratate privind evoluţia vertebratelor.

discreditat ar fi azi cuvântul dramă, după chipul deşănţat şi fără noimă în care a fost risipit în aceste vremuri de jalnică literatură, e nevoie totuşi să-l folosim aici; nu fiindcă această istorisire ar fi dramatică în sensul adevărat al cuvântului, ci fiindcă sfârşind cartea veţi vărsa poate cite va lacrimi *intra muros* şi *extra muros*[2]*.* Fi-va ea oare înţeleasă şi dincolo de zidurile Parisului? Îngăduie-ni-se a ne îndoi, căci nu se poate pricepe felul cu totul deosebit al unei asemenea scene, plină de tâlcuri şi de culoare locală, decât între colinele Montmartre şi dealurile de la Montrouge, în această ilustră vale a dărăpănăturilor ce stau să se surpe şi a gârlelor negre de noroi; vale plină de suferinţe reale, de bucurii prea adesea amăgitoare şi atât de cumplit zbuciumată încât nu ştiu ce fapt ar trebui să se întâmple pentru a lăsa o senzaţie de oarecare durată. Totuşi, chiar şi în această lume se ivesc ici şi colo dureri care, prin vălmăşagul lor de vicii şi virtuţi, dobândesc o oarecare măreţie şi solemnitate; în faţa lor egoismele şi interesele amuţesc; dar senzaţia cu care rămâi ţine numai bine cât ai înfuleca pe nemestecate un fruct savuros. Carul civilizaţiei, întocmai ca acela al idolului de la Jaggernat[3], trecând peste o inimă care nu se lasă atât de uşor zdrobită şi în care i s-a împiedicat roata, abia dacă îşi încetineşte o clipă mersul, o. Striveşte şi îşi urmează mai departe drumul glorios. Aşa veţi face şi domniile-voastre, care ţinând această carte în mână vă cufundaţi în toată voia în jilţul moale, spunându-vă: „O fi, poate, o poveste amuzantă”. Dar după ce veţi fi aflat taina chinurilor lui moş Goriot, veţi

---

[2] Înăuntrul şi în afara cetăţii (lat.). În text cu sensul de înăuntrul şi în afara Parisului.

[3] *Jaggernat* sau *Djaggernat,* localitate în India, unde aveau loc anual mari serbări, religioase, în cursul cărora statuia zeului cetăţii era plimbată într-un car uriaş printre pelerini.

(Notele de subsol, neurmate de vreo menţiune specială, aparţin prof. Theodosia Ioachimescu.)

cina cu poftă, punând lipsa dumneavoastră de sensibilitate pe seama autorului, învinuindu-l că a depăşit măsura şi că face poezie. Ah! ţineţi minte însă: drama aceasta nu este o plăsmuire sau un roman. *All is true*[4]; ea este atât de adevărată, încât oricine poate s-o regăsească în propria sa viaţă, în propriul lui suflet.

Casa în care se află această pensiune de familie este proprietatea doamnei Vauquer. E aşezată în josul străzii Neuve-Sainte-Geneviève, acolo unde terenul coboară către strada Arbaletei într-un povârniş atât de repede şi de anevoios, încât numai rareori caii îl urcă sau îl coboară. Iată de ce domneşte o atât de deplină linişte peste toate aceste uliţe înghesuite între domul Val-de-Grâce şi cel al Panteonului, două monumente care schimbă culoarea cerului, împrăştiindu-şi în văzduh răsfrângerile aurii şi înnegurând pământul cu umbrele mohorâte pe care le aştern uriaşele lor cupole. Aici caldarâmul e zvântat; în albia pârâiaşelor nu-i nici apă, nici mâl, şi de-a lungul zidurilor creşte iarba. În drum pe-aici, chiar şi cel mai nepăsător dintre oameni se simte cuprins de tristeţe, ca de altfel toţi cei care trec obişnuit pe aceste străzi. Aici uruitul unei trăsuri ia proporţiile unui eveniment; casele sunt posomorâte, iar din zidurile uriaşe se desprinde un iz de puşcărie. Un parizian care s-ar rătăci prin partea locului, n-ar vedea decât pensiuni de familie sau aşezăminte asemănătoare, mizerie sau plictiseală, bătrâni care îşi aşteaptă moartea şi un tineret zvăpăiat care munceşte în silă. Niciun alt cartier al Parisului nu este mai trist şi – de ce n-am spune-o? – mai puţin cunoscut. Mai ales strada Neuve-Sainte-Geneviève e ca o ramă de bronz, singura potrivită pentru a încadra o dramă ca asta, care nu poate fi îndeajuns înţeleasă dacă nu prezentăm dinainte atmosfera, culorile-i întunecate şi conţinutul ei grav; tot aşa se împuţinează lumina de la o treaptă la alta, şi glasul călăuzei

[4] Totul este adevărat (engl.).

se stinge atunci când călătorul coboară în catacombe. Nimerită asemuire! Căci cine ar putea spune cu hotărâre ce este mai groaznic la vedere: inimi secătuite, sau cranii departe?

Faţada pensiunii dă către o grădiniţă, aşa încât casa cade în unghi drept pe strada Neuve-Sainte-Geneviève, de unde se vede tăiată parcă în toată adâncimea ei. De-a lungul faţadei, între casă şi grădiniţă, se întinde o cărare prunduită, în formă de jgheab, lată cam de un stânjen, din care porneşte o alee presărată cu nisip şi tivită cu muşcate, cu leandri şi cu rodii răsădite în ghivece mari de faianţă albastră şi albă. În această alee intri pe o portiţă, deasupra căreia e bătută o firmă, pe care scrie: „Casa Vauquer”, iar dedesubt: „Pensiune de familie pentru ambele sexe şi alţii”. În timpul zilei, printre zăbrelele portiţei, prevăzută cu un clopoţel cu sunet ascuţit, se întrezăreşte la capătul micului pavaj, pe zidul din faţa străzii, o arcadă imitând marmura verde, zugrăvită de cine ştie ce meşter din cartier. În firida pe care o închipuie această zugrăveală se ridică o statuie, care-l înfăţişează pe Amor. După spoiala scorojită care o acoperă, amatorii de simboluri ar fi înclinaţi poate să descopere în aceasta un mit al amorului parizian, de a cărui iluzie se vor lepăda câţiva paşi mai departe. Sub soclu, o inscripţie pe jumătate ştearsă îţi aduce aminte ete vechimea acestui monument prin entuziasmul pe care-l mărturiseşte faţă de Voltaire reîntors la Paris în 1777:

ORICINE-AI FI, ACESTA ŢI-E STĂPÂNUL;
ŢI-A FOST, ÎŢI ESTE SAU ÎŢI VA FI.

Seara, când se întunecă, poarta cu zăbrele e dublată de un oblon masiv. Grădiniţa, care ţine cât faţada, e cuprinsă între zidul dinspre stradă şi zidul comun cu clădirea vecină, în lungul căreia se întinde o mantie de iederă, care o învăluie toată şi care atrage privirile trecătorilor prin efectul

ei pitoresc pentru Paris. Fiecare perete este îmbrăcat în spalieri şi viţă-de-vie, ale cărei boabe stafidite şi brumate sunt pentru doamna Vauquer, în fiecare an, prilej de îngrijorare şi sămânţă de vorbă cu feluriţii clienţi ai pensiunii. De-a lungul fiecărui zid se întinde câte o alee îngustă, ce duce către un umbrar de tei, cuvânt pe care doamna Vauquer, deşi născută de Conflans, îl pronunţă cu încăpăţânare *tiei,* în ciuda observaţiilor de ordin gramatical pe care i le fac oaspeţii dumisale. Între aceste două alei mărginaşe, străjuite de pomi roditori tunşi ca nişte cariere, se află o tarla pătrată, semănată cu anghinare şi tivită pe margini cu măcriş, lăptuci şi pătrunjel. Sub umbrarul de tei e aşezată o masă rotundă, vopsită verde, iar în jurul ei – câteva scaune. În zilele de zăpuşeală, convivii de la pensiune, care sunt îndeajuns de avuţi ca să-şi îngăduie luxul unei cafele, vin aici să o savureze, pe o dogoare în stare să clocească ouăle şi să scoată puii din găoace. Ridicată în trei caturi şi mansardă, faţada este zidită din piatră şi spoită în culoarea aceea galbenă care sluţeşte toate casele din Paris. Ferestrele – cinci de fiecare etaj – au mici pervazuri pătrate şi sunt împodobite cu jaluzele, una mai sus, alta mai jos, parcă pentru a-şi face în ciuda una alteia. Spatele casei are numai câte două ferestre, cele de la parter având zăbrele. Îndărătul clădirii este o ogradă lată de vreo douăzeci de paşi, în care vieţuiesc în bună pace porci, găini, iepuri de casă şi în fundul căreia se ridică o magazie de lemne. Între magazie şi fereastra bucătăriei e atârnat un dulap de păstrat mâncările, pe sub care trece jgheabul de lături. Ograda aceasta răspunde în strada Neuve-Sainte-Geneviève printr-o portiţă, prin care bucătăreasa azvârle gunoiul din casă după ce curăţă cloaca aceasta cu mare belşug de apă, de teama molimelor.

Făcut parcă înadins pentru a adăposti o pensiune de familie, parterul cuprinde mai întâi o încăpere luminată de cele două ferestre ce dau către stradă şi în care intri pe o

uşă cu geam de sus până jos. Acest salon dă într-o sufragerie, despărţită de bucătărie printr-o scară, ale cărei trepte sunt făcute din scânduri pătrate de lemn, vopsite şi bine spălate. Nimic mai trist decât salonul acesta, mobilat cu jilţuri şi scaune acoperite cu stofă de păr de cal, învrâstată cu perechile ei de dungi una mată, alta lucioasă. În mijloc se află o masă rotundă, cu o tăblie de marmură Sainte-Anne, împodobită cu obişnuitul serviciu pentru ceai, de porţelan alb, înzorzonat cu dunguliţe aurii pe jumătate şterse de vreme, model atât de des întâlnit astăzi pretutindeni. Încăperea, cu duşumeaua destul de şubrezită, e îmbrăcată cu tăblii de lemn cam până la brâul omului. Restul pereţilor este acoperit cu tapete lucioase, înfăţişând cele mai de seamă scene din *Télémaque*[5]*,* ale cărui personaje clasice sunt zugrăvite în Culori. Între cele două ferestre zăbrelite se află un panou care înfăţişează ospăţul dat de Calypso[6] în cinstea fiului lui Ulysse. De patruzeci de ani, pictura aceasta stârneşte glumele clienţilor tineri, care au iluzia că bătându-şi joc de cina la care-i osândeşte mizeria se ridică deasupra situaţiei lor. Căminul zidit din piatră, a cărui vatră totdeauna curată arată că aici nu se face foc decât la zile mari, este împodobit cu două vaze pline cu flori artificiale, vechi şi decolorate, care ţin de urât unei pendule de marmură albăstrie, de o rară urâţenie. Din această primă încăpere se desprinde un miros, care nu are un nume precis şi pe care ar trebui să-l numim *miros de pensiune.* Un miros de odaie închisă, de mucegai, de rânced; un miros care-ţi dă fiori de frig, pe care-l simţi jilav

[5] Roman mitologic de François Fénelon (1651—1715), unde sunt povestite încercările prin care trece Telemac, fiul răbăcitorului Ulyse, pentru a-şi regăsi tatăl. Deşi are caracter de legendă, cartea constituie de fapt o critică severă la adresa domniei lui Ludovic al XIV-lea (n.r.).

[6] Nimfă din mitologia elină, fiica lui Okeanos, unul dintre titanii mărilor (n.r.).

în nări, care-ţi pătrunde în haine, care-ţi aminteşte-o sală de unde abia s-a strâns masa – o duhoare de vase nespălate, de bucătărie, de azil de săraci. Mirosul acesta s-ar putea descrie, poate, numai dacă s-ar inventa un procedeu de cântărire a tuturor elementelor greţoase stârnite de râgâielile guturăioase *sui generis* ale fiecărui client – tânăr sau bătrân. Şi totuşi, oricâtă scârbă ţi-ar pricinui acest salon, în comparaţie, cu sala de mâncare de alături ţi se pare elegant şi parfumat ca un budoar. Sala aceasta, cu pereţi în întregime îmbrăcaţi în lemn, a fost cândva zugrăvită într-o culoare, pe care astăzi n-o mai poţi desluşi şi pe care jegul s-a stratificat, desenând tot felul de chipuri bizare. De-a lungul pereţilor se înşiruie câteva poliţe slinoase, înţesate de carafe ciobite şi cu luciul şters de vreme, inele de metal pentru sulul şervetelor, teancuri de farfurii din porţelan gros, cu chenar albastru, fabricate la Tournai[7] într-un ungher se află un dulăpior cu despărţituri numerotate, în care se ţin şervetele clienţilor, pătate de sosuri ori de vin. Mai sunt apoi sumedenii de mobile, vechi de când lumea, care nu şi-au găsit loc nicăieri şi au fost strânse aici aşa cum strâng nebunii din balamuc tot felul de hârburi ale civilizaţiei. Poţi vedea de pildă un barometru, cu un călugăr capuţin care când plouă iese din chilia lui; gravuri de o sluţenie care-ţi taie pofta de mâncare, toate în ramă de lemn negru lustruit şi cu dungi aurite; o pendulă încadrată în solzi de aramă; o sobă verde, lămpi Argand[8] pline de colb şi îmbâcsite de ulei, o masă lungă, acoperită cu o muşama atât de soioasă, încât un client poznaş dinafară s-ar fi putut iscăli pe ea întrebuinţând degetul în loc de plaivaz; scaune schiloade, mici crâmpeie din acele rogojini de papură ferfeniţită, care se deşiră necontenit, dar

[7] *Tournai sau Tournay,* oraş în Belgia, renumit pentru industria sa de porţelanuri.

[8] Lămpi cu dublu curent de aer, inventate de fizicianul elveţian Aimé Argand (1753—1803).

niciodată nu se destramă cu totul, şi nişte sobiţe prăpădite, coşcovite pe dinăuntru, cu uşile stricate şi cu mânerele de lemn arse tăciune. Ca să arăţi cât este de vechi acest mobilier, cât este de hârbuit şi putregăit, mâncat de vreme, olog, chior şi schilod, clătinându-se la fiecare mişcare şi gata să-şi dea duhul în orice clipă, ar trebui o descriere care ar lungi prea mult această povestire şi pe care cititorii grăbiţi nu ne-ar ierta-o. Duşumeaua roşie a fost de atâtea ori vopsită şi frecată, încât a ajuns numai găuri. Pe scurt, aci domneşte mizeria lipsită de orice poezie: o mizerie avară, apăsătoare, flenduroasă. O mizerie care dacă încă nu-i astupată de noroi e totuşi plină de pete; dacă nu-i ciuruită de găuri şi nu-i curg încă peticele, curând-curând o va mânca putregaiul.

Încăperea aceasta se arată în toată splendoarea ei dimineaţa, către ceasul şapte, când motanul doamnei Vauquer, luând-o înainte stăpânei, sare de pe un dulap pe altul, mustăceşte după laptele din cele câteva străchini acoperite cu farfurii şi începe a toarce cu noaptea-n cap. Îndată se înfăţişează şi văduva, gătită cu boneta ei de tul, de sub care atârnă o buclă rotundă de păr fals, ce lunecă într-o parte; calcă agale, târşâindu-şi papucii scâlciaţi. Faţa-i bătrâioară şi bucălată, din mijlocul căreia nasul îi iese ca un plisc de papagal; mâinile mici şi durdulii, mutra ei grăsană ca de ţârcovnic, sânii revărsaţi, care tremură la fiecare pas – toate se potrivesc de minune cu această sală, unde mizeria se prelinge ca igrasia pe pereţi, unde s-a cuibărit specula şi al cărei aer dospit şi înmiasmat, e respirat de doamna Vauquer fără nicio scârbă. Chipu-i rece ca întâia brumă de toamnă, ochii împresuraţi de zbârcituri, cu expresia lor care trece de la surâsul profesional al dansatoarei la posaca încruntare a cămătarului, pe scurt, întreaga ei făptură te lămureşte asupra pensiunii, după cum pensiunea te lămureşte asupra persoanei sale. Temniţa nu merge fără temnicer; una fără alta nu pot fi

închipuite. Buhăiala gălbejită a acestei femei mărunte este produsul vieţii acesteia, după cum tifosul este consecinţă emanaţiilor dintr-un spital. Juponul ei de lână tricotata, mai lung decât rochia – croită la rândul ei dintr-o altă rochie, mai veche – şi ale cărei scame curg prin găurile stofei mâncate de vreme, reprezintă parcă, luate la un loc, salonul, sala de mâncare şi grădiniţa, vesteşte înfăţişarea cuhnei şi parcă-ţi spune cam cum trebuie să arate clienţii pensiunii. Cu ea aci, tabloului nu-i mai lipseşte nimic. Având aproape cincizeci de ani, doamna Vauquer seamănă cu toate femeile care au trecut prin grele impasuri. Are ochi sticloşi, înfăţişarea nevinovată a unei codoaşe, care mai întâi îţi respinge cu indignare târgul, pentru ca apoi să-ţi poată smulge o plată mai bună, şi care, ca să trăiască bine, e gata la orice; gata să vândă pe Georges sau Pichegru[9], dacă Georges sau Pichegru n-au fost încă vânduţi. Totuşi, clienţii pensiunii, auzind-o oftând şi văicărindu-se ca şi dânşii, o cred săracă lipită pământului şi spun că *la urma urmei e o biată femeie de treabă.* Ce va fi fost pe vremea domnului Vauquer? Ea nu vorbea niciodată despre răposatul. Cum îşi pierduse averea? „Cu necazurile!”, răspundea ea. Faţă de dânsa se purtase rău: nu-i lăsase decât ochii, ca să plângă; casa aceasta, ca să aibă din ce trăi, şi dreptul de a nu lua parte la suferinţele semenilor săi, pentru că, după cum singură spunea, îndurase ea însăşi toate suferinţele de pe lume. Auzind paşii mărunţi şi iuţi ai stăpână-si, Silvia – bucătăreasa mătăhăloasă – se grăbea să servească dejunul clienţilor care locuiau în pensiune.

Îndeobşte, clienţii dinafară nu se abonau decât la masa de seară, care costa treizeci de franci pe lună. La data când începe această istorisire, internii erau în număr de şapte. La etajul întâi se aflau două apartamente, cele mai bune din

[9] Charles Pichegru, general francez care, împreună cu Georges Cadoudal, a conspirat împotriva Iui Napoleon Bonaparte, trădând Republica.

toată casa. Doamna Vauquer stătea în cel mai modest, celălalt fiind închiriat doamnei Couture, văduva unui comisar-ordonator[10] de pe vremea Republicii. Doamna Couture locuia împreună cu o fată tânără, care se numea Victorine Taillefer şi căreia îi ţinea loc de mamă. Pensiunea amândurora se ridica la o mie opt sute de franci. Cele două apartamente de la etajul al doilea erau ocupate, unul de către un bătrân cu numele de Poiret, celălalt de către un om de vreo patruzeci de ani, care purta o perucă neagră, îşi cănea favoriţii, se da drept fost negustor şi se numea Vautrin. Etajul al treilea avea patru camere, din care două erau închiriate: una de către o fată bătrână, numită domnişoara Michonneau, alta de către un fost fabricant de fidea, de steluţe şi scrobeală, care îngăduia să i se spună moş Goriot. Celelalte două încăperi erau lăsate pentru păsările călătoare, studenţii aceia nefericiţi care, ca moş Goriot şi ca domnişoara Michonneau, nu puteau plăti mai mult de patruzeci şi cinci de franci pe lună pentru casă şi masă; doamna Vauquer însă nu era prea bucuroasă de asemenea oaspeţi, pentru că mâncau prea multă pâine, şi nu-i primea decât atunci când nu găsea alţi clienţi mai acătării. În clipa de faţă, una dintre aceste două camere era ocupată de un tânăr, de felul lui de pe lângă Angoulême, care venise la Paris ca să studieze dreptul şi a cărui familie numeroasă îndura prea grele lipsuri ca să-i mai poată trimite o mie două sute de franci pe an. Eugène de Rastignac – aşa îl chema – era unul dintre tinerii pe care suferinţa i-a plămădit pentru muncă, care înţeleg din fragedă tinereţe speranţele puse în ei de părinţi, şi care îşi pregătesc o viaţă frumoasă, drămăluind din vreme roadele studiilor şi potrivindu-le de mai înainte pe măsura viitoarelor prefaceri ale societăţii, pentru ca astfel, ei cei dintâi, să poată trage toate foloasele cuvenite. Fără ciudatele lui iscodiri şi fără iscusinţa cu care ştia să se

[10] Funcţionar însărcinat cu mânuirea fondurilor.

introducă în saloanele Parisului, această povestire n-ar fi colorată cu acele nuanţe adevărate, datorite fără îndoială spiritului său ager şi dorinţei sale de a pătrunde dedesubturile unei situaţii înspăimântătoare, tăinuită cu aceeaşi grijă de cei care o creaseră, ca şi de cei sortiţi să o trăiască.

Deasupra acestui al treilea etaj era podul în care se întindeau rufele la uscat şi două odăi de mansardă, în care dormeau un rândaş numit Christophe şi mătăhăloasa Silvia, bucătăreasa. În afară de cei şapte clienţi interni, doamna Vauquer mai avea, în anii buni, ca şi în cei răi, opt studenţi la drept sau la medicină şi doi sau trei obişnuiţi din cartier, toţi aceştia abonaţi numai la masa de seară. Sala cuprindea în fiecare seară optsprezece persoane şi ar fi putut cuprinde chiar douăzeci; dimineaţa, însă, nu veneau decât cei şapte locatari, a căror reuniune era parcă o masă de familie. Toţi veneau în papuci, îşi îngăduiau confidenţe asupra ţinutei sau înfăţişării externilor şi asupra evenimentelor din seara precedentă, vorbind cu încrederea pe care le-o dădea intimitatea. Aceşti şapte clienţi erau copiii răsfăţaţi ai doamnei Vauquer, care îşi drămăluia cu o precizie de astronom îngrijirile şi atenţiile faţă de fiecare, după suma plătită. Adunaţi laolaltă din întâmplare, toţi se bucurau de aceeaşi consideraţie. Cei doi locatari de la etajul al doilea nu plăteau decât şaptezeci şi doi de franci pe lună. Acest preţ de nimic care nu se întâlneşte decât în cartierul Saint-Marcel, între Bourbe şi Salpêtrière[11] şi de la care numai doamna Couture era exceptată, arată că aceşti clienţi trebuiau să se afle sub povara unor suferinţe mai mult sau mai puţin vădite. Priveliştea tristă pe care o înfăţişa interiorul acestei case se repeta în îmbrăcămintea obişnuiţilor ei, deopotrivă de zdrenţăroasă. Bărbaţii purtau redingote a căror culoare ajunsese cu totul îndoielnică, ghete care în cartierele elegante se aruncă la gunoi, rufe

[11] Spital de boli mintale şi azil de bătrâne la Paris.

ponosite, veşminte care îşi trăiseră traiul. Femeile purtau rochii demodate, vopsite din nou şi iarăşi decolorate, vechi dantele cârpite, mănuşi lustruite de atâta purtare, guleraşe totdeauna pârlite cu fierul de călcat şi fişiuri destrămate. Dacă aşa arătau veşmintele, purtătorii lor se înfăţişau – aproape toţi – cu trupuri bine legate, alcătuiri care ţinuseră piept furtunilor vieţii, feţe reci, aspre, şterse ca banii scoşi din circulaţie. Gurile veştejite erau înarmate cu dinţi nesăţioşi. Aceşti clienţi ai pensiunii te făceau să întrevezi drama săvârşită sau în curs de desfăşurare; nu drame jucate la lumina rampei, în decoruri de pânză vopsită, ci drame vii şi mute, drame reci, care răscolesc sufletul până în străfunduri, drame care nu se sfârşesc niciodată.

Bătrâna domnişoară Michonneau purta pe ochii ei osteniţi un abajur slinos de tafta verde, cercuit pe un fir de alamă, de care s-ar fi înspăimântat chiar şi îngerul milei. Şalul ei cu sărăcăcioase franjuri plângătoare părea că acoperă un schelet, într-atât de ciolănoase erau formele pe care le ascundea. Ce acid despuiase această făptură de toate farmecele feminităţii? Odinioară trebuie să fi fost, fără îndoială, frumoasă şi trupeşă; era oare o victimă a viciului, a necazurilor, a cupidităţii? Să se fi istovit în aprige iubiri? Să fi fost vânzătoare într-un magazin de mode, sau numai curtezană? Să fi ispăşit triumfurile unei neruşinate tinereţi, în a cărei întâmpinare plăcerile veniseră în valuri, prin această bătrâneţe de care trecătorii fugeau înspăimântaţi? Privirea ei fără culoare îţi da fiori de gheaţă; faţa ei pungită era ca o ameninţare. Avea un glas subţirel, ca de greier, care vesteşte din tufişul lui apropierea iernii. Spunea că îngrijise un bătrân care suferise de un catar al băşicii udului şi pe care copiii săi, crezându-l sărac, îl părăsiseră cu totul. Acest bătrân îi lăsase prin testament o rentă viageră de o mie de franci, periodic disputată de moştenitori, care o acopereau, cu tot felul de defăimări. Deşi jocul pasiunilor îi

pustiise faţa, rămăseseră totuşi în ţesuturile ei urme de un alb şi de o gingăşie care îngăduiau bănuiala că şi trupul ar păstra unele rămăşiţe de frumuseţe.

Domnul Poiret era un fel de manechin automat. Când îl vedeai în Grădina Botanică, răsărind ca o umbră cenuşie de-a lungul unei alei, cu o şapcă veche, pleoştită pe cap, abia ţinând în mână bastonul cu măciulie de fildeş îngălbenit, fâlfâindu-şi pulpanele tocite ale redingotei, care nu prea izbuteau să acopere nădragii aproape ciuruiţi de găuri, cu picioarele în ciorapi albaştri, bâţâind de parc-ar fi fost totdeauna beat, cu jiletca albă, soioasă şi cu jaboul de muselină groasă şi ghemuită, care nu prea se potrivea cu cravata legată în jurul gâtului de curcan, te întrebai dacă această umbră, proiectată parcă de o lanternă magică, aparţine cu adevărat cutezătoarei rase a fiilor lui Iafet[12] care roiau ca fluturii pe Bulevardul Italian, Ce trudă izbutise oare să-l zbârcească în halul acesta? Ce pasiune îi va fi gălbejit faţa-i ca un bulb, care, dacă ar fi fost caricaturizată, ar fi părut o şarjă, care depăşeşte limitele adevărului? Ce fusese oare în viaţa lui omul acesta? Fusese, poate, slujbaş la Ministerul de Justiţie, la biroul la care călăii îşi trimit notele de cheltuieli, socoteala furniturilor de văluri negre pentru paricizi, de rumeguş de lemn pentru ghilotină, de sfoară pentru cuţite. Sau, poate încasator la poarta vreunui abator ori subinspector al salubrităţii. În sfârşit, omul acesta părea să fi fost unul dintre asinii care învârt uriaşa noastră moară socială, unul dintre acei Ratoni ai Parisului care nu-şi cunosc nici măcar Bertranzii[13] respectivi, unul dintre pivoţii pe care s-au învârtit nefericirile şi murdăriile publice, pe scurt – unul dintre aceia despre care, văzându-i, putem

[12] Iafet, al treilea fiu al legendarului Noe, ar fi – după *Biblie* – strămoşul ramurii indo-germanice.

[13] Aluzie la fabula lui La Fontaine *Maimuţa şi motanul.* Motanul Raton scoate castanele din jeratic, în vreme ce maimuţa Bertrand nu-şi dă osteneala decât să le ronţăie.

spune: „Avem nevoie totuşi şi de ăştia”. Parisul cel frumos nu cunoaşte aceste chipuri gălbejite de suferinţe morale sau trupeşti. Dar Parisul este un adevărat ocean. Aruncaţi sonda înăuntrul lui: nu-i veţi afla niciodată adâncimea. Străbateţi-l, zugrăviţi-l; oricât de mulţi şi de grijulii vor fi exploratorii acestei ape, totdeauna va rămâne un loc necercetat, totdeauna vor rămâne flori, perle, monştri, lucruri nemaiauzite, pe care scafandrii literari le-au scăpat din vedere. Casa Vauquer este una dintre aceste ciudate monstruozităţi.

Două figuri alcătuiau aici un contrast izbitor faţă de toţi ceilalţi clienţi şi obişnuiţi ai acestei case. Deşi domnişoara Victorine Taillefer avea o faţă bolnăvicios de albă, ca toate fetele roase de cloroză, şi deşi prin tristeţea ei de fiecare clipă, prin ţinuta-i stânjenită, prin înfăţişarea ei sărăcăcioasă şi uscăţivă era legată de suferinţa generală care alcătuia fondul acestui tablou, chipul ei nu era totuşi îmbătrânit, iar în mişcări şi glas păstrase o anume sprinteneală. Tânăra ei suferinţă era ca un arbust cu frunzele pălite, de curând sădit într-un pământ neprielnic. Cu obrazul ei roşcovan, cu părul bălai având răsfrângeri de văpaie, cu mijlocul prea subţiratic, avea graţia pe care poeţii de astăzi o găsesc în unele statuete din evul mediu. În ochii cenuşii, cu nuanţe întunecate, se oglindeau blândeţea şi resemnarea creştină. Îmbrăcămintea simplă, ieftină îi trăda formele fragede. Era drăguţă, prin juxtapunere. Dacă ar fi fost şi fericită, ar fi fost încântătoare; fericirea este poezia femeilor, cum găteala este fardul lor. Dacă un bal, cu toată veselia lui, şi-ar fi răsfrânt luminile trandafirii pe faţa ei palidă; dacă bucuriile unei vieţi elegante i-ai fi împlinit, i-ar fi îmbujorat obrajii, care începuseră să se scofâlcească; dacă iubirea ar fi dat o nouă însufleţire ochilor ei trişti, Victorine ar fi putut să ţină piept celor mai frumoase fete. Îi lipsea ceea ce plămădeşte a doua oară pe orice femeie: găteala şi scrisorile de

dragoste. Despre viaţa ei s-ar fi putut scrie o carte. Taică-său, socotind că are motive să n-o recunoască drept fiica lui, o alungase de lângă sine, dându-i numai şase sute de franci pe an, şi îşi dosise averea în aşa fel încât s-o poată lăsa în întregime fiului său. Chinuită de deznădejde, mama Victorinei se adăpostise la o rudă depărtată a ei, doamna Couture, în casa căreia îşi dăduse sufletul, iar acum doamna Couture o îngrijea pe orfană ca pe propria ei copilă. Din păcate, însă, văduva comisarului-ordonator al armatelor Republicii nu avea decât mica ei parte din avere şi pensia, aşa că într-o bună zi putea s-o lase pe biata fată în voia soartei, fără experienţă şi fără niciun venit. Femeie de ispravă, o ducea pe Victorine în fiecare duminică la biserică şi o punea să se spovedească de două ori pe lună, vrând să facă din ea, pentru orice întâmplare, o fată pioasă. Avea dreptate. Simţământul religios deschidea un viitor acestui copil nerecunoscut, care îşi iubea totuşi tatăl şi care în fiecare an se ducea la el ca să-i aducă cuvântul de iertăciune din partea mamă-si; dar în toţi anii bătuse zadarnic la uşa casei părinteşti. Fratele ei, singurul care ar fi putut să mijlocească o împăcare, nu venise s-o vadă niciodată, în patru ani, şi nu-i trimitea niciun ajutor. Ea îl implora pe Dumnezeu să-l lumineze pe tatăl ei, să îmbuneze inima fratelui şi se ruga pentru sufletele lor, fără a le aduce vreo învinuire. Doamna Couture şi doamna Vauquer nu găseau în dicţionarul injuriilor destule cuvinte ca să califice această purtare sălbatică. Dar când ele aruncau toate blestemele asupra acestui milionar ticălos, Victorine rostea cuvinte blânde, ca gânguritul hulubului sălbatic, care, chiar când cade doborât de glonţ, în ţipătul lui de durere mărturiseşte încă iubirea.

Eugène de Rastignac avea înfăţişarea meridionalului: obrazul alb, părul negru, ochii albaştri, ţinuta, felul de a se purta, atitudinea lui de fiecare clipă arătau că descinde dintr-o familie nobilă, în care fusese crescut dintru început

în tradiţiile cele mai alese. Dacă îşi cruţa îmbrăcămintea, dacă în zilele obişnuite purta hainele de anul trecut, putea totuşi uneori să iasă în oraş îmbrăcat ca un tânăr elegant. Îndeobşte, purta o redingotă veche, o jiletcă tocită, o cravată neagră, prăpădită, decolorată şi înnodată strâmb – cravata obişnuită a studentului – nişte pantaloni la fel de jerpeliţi şi ghete pingelite.

Vautrin, om de patruzeci de ani, cu favoriţii căniţi, era trăsura de unire între aceste două personaje şi ceilalţi clienţi ai pensiunii. Făcea parte dintre oamenii despre care poporul spune: „Straşnic voinic!” Lat în umeri, cu trunchiul bine împlinit, cu muşchii care se vădeau puternici, avea mâini groase, pătrate, cu falangele pline de smocuri stufoase de păr roşu învăpăiat. Faţa, brăzdată de dungi pretimpurii, arăta o oarecare asprime, pe care o dezminţea însă purtarea lui blajină şi prietenoasă. Vocea de bas cantabil se potrivea de minune cu greoaia lui veselie şi nu era de loc neplăcută. Era de felul lui îndatoritor şi glumeţ. Dacă se strica vreo încuietoare de uşă, numaidecât o desfăcea, o dregea, o ungea, o pilea şi o punea la loc, spunând: „Eu i-s naşul!” De altfel, ştia tot felul de lucruri despre mare, despre corăbii, despre Franţa, despre ţările străine, despre afaceri, oameni, evenimente, legi, hoteluri şi puşcării. Dacă vreunul începea să se văicărească, se arăta îndată gata să-i vină în ajutor. Împrumutase bani în mai multe rânduri doamnei Vauquer şi câtorva dintre clienţii pensiunii. În ciuda înfăţişării lui de om cumsecade, avea un fel de a te privi, adânc şi neînduplecat, care stârnea atâta teamă, încât datornicii lui ar fi înfruntat mai degrabă primejdia morţii decât pe aceea de a nu-i înapoia banii împrumutaţi. Iar felul cum zvârlea scuipatul dintr-o ţâşnitură, arăta că are o fire rece şi neclintită, care nu s-ar fi dat înapoi nici de la o crimă ca să iasă dintr-o încurcătură. Ca un judecător neîndurat, ochiul lui răzbătea până în străfundul tuturor problemelor, tuturor conştiinţelor, tuturor

simţămintelor. De obicei, după ce prânzea ieşea îndată în oraş, se întorcea la vremea cinei, după care o ştergea repede, în mare grabă, şi nu revenea decât către miezul nopţii, descuind uşa cu o cheie potrivită pe care i-o încredinţase doamna Vauquer. Era singurul care se bucura de favoarea aceasta. Dar şi el se avea tare bine cu văduva, căreia îi spunea mamă, cuprinzând-o pe după mijloc, măgulire nu îndeajuns de preţuită. Biata femeie îşi închipuia că treaba asta e uşoară, în vreme ce, dintre toţi, numai Vautrin avea braţul destul de lung ca să poată cuprinde o atât de vastă circumferinţă. Una dintre trăsăturile firii lui era dărnicia cu care plătea cincisprezece franci pe lună pentru *gloria*[14], pe care o lua după masă. Dacă la pensiune tinerii prinşi în viaţa Parisului ca într-un vârtej şi bătrânii nepăsători faţă de tot ce nu-i atingea de-a dreptul nu ar fi privit lucrurile cu atâta uşurinţă, ei nu ar fi avut nicio îndoială în privinţa lui Vautrin. Dar în timp ce el cunoştea sau ghicea toate treburile celor din jurul lui, nici unul dintre ei nu izbutise să-i pătrundă nici gândurile, nici îndeletnicirile. Deşi punea între sine şi cei din preajma sa, drept barieră, înşelătoarea lui înfăţişare de om de ispravă, se iveau totuşi destule prilejuri ca să-ţi dai seama de înfricoşătoarea adâncime a firii lui. Dintr-o glumă vrednică de Juvenal[15], prin care voia parcă să arate câtă plăcere îi făcea să batjocorească legile, să biciuiască înalta societate, să-i arate că este în contradicţie cu ea însăşi, puteai adesea, să bănuieşti că privea cu duşmănie orânduirea socială şi că în adâncul vieţii lui era o taină ascunsă cu multă grijă.

Atrasă – poate fără să-şi dea seama – de forţa unuia sau de frumuseţea celuilalt, domnişoara Teillefer îşi împărţea

[14] Amestec de ceai, cafea şi coniac.

[15] *Decimus Iunius Juvenalis,* poet satiric latin, care biciuieşte prin versurile sale moravurile corupte ale contemporanilor (n.r.).

privirile ei furişate şi tainicele ei gânduri între acest om de patruzeci de ani şi între tânărul student; dar niciunul, nici celălalt nu păreau a se gândi la ea, deşi întâmplarea ar fi putut să schimbe de la o zi la alta situaţia fetei şi să facă din ea o partidă bogată. De altfel, nimeni nu se ostenea să cerceteze dacă nefericirile despre care vorbeau unul sau altul dintre clienţi erau născocite sau adevărate. Fiecare arăta celuilalt o nepăsare care se îmbina cu neîncrederea ce izvora din starea lor. Ştiau prea bine că nu au putinţa să-şi uşureze suferinţele, şi povestindu-şi-le necontenit goliseră cupa consolărilor. Ca şi soţii într-o veche căsnicie, nu mai aveau să-şi spună nimic. Nu mai păstrau decât legăturile unei existenţe mecanice, jocul unei maşinării neunse. Când le ieşea în cale un orb treceau mai departe, fără a se opri; ascultau fără nicio tresărire istorisirea oricărei nenorociri; şi chiar gândul morţii, în care nu vedeau decât dezlegarea unei probleme de mizerie, îi făcea să rămână nepăsători în faţa celei mai cumplite agonii. Între aceste suflete bântuite de deznădejde, singura fericită era doamna Vauquer, care domnea peste acest ospiciu fără paznici. Grădiniţa aceea, care, tăcută şi rece, uscată sau umedă, avea ceva din pustietatea stepei fără de hotar, ei i se arăta ca o dumbravă luminoasă. Hardughia aceea, cu faţada ei galbenă şi posomorâtă, iar înăuntru cu iz coclit de dugheană, ei i se părea plină de încântări. Ale ei erau celulele acestea. Şi ea era aceea care îi hrănea pe aceşti ocnaşi osândiţi pe toată viaţa, exercitând asupra lor o autoritate respectată. Unde să găsească sărmanii de ei în tot Parisul, la preţul pe care li-l pretindea ea, o mâncare sănătoasă şi îndestulătoare şi un apartament, pe care şi-l puteau face, dacă nu elegant şi primitor, cel puţin curat şi sănătos? Doamna Vauquer putea să-şi îngăduie cea mai strigătoare nedreptate – cel lovit de ea trebuia să rabde fără a crâcni.

O asemenea adunare trebuia să cuprindă şi cuprindea

într-adevăr în mic toate elementele unei întregi societăţi. Printre cei optsprezece convivi se afla, ca în toate şcolile, ca în toată lumea, un biet ins hărţuit de toţi ceilalţi, un cal de bătaie asupra căruia glumele răutăcioase cădeau ca grindina. La începutul celui de-al doilea an, Eugène de Rastignac era încredinţat că personajul acesta este cel mai impresionant dintre toţi ceilalţi clienţi în mijlocul cărora era osândit să vieţuiască încă doi ani de zile. Acest *pâtira*[16] era moş Goriot, fost fabricant de paste făinoase, asupra căruia un pictor sau un istoric ar fi proiectat lumina întregului tablou. Ce întâmplare făcuse ca dispreţul pe jumătate duşmănos al celorlalţi, prigoana şi mila lor, lipsa lor de respect în faţa suferinţei să cadă tocmai asupra celui mai vechi dintre clienţii pensiunii? Le stârnise el însuşi prin vreo ciudăţenie sau prin vreun caraghioslâc dintre acelea pe care lumea le iartă mult mai greu decât orice viciu? Aceste întrebări sunt în strânsă legătură cu nenumărate alte nedreptăţi sociale. Este poate în firea omului să arunce toate suferinţele tocmai asupra celui care îndură totul din umilinţă adevărată, din slăbiciune sau din nepăsare. Nu ne place oare, tuturora, să ne cercăm puterea pe seama unuia sau altuia? Puştiul cel mai plăpând sună la toate uşile pe vreme de ger sau se caţără, ca să-şi scrie numele, pe monumentul de care nimeni nu s-a atins până atunci.

Moş Goriot, un bătrân de vreo şaizeci şi nouă de ani, se retrăsese la doamna Vauquer în 1813, când se lăsase de negoţ. La început luase apartamentul ocupat de doamna Couture, plătind pe atunci o pensiune de o mie două sute de franci ca unul pentru care cinci ludovici sunt o nimica toată. Doamna Vauquer înnoise cele trei încăperi ale acestui apartament în schimbul unei prealabile despăgubiri, care reprezenta – zicea ea – valoarea uniri mobilier ca vai de el, alcătuit clin nişte perdele de americă galbenă, jilţuri de lemn lustruit îmbrăcate în catifea de Utrecht, câteva

[16] Victimă, cal de bătaie (n.r.).

cromolitografii şi nişte tapete, pe care le respinseseră până şi crâşmarii din mahala. Moş Goriot, căruia pe atunci i se spunea cu toată cinstea „domnul Goriot”, se lăsase înşelat cu o atât de generoasa dărnicie, încât din pricina aceasta pesemne fusese socotit de la început drept un imbecil cu totul nepriceput în afaceri. Goriot a adus cu sine o bogată garderobă şi multă rufărie – magnific trusou al oricărui negustor care, înainte de a ieşi din negoţ îşi cumpără tot ce-i trebuie. Doamna Vauquer s-a uitat ca la o minunăţie la cele optsprezece cămăşi de demiolandă, a căror fineţe era cu atât mai bătătoare la ochi cu cât fostul fabricant de fidea purta înfipte în dantela jaboului două ace, fiecare cu câte un mare diamant şi legate între ele cu un lănţug de aur. Purtând mai totdeauna un costum albastru-deschis, îşi punea în fiecare zi o jiletcă de pichet alb, sub care se legăna pântecul proeminent în formă de pară, săltând în sus şi-n jos un lanţ gros de aur împodobit cu brelocuri. În tabacheră, care era tot de aur, păstra un medalion cu şuviţe de păr, care te făceau să-l bănuieşti de cine ştie ce aventuri amoroase. Când gazda îl învinui că ar fi un crai, pe buze îi flutură veselul surâs al burghezului măgulit în vanitatea lui. Bogata argintărie pe care o avusese în gospodăria lui umplu sertarele *armarelor*[17]. El pronunţa acest cuvânt aşa cum îl rosteşte prostimea. Ochii văduvei scânteiară când îl ajută, îndatoritoare, să-şi despacheteze şi să-şi rânduiască polonicele, lingurile, tacâmurile, serviciile de untdelemn şi do oţet, sosierele, farfuriile, tăviţele cu ceşti şi păhăruţe de argint aurit, pe scurt: piese mai mult sau mai puţin, frumoase, cântărind destule mărci[18] şi de care bătrânul nu voia să se despartă. Darurile acestea îi aminteau zilele solemne ale vieţii lui de familie.

— Asta, spusese el către doamna Vauquer strângând în

[17] *Corect: armoire* (fr.) – dulap.

[18] Veche măsură de greutate, cântărind aproximativ 250 de grame (n.r.).

mâini o farfurie şi un castronaş pe al cărui capac erau zugrăvite două turturele giugiulindu-se, ăsta este cel dintâi dar pe care mi l-a făcut nevastă-mea, de ziua aniversării noastre. Biata de ea! Ca să-l cumpere, şi-a jertfit toate economiile ei de fată. Vedeţi, doamnă, mai degrabă aş râcâi pământul cu unghiile decât să mă despart de ăsta. Mulţumesc lui Dumnezeu, voi putea să-mi beau cafeaua din el în fiecare dimineaţă, până la sfârşitul vieţii. N-am de ce mă plânge, bănuţii pe care i-am pus deoparte au să-mi ajungă încă multă vreme.

În sfârşit, doamna Vauquer, cu ochii ei de ţarcă, mai văzuse într-o condică câteva însemnări, care, adunate în fugă, arătau că acest excelent Goriot are un venit de vreo opt sau zece mii de franci. Din ziua aceea, doamna Vauquer, născută de Conflansy care avea patruzeci şi opt de ani bătuţi pe muchie, dar nu mărturisea decât treizeci şi nouă, începu a-şi face planuri. Deşi pleoapele ochilor lui Goriot atârnau în jos, răsfrânte şi umflate, din care pricină trebuia să se şteargă destul de des cu batista, ea găsea totuşi că avea o înfăţişare plăcută şi tocmai aşa cum se cuvenea. De altfel, pulpa piciorului, groasă şi larg arcuită în afară, ca şi lungul lui nas pătrat, vesteau însuşiri morale pe care văduva le preţuia pare-se cu deosebire şi pe care le mărturiseau cu aceeaşi tărie chipul lui rotund ca o lună plină şi înfăţişarea-i de om de treabă, naiv şi oarecum prostuţ. Se vedea cât de colo că e un animal bine clădit, gata să-şi pună toată puterea firii lui într-un simţământ. Frizerul Şcolii Politehnice venea în fiecare dimineaţă să-i pudreze părul, pe care-l purta pieptănat în sus, de o parte şi de alta, ca două aripi de hulub, împodobindu-i plăcut faţa cu cele cinci şuviţe pe fruntea îngustă. Deşi oarecum bădărănos, se purta însă îmbrăcat cu atâta îngrijire şi îşi lua priza de tabac cu atâta măreţie, trăgând-o pe nas ca un om temeinic încredinţat că nu-i va lipsi niciodată porţia de

Macuba[19] încât, în ziua când domnul Goriot a intrat în pensiunea ei, doamna Vauquer s-a perpelit toată noaptea ca o potârniche în învelişul ei de slănină; arzând de dorinţa de a-şi lepăda doliul pe care-l purta după Vauquer, visa să renască în chip de doamna Goriot. Să se mărite, să-şi vândă pensiunea, să intre în lumea aleasă a burghezimii, sa ajungă doamnă cu vază în cartier, să organizeze chete pentru ajutorarea săracilor, duminica să facă, într-un grup restrâns de prieteni, mici plimbări la Choisy, Soisy, Gentilly[20]; să se ducă la teatru, în lojă, ori de câte ori o avea poftă, fără să mai aştepte biletele de favoare pe care i le dădea uneori vreunul dintre clienţii pensiunii, dar numai în toiul căldurilor lui iulie; aşa visa doamna Vauquer întregul Eldorado[21] al micilor căsnicii pariziene. Nu mărturisise nimănui că avea patruzeci de mii de franci, strânşi ban cu ban. În privinţa averii, se socotea, fără îndoială, o partida potrivită pentru Goriot.

„Cât despre rest, nu sunt mai prejos decât el!” îşi spunea văduva zvârcolindu-se în pat, ca şi când ar fi vrut să se încredinţeze că mai dispune încă de farmecele pe care mătăhăloasa Silvia le găsea în fiecare dimineaţă tot mai veştejite.

Începând din ziua aceea, vreme de trei luni, văduva Vauquer a recurs la serviciile frizerului domnului Goriot şi şi-a cumpărat câteva rochii, pentru că, se scuza ea, trebuia să dea casei un anume decor, potrivit cu preacinstitele feţe care o frecventau. De asemenea, îşi dădu multă osteneală ca să scape de unii clienţi, amintind că de aci înainte nu va mai primi decât pe oamenii cei mai distinşi din toate punctele de vedere. Când se înfăţişa vreun străin, se lăuda cu preferinţa pe care i-o arătase domnul Goriot, unul dintre

[19] Tutun de Macuba (Martinica), care miroase a trandafir şi a violete.

[20] Localităţi pitoreşti din apropierea Parisului.

[21] Ţară imaginară, bogată în aur şi pietre scumpe (n.r.).

negustorii cei mai de vază şi cei mai respectaţi din Paris. În acelaşi timp, împărţi prin oraş prospecte cu firma „Casa Vauquer”, care era – după cum spunea ea – „una dintre cele mai vechi şi mai stimate pensiuni de familie din Cartierul Latin”, având una dintre cele mai frumoase privelişti asupra văii Gobelinelor (se zărea de la cel de-al treilea etaj) şi o grădină *plăcută,* la capătul căreia se *întindea o alee* de tei. Doamna Vauquer făgăduia prin prospect aer curat şi linişte. În urma acestui prospect a venit la pensiune doamna contesă de Ambermesnil, femeie de treizeci şi şase de ani, care aştepta sfârşitul unei lichidări de bunuri şi fixarea unei pensii, pe care urma să o primească în calitate de văduvă a unui general căzut pe *câmpurile* de luptă. Doamna Vauquer purtă de grijă ca mesele să fie mai bune decât până atunci, încălzi saloanele vreme de vreo şase luni şi îşi ţinu atât de bine făgăduielile din prospect, încât trebui sa *mai dea de la ea.* Drept urmare, contesa îi spuse doamnei Vauquer, numind-o *scumpă prietenă,* că-i va aduce pe baroana de Vaumerland şi pe văduva colonelului conte Picquoiseau, două dintre prietenele ei, îndată ce vor sfârşi timpul pentru caro apucaseră să plătească la o pensiune din cartierul Marais[22], mai scumpă decât casa Vauquer. De altfel, aceste două doamne vor putea trăi în tot largul lor îndată ce birourile Ministerului de Război vor sfârşi lucrările.

— Dar, spunea ea, birourile astea nu mai sfârşesc niciodată.

După masa de seară, cele două văduve se urcau în camera doamnei Vauquer, unde se aşezau la taifas, bând cassis[23] şi ciugulind dulciuri păstrate numai pentru sufleţelul stăpânei. Doamna de Ambermesnil încuviinţa în totul părerile gazdei sale în privinţa lui Goriot, păreri

[22] Vechi cartier al Parisului (arondismentele III şi IV), cu multe şi vechi hoteluri.

[23] Lichior de coacăze negre.

minunate, pe care de altfel le ghicise din prima zi, şi spunea că îl socoate un om desăvârşit.

— Ah! scumpă doamnă, răspundea văduva, e sănătos tun, s-a păstrat în deplină putere şi e încă în stare să fericească o femeie.

Cuprinsă de mărinimie, contesa îi făcu câteva imputări în privinţa îmbrăcăminţii, care nu se potrivea de fel cu năzuinţele ei.

— Trebuie să-ţi pregăteşti ţinuta de campanie, îi spuse ea.

După îndelungate chibzuinţe, cele două văduve porniră împreună la Palais-Royal[24], unde cumpărară, de la Galeries de Bois, o pălărie cu pene şi o bonetă. De aci, contesa îşi duse prietena la Petite Jeannette, unde aleseră o rochie şi o eşarfă. Cu aceste muniţii de război şi gata să înceapă lupta, doamna Vauquer semăna leit cu emblema restaurantului „Boeuf á la mode”[25]. Totuşi, când se uită în oglindă se văzu atât de mult schimbată în bine, încât se socoti îndatorată contesei şi, deşi nu era prea darnică de felul ei, o rugă să primească o pălărie de douăzeci de franci. Adevărul era, însă, că doamna Vauquer avea de gând să-i ceară un serviciu: să-l iscodească pe Goriot şi să-i deschidă ochii asupra marilor însuşiri ale doamnei Vauquer. Doamna de Ambermesnil se arătă gata a lua parte, cu toată prietenia, la această vicleană uneltire, şi tot dând târcoale bătrânului fabricant de făinoase izbuti în cele din urmă să aibă o discuţie cu el; dar, văzându-l ruşinat, ca să nu spunem refractar la încercările pe care i le stârnea propria ei dorinţă de a-l cuceri pentru sine, contesa ieşi revoltată de

[24] Clădire destinată iniţial membrilor familiei regale, transformată ulterior într-un conglomerat de magazine, prăvălii de tot soiul şi mai ales tripouri,

[25] Restaurant din Paris pe a cărui firmă era pictată o vacă cu pălărie de panglici şi pene, înfăşurată într-o eşarfă cu ciucuri şi împodobită cu cercei şi mărgele.

grosolănia lui.

— Îngeraşule, îi spuse scumpei sale prietene, n-ai să te alegi cu nimic de la omul ăsta! E bănuitor, caraghios, e un cărpănos, o vită-ncălţată, un nătărău, de pe urma căruia n-ai să ai decât neajunsuri.

În urma celor petrecute între domnul Goriot şi doamna de Ambermesnil, contesa nici nu mai voi să dea ochii cu el. A doua zi ea plecă, uitând să plătească pensiunea pe şase luni şi lăsând câteva boarfe, care nu făceau mai mult de cinci franci. Cu toată străşnicia pe care doamna Vauquer o puse în cercetările sale, nu izbuti să capete nicio informaţie, în tot Parisul, cu privire la contesa de Ambermesnil. Ea vorbea adesea de această jalnică întâmplare, plângându-se de prea marea ei încredere în oameni, deşi era mai neîncrezătoare decât o pisică; făcea parte, însă, din acele fiinţe care îi privesc cu bănuială pe cei ce le sunt aproape şi se dăruiesc cu totul celui dintâi venit. Fapt moral ciudat, dar adevărat, a cărui rădăcină poate fi cu uşurinţă aflată în inima omenească. Unii oameni nu mai au, poate, nimic de câştigat faţă de cei cu care vieţuiesc laolaltă; după ce şi-au dezvăluit sufletul în toată deşertăciunea lui, ei ştiu că aceştia îi judecă în taină, cu toată asprimea cuvenită; dar fiind bântuiţi de o nepotolită dorinţă de măguliri, a căror lipsă o simt, sau roşi de pofta de a arăta că posedă însuşiri pe care nu le au, oamenii aceştia, nădăjduiesc că vor putea dobândi prin viclenie preţuirea sau sufletul celor care nu-i cunosc, cu riscul chiar de a le pierde mai târziu. În sfârşit, sunt şi oameni care se nasc mercenari, care nu-şi ajută niciodată prietenii sau pe cei ce le sunt aproape, pentru că aceasta ar însemna împlinirea unei îndatoriri; pe când dacă fac un serviciu unui străin dobândesc un câştig de amor propriu: cu cât cercul afecţiunilor lor este mai restrâns, cu atât iubesc mai puţin; cu cât se întinde mai mult acest cerc, cu atât sunt mai săritori. Doamna Vauquer ţinea fără îndoială de aceste

două feluri de firi meschine, prefăcute, dezgustătoare prin însăşi natura lor.

— Dacă aş fi fost aici, îi spunea în vremea aceea Vautrin, nu ţi s-ar fi întâmplat nenorocirea asta. Ce frumuşel ţi-aş fi dat-o de gol pe şmechera aia! Le cunosc eu *mutrele...*

Ca toate spiritele înguste, doamna Vauquer era deprinsă să rămână în cercul întâmplărilor, fără a le cerceta cauzele. Pentru propriile ei greşeli, îi plăcea să-i scoată vinovaţi pe alţii. Când se văzu păgubită, socoti că toată această nefericire purcede de la cinstitul fabricant de făinoase şi de atunci începu, după cum spunea ea, să se dumerească în privinţa lui. Când îşi dădu seama că toată stăruinţa ei de a-l stârni şi toate ostenelile ei de a-şi da ifose erau zadarnice, ghici îndată pricina, înţelese că acest client al pensiunii îşi are, după cum spunea ea, *apucăturile* lui. În sfârşit, îşi luă nădejdea, cu care se mângâiase atâtea zile, convingându-se că nu avea niciun temei şi că nu va scoate niciodată nimic de la omul acesta, aşa cum spusese fără cruţare contesa, care părea a fi foarte pricepută în astfel de treburi. Şi, în chip firesc, doamna Vauquer merse mult mai departe în duşmănia ei decât mersese în prietenie. Ura ei nu era pe măsura iubirii, ci a speranţelor înşelate. Dacă inima omului, urcând pe culmile afecţiunii, găseşte ici şi colo locuri de popas, rareori se întâmplă să se mai oprească atunci când lunecă pe povârnişul repezit al simţămintelor duşmănoase. Dar domnul Goriot era client al pensiunii, şi din pricina aceasta văduva era silită să-şi stăpânească izbucnirile amorului propriu jignit, să-şi înăbuşe suspinele pe care i le pricinuise această dezamăgire şi să-şi înghită dorinţa de răzbunare, întocmai ca un călugăr care a fost jignit de stareţ. Sufletele mici îşi împlinesc simţămintele lor – pe cele bune ca şi pe cele rele – într-un neîntrerupt şir de josnicii. Văduva îşi folosi toată răutatea ei de femeie ca să născocească tot soiul de tainice prigoniri împotriva victimei

sale. Mai întâi suprimă toate suplimentele introduse în pensiune.

— S-a isprăvit cu castraveciorii şi cu sardelele; asta-i curată înşelătorie! îi spuse Silviei, în dimineaţa în care îşi reluă vechiul ei program.

Domnul Goriot era un om cumpătat, la care zgârcenia atât de trebuincioasă celor ce îşi agonisesc singuri averea degenerase în obicei. O supă, un rasol, o mâncare de legume, asta fusese, asta trebuia să fie totdeauna masa lui de predilecţie. Îi era deci foarte greu doamnei Vauquer să-l necăjească pe acest client, pe care nu-l putea atinge în gusturile lui. Deznădăjduită că a dat peste un om pe care nu-l putea lovi în niciun fel, începu a-l dispreţui, făcând astfel ca la ura ei împotriva lui Goriot să ia parte şi ceilalţi clienţi ai pensiunii, care, ca să se înveselească, găsiră cu cale să o slujească în răzbunările ei. Către sfârşitul celui dintâi an, văduva ajunsese atât de departe cu bănuielile ei, încât se întreba cum se face că acest neguţător bogat, care avea o rentă de şapte-opt mii de livre, care poseda o minunată argintărie şi nişte bijuterii cum numai la o curtezană poţi vedea, locuia totuşi la ea, plătindu-i o pensiune atât de mică faţă de averea lui. În cea mai mare parte din acest prim an, Goriot luase adesea masa în oraş, o dată sau de două ori pe săptămână; după aceea, pe nesimţite, ajunsese să nu mai mănânce în târg decât de două ori pe lună. Aceste mici escapade ale domnului Goriot se potriveau atât de bine cu interesele doamnei Vauquer, încât după aceea ea fu foarte nemulţumită de exactitatea crescândă cu care clientul începuse a-şi lua iarăşi mesele la pensiune. Această schimbare fu explicată atât prin împuţinarea treptată a averii lui Goriot, cât şi prin dorinţa lui de a-şi necăji gazda. Una dintre cele mai urâte deprinderi ale acestor firi meschine este de a pune pe seama altora propria lor josnicie. Din nefericire, la sfârşitul celui de-al doilea an domnul Goriot dădu o îndreptăţire

tuturor flecărelilor a căror ţintă era, rugând-o pe doamna Vauquer să-l mute la catul al doilea şi să-i scadă pensiunea la nouă sute de franci. Şi fu silit să-şi restrângă într-atât cheltuielile, încât în tot timpul iernii nu făcu niciodată focul în camera sa. Doamna Vauquer i-a cerut plata înainte; la care lucru domnul Goriot, căruia de atunci a început să i se spună „moş Goriot”, s-a învoit de îndată. S-au pus rămăşaguri cine va ghici adevărata cauză a acestei decăderi. Anevoioasă încercare! Moş Goriot era, după cum spusese falsa contesă, un prefăcut, un om închis. După judecata capetelor deşarte, totdeauna guralive pentru că n-au de spus decât nimicuri, cei care n-au obiceiul să vorbească despre treburile lor se îndeletnicesc desigur cu lucruri necinstite. Astfel s-a ajuns ca acest distins neguţător să fie privit ca un pungaş, acest curtezan bătrâior să fie socotit drept un bătrân caraghios. Uneori moş Goriot trecea, după cum îl socotea Vautrin, care tocmai atunci se mutase în casa Vauquer, drept un jucător la Bursă care, după ce se ruinase speculând rente, umbla acum – după o expresie destul de tare în limbajul oamenilor de afaceri – *să pingelească* şi el pe cine poate. Alteori se spunea că ar fi unul dintre acei mărunţi jucători de cărţi care îşi încearcă norocul ca să câştige în fiecare seară zece franci la masa verde. Câteodată făceau din el un spion în legătură cu cercurile înalte ale poliţiei; Vautrin susţinea însă că nu este destul de viclean ca să poată fi de-ai lor. În afară de toate acestea, moş Goriot mai era „un avar”, care dădea împrumuturi cu săptămâna, un „jucător la loterie”, care urmărea mereu acelaşi număr. Pe scurt, făceau din el tot ceea ce viciul, necinstea şi neputinţa puteau născoci mai misterios. Numai că, oricât de nevrednice ar fi fost purtările şi viciile lui, duşmănia pe care o stârnea nu mergea până acolo încât să-l poată izgoni: omul îşi plătea pensiunea. Şi apoi, le era de folos: toţi îşi descărcau pe el buna sau reaua dispoziţie, prin glume sau ocări, ca şi cum şi-ar fi şters

tălpile pe un preş. Opinia doamnei Vauquer părea cea mai apropiată de adevăr, aşa încât şi-o însuşiră toţi. După cum spunea ea, acest om, care s-a păstrat atât de bine, sănătos tun şi cu care ai fi putut să ai multe desfătări, era un desfrânat cu pofte nefireşti. Iată faptele pe care se întemeia în defăimările ei. La câteva luni după ce plecase pacostea de contesă, care trăise vreme de şase luni pe socoteala dumisale, într-o dimineaţă, înainte de a coborî din pat, doamna Vauquer auzise pe scară foşnet de rochie de mătase şi pas uşor de femeiuşcă sprintenă, care se strecura spre odaia lui Goriot, a cărei uşă se deschisese cu înţelepciune taman atunci. Îndată după aceea, Silvia cea butucănoasă veni să-i spună stăpână-si că o fată, prea drăguţă ca să poată fi cinstită, *îmbrăcată ca o zeiţă,* cu ghete înalte de fetru, pe care nu se vedea niciun strop de glod, se strecurase ca un ţipar, din uliţă până în cuhne, şi o întrebase care este apartamentul domnului Goriot. Doamna Vauquer şi bucătăreasa dumisale au ascultat la uşă şi au prins câteva cuvinte rostite cu duioşie în timpul acestei vizite, care n-a fost tocmai scurtă. La plecare, când domnul Goriot îşi întovărăşea *dama,* Silvia cea butucănoasă şi-a luat în grabă panerul şi s-a făcut că pleacă la piaţă, ca să-i poată urmări pe cei doi îndrăgostiţi.

— Doamnă, i-a spus stăpână-si când s-a întors, al dracului de bogat trebuie să fie totuşi domnul Goriot, ca să le ţină pe picior aşa mare! Închipuiţi-vă că la colţ cu strada Estrapade aştepta o trăsură de casă, o minune, nu altceva, în care s-a urcat *ea*.

La prânz, doamna Vauquer s-a ridicat de la masă ca să coboare o perdea, apărându-l astfel pe domnul Goriot de o rază de soare, care îl stânjenea, căzându-i drept în ochi.

— Eh, domnule Goriot, frumoasele te îndrăgesc şi soarele te caută, spuse ea, făcând aluzie la vizita pe care o primise neguţătorul. Şi, drace, ştiu că ai gust bun, era tare drăgălaşă…

— Era fata mea, spuse el cu un fel de mândrie, în care ceilalţi clienţi ai pensiunii se grăbiră să vadă o neroadă îngâmfare de bătrân, care încearcă să iasă cu faţa curată.

O lună mai târziu, domnul Goriot primi o a doua vizită. Fiică-sa, care întâia oară venise în rochie de dimineaţă, de data aceasta veni după amiază, îmbrăcată ca pentru vizită. Clienţii pensiunii care şedeau de vorbă în salon avură prilejul s-o vadă, drăguţă, cu părul auriu, subţirică, graţioasă şi mult prea distinsă ca să poată fi fata unui om ca moş Goriot.

— Iac-o şi p-a doua! spuse Silvia cea butucănoasă, care nu o mai recunoscu.

Câteva zile după aceea, o altă tânără, înaltă şi bine împlinită, oacheşă, cu părul negru şi ochii vii, întrebă de domnul Goriot.

— Iac-o şi p-a treia! spuse Silvia.

Această a doua fată, care şi întâia oară venise să-l vadă pe tată-său dimineaţa, câteva zile mai târziu, înspre seară, coborî din trăsură în rochie de bal.

— Iac-o şi p-a patra! spuseră deodată doamna Vauquer şi Silvia cea butucănoasă, necunoscând nici pe departe în această doamnă din înalta societate pe fata care întâia oară venise îmbrăcată într-o modestă rochie de dimineaţă.

În vremea aceea, Goriot plătea încă o mie două sute de franci pensiune. Doamna Vauquer găsi că e foarte firesc ca un om bogat să aibă patru sau cinci amante, ba chiar îl socoti foarte dibaci în încercarea de a le prezenta drept fetele lui. Iar faptul că le aducea la pensiunea Vauquer nu o necăji de fel. Numai că, găsind în aceste vizite explicaţia nepăsării lui Goriot faţă de ea însăşi, îşi îngădui, la începutul celui de-al doilea an, să-l numească *motan bătrân.* În sfârşit, când pensionarul nu mai putu plăti decât cei nouă sute de franci, văzând într-o zi pe una dintre aceste doamne coborând din trăsură, doamna Vauquer îl întrebă cu toată insolenţa ce are de gând să facă din casa

dumisale. Moş Goriot îi răspunse că doamna e fata lui cea mare.

— Dar ce, ai treizeci şi şase de fete? spuse înăcrită doamna Vauquer.

— N-am decât două, răspunse pensionarul, cu blândeţea omului scăpătat, care din pricina sărăciei a ajuns la cea mai de pe urmă supunere.

Către sfârşitul celui de-al treilea an, moş Goriot, restrângându-şi şi mai mult cheltuielile, se mută la catul al treilea, plătind patruzeci şi cinci de franci pe lună pensiune. Renunţă la tutun, îşi concedie peruchierul şi nu-şi mai pudră părul. Când se înfăţişă pentru prima oară nepudrat, gazda, văzându-i adevărata culoare a părului, un cenuşiu murdar care bătea în verzui, slobozi un strigăt de mirare. Cu faţa sa înnegurată tot mai mult, zi cu zi, pe nesimţite, de tristeţea durerilor tăinuite, moş Goriot părea cel mai mâhnit dintre toţi mesenii. Atunci nimeni nu mai avu nicio îndoială: moş Goriot era un bătrân deşucheat, şi dacă ochii dumisale scăpaseră până acum de vătămătoarea înrâurire a leacurilor cerute de bolile de care suferea, aceasta nu se datora decât iscusinţei doctorului său. Culoarea respingătoare a părului era urmarea exceselor pe care le făcuse şi a drogurilor pe care le luase ca să le poată continua. Aceste bârfeli îşi găseau o îndreptăţire în starea trupească şi sufletească a moşneagului. Când văzu că frumoasa lui rufărie s-a ferfeniţit, îşi cumpără o pânză ieftină de paisprezece bani cotul, ca s-o înlocuiască. Diamantele, tabachera de aur, lanţul, bijuteriile pieriră una câte una. Lepădase fracul albastru-deschis şi tot costumul lui bogat, ca să poarte – iarna, ca şi vara – o redingotă de postav grosolan, de culoare castanie, o jiletcă de păr de capră şi pantaloni cenuşii de piele de drac. Trupeşte, se împuţina văzând cu ochii; pe faţa-i până atunci buhăită de mulţumirea unei fericiri burgheze se iviră cute multe şi adânci; fruntea i se încreţi, fălcile îi ieşiră la vedere.

Trecuseră patru ani de când se aşezase în strada Neuve-Sainte-Geneviève şi era de nerecunoscut. Blajinul fabricant de făinoase care la şaizeci şi doi de ani nu arăta nici de patruzeci, târgoveţul voinic şi pântecos, bine păstrat în nerozia lui, cu o sprinteneală care îi înveselea pe trecători, cu surâsul oarecum tineresc, părea acum un septuagenar îndobitocit, gălbejit, tremurând din toate încheieturile. Ochii albaştri şi plini de viaţă aveau acum umbre tulburi, cenuşii, erau stinşi, nu mai lăcrimau, ci, cu tivul lor roşiatic, parcă plângeau cu sânge. Unii îl priveau cu silă, alţii cu milă. Câţiva tineri studenţi în medicină, văzând cum îi atârnă buza de jos şi măsurându-i din ochi unghiul facial, îl declarară atins de cretinism, după ce îl hărţuiseră îndelungă vreme, fără a scoate nimic de la el. Într-o seară, după masă, când doamna Vauquer îi spusese în batjocură: „Eh, fetele dumitale nu mai vin să te vadă punându-i la îndoială paternitatea, moş Goriot tresări, ca şi când gazda l-ar fi îmboldit cu un fier.

— Mai vin câteodată, răspunse el cu glas tulburat.

— Ah! Ah! le mai vezi câteodată? strigară studenţii. Bravo, moş Goriot!

Dar bătrânul nu auzi glumele pe care le stârnise răspunsul său: căzuse iarăşi într-o îngândurare, pe care cei ce nu-l cunoşteau îndeajuns o socoteau un fel de toropeală senilă, datorită lipsei de inteligenţă. Dacă l-ar fi cunoscut temeinic, poate că i-ar fi preocupat adânc problema stării lui trupeşti şi sufleteşti; dar lucrul acesta era deosebit de anevoios. Deşi era uşor de aflat dacă Goriot fusese într-adevăr fabricant de făinoase şi la cât se ridica averea lui, bătrânii, a căror curiozitate se trezise, nu ieşeau din cartierul lor şi trăiau la pensiune ca stridiile pe stâncă. Cât despre ceilalţi, îndată ce ieşeau din strada Neuve-Sainte-Geneviève, viaţa Parisului, cu însufleţirea ei deosebită, îi făcea să-l uite cu totul pe bietul moşneag, pe seama căruia se veseleau. Atât pentru bătrânii înguşti la minte, cât şi

pentru tinerii fără de griji, sărăcia lucie în care trăia moş Goriot şi înfăţişarea lui neroadă nu se potriveau de fel cu avuţia sau cu vreo însuşire oarecare. Cât despre femeile pe care le dădea drept fetele lui, toţi împărtăşeau părerea doamnei Vauquer, care spunea, cu judecata aspră a tuturor bătrânelor care s-au deprins să-şi facă tot felul de închipuiri şi a căror îndeletnicire de fiecare seară este trăncăneala:

— Dacă moş Goriot ar avea fete atât de bogate, cum păreau a fi doamnele care veneau să-l vadă, n-ar sta el în casa mea la catul al treilea, cu patruzeci şi cinci de franci pe lună, şi n-ar umbla îmbrăcat ca un nevoiaş.

Nimic nu putea să dezmintă aceste presupuneri. Aşa că, spre sfârşitul lunii noiembrie la 19, când a izbucnit această dramă, fiecare dintre cei ce se aflau la pensiune îşi avea, în privinţa bietului bătrân, ideile lui bine statornicite. Moş Goriot n-avusese în viaţa lui nici nevastă, nici fată; abuzând de plăcerile vieţii, a ajuns un melc, o moluscă antropomorfă, bună de clasat în familia *caschetiferelor,* spunea un slujbaş de la Muséum[26], obişnuit cu categorisirile. Poiret era un vultur, un gentilom pe lângă Goriot. Poiret vorbea, raţiona, răspundea; e drept că vorbind, raţionând, răspunzând nu spunea nimic, pentru că avea obiceiul să repete cu alte cuvinte ceea ce spuseseră ceilalţi; dar lua parte la convorbire, era viu, părea sensibil, în vreme ce moş Goriot, spunea mai departe slujbaşul de la Muséum, se statornicise definitiv la zero grade Réaumur.

Eugène de Rastignac se întorsese de acasă într-o stare de spirit pe care desigur că au cunoscut-o toţi tinerii cu însuşiri alese sau cei cărora o situaţie anevoioasă le dă pentru o clipă calităţi de oameni de elită. În cel dintâi an al şederii sale la Paris, puţina muncă pe care o cere luarea primelor examene în facultate îi lăsase destul timp liber ca să poată gusta desfătările Parisului. Unui student nu-i

[26] Muséum d’histoire naturelle – numele pe care-l purta atunci Grădina Botanică.

rămâne prea mult timp liber dacă vrea să vadă tot ce se joacă la fiecare teatru, să cerceteze ieşirile labirintului parizian, să afle deprinderile, să înveţe limba şi să se obişnuiască cu plăcerile pe care nu le poate găsi decât în capitală, dacă vrea să scotocească în toate ungherele, unde vrei şi unde nu vrei, să urmeze cursurile care îl atrag, să inventarieze tezaurele muzeelor. Şi atunci, studentul se înflăcărează pentru nişte nimicuri, care i se par măreţe. Îşi descoperă un om de seamă printre profesorii de la Collège de France[27], plătiţi ca să fie la înălţimea auditoriului, îşi îmbăţoşează cravata şi se îmbracă sclivisit ca să cucerească femeile care vin la Opera Comică în primele locuri de la galerie. În aceste iniţieri succesive, studentul îşi leapădă zgura, dobândeşte o mai largă privelişte asupra vieţii şi până la urmă ajunge să-şi dea seama că societatea este alcătuită dintr-o suprapunere de straturi omeneşti. Dacă la început a privit cu încântare echipajele care defilează pe Champs-Elysées sub îmbelşugata revărsare a soarelui, curând după aceea ajunge să le râvnească. Când Eugène plecă în vacanţă, după ce îşi luase bacalaureatul în litere şi bacalaureatul în drept, el trecuse prin această ucenicie fără să fi băgat de seamă. Iluziile lui din copilărie, gândurile pe care şi le făcuse acolo, în provincie, se mistuiseră. Cu această nouă înţelegere a lucrurilor şi cu o nemăsurată ambiţie, el putu să vadă lumea de la conacul părintesc, familia lui, în adevărata lor lumină. Taică-său, maică-sa, cei doi fraţi, cele două surori şi o mătuşă, care n-aveau altă avere decât o pensie, trăiau toţi din moşioara de la Rastignac. Acest domeniu, cu un venit de vreo trei mii de franci, legat de rodul viei, trăia în nesiguranţa în care trăieşte orice podgorie, prin însăşi natura produsului ei: şi totuşi, din acest venit trebuia să smulgă în fiecare an o mie

[27] Institut de învăţământ superior din Paris, fondat în 1530, unde audierea cursurilor nu era urmată de obligativitatea examenelor.

două sute de franci pentru Eugène. Înfăţişarea acestei necontenite strâmtorări, care îi fusese cu generozitate ascunsă până acum, comparaţia pe care fu silit s-o facă între surorile lui, care i se păruseră atât de frumoase când era copil, şi femeile de la Paris, care i se arătaseră ca nişte frumuseţi de vis, viitorul îndoielnic al acestei numeroase familii, care nu se întemeia decât pe el, zgârcenia încordată cu care văzu că se adunau cele mai neînsemnate roade ale pământului, băutura ce se făcea pentru casă din drojdia care rămânea în teasc, în sfârşit, o mulţime de împrejurări, pe care ar fi de prisos să le însemnăm aici, îi înzeciră dorinţa de a se înălţa cât măi sus şi îi stârniră o aprigă sete de onoruri. Ca toate sufletele mari, Eugène nu voia să recurgă la nimeni, decât la propriile lui însuşiri. Dar el avea în întregime firea meridionalului; când pornea deci la faptă, hotărârile lui trebuiau să treacă prin acele şovăiri care-i cuprind pe tinerii ce se află în largul mării, neştiind nici în ce parte să-şi îndrepte puterile, nici sub ce unghi să umfle pânzele. Dacă la început voise să se cufunde cu totul în muncă, mai târziu, ispitit de trebuinţa de a-şi făuri legături, îşi dădu seama de marea înrâurire pe care o aveau femeile în viaţa socială şi se hotărî pe loc să se avânte în societatea înaltă, pentru a-şi cuceri câteva proteguitoare; ar putea oare să dea greş în această încercare un tânăr înflăcărat şi spiritual ca el, al cărui spirit şi a cărui înflăcărare erau şi mai puternic puse în lumină de o ţinută elegantă şi de un fel de frumuseţe energică, de care femeile se lasă prinse cu atâta voie bună? Aceste gânduri îl năpădiră pe câmp, în timpul plimbărilor pe care odinioară le făcea cu atâta voioşie împreună cu surorile lui, care însă acum îl găsiră cu totul schimbat. Mătuşă-sa, doamna de Marcillac, fusese pe vremuri prezentată la curte, unde avusese prilejul să cunoască aristocraţia cea mai aleasă. Răscolind amintirile cu care ea îl legănase de atâtea ori, tânărul plin de ambiţie îşi dădu seama că şi-ar putea crea câteva legături în

societate cel puţin tot aşa de folositoare ca şi învăţătura pe care o dobândea la Facultatea de drept; o iscodi deci în privinţa rudelor cu care ar putea să intre în legătură. După ce scutură arborele genealogic cu toate ramurile lui, bătrâna doamnă socoti că, dintre toţi cei care ar putea fi de folos nepotului, ei în gin tea egoistă a neamurilor avute, doamna vicontesă de Beausèant ar fi cea mai puţin îndărătnică. Îi scrise acestei tinere femei o scrisoare în stilul de pe vremuri şi i-o înmână lui Eugène, spunându-i că, dacă va izbuti pe lângă vicontesă, ea îl va ajuta să-şi regăsească şi rudele celelalte. Rastignac trimise doamnei de Beauséant scrisoarea pe care i-o dăduse mătuşă-sa. Vicontesă îi răspunse printr-o invitaţie la balul de a doua zi.

Aceasta era situaţia generală în pensiunea de familie a doamnei Vauquer la sfârşitul lui noiembrie 1819. Câteva zile mai târziu, Eugène se întoarse de la balul doamnei de Beauséant către ceasul două noaptea. Ca să câştige timpul pierdut, studentul, plin de curaj, îşi făgăduise pe când dansa să lucreze până în zori. Era cea dintâi noapte de veghe în mijlocul acestui cartier tăcut, şi se afla sub vraja înşelătoarei energii pe care i-o dăduse strălucitoarea privelişte a înaltei societăţi. Masa de seară n-o luase la doamna Vauquer. Pensionarii îşi închipuiseră deci că nu se va întoarce decât a doua zi dimineaţă, cum se mai întâmplase de atâtea ori când fusese la serbările de la Prado sau la balurile la Odeon şi când venise cu ciorapii de mătase plini de glod şi cu pantofii de bal scâlciaţi. Când se duse să închidă poarta, Christophe rămase o vreme să mai caşte gura pe uliţă. Tocmai atunci se ivi Rastignac, astfel încât putu să se urce în camera lui fără să facă niciun zgomot, urmat de Christophe, care în schimb făcea destul. Eugène se dezbrăcă, îşi puse papucii de casă, îmbrăcă o redingotă ponosită şi îşi aprinse focul de turbă, grăbindu-se să se apuce de lucru, iar Christophe, bocănind cu încălţările lui greoaie, acoperi aceste pregătiri, care trecură aproape

neauzite. Înainte de a se cufunda în cărţile lui de drept, Eugène rămase câteva clipe pe gânduri. Cunoscuse în doamna vicontesă de Beauséant pe una dintre reginele modei din Paris, iar casa ei era socotită drept cea mai plăcută din tot foburgul Saint-Germain[28]. Prin nume şi prin avere, făcea parte din stratul cel mai de sus al aristocraţiei. Mulţumită doamnei de Marcillac, mătuşă-sa, el, un biet student sărac, se bucurase de o bună primire în această casă, favoare pe care n-o putea preţui în toată însemnătatea ei. A fi admis în saloanele acelea aurite era un adevărat brevet de înaltă nobleţe. Înfăţişându-se în această societate, cea mai inaccesibilă din toate, cucerise dreptul de a putea intra pretutindeni. Orbit de strălucitoarea reuniune, neputând să schimbe decât puţine cuvinte cu vicontesă, Eugène se mulţumise să deosebească în mulţimea zeităţilor pariziene care se îmbulzeau la această petrecere pe una dintre acele femei care vrăjesc dintru început pe orice tânăr. Despre contesa Anastasie de Restaud, înaltă şi bine împlinită, se spunea că avea o statură cum puţine se aflau în tot Parisul. Închipuiţi-vă o femeie cu ochi mari, întunecaţi, cu o mână minunată, cu un picior bine desenat, cu mişcări pline de foc, o femeie pe care marchizul de Ronquerolles o numea un cal pur-sânge. Această fineţe a nervilor nu-i împuţina cu nimic farmecul; trupul i se arcuia în rotunjimi pline, fără a se putea spune că e prea grasă. *Cal pursânge, femeie de rasă* – locuţiunile acestea începuseră a înlocui încetul cu încetul îngerii cerului, figurile osianice[29], toată vechea mitologie a iubirii, respinsă de dandysm[30]. Pentru Rastignac, însă, doamna Anastasie de Restaud era femeia pe care o dorea. În lista

[28] Cartier al nobilimii franceze (n.r.).

[29] Eroi ai poemelor compuse de Ossian, bard scoţian (secolul al IV-lea), ale căror chipuri se străvăd prin nouri şi ceaţă.

[30] *Dandy* – tânăr de o eleganţă prea rafinată, uneori exagerată. *Dandysm* – comportare, ţinută de *dandy* (n.r.).

dansatorilor pe care contesa îi scrisese pe evantai, Rastignac obţinuse două dansuri, şi în timpul celui dintâi contradans găsise prilejul să vorbească cu ea.

— Unde aş putea să vă mai văd, doamnă? o întrebase el dintr-o dată, cu năvalnica putere a pasiunii, care place atât de mult femeilor.

— O, răspunse ea, la Bois, la Bouffons[31], la mine, pretutindeni.

Şi zvânturatul meridional se grăbise a se împrieteni cu această fermecătoare contesă, atât cât se poate împrieteni un tânăr cu o femeie în răstimpul unui contradans şi al unui vals. Spunând că este văr cu doamna de Beauséant, femeia, pe care el o socotea o înaltă doamnă, îl invită la ea, deschizându-i astfel uşa casei ei. După surâsul pe care i-l aruncă, la despărţire, Rastignac îşi spuse că va trebui să-i facă o vizită. În aceeaşi seară, norocul ii scosese în cale un om care nu-şi bătuse joc de ignoranţa lui, socotită păcat de moarte în lumea unor impertinenţi iluştri, cum erau toţi acei Maulincourt, Ronquerolles, Maxime de Trailles, de Marsay, Adjuda-Pinto, Vandenesse, care străluceau acolo în toată gloria îngâmfării lor, între femeile cele mai elegante, ca lady Brandon, ducesa de Langeais, contesa de Kergàrouët, doamna de Sérizy, ducesa de Carigliâno, contesa Ferraud, doamna de Lânty, marchiza d'Aiglemont, doamna Firmiani, marchiza de Listomèré şi marchiza de d'Espard, ducesa de Maufrigneuse şi les Grandlieu[32]. Din fericire pentru el, neştiutorul student dădu ceste marchizul de Montriveau, amantul ducesei de Langeais, un general de o copilăroasă naivitate, care-l lămuri că doamna de Restaud locuieşte în strada Heldèr. Să fii tânăr, să fii însetat; de lume, să flămânzeşti după o femeie şi, deodată, sa vezi că ţi se

[31] E vorba de teatrul Bouffons, unele trupe de actori – mai ales italieni – dădeau spectacole de operă bufă.

[32] Personaje din romanele lui Balzac care alcătuiesc marele ciclu al *Comediei umane* (n.r.).

deschid două case! Să pui piciorul în foburgul Saint-Germain, la vicontesă de Beauséant, şi genunchiul în şoseaua Antin[33], la contesa de Restaud! Să-ţi arunci o privire de-a lungul saloanelor Parisului, crezându-te băiat destul de drăguţ ca să poţi afla sprijin şi ocrotire în sufletul unei femei din această societate! Să te simţi destul de ambiţios ca să poţi da o superbă lovitură de picior în coarda întinsă pe care trebuie să păşeşti cu siguranţa acrobatului ce ştie că nu se va prăbuşi... şi să găseşti într-o femeie fermecătoare cumpăna cea mai de temei! Cu aceste gânduri şi în faţa acestei femei, care se înălţa, minunată, în preajma focului de turbă, între Codul civil şi sărăcia lui, cine n-ar fi căutat oare să-şi pătrundă viitorul şi cine nu l-ar fi împodobit cu toate izbânzile din lume, aşa cum făcea Eugène în seara aceea? Cu gândurile împrăştiate, el se bucura de pe acum cu atâta tărie de fericirile ce aveau să vină încât se şi vedea alături de doamna de Restaud, când tăcerea nopţii fu tulburată de un oftat, ca un *ah!* al sfântului Iosif[34], care în sufletul tânărului răsună ca un horcăit de muribund. Deschise încetinel uşa, şi ieşind în sală văzu un tiv de lumină sub uşa lui moş Goriot. Temându-se ca vecinul său să nu fie poate bolnav, se aplecă si privind pe gaura cheii îl văzu pe bătrân îndeletnicindu-se cu o treabă care i se păru atât de suspectă, încât socoti ca o îndatorire faţă de societate să cerceteze îndeaproape ce învârteşte în miez de noapte aşa-zisul fabricant de făinoase. Moş Goriot, după cum se vedea, răsturnase masa şi legase de stinghia ei o farfurie şi castronaş, amândouă de argint aurit, bogat împodobite, cuprinzându-le în jur cu o sârmă groasă şi strângându-le cu atâta putere, încât era vădit că le frângea,

[33] Arteră din Paris, locuită de negustori bogaţi şi mai ales de bancheri.

[34] E vorba, probabil, de o analogie cu strădaniile lui *Iosif din Arimateea* (personaj biblic) de a-l coborî pe Cristos de pe cruce şi de a-l înmormânta.

ca să facă din ele un lingou.

„Drace, zdravăn om!” îşi spuse Rastignac văzând braţele puternice ale bătrânului, care, cu ajutorul acelei legături, plămădea fără niciun zgomot argintul aurit, ca pe o pastă. „Să fie oare un hoţ sau un tăinuitor, care, ca să-şi poată duce fără primejdie negoţul, face pe prostul, pe neputinciosul şi trăieşte ca un milog?” se întrebă Eugène, ridicându-se o clipă.

Studentul se uită iarăşi pe gaura cheii. Moş Goriot, care desfăcuse legătura, luase bucata de argint, o pusese pe masă, după ce aşternuse mai întâi învelitoarea, şi o rostogoli până când îi dădu rotunjimea unei bare, treabă pe care o împlini cu o minunată uşurinţă.

„Să fie tot aşa de puternic pe cât era regele August al Poloniei?” îşi spuse Eugène, când bara fu aproape rotunjită.

Moş Goriot îşi privi cu tristeţe opera; lacrimi prinseră a-i curge pe obraz. Suflă în feştila la a cărei lumină lucrase până atunci, şi Eugène îl auzi culcându-se şi oftând uşor.

„E nebun”, gândi studentul.

— Sărman copil! spuse cu glas tare moş Goriot.

Auzind aceste cuvinte, Rastignac chibzui că e mai înţelept să ţină în taină această întâmplare şi să nu-l osândească în chip nesocotit pe vecinul său de cameră. Când să se întoarcă în odaia lui, auzi deodată un zgomot destul de greu de redat, pricinuit pesemne de nişte oameni care urcau scara încălţaţi cu târlici de stofă. Eugène ciuli urechea şi deosebi în adevăr două respiraţii alternative. Fără să fi auzit nici scârţâitul uşii, nici paşii oamenilor, văzu deodată o slabă licărire de lumină la catul al doilea, la domnul Vautrin.

„Cam multe mistere pentru o pensiune de familie!” îşi spuse el.

Coborî câteva trepte, rămase la pândă şi auzi clinchet de monede de aur. Îndată, lumina se stinse, şi cele două respiraţii se auziră din nou, fără ca uşa să fi scârţâit. Apoi,

pe măsură ce se depărtau cei doi oameni, zgomotul slăbea.

— Cine-i acolo? strigă doamna Vauquer, de la fereastra odăii ei.

— Eu, maică Vauquer, m-am întors acasă, răspunse Vautrin cu vocea lui groasă.

„Ciudat! Christophe pusese zăvorul, îşi spuse Eugène intrând în odaia lui. Aici la Paris trebuie să stai de veghe noaptea, ca să ştii ce se petrece în preajma ta.”

Abătut de la gândurile lui de dragoste şi de mărire de aceste mici întâmplări, se apucă de lucru. Dar cum gândurile îi erau îndreptate când către moş Goriot, cu bănuielile pe care i le stârnise, când – mai ales – către doamna de Restaud, care îi răsărea în faţă în orice clipă vestindu-i un destin strălucit, se culcă şi adormi cu pumnii strânşi. Din zece nopţi pe care un tânăr le făgăduieşte muncii, şapte sunt dăruite somnului. Vârsta de douăzeci de ani nu-i vârsta vegherilor.

A doua zi dimineaţă se lăsase asupra Parisului o ceaţă deasă, dintr-acelea care învăluie şi înnegurează oraşul într-atât încât până şi oamenii cei mai rânduiţi în treburi se înşeală asupra orei. Se pierd însemnate întâlniri de afaceri. La vremea prânzului, toţi cred că e opt dimineaţa. Era nouă şi jumătate, şi doamna Vauquer nu se mişcase încă din pat. Christophe şi butucănoasa Silvia, întârziind şi ei, îşi luau în tihnă cafeaua, preparată din laptele destinat pensionarilor, lapte pe care Silvia îl fierbea mai mult pentru ca doamna Vauquer să nu bage de seamă această nelegiuită dijmuire.

— Silvia, spuse Christophe muind în ceaşcă cea dinţii felie de pâine, prăjită, noaptea asta au venit doi inşi la domnul Vautrin, care, oricum, e un om de treabă. Dacă doamna intră la bănuieli, să nu-i spui nimic.

— Ţi-a dat ceva?

— Mi-a dat pataca de cinci pe luna asta, ca şi când mi-ar fi spus: „Ţine-ţi gura”.

— Numai el şi doamna Couture nu sunt cărpănoşi. Toţi

ceilalţi parcă ar vrea să-ţi ia cu stânga bacşişul pe care ţi-l dau cu dreapta de Anul nou, spuse Silvia.

— Şi, la urma urmei, ce-ţi dă? făcu Christophe. O prăpădită de patacă de cinci franci. Iacătă doi ani de când moş Goriot îşi face singur pantofii. Lui Poiret, zgârie-brânză cum e, puţin îi pasă de vacs şi mai degrabă l-ar bea decât să-l strice pe scâlcieturile lui. Cât despre pipernicitu' ăla de student, îmi dă patruzeci de bănuţi. Cu patruzeci de bănuţi nu-mi plăteşte nici peria de lustruit Şi, pe deasupra, îşi vinde şi vechiturile. Ce mai dărâmat!

— Eh! făcu Silvia sorbindu-şi cafeaua cu înghiţituri mici, locurile noastre sunt totuşi cele mai procopsite din cartier: trăim bine. Dar, Christophe, pentru că veni vorba de babacul Vautrin, ai auzit ceva?

— Da. Acum câteva zile am întâlnit pe uliţă un domn, care mi-a spus: „La voi locuieşte un domn voinic, care-şi căneşte barbetele?" „Nu, domnule, i-am răspuns eu, nu şi le căneşte. Un om aşa de vesel n-are vreme pentru asemenea treabă." I-am povestit întâmplarea asta lui domnu. Vautrin, care mi-a spus: „Bine-ai făcut, băiete! Totdeauna să răspunzi la fel. Nimic mai urât decât să ne dăm metehnele în vileag. Din pricina asta ajung unii oameni de nu se mai pot căsători."

— Eh, iacă, şi pe mine – într-o zi, la piaţă – a vrut unul să mă tragă de limbă ca sa spun dacă l-am văzut când îşi schimbă cămaşa. Auzi poznă!... He, făcu ea tăind firul istorisirii, bate zece fără un sfert la Val-de-Grâce[35] şi nimeni nu mişcă.

— Ei aş! Au plecat cu toţii. Doamna Couture şi domnişoara cea tânără s-au dus pe la opt la Saint-Étienne, ca să se grijească. Moş Goriot a plecat cu un pachet. Studentul se-ntoarce abia la zece, când se sfârşeşte cursul. I-am văzut plecând, când măturam scara. Ba moş Goriot m-a şi lovit cu drăcia pe care o ducea-n braţe, că era tare ca

[35] Spital din Paris.

fierul. Ce-o fi învârtind omu' ăsta? Îl răsucesc toţi ca pe un titirez, dar – oricum – e un om de treabă, care face mai multe parale decât toţi ceilalţi laolaltă. Nu dă mare lucru; dar cucoanele la care mă mână câteodată scutură nişte bacşişuri straşnice şi-s tare bine-mpopoţonate.

— Alea care cică-s fetele lui, ha? O duzină-n cap.

— Eu am fost numai la două, alea care au venit şi aici.

— Auzi că doamna a-nceput să mişte. Are s-o pornească iar cu tărăboiul ei. Trebuie să mă duc. Dumneata ia seama la lapte, Christophe, adicătelea-n privinţa pisicii.

Silvia urcă scara către odaia stăpână-si.

— Ce-i asta, Silvia? M-ai lăsat să dorm dusă până la zece fără un sfert? Asta nu s-a mai întâmplat niciodată.

— E o ceaţă, s-o tai cu cuţitul.

— Si masa de dimineaţă?

— Eh, pensionarii dumneavoastră parc-aveau pe dracu-n ei. Au şters-o când plesnea de ziuă.

— Vorbeşte corect, Silvia, urmă doamna Vauqer. Se spune: „când se crăpa de ziuă”.

— Ah, doamnă, am să spun cum vreţi. Dumneavoastră. Dar, oricum ar fi, veţi lua masa de dimineaţă la zece. Michonnetta şi Poireau-ul nici n-au mişcat până acum. Numai ei sunt acasă, şi dorm ca doi buşteni ce sunt.

— Bine, Silvia, dar tu-i pui pe-amândoi laolaltă, ca şi când…

— Ca şi când ce? urmă Silvia, cu râsul ei zgomotos de năroadă. Amândoi fac doar o pereche minunată.

— Mi se pare ciudat, Silvia, cum a intrat astă-noapte în casă domnul Vantrin după ce Christophe a pus zăvorul la poartă.

— Dimpotrivă, doamnă, Christophe l-a auzit pe domnul Vautrin şi s-a dus de i-a deschis. Şi iacătă că dumneavoastră aţi crezut…

— Dă-mi camizola şi du-te de pregăteşte masa. Fă nişte cartofi la berbecul care a rămas de ieri şi nişte pere coapte,

din cele de două parale bucata.

Puţin după aceea coborî şi doamna Vauquer, tocmai în clipa în care motanul, răsturnând cu o lovitură de labă farfurioara cam acoperea o cană cu lapte, începuse să linciurească în mare graba.

— Mistigris! strigă bătrâna.

Motanul fugi, dar după un timp veni să se alinte la picioarele ei.

— Da, da, acuma-ncepi cu şiretlicurile, lichea bătrâna! spuse ea. Silvia! Silvia!

— Da, doamnă. Ce s-a-ntâmplat?

— Ia vezi din care ceaşcă s-a înfruptat motanul.

— Asta e numai din vina dobitocului de Christophe, că doar i-am spus să pună un şervet deasupra. Unde-o fi şters-o? Dar n-aveţi grijă, doamna. Ceaşca asta am ş-o dau lui moş Goriot. Am să pun niţică apă înăuntru, şi n-are să bage de seamă. Că nu ia seama la nimic, nici chiar, la mâncare.

— Dar unde s-o fi dus caraghiosul ăla? spuse doamna Vauquer aşezând farfuriile pe masă.

— Cine poate şti?! învârteşte nişte afaceri îndrăcite.

— Am dormit prea mult, zise doamna Vauquer.

— De aceea arătaţi ca o roză abia smulsă din grădină!

În clipa aceea se auzi clopoţelul de la poartă, şi Vautrin intră în salon, cântând cu glasu-i puternic:

Am cutreierat lumea îndelung
Şi pretutindeni m-am arătat...

— Oh! Oh! Bună ziua, maică Vauquer, spuse el când dădu cu ochii de gazdă, pe care o cuprinse curtenitor cu amândouă braţele.

— Haide, sfârşeşte...

— Spune „Neobrăzatule” urmă el. Hai, spune. Vrei să spui, sau nu? Iaca, am să-ţi dau ajutor la pusul mesei. Ah! sunt drăguţ, nu-i aşa?

Să curtezi şi brune şi blonde,
Să iubeşti, să suspini...

Am văzut ceva ciudat...

...*la voia întâmplării.*

— Ce? întrebă văduva.

— La opt şi jumătate, moş Goriot se afla la un argintar de pe strada Dauphine, care cumpără tacâmuri şi găitane de fier. I-a vândut pe preţ bun un obiect de menaj de argint aurit, destul de bine teşit pentru un om care nu e de meserie.

— Ei, adevărat?

— Da. Veneam către pensiune, după ce condusesem un prieten, care a plecat în străinătate cu un vas din serviciul Mesageriilor regale. L-am pândit pe moş Goriot să văd ce are de gând – ştii, ca să mai râdem! S-a întors în cartierul nostru şi s-a oprit în strada Grès, la un cămătar vestit, Gobseck[36], un păcătos, care ar fi în stare să facă pietre de domino din ciolanele lui taică-său, un fel de ovrei, arab, grec, ţigan, un om pe care cu greu l-ai putea jefui, pentru că îşi ţine toţi banii la bancă.

— Dar la urma urmei, moş Goriot ăsta ce face?

— Nu face nimic, răspunse Vautrin. Dimpotrivă, desface. E destul de idiot ca să se ruineze în dragostea lui pentru fetele alea care...

— Vine! anunţă Silvia.

— Christophe, strigă moş Goriot, vino cu mine.

Christophe porni după moş Goriot şi se întoarse, îndată.

— Unde te duci? îl întrebă doamna Vauquer.

— M-a trimis domnul Goriot

— Ce-i asta? zise Vautrin, smulgând din mâna lui

[36] Personaj balzacian, din nuvela cu acelaşi titlu (n.r.).

Christophe o scrisoare, pe care citi: „Doamnei contese Anastasie de Restaud”. Şi te duci... urmă el înapoind scrisoarea lui Christophe.

— În strada Helder. Am poruncă să n-o dau decât în mâna doamnei contese.

— Ce e înăuntru? făcu Vautrin ridicând scrisoarea în lumina ferestrei, Un bilet de bancă? Nu! întredeschise plicul. O poliţă achitată! strigă el. Drace! E galant babalâcul. Hai, pehlivanule, vezi-ţi de drum, urmă Vautrin, lăsându-şi laba uriaşă pe scăfârlia lui Christophe şi răsucindu-l pe călcâie ca pe un zar. Te-ai învârtit de un bacşiş zdravăn.

Sfârşiră de pus masa. Silvia fierbea laptele;. Doamna Vauquer aprindea focul, ajutată de Vautrin, care fredona mereu:

Am cutreierat lumea îndelung
Şi pretutindeni m-am arătat...

Doamna Couture şi domnişoara Taillefer se întoarseră tocmai în clipa când totul era gata.

— Unde aţi fost cu noaptea-n cap, frumoasa mea doamnă? o întrebă doamna Vauquer pe doamna Couture.

— Am fost să ne rugăm Sfântului Ştefan din Munte. Nu trebuie să ne ducem astăzi la domnul Taillefer? Biata micuţă tremură ca o frunză, urmă doamna Couture aşezându-se la gura sobei şi întinzându-şi picioarele.

Din pantofii ei începură să se ridice aburi.

— Încălzeşte-te şi dumneata, Victorine, spuse doamna Vauquer.

— Faci foarte bine, domnişoară, să te rogi lui Dumnezeu să îmblânzească inima tatălui dumitale, spuse Vautrin dându-i un scaun. Dar atât nu-i de-ajuns. V-ar trebui un prieten, care s-o zgâlţâie pe scârnăvia, pe sălbăticiunea aceea care, după cum umblă vorba, stă pe o avere de trei

milioane, dar nu vrea să te înzestreze, O fată frumoasă are totuşi nevoie de zestre în vremea de astăzi!

— Biata copilă! spuse doamna Vauquer. Dar lasă, puicuţă, până la urmă monstrul are să plătească păcatul pe care-l săvârşeşte.

Auzind aceste cuvinte, ochii Victorinei se umplură de lacrimi, iar văduva, la un semn pe care i-l făcu doamna Couture, tăcu.

— Dacă am putea să-l vedem măcar, dacă aş putea să-i vorbesc, să-i dau cea din urmă scrisoare pe care i-a scris-o nevastă-sa... reluă vorba văduva comisarului-ordonator, N-am îndrăznit să i-o trimit prin poştă. Îmi cunoaşte scrisul...

— *O, nevinovate, nefericite şi prigonite femei!* strigă Vautrin, tăindu-le vorba. Aici aţi ajuns? Peste câteva zile am să-mi vir şi eu nasul în treburile dumneavoastră, şi o să vedeţi că totul are să meargă bine.

— Oh! domnule, spuse Victorine, învăluindu-l într-o privire deopotrivă înlăcrimată şi învăpăiată pe Vautrin, care nu se arătă totuşi tulburat, dacă ştiţi vreo cale pe care să puteţi ajunge la tatăl meu, spuneţi-i că dragostea lui şi cinstea mamei mele au pentru mine mai mult preţ decât toate bogăţiile din lume. Dacă veţi izbuti să-l îmblânziţi câtuşi de puţin în asprimea lui, am să mă roş lui Dumnezeu pentru dumneavoastră. Fiţi încredinţat că am să vă port o recunoştinţă...

— *Am străbătut lumea îndelung,* cântă Vautrin, cu o notă de ironie în glas.

Goriot, domnişoara Michonneau, Poiret coborâră şi ei, atraşi poate de mirosul rântaşului pe care-l pregătea Silvia pentru berbecul care rămăsese din ajun. În clipa când cei şapte tovarăşi de masă se aşezară, spunându-şi bună ziua, ceasul bătu zece. În uliţă se auziră paşii studentului.

— În sfârşit, domnule Eugène, spuse Silvia, astăzi mănânci şi dumneata o dată cu toţi ceilalţi.

După ce îi salută pe pensionari, studentul se aşeză lângă

moş Goriot.

— Am. Avut o aventură ciudată, zise el scoţându-şi în farfurie o copioasă porţie de berbec şi tăindu-şi o bucată zdravănă de pâine, pe care doamna Vauquer le măsură din ochi.

— O aventură? întrebă Poiret.

— Şi de ce te miri, rablă bătrâna? îi spuse Vautrin lui Poiret. Domnul e făcut să aibă aventuri.

Domnişoara Taillefer strecură o privire sfioasă către tânărul student.

— Povesteşte-ne aventura, îl rugă doamna Vauquer,

— Ieri am fost la balul doamnei vicontese de Beauséant, o vară de-a mea, care are o casă minunată, cu apartamente îmbrăcate în mătase, care, pe scurt, ne-a dat o serbare superbă, unde am petrecut ca un rege…

— Ca un sfredeluş, spuse Vautrin întrerupându-l scurt.

— Domnule, se iuţi Eugène, ce vrei să spui?

— Am spus *sfredeluş* pentru că sfredeluşii petrec mai bine decât regii.

— Adevărat. Aş fi mai bucuros să fiu această mică păsărică fără nicio grijă decât rege, pentru că… făcu Poiret, idemistul[37].

— În sfârşit, urmă studentul tăindu-i vorba, am dansat cu una dintre cele mai frumoase femei, o contesă fermecătoare, cea mai ispititoare făptură pe care am văzut-o în viaţa mea. Purta în păr flori de piersic, avea la cingătoare cel mai frumos mănunchi de flori, flori naturale, care te îmbătau cu mireasma lor. Dar ar fi trebuit ş-o vedeţi; e cu neputinţă să descrii o femeie cuprinsă de însufleţirea dansului. Ei bine, astăzi pe la nouă dimineaţa am întâlnit-o pe această divină contesă mergând pe strada Grès. Oh, cum îmi bătea inima! Credeam că…

— Că vine încoace, îl completă Vautrin, aruncându-i o

[37] Numit astfel fiindcă repeta mecanic cele auzite de la interlocutorii săi. (De la lat. *Iderri* – identic, la fel.) (N. r.)

privire scormonitoare. Se ducea, fără îndoială, la taica Gobseck, un cămătar. De câte ori vei scotoci în inima unei femei din Paris, vei găsi întâi cămătarul, şi apei amantul. Contesa dumitale se numeşte Anastasie de Restaud şi locuieşte în strada Helder.

La auzul acestui nume, studentul se uită ţintă la Vautrin. Moş Goriot ridică deodată capul şi-i cuprinse pe amândoi într-o privire luminoasă si plină de nelinişte, care îi surprinse pe toţi ceilalţi pensionari.

— Christophe are s-ajungă prea târziu, ea s-a şi dus într-acolo! strigă îndurerat Goriot.

— Am ghicit, spuse Vautrin plecându-se la urechea doamnei Vauquer.

Goriot era cu gândul aiurea, nici nu-şi dădea seama ce mănâncă. Niciodată nu arătase atât de îndobitocit şi de copleşit ca în clipa aceea.

— De unde dracu ştii cum o cheamă, domnule Vautrin? întrebă Eugène,

— Ah, ah, iacătă că şi moş Goriot ştia, răspunsa Vautrin. De ce să nu ştiu şi eu?

— Domnul Goriot? strigă studentul.

— D-apăi cum?! zise bietul moşneag. Şi spui că ieri era straşnic de frumoasă, ha?

— Cine?

— Doamna de Restaud.

— Ia te uită la bătrânul zgârie-brânză, făcu doamna Vauquer către Vautrin, cum îi lucesc ochii!

— Aşadar, e întreţinuta lui? îl întrebă în şoaptă domnişoara Michonneau pe student.

— Oh, da, era peste măsură de frumoasă, relua vorba Eugène, pe care moş Goriot îl privea cu nesaţ. Dacă n-ar fi fost şi doamna de Beauséant, divina mea contesă ar fi fost regina balului. Tinerii nu se uitau decât la ea; eram al doisprezecelea pe lista ei; a fost poftită la toate contradansurile. Femeile celelalte turbau, nu alta! Dacă ieri

a fost o fiinţă cu adevărat fericită pe lume, asta a fost ea. Cu drept cuvânt se spune că nimic nu-i mai frumos decât o fregată cu pânze, un cal în galop şi o femeie dansând.

— Ieri în vârful scării, la o ducesă, spuse Vautrin. Azi dimineaţă pe treapta cea mai de jos, la un cămătar. Astea-s parizienele. Dacă bărbaţii nu le pot da destui bani pentru lux, care nu cunoaşte nicio frână, atunci se vând. Dacă nu ştiu să se vândă, sunt în stare să-şi spintece mamele, ca să scoată cât le trebuie pentru a se putea arăta în lume în toată strălucirea. Pe scurt: ştiu să înfrunte cele mai grele primejdii. Cunosc, cunosc!

Moş Goriot, care, în timp ce vorbea studentul, se luminase la chip ca soarele în zilele lui minunate, se întunecă dintr-o dată auzind neîndurătoarele observaţii ale lui Vautrin.

— Bine, spuse doamna Vauquer, dar unde ţi-e aventura? Ai vorbit cu ea? Ai întrebat-o dacă vrea să înveţe dreptul?

— Nici nu m-a văzut, răspunse Eugène. Dar să întâlneşti una dintre cele mai frumoase femei din Paris pe strada Grès, la ceasul nouă, o femeie care fără îndoială că n-a putut să se întoarcă acasă după bal decât la două dimineaţa, nu vi se pare un lucru ciudat? Numai la Paris se pot întâmpla asemenea aventuri.

— Fleacuri! Sunt atâtea altele şi mai ciudate! — strigă Vautrin.

Domnişoara Taillefer abia ascultă toată istorisirea, cufundată cu totul în gândurile pe care i le stârnea noua încercare ce avea să facă în ziua aceea de a răzbate până la tatăl ei. Doamna Couture îl făcu semn că e vremea să se îmbrace. Ieşiră amândouă. Moş Goriot se ridică şi el.

— L-aţi văzut? spuse doamna Vauquer către Vautrin şi ceilalţi pensionari ai ei. Nu mai încape vorbă că toată averea şi-a cheltuit-o cu femeile alea.

— Nimeni n-are să mă facă să cred, izbucni studentul, că frumoasa contesă de Restaud e amanta lui moş Goriot.

— Dar, spuse Vautrin întrerupându-l, nici nu vrem să te convingem. Eşti încă prea tânăr ca să cunoşti cu adevărat Parisul. Mai târziu ai să afli că în lumea asta sunt ceea ce noi numim *oameni pătimaşi...*

La aceste cuvinte, domnişoara Michonneau se uită la Vautrin cu ochi plini de înţelegere. Era ca un cal de regiment în clipa când aude goarna.

— Ah, ah! făcu Vautrin, oprindu-se ca să-i arunce o privire adâncă, parcă noi n-avem micile noastre patimi?

Bătrâna domnişoară lăsă ochii în jos, ca o călugăriţă ruşinată la vederea unei statui.

— Ei bine, urmă el, oamenii ăştia când muşcă dintr-o idee nu-i mai dau drumul. Nu-şi pot stâmpăra setea decât cu o anume apă, de la o anume fântână, cel mai adesea stătută. Ca să bea din apa aceea ar fi în stare să-şi vândă nevestele şi copiii, ar fi în stare şă-şi vândă şi sufletul diavolului. Pentru unii, fântâna asta este jocul de cărţi, Bursa, o colecţie de tablouri sau de insecte, muzica; pentru alţii – o femeie care ştie să le bucătărească cele mai alese bunătăţi. Acestora din urmă poţi să le oferi toate femeile de pe pământ. Zadarnic. Au să-ţi râdă în nas, pentru că ei nu o vor decât pe aceea care ştie să le împlinească dorinţa pătimaşă. Adesea, femeia asta nu-i iubeşte de fel, îi bruftuieşte şi le vinde foarte scump mici fărâme de mulţumire. Caraghioşii ăştia nu se dezgustă însă niciodată şi sunt în stare să pună zălog la muntele de pietate cea din urmă învelitoare de pat ca să-i ducă femeii iubite ultimul ban. Moş Goriot e unul dintre ei. Contesa îl stoarce pentru că ştie că-i va păstra taina. Asta e înalta societate! Bietul om nu se gândeşte decât la ea. Dincolo de patima lui, cum ai văzut, e o bestie de rând. Cum îl aduci însă la capitolul ăsta, îi trec prin ochi sclipiri de diamant. O tainâ ca asta e uşor de dezlegat. Astăzi de dimineaţă a dus la topit oarecare argintărie aurită şi după aceea l-am văzut intrând la taica Gobseck, în strada Grès. Fii atent la ce-ţi spun!

întorcându-se acasă l-a trimis pe nărodul de Christophe la contesa Restaud. Christophe ne-a arătat adresa de pe plic, în care era o poliţă achitată. E limpede că dacă şi contesa s-a dus la bătrânul cămătar treaba nu îngăduia întârziere. Moş Goriot i-a achitat în chipul cel mai elegant datoria. Nu-i nevoie de cine ştie ce deşteptăciune ca să vezi cum s-au petrecut lucrurile. Aceasta dovedeşte, tinere, că în vreme ce petrecea, dansa şi se maimuţărea vânturându-şi florile de piersic şi ţinându-şi rochia cu două degete, contesa dumitale era, cum se spune, la marea ananghie, gândindu-se la poliţele ei sau ale amantului ei, care urmau a fi protestate.

— Ceea ce spui dumneata îmi stârneşte o cumplită dorinţă. De a cunoaşte adevărul. Mâine am să mă duela doamna de Restaud, spuse cu însufleţire Eugène.

— S-ar putea să te întâlneşti cu bătrânul Goriot, venit să primească preţul darului pe care cu atâta eleganţă i l-a făcut.

— Aşadar, spuse Eugène cu silă, Parisul dumitale e o mocirlă?

— Şi încă ce mocirlă! urmă Vautrin. Cei care se mânjesc de glod umblând în trăsură sunt cinstiţi, iar cei care se mânjesc umblând pe jos sunt pungaşi. Dacă ai nefericirea să şterpeleşti un lucru de nimic, te arată lumea cu degetul în Piaţa Palatului de Justiţie, ca pe o ciudăţenie. Dacă furi însă un milion, eşti socotit în saloane drept o încarnare a virtuţii. Şi ca să menţinem această morală cheltuim treizeci de milioane pe an cu jandarmeria şi justiţia... Nostimă treabă!

— Cum, exclamă doamna Vauquer, să-şi fi vândut moş Goriot serviciul de argint aurit?

— N-avea pe capac două turturele pe o creangă? întrebă Eugène,

— Ba da.

— Ţinea mult la el. În timp ce se trudea să-l teşească,

plângea. Întâmplător, l-am văzut, spuse Eugène.

— Ţinea la el ca la viaţa lui, răspunse văduva.

— Vedeţi ce pătimaş e unchiaşul? strigă Vautrin. Femeia aceea ştie cum să-l învârtească.

Studentul se urcă în camera lui. Vautrin ieşi în oraş. Puţin după aceea, doamna Coupure şi domnişoara Taillefer plecară cu birja, pe care le-o adusese Silvia. Poiret oferi braţul domnişoarei Michonneau şi porniră amândoi să facă o plimbare la Grădina Botanică, cele două ceasuri care urmau fiind cele mai frumoase din tot cursul zilei.

— Ei, iacătă-i, parc-ar fi luaţi cu cununie, spuse Silvia cea butucănoasă. Asta e întâia oară când ies împreună în oraş. Atâta sunt de uscaţi, că dacă s-ar ciocni ar scapără taman ca un amnar.

— Ar fi vai de şalul domnişoarei Michonneau, spuse doamna Vauquer râzând: ar arde ca iasca.

Goriot se întoarse către ceasul patru şi, la lumina celor două lămpi care fumegau, o văzu pe Victorine cu ochii înroşiţi. Doamna Vauquer asculta istorisirea vizitei pe care o făcuseră fără niciun folos în dimineaţa aceea la domnul Taillefer.

Plictisit că trebuie să le primească, Taileffer le îngăduise totuşi să ajungă până la el, ca să aibă o lămurire cu ele.

— Dragă doamnă, povestea doamna Couture doamnei Vauquer, închipuie-ţi că nici măcar n-a poftit-o pe Victorine să şadă, aşa că tot timpul a rămas în picioare. Cât despre mine, mi-a spus foarte rece, fără pic de mânie, să nu ne mai ostenim să venim la el; că domnişoara – n-a numit-o fiica lui – îşi face ei însăşi un rău tulburându-l cu aceste vizite (o dată pe an, monstrul!); că mama Victorinei neavând nicio avere când s-a căsătorit, Victorine nu-i poate pretinde nimic; pe scurt, lucrurile cele mai aspre, care au făcut-o pe biata micuţă să izbucnească în plâns. Atunci, mititica de ea, s-a aruncat la picioarele tatălui ei şi i-a spus fără teamă că dacă a stăruit atâta, a fost numai pentru

mamă-sa, că ea se va supune fără murmur voinţei lui, dar că îl roagă să citească testamentul bietei răposate. Şi Victorine a luat scrisoarea şi i-a pus-o în faţă, spunându-i din adâncul inimii cele mai frumoase lucruri din lume – nu ştiu de unde le-o fi cules, pesemne că Dumnezeu i le dicta, pentru că biata copilă era atât de inspirată, încât ascultând-o plângeam şi eu, ca o proastă. Şi în timpul ăsta, ştii ce făcea această scârnăvie de om? îşi tăia unghiile! A luat scrisoarea, pe care biata doamnă Taillefer a udat-o cu lacrimile ei, şi a zvârlit-o pe cămin, spunând: „Bine!” A dat s-o ridice de jos pe fiică-sa, dar când ea a vrut să-i sărute mâinile, şi le-a tras înapoi. Nu e un ticălos în toată puterea cuvântului? Cât despre nătăfleţul de fecioru-său, când a intrat în odaie nici măcar n-a salutat-o pe soră-sa.

— Sunt deci nişte monştri! strigă moş Goriot.

— După aceea, urmă doamna Couture fără să ia în seamă izbucnirea unchiaşului, tatăl şi fiul au plecat, salutându-mă şi rugându-mă să-i iert, căci au treburi grabnice. Asta a fost toată vizita noastră. Cel puţin, a văzut-o pe fiică-sa. Nu înţeleg cum poate s-o renege, că semăna cu el ca două picături de apă.

Pensionarii – cei interni ca şi cei externi – sosiră unii după alţii, urându-şi bună ziua şi începând a-şi spune tot felul de fleacuri, glumele obişnuite ale parizienilor din anume categorii sociale, în care prostia intră ca element principal şi al căror merit stă îndeosebi în gest sau pronunţie. Acest fel de a vorbi se schimbă necontenit. Gluma din care izvorăşte nu dăinuie niciodată o lună încheiată. Un eveniment politic, un proces de la Curtea cu juri, un cântec de stradă, o farsă făcută de un actor – totul slujeşte la întreţinerea acestui joc al spiritului, care constă mai ales în a prinde ideile şi cuvintele din zbor, ca pe nişte mingi, şi apoi în a le arunca îndărăt, ca dintr-o lovitură de

rachetă. Diorama[38], invenţia cea nouă, care îi dădea spectatorului o iluzie optică mai puternică decât panorama[39], adusese în unele ateliere de pictură un nou gen de glumă, o vorbire în *rama,* caraghioslâc pe care unul dintre obişnuiţii pensiunii Vauquer, un pictor tânăr, îl inoculase tovarăşilor săi de masă.

— Eh, *domnule[40] Poiret,* cum merge mica dumitale *sănătaterama*? întrebă funcţionarul de la Muséum. Apoi, fără să mai aştepte răspunsul, se întoarse către doamna Couture şi Victorine: Sunteţi mâhnite, doamnele mele.

— Nu mâncăm? strigă Horace Bianchon, student în medicină şi prieten cu Rastignac. Micul meu stomac mi-a căzut *usque ad talones[41].*

— Straşnic *fricorama*! zise Vautrin. Ho, moş Goriot, mai strânge-te oleacă, ce dracu! Ai astupat toată gura sobei cu picioarele dumitale!...

— Ilustre domnule Vautrin, spuse Bianchon, de ce spui dumneata *fricorama?* Greşeşti, se spune *frigorama.*

— Nu, zise slujbaşul de la Muséum, se spune *fricorama,* după regula: „Mi-e *fric* la picioare”.

— Ah! Ah!

— Iată şi pe excelenţa-sa marchizul de Rastignac, doctor în *drept-curmeziş[42],* strigă Bianchon înşfăcându-l pe Eugène de gât şi strângându-l să-l înăbuşe. Oho! Unde-s ceilalţi? Oho!

---

[38] Vederi pictate pe pânză şi supuse unui joc de lumini într-o cameră complet întunecată.

[39] Un mare tablou circular, întins pe zidurile unei rotonde şi luminat de sus, în aşa fel încât spectatorul, plasat în centrul rotondei, avea iluzia că se află pe o înălţime şi că vede în jur o privelişte nesfârşită. Ca şi diorama, ca şi – mai târziu – lanterna magică, toate sunt popasuri în drumul către marea invenţie a cinematografiei.

[40] În text: *monsieurre.*

[41] În călcâie (lat.).

[42] În text: *droit-travers.*

Domnişoara Michonneau intră uşurel, salută tăcută pe meseni şi se aşează lângă cele trei femei.

— Când văd liliacul ăsta îmi vine să clănţăn din dinţi, spuse Bianchon cu glas scăzut către Vautrin. Cum tocmai acum studiez sistemul lui Gall[43], găsesc că are bosa lui luda.

— Domnul l-a cunoscut personal? întrebă Vautrin.

— Cine nu s-a întâlnit cu el?! răspunse Bianchon. Pe cuvântul meu, fata asta bătrâna şi clorotică îmi aminteşte de viermii aceia lungi, care până la urmă izbutesc să roadă bârna cea mai puternică.

— Uite care-i povestea, tinere, spuse cvadragenarul mângâindu-şi barbetele:

Şi ca un trandafir, a trăit cât trăiesc trandafirii
O singură dimineaţă.

— Ah! Ah! Uite o minunată *suporama,* spuse Poiret văzându-l pe Christophe, care intrase purtând cu cinstea cuvenită castronul cu supă.

— Mă iartă, domnule, interveni doamna Vauquer, este o supă de varză.

Toţi tinerii izbucniră în râs,

— Te-a înfundat, Poiret!

— Poirrettê înfundat!

— Marchează două puncte la maica Vauquer, zise Vautrin.

— Aţi văzut ce ceaţă a fost azi-dimineaţă? întrebă slujbaşul.

— A fost, răspunse Bianchon, o ceaţă frenetică şi nemaipomenită, o ceaţă lugubra, melancolică, verzuie,

[43] *Joseph Gall* (1758—1828), medic german, întemeietorul frenologiei (teorie care definea caracterul uman după conformaţia craniului). Mai târziu, dovedindu-se neîntemeiată, această teorie a fost părăsită.

înăbuşitoare, o ceaţă Goriot.

— *Goriorama,* spuse pictorul, pentru că nu se vedea nimic.

— He, milord Gâ-ôriette, est vorba de dumneta.

Aşezat în coada mesei, lângă uşa prin care se servea, moş Goriot înălţă capul, adulmecând o bucată de pâine pe care o avea sub şervet, deprindere veche, din vremea când făcea negoţ, şi care mai ieşea uneori la iveală.

— He, strigă înăcrită doamna Vauquer, cu o voce care birui deopotrivă zgomotul lingurilor, al farfuriilor, ca şi glasurile celorlalţi pensionari, nu cumva nu-ţi place pâinea?

— Dimpotrivă, doamnă, răspunse bătrânul, e făcută din făină de Étampes[44], calitatea-ntâi.

— După ce o cunoşti? îl întrebă Eugène.

— După culoarea atât de albă, după gust…

— După gustul nasului, pentru că văd că o miroşi, spuse doamna Vauquer. Atâta ai strâns baierile pungii, încât până la urmă o să găseşti mijlocul să te hrăneşti adulmecând aerul din cuhne.

— Să-ţi brevetezi invenţia, spuse slujbaşul de la Muséum, şi ai să te îmbogăţeşti.

— Lăsaţi-l în pace! Asta e numai ca să ne încredinţeze că a fost fabricant de făinoase, – zise pictorul.

— Aşadar, nasul dumitale este o retortă? întrebă din nou slujbaşul de la Muséum.

— Re… ce? făcu Bianchon.

— Re-ţetă.

— Re-zedă.

— Re-vers.

— Re-gres.

— Re-flex.

— Re-flux.

— Re-cord.

— *Re-cordorama.*

[44] Localitate în Franţa, vestită pentru grânele sale.

Aceste opt răspunsuri ţâşniră din toate ungherele încăperii, iuţi ca o salvă de puşcă, şi stârniră cu atât mai vârtos râsul, cu cât bietul moş Goriot se uita la tovarăşii de masă cu înfăţişarea de prostănac a omului ce încearcă să înţeleagă o limbă pe care n-o cunoaşte.

— Re…? îl întrebă pe Vautrin, care şedea lângă el.

— Revent, amice, răspunse Vautrin plesnindu-i o palmă în pălărie şi înfundându-i-o până peste ochi.

Uluit de această neaşteptată lovitură, bietul moşneag rămase o clipă încremenit. Christophe îi luă farfuria din faţă, crezând că-şi sfârşise supa; aşa că, după ce îşi aşeză pălăria cum se cuvenea, când dădu să-şi urmeze cina nimeri cu lingura în scândura mesei. Cei de faţă izbucniră în hohote de râs.

— Faci glume proaste, domnule, spuse bătrânul, şi dacă îţi vei mai îngădui vreodată o asemenea lovitură…

— Ce-o să se întâmple, tătucule? îi tăie vorba Vautrin.

— Ai să mi-o plăteşti scump într-o bună zi…

— În iad, nu-i aşa? întrebă pictorul. În colţul întunecat în care sunt puşi copiii răutăcioşi.

— Văd că nu mănânci nimic, domnişoară, spuse Vautrin către Victorine. Aşadar, tata s-a arătat îndărătnic.

— O grozăvie! zise doamna Couture.

— Ar trebui pus la locul lui, spuse Vautrin.

— Dar, interveni Rastignac, care şedea lângă Bianchon, domnişoara ar putea să intenteze un proces de pensie alimentară, de vreme ce nu mănâncă de fel. Eh, eh! la uitaţi-vă cum o cercetează moş Goriot pe domnişoara Victorine!

Bătrânul uitase de masă şi privea la biata fată, în ale cărei trăsături era o izbucnire de cumplită suferinţă, suferinţa copilului nerecunoscut, care totuşi îşi iubeşte tatăl.

— Dragul meu, spuse Eugène cu glas scăzut, ne-am înţeles cu toţii în privinţa lui moş Goriot. Nu este nici idiot,

nici neputincios. Aplică-i sistemul lui Gall şi spune-mi ce crezi despre el. Astă-noapte l-am văzut frângând un serviciu de argint aurit, ca pe un bulgăre de ceară; şi în clipa aceea îi citeai pe faţă simţăminte neobişnuit de puternice. Are o viaţă atât de plină de taine, încât merită osteneala de a o cerceta. Da, da, Bianchon, poţi să râzi cât pofteşti, dar eu nu glumesc.

— Sunt de acord, răspunse Bianchon, că omul ăsta e un caz clinic. Dacă vrea, îl disec.

— Nu, studiază-i craniul.

— Ah, prostia lui poate fi contagioasă.

A doua zi, Rastignac se îmbrăcă cu toată grija şi pe la ceasul trei după amiază o porni către doamna de Restaud. Pe drum se lăsă cuprins de acele speranţe de o nebună nechibzuinţă, care înfrumuseţează cu atâtea minunate emoţii viaţa tuturor tinerilor: în asemenea clipe ei nu mai socotesc nici piedicile, nici primejdiile, ci văd numai izbânda, poetizându-şi existenţa prin simplul joc al închipuirii şi simţindu-se nefericiţi sau mâhniţi atunci când li se prăbuşesc planurile, care nu trăiau decât în neînfrânatele lor dorinţe; dacă n-ar fi neştiutori şi sfioşi, viaţa socială li s-ar părea de netrăit. Eugène păşea cu luare-a-minte, păzindu-se de glodul uliţei; dar mergând, se gândea ce are să-i spună doamnei de Restaud, aduna provizii de vervă, născocea răspunsuri spirituale într-o convorbire imaginară, îşi pregătea replici subtile, fraze în genul lui Talleyrand[45], presupunând că va găsi o clipă prielnică pentru a-i face mărturisirea de dragoste pe care îşi întemeia întregul lui viitor. Într-acestea, studentul calcă într-o băltoacă, aşa că ajungând în piaţa Palais-Royal fu nevoit să-şi lustruiască ghetele şi să-şi perie pantalonii.

— Ah, dacă aş fi bogat, îşi spuse el schimbând o patacă de cinci franci pe care o luase la el *pentru cazul când s-ar*

[45] *Charles-Maurice Talleyrand-Périgord* (1754—1838), om politic francez, abil şi lipsit de scrupule.

întâmpla vreo nenorocire, aş fi luat o trăsură, şi pe drum aş fi putut chibzui în deplină linişte.

În cele din urmă ajunse la casa din strada Helder şi întrebă de contesa de Restaud. Slugile, care-l văzuseră străbătând curtea pe jos, fără să fi auzit vreun huruit de trăsură oprită la poartă, îi aruncară o privire de dispreţ. Eugène o primi cu mânia rece a omului care ştie bine că într-o zi va birui. Privirea aceea îl umilise cu atât mai mult cu cât încă de când intrase în curte înţelesese că în această privinţă se afla în inferioritate; în adevăr, un cal minunat bătea pământul cu copita, înhămat cu toată bogăţia la una dintre acele elegante Cabriolete care arată cu prisosinţă belşugul unei vieţi de risipă şi lăsă să se întrevadă deprinderea tuturor fericirilor pe care le poate dărui Parisul. Eugène se înnegura dintr-o dată. Sertăraşele din creier, până atunci deschise şi pe care se bizuia a le găsi pline de spirit, se închiseră pe loc, iar el se simţi stupid. Un valet de cameră se duse să-l anunţe. Aşteptând răspunsul, Eugène rămase în anticameră, schimbându-se de pe un picior pe altul, cu cotul rezemat pe încheietoarea ferestrei şi privind distrat în curte. Timpul i se părea nesfârşit, şi fără îndoială că ar fi plecat dacă n-ar fi fost înzestrat cu acea stăruinţă caracteristică meridionalului, care când merge drept către ţintă face adevărate minuni.

— Domnule, spuse valetul, doamna este în budoarul dumisale şi, fiind foarte ocupată, nu mi-a dat niciun răspuns; dar domnul, dacă vrea; poate să poftească în salon; mai aşteaptă cineva.

Admirând înfricoşătoarea putere a acestor oameni, care pot cu un singur cuvânt să pună sub acuzare şi să-şi judece stăpânii, Rastignac deschise cu hotărâre uşa pe care cu puţin înainte ieşise valetul, gândind fără îndoială ca în felul acesta se va arăta faţă de aceste slugi cutezătoare ca un obişnuit al casei; dar – spre marea lui uimire – se trezi într-o cămară plină cu lămpi, dulapuri, un aparat de încălzit

prosoapele de baie – o cămară care dădea într-o sală întunecată şi către scara din dos. Râsetele înăbuşite pe care le auzi în urma lui îi stârniră un simţământ de stânjenire.

— Salonul este aici, domnule, îi spuse valetul, cu un respect prefăcut, care părea încă o batjocură.

Întorcându-se cu grabă, Eugène se lovi de o cadă, dar – din fericire – îşi prinse la vreme pălăria, care altfel ar fi căzut în baie. Tocmai atunci, la celălalt capăt al sălii, luminată de o lampa mică, se deschise o uşă, şi Rastignac auzi în acelaşi timp glasul doamnei de Restaud şi glasul lui moş Goriot, iar după aceea îi auzi sărutându-se. Eugène se întoarse în sufragerie, o străbătu şi, păşind în urma valetului, intră în primul salon. Cum fereastra dădea către curte, rămase în dreptul ei. Voia să vadă dacă acest moş Goriot era acelaşi moş Goriot pe care-l cunoştea de la pensiune. Inima îi bătea cu putere şi îi veniră în minte cumplitele reflecţii pe care le făcuse Vautrin. Valetul îl aştepta la uşa salonului, din care ieşi un tânăr elegant.

— Plec, Maurice, spuse el. Spune-i doamnei contese că am aşteptat-o mai mult de-o jumătate de ceas.

Îndrăzneţul acesta, care fără îndoială trebuie să fi avut o anume îndreptăţire în atitudinea lui, porni, fredonând un crâmpei de arie italienească, către fereastra la care şedea Eugène, ca să-l vadă la faţă şi în acelaşi timp să vadă ce se întâmplă în curte.

— Ar fi mai bine dacă domnul conte ar mai aştepta o clipă; doamna a sfârşit, zise Maurice întorcându-se în anticameră.

Între timp, moş Goriot ieşise pe scara de serviciu şi se îndrepta către poarta cea mare. Unchiaşul se pregătea să-şi deschidă umbrela, fără să bage de seamă că pe poarta larg deschisă intrase într-un tilbury[46] un tânăr spilcuit, Moş

[46] Gabrioletă uşoară, elegantă, cu două locuri, numită astfel după numele inventatorului ei.

Goriot avu doar vremea să se tragă îndărăt, pentru a nu fi strivit. Speriindu-se de umbrelă, calul zvâcni uşor, pornind în goană către peronul de intrare. Tânărul se întoarse mâniat, dar dând cu ochii de moş Goriot îl salută înainte ca acesta să fi ieşit pe poartă, cu consideraţia silită cu care sunt salutaţi cămătarii de care avem nevoie sau cu respectul ce trebuie dat fără voie unui om compromis, de care după aceea te vei ruşina tu însuţi. Moş Goriot răspunse cu un mic salut prietenesc, plin de bonomie. Toate acestea se petrecură cu repeziciunea fulgerului. Eugène urmărise scena cu atâta încordare, încât nici nu-şi dădu seama că nu se află singur în salon, când deodată auzi vocea contesei.

— Ah, plecai, Maxime? întrebă ea, cu un glas în care imputarea se îmbina cu o fărâmă de ciudă.

Contesa nu băgase de seamă că între timp intrase în curte elegantul tilbury. Întorcându-se brusc, Rastignac o văzu îmbrăcată într-o minunată rochie de casă de caşmir alb cu funde trandafirii, pieptănată în fugă, ca mai toate parizienele dimineaţa. Din toată fiinţa ei se desprindea o mireasmă îmbătătoare. Fără îndoială că abia ieşise din baie, şi frumuseţea domolită – dacă putem spune astfel – era şi mai ispititoare, iar ochii îi erau umezi. Tinerii ştiu să prindă totul dintr-o privire: spiritul lor se contopeşte cu frumuseţea unei femei, aşa cum o plantă soarbe din aer substanţele potrivite naturii ei. Aşa şi Eugène simţi frăgezimea mâinilor ei, fără ca pentru asta să aibă nevoie să le atingă. Cuprinzându-i sânii cu privirea, văzu sub ţesătura caşmirului răsfrângerile lor trandafirii, răsfrângeri pe care rochia de casă uşor întredeschisă le dezvăluia când şi când. De ajutorul corsetului, contesa nu avea nevoie: cingătoarea era de ajuns ca să-i învedereze mijlocul mlădios. Gâtul ei era o poftire la dragoste, iar picioarele se ascundeau cu drăgălăşenie în pantofii de casă. Eugène nu-l văzu pe Maxime decât în clipa când acesta luă mâna contesei ca să i-o sărute; tot atunci îl văzu şi contesa pe

Eugène.

— Ah, dumneata erai, domnule de Rastignac! Sunt bucuroasă să te văd, spuse ea cu un aer în faţa căruia oamenii de spirit ştiu că trebuie să se supună.

Maxime se uita când la contesă, când la Eugène, cu o privire menită a-l face pe acest musafir nepoftit să înţeleagă că trebuie să plece fără întârziere.

„Ah, draga *mea,* sper că ai să mi-l dai degrabă afară pe acest mic caraghios.” Aşa s-ar fi putut tălmăci în cuvinte, limpede şi deschis, privirile acelui tânăr de o cutezătoare mândrie pe care contesa Anastasie îl numise Maxime şi al cărui chip ea îl cerceta cu stăruinţă supusă, care mărturiseşte deodată fără voia ei toate secretele unei femei. Rastignac se simţi cuprins de o aprigă ură împotriva acestui tânăr. Mai întâi, Maxime, cu frumosul lui păr auriu, atât de bine încreţit, îl făcea pe Eugène să-şi dea seama cât de îngrozitoare este pieptănătura lui; în al doilea rând, Maxime avea ghete scumpe şi curate, în timp ce ale lui Eugène, cu toată grija cu care umblase pe uliţă, prinseseră o uşoară dâră de noroi; în sfârşit, Maxime purta o elegantă redingotă, care îi cădea strâns pe trup, dându-i o siluetă de femeie frumoasă, pe când Eugène era îmbrăcat, la ceasul două şi jumătate, în frac negru. Băiatul isteţ din Charente înţelese că, prin îmbrăcămintea lui, fusese biruit de acest dandy înalt şi subţiratic, cu privirea limpede, cu faţa palidă, unul dintre oamenii care ar fi în stare să-şi însuşească chiar şi averea unor orfani. Fără a mai aştepta răspunsul lui Eugène, doamna de Restaud trecu ca într-o bătaie de aripi în celălalt salon; poalele rochiei de casă fluturau de o parte şi de alta, strângându-se şi desfăşurându-se şi dându-i astfel înfăţişarea unui fluture uriaş. Maxime o urmă. Cuprins de mânie, Eugène veni după ei. Toţi trei se găsiră deci faţă-n faţă, în mijlocul vastului salon, dinaintea căminului. Studentul ştia prea bine că-l stânjeneşte pe acest odios Maxime, dar voia cu tot dinadinsul să-l stânjenească,

înfruntând chiar primejdia de a o nemulţumi pe doamna de Restaud, Deodată, amintindu-şi că-l întâlnise la balul doamnei de Beauséant, înţelese ce legături erau între Maxime şi doamna de Restaud, şi cu acea tinerească îndrăzneală care te face să săvârşeşti cele mai grozave nerozii sau să dobândeşti cele mai mari izbânzi, Eugène îşi spuse: „Este rivalul meu şi trebuie să-l răpun”.

Nechibzuitul! Nu ştia că Maxime de Trailles, contele, se lăsa insultat, pentru ca astfel să aibă dreptul de a trage întâiul la duel şi să-şi poată ucide adversarul. Eugène era un iscusit vânător, dar nu ajunsese încă să doboare într-o sală de tir douăzeci de păpuşi din douăzeci şi două. Tânărul conte se trânti într-o berjeră[47], lângă foc, luă vătraiul şi începu a răscoli jeraticul din cămin cu o mişcare atât de repezită, cu o faţă atât de întunecată, încât pe frumosul chip al Anastasiei se aşternu într-o clipă umbra mâhnirii. Tânăra femeie se întoarse către Eugène şi-i aruncă una din acele priviri reci, întrebătoare, care spun limpede: „De ce nu pleci?” şi după care oamenii binecrescuţi ştiu că trebuie să găsească fără întârziere câteva fraze, ce s-ar cuveni să fie numite fraze de plecare.

Eugène însă luă o înfăţişare plăcută şi spuse:

— Doamnă, ţineam să vă văd pentru…

Se opri brusc. Se deschisese o uşă. Domnul din tilbury se ivi în prag; fără pălărie şi fără a o saluta pe contesă, aruncă o privire neliniştită către Eugène, întinzându-i mâna lui Maxime şi spunându-i „Bună ziua” cu o frăţietate care pe Eugène îl aruncă într-o adevărată uluire. Tinerii din provincie nu ştiu cât de plăcută e viaţa în trei.

— Domnul de Restaud, îi spuse contesa lui Eugène, arătând către bărbatu-său.

Eugène se înclină adânc.

— Domnul, urmă ea, înfăţişându-l pe Eugène contelui de Restaud, este domnul de Rastignac, rudă prin familia

[47] Fotoliu larg şi adânc.

Marcillac cu doamna vicontesă de Beauséant, la al cărei bal de zilele trecute am avut plăcerea să-l întâlnesc.

Rudă prin familia Marcillac cu doamna vicontesă de Beauséant! Aceste cuvinte, pe care contesa le rostise cu oarecare emfază, din pricina mândriei pe care o simte orice doamnă când poate dovedi că nu primeşte decât oaspeţi aleşi, avură un efect magic: contele îşi părăsi ţinuta lui de o rece solemnitate şi îl salută pe student.

— Sunt încântat, domnule, spuse el, că am prilejul să vă cunosc.

Chiar şi contele Maxime de Trailles îi aruncă lui Eugène o privire neliniştită, părăsind înfăţişarea impertinentă de până atunci. Această lovitură de baghetă, datorită puternicei intervenţii a unui nume, deschise într-o clipă treizeci de sertăraşe în creierul tânărului meridional şi-i redase spiritul pe care şi-l pregătise. Ca într-o scăpărare de lumină, văzu deodată limpede viaţa înaltei societăţi pariziene, care până în clipa aceea i se arătase învăluită în întuneric. Casa Vauquer, moş Goriot – toate acestea rămaseră undeva departe.

— Credeam că familia Marcillac s-a stins, spuse contele de Restaud către Eugène.

— Da, domnule, răspunse el. Unchiul meu, cavalerul de Rastignac, s-a căsătorit cu ultima moştenitoare a familiei Marcillac. N-au avut decât o fată, care s-a măritat cu mareşalul de Clarimbault, strămoş dinspre mamă al doamnei de Beauséant. Noi suntem ramura cea mică, ramura cu atât mai scăpătată cu cât unchiul meu, viceamiralul, şi-a pierdut toată averea în slujba regelui. Guvernul revoluţionar n-a vrut să admită creanţele noastre când a lichidat Compania Indiilor.

— Unchiul dumitale nu comanda *Le Vengeur*[48] înainte de 1789?

— Ba da.

[48] Răzbunătorul.

— Atunci, trebuie să-l fi cunoscut pe bunicul meu, care comanda *Warwick*[49].

Maxime ridică uşor din umeri, uitându-se către doamna de Restaud ca şi când i-ar fi spus: „Dacă începe să vorbească despre marină cu ăsta, suntem pierduţi”; Anastasie înţelese privirea domnului de Trailles. Cu acea minunată putere pe care o au femeile, spuse zâmbind:

— Vino, Maxime, am să te întreb ceva. Domnilor, vă lăsăm să navigaţi împreună pe *Warwick* şi pe *Le Vengeur.*

Se ridică şi-i făcu un semn de vicleană veselie lui Maxime, care o însoţi către budoarul ei. Dar abia ajunse la uşă această pereche morganatică – pentru a folosi o spirituală expresie germană, care nu poate fi tălmăcită în franceză – şi contele întrerupse convorbirea cu Eugène.

— Anastasie, strigă el, rămâi, draga mea! Ştii bine că…

— Mă întorc, mă întorc, spuse ea curmându-i vorba. Lipsesc numai o clipă, ca să-l rog ceva pe Maxime.

Şi se întoarse îndată. Ca toate femeile care nu-şi pot împlini fanteziile decât ţinând seama de firea bărbatului pentru a şti până unde pot merge fără a pierde o atât de preţioasă încredere, şi care tocmai de aceea nu-l necăjesc niciodată în lucrurile mărunte ale bieţii, contesa înţelesese din mlădierea vocii contelui că, dacă ar mai fi întârziat în budoar, n-ar û fost de fel în siguranţă. Această nepotrivită întâmplare era numai din pricina lui Eugène. De aceea contesa, întorcându-se către Maxime, i-l arătă pe student cu un gest şi o înfăţişare de vădită ciudă. Dar Maxime se ridică şi spuse ironic contelui, nevestei acestuia şi lui Eugène:

— Eh, văd că aveţi treabă. Nu vreau să vă stingheresc. Rămâneţi cu bine.

Şi plecă cu grabă.

— Mai stai, Maxime! strigă contele.

[49] Numele unui vas de luptă, după numele contelui de Warwick, general englez, ucis în 1471.

— Vino diseară la masă, îi spuse contesa, care, lăsându-i încă o dată pe Eugène şi pe conte, se duse după Maxime în celălalt salon, unde zăboviră îndeajuns împreună, nădăjduind că domnul de Restaud va izbuti să scape de Eugène.

Rastignac îi auzea când pe unul, când pe celălalt vorbind, tăcând. Dar răutăciosul student îşi cheltuia verva cu domnul Restaud, îl măgulea, îl atrăgea în alte discuţii, ca să stea până la reîntoarcerea contese\, crezând că va putea afla legăturile dintre ea şi moş Goriot. Femeia aceasta, vădit îndrăgostită de Maxime, care se dovedea stăpână pe bărbatul ei şi care era legată în taină de bătrânul fabricant de făinoase – i se părea într-adevăr un mister. Eugène voia cu orice preţ să pătrundă misterul acesta, nădăjduind că astfel va stăpâni ca un suveran această femeie, pariziană în adevăratul înţeles al cuvântului.

— Anastasie! strigă contele, chemându-şi iarăşi nevasta.

— Haide, bietul meu Maxime, zise contesa; trebuie să ne resemnăm. Pe diseară.

— Sper, Nasie, îi şopti el la ureche, că vei porunci ca niciodată să nu mai fie primit acest tânăr, care de câte ori ţi se întredeschidea rochia se uita la tine cu ochi de foc. Are să-ţi facă o mărturisire de dragoste, are să te compromită şi o să mă sileşti să-l ucid.

— Eşti nebun, Maxime, spuse ea. Nu-ţi dai seama că aceşti tineri studenţi sunt, dimpotrivă, cele mai bune paratrăsnete? N-ai nicio grijă, am să fac aşa încât Restaud să prindă duşmănie pe el.

Maxime izbucni în râs şi ieşi, urmat de contesă, care trecu la fereastră, ca să-l vadă cum se va urca în trăsură, cum îşi va juca în loc calul şi cum va plesni din bici. Nu se întoarse în salon decât după ce slugile închiseră poarta cea mare.

— Ascultă, dragă, îi strigă contele când o văzu în prag, moşia pe care o stăpâneşte familia domnului nu-i departe

de Verteuil, pe Charente; unchiul domnului şi bunica mea se cunoşteau.

— Sunt încântată că suntem între cunoscuţi, răspunse îngândurată contesa.

— Mai mult decât vă închipuiţi, adăugă Rastignac cu glas scăzut.

— Cum? întrebă ea cu grabă.

— Da, urmă el, am văzut ieşind de la dumneavoastră un domn cu care sunt vecin de cameră, în aceeaşi pensiune – moş Goriot.

La auzul acestui nume, împodobit şi cu anexa *moş,* contele, care răscolea jeraticul în cămin, zvârli cleştele în foc, ca şi când i-ar fi ars mâna, şi se ridică.

— Domnule, ai fi putut să spui domnul Goriot! strigă el.

Văzându-l pe conte atât de întărâtat, contesa mai întâi păli, apoi se învăpăie şi rămase stânjenită. După un răstimp îi răspunse, cu un glas pe care se strădui a-l face cât mai firesc şi cu o înfăţişare de prefăcută degajare:

— Este omul pe care-l iubim cel mai mult.

Se opri, aruncă o privire către pian şi, parcă sub imboldul unui capriciu, spuse:

— Vă place muzica, domnule?

— Mult, răspunse Eugène, stacojiu la faţă şi îndobitocit de gândul nelămurit că a săvârşit o uriaşă nerozie.

— Cântaţi? întrebă ea îndreptându-se spre pian şi trecându-şi mâna cu o mişcare plină de vioiciune, peste toate clapele, de la do de jos până la fa de sus. Rrrah!

Contele de Restaud se plimba de la un capăt la altul al salonului.

— Păcat, vă lipseşte unul dintre cele mai puternice mijloace de succes. *Ca-a-ro, ca-a-a-ro, ca-a-a-a-ro, non du-bi-ta-re*[50], cântă contesa.

Rostind numele lui moş Goriot, Eugène dăduse o lovitură de baghetă magică, dar cu un efect potrivnic celui care se

[50] Iubitule, nu te îndoi (it.).

produsese când pronunţase cuvintele „rudă cu doamna de Beauséant”. Se găsea în situaţia unui om care, primit printr-o favoare în casa unui amator de curiozităţi, loveşte din greşeală o vitrină plină de figurine sculptate şi răstoarnă trei-patru capete care nu erau destul de bine fixate. În clipa aceea ar fi vrut să-l înghită pământul. Faţa doamnei de Restaud era aspră, rece, şi ochii ei, acum nepăsători, ocoleau privirile bietului student.

— Doamnă, spuse el, văd că aveţi de vorbit cu domnul de Restaud. Vă rog să primiţi omagiile mele şi să-mi îngăduiţi…

— Oricând veţi veni, spuse cu grabă contesa oprindu-l cu un gest, fiţi încredinţat că ne veţi face – domnului de Restaud. Şi mie – cea mai mare plăcere.

Eugène se înclină adânc în faţa celor doi soţi şi ieşi, urmat de domnul de Restaud, care, în ciuda împotrivirilor sale, îl întovărăşi până în anticameră.

— Când se va mai înfăţişa domnul acesta, spuse contele lui Maurice, nici doamna, nici eu nu vom fi acasă.

Când Eugène ieşi începuse să plouă.

„Uite, îşi spuse el, am făcut o stângăcie, căreia nu-i cunosc nici cauza, nici urmările; iar acum, pe deasupra, o să-mi stric fracul şi pălăria. Mai bine aş rămâne în ungherul meu şi aş învăţa dreptul, cu un singur gând: să ajung un magistrat straşnic. Cum să merg în lume, când ca să mă înfăţişez aşa cum se cuvine îmi trebuie cabrioletă, ghete lustruite, dichisuri de care nu te poţi lipsi, lanţuri de aur, dimineaţa mănuşi albe de căprioară, care costă şase franci, şi seara mănuşi galbene? Dracu să te ia, moş Goriot, unchiaş caraghios ce eşti!”

Când ajunse sub poarta de la stradă, un birjar, care desigur că pusese la adăpost o pereche de însurăţei şi acum voia să-i ciupească stăpânului său câteva curse de contrabandă, văzându-l pe Eugène fără umbrelă, în frac negru, jiletcă albă, mănuşi galbene şi ghete lustruite, îi făcu

semn. Eugène era sub puterea uneia din acele mânii înăbuşite care-l împing pe un tânăr să se afunde tot mai mult în prăpastia în care a intrat, ca şi când în adâncul ei ar nădăjdui să găsească o ieşire. Cu o înclinare din cap, făcu semn că a primit cererea birjarului. Se urcă în trăsura în care câteva bobiţe de floare de lămâiţă şi câteva fire de beteală mărturiseau trecerea însurăţeilor.

— Unde merge domnul? întrebă birjarul, care se grăbise să-şi lepede mănuşile albe.

„Ei, ce dracu?! îşi spuse Eugène. De vreme ce mă afund, cel puţin să trag un folos din asta!”

— La casa Beauséant, adăugă el cu glas tare.

— Care? întrebă birjarul.

Minunat cuvânt, care îl ului cu totul pe Eugène. Acest om de lume, care era încă la începutul carierei lui, nu ştia că în Paris erau două case Beauséant, nu cunoştea cât de bogat era în rude, care habar n-aveau de el.

— Vicontele de Beauséant, strada…

— Strada Grenelle, spuse birjarul dând din cap şi tăindu-i vorba. Ştiţi, mai este şi casa contelui şi marchizului de Beauséant, pe strada Saint-Dominique, adăugă el ridicând scara trăsurii.

— Ştiu foarte bine, răspunse scurt Eugène.

„Aşadar, toată lumea îşi bate joc de mine astăzi! îşi spuse el, aruncându-şi pălăria pe pernele din faţă. Cu cât am cheltuit în escapada asta aş fi putut să răscumpăr pe un rege din captivitate. Dar, cel puţin, acum îmi voi face vizita la aşa-zisa mea vară ca un adevărat aristocrat. Moş Goriot mă costă până acum cel puţin zece franci. Bătrânul scelerat! Povestind aventura mea doamnei de Beauséant, poate c-am s-o înveselesc. Ea trebuie să cunoască, fără îndoială, misterul legăturilor criminale dintre acest bătrân guzgan fără coadă şi femeia aceasta frumoasă. Decât să mă năpustesc cu capul înainte, ca într-un zid, în femeia asta necinstită, care îmi face impresia că e şi tare

costisitoare, mai bine să caut a intra în graţiile vară-mi. Dacă doar numele frumoasei vicontese are atâta putere, câtă greutate trebuie să aibă persoana ei? Aşadar, să începem de sus. Când dai de vreo piedică în cer, du-te de-a dreptul la Dumnezeu!”

Aceste cuvinte cuprind pe scurt cele o mie şi una de gânduri între care se zbătea Eugène. Privind cum cădea ploaia, avu oarecum un simţământ de linişte şi încredere. Cheltuind două dintre cele câteva nepreţuite piese de cinci franci care îi mai rămăseseră, îşi spunea el, le dădea cea mai de folos întrebuinţare: îşi cruţa fracul, ghetele şi pălăria. Iar când îl auzi pe birjar strigând: „Poarta, vă rog”, avu chiar o clipă de voie bună. Un portar în livrea roşie, cu fireturi de aur, deschise poarta, care scârţâi din toate balamalele, şi Rastignac simţi o învăluire de mulţumire când trăsura, trecând pe sub portic, făcu ocolul curţii şi se opri sub acoperişul de sticlă al peronului. Birjarul, în largu-i caftan albastru cu tiv roşu, veni să lase în jos scara trăsurii. Coborând, Eugène auzi râsete înăbuşite care veneau de deasupra peristilului. Cei trei-patru valeţi de la intrare începuseră a face glume pe seama acestui echipaj, care, după cum se vedea, nu putea veni decât de la o nuntă de mahala. Veselia lor îl readuse la realitate pe student în clipa când făcu o asemuire între birja lui şi cupeul de alături – unul dintre cele mai elegante din Paris, tras de doi cai focoşi, gătiţi cu trandafiri la ureche şi muşcând zăbala, în timp ce vizitiul – pudrat, cu cravata bine potrivită – îi strunea în frâu, ca şi când ar fi vrut s-o ia razna.

La doamna de Restaud, în şoseaua Antin, aşteptase la scară cabrioleta uşoară ă unui tânăr de douăzeci şi şase de ani. Aici, în foburgul Saint-Germain, aştepta un luxos echipaj de mare senior, pe oare nu l-ai fi putut cumpăra nici cu treizeci de mii de franci.

„Cine o mai fi şi-aici? se întrebă Eugène, înţelegând cu oarecare întârziere că la Paris era cam greu să găseşti o

femeie care să nu fie prinsă într-o dragoste şi că pentru a cuceri pe una dintre aceste regine trebuia să plăteşti un preţ mai scump chiar decât sângele. Ce dracu?! Fără îndoială că şi vară-mea are un Maxime al ei.”

Urcă treptele peronului cu moartea-n suflet. Uşa cu geamuri se deschise îndată; valeţi se înşiruiau gravi, ca măgarii la ţesălat. Balul la care luase parte fusese dat în marile apartamente de primire, care se aflau la parter. Cum între primirea invitaţiei şi bal nu avusese vreme să facă o vizită doamnei de Beauséant, Eugène nu avusese prilejul să vadă şi apartamentele de locuit, aşa încât acum vedea pentru întâia oară minunile acestei eleganţe, care dezvăluiau sufletul şi deprinderile unei femei distinse. Studiul era cu atât mai atrăgător cu cât salonul doamnei de Restaud îi slujea drept termen de comparaţie. Vicontesă îşi primea musafirii la patru şi jumătate precis. Dacă ar fi venit cu cinci minute mai devreme, nu l-ar fi primit. Eugène, care habar n-avea de feluritele rânduieli de purtare ale înaltei societăţi pariziene, fu condus pe o scară largă, albă, plină de flori, cu rampa aurită, cu covor roşu, la doamna de Beauséant, a cărei biografie vorbită – una dintre nenumăratele istorisiri care se schimba necontenit, povestită seară de seară, la ureche, în toate saloanele Parisului – n-o cunoştea.

De trei ani, vicontesă se împrietenise cu unul dintre cei mai cunoscuţi şi mai bogaţi seniori portughezi, marchizul de Adjuda-Pinto. Era una dintre acele nevinovate legături care au atâta farmec pentru cele două fiinţe, legate atât de strâns, încât nu mai pot îngădui între ele pe un al treilea. De aceea, vicontele de Beauséant dăduse el însuşi pildă celorlalţi, respectând – de voie, de nevoie – această legătură morganatică. La începutul acestei prietenii, cei care veniseră către ceasul două ca să o vadă pe vicontesă o găsiseră totdeauna în tovărăşia marchizului de Adjuda-Pinto. Cum nu putea să le închidă uşa, pentru că aceasta ar

fi fost o necuviinţă, doamna de Beauséant îşi primise musafirii cu atâta răceală şi în timpul vizitei privise cu atâta luare-aminte ornamentele tavanului, încât toţi îşi dăduseră seama cât de mult o stânjeneau.

Când Parisul află că oricine vine s-o vadă între ceasul două şi patru o tulbură, doamna de Beauséant se găsi în cea mai deplină singurătate. Când se ducea la Bouffons sau la Operă, era întovărăşită de domnul de Beauséant şi de domnul de Adjuda-Pinto; dar, ca un om care ştie cum să se poarte în lume, domnul de Beauséant, după ce îi instala în lojă, pleca. Acum, domnul de Adjuda urma să se căsătorească. Lua o domnişoară de Rochefide. Din toată înalta societate, o singură fiinţă nu ştia nimic de această căsătorie, şi fiinţa aceasta era doamna de Beauséant. Câteva prietene îi vorbiseră destul de vag; ea râsese, crezând că prietenele voiau să tulbure o fericire de care erau geloase. În timpul acesta urma să se facă legiuitele anunţuri. Deşi venise hotărât să anunţe vicontesei apropiata lui căsătorie, frumosul portughez nu îndrăznea totuşi să-i spună niciun cuvânt. De ce? Fără îndoială, nimic nu este mai greu decât să-i dai unei femei un asemenea *ultimatum.* Sunt oameni care se simt mai în largul lor în timpul unui duel în faţa adversarului, gata să-i înfigă spada în inimă, decât înaintea unei femei care, după ce-şi debitează toate elegiile vreme de două ceasuri, face pe moarta şi cere săruri. Astfel, în clipa aceea domnul de Adjuta-Pinto şedea pe ghimpi şi abia aştepta să plece, spunându-şi că doamna de Beauséant are să afle această ştire pe altă cale, că are să-i scrie şi că lui îi va fi mai uşor să dezbată acest asasinat din dragoste, prin corespondenţă decât prin viu grai. Când valetul de cameră al vicontesei anunţă că a sosit domnul Eugène de Rastignac, marchizul de Adjuda-Pinto avu o tresărire de bucurie. Trebuie să ştiţi că o femeie îndrăgostită este mult mai iscusită în a-şi făuri bănuieli decât în a da înfăţişări diferite desfătărilor sale. În

clipa când urmează să fie părăsită, ghiceşte tâlcul unui gest într-un răstimp mai scurt decât îi trebuia armăsarului lui Virgilius ca să adulmece îndepărtatele corpuscule care-i vesteau iubirea. Fiţi încredinţaţi, deci, că doamna de Beauséant a surprins involuntara, uşoara, dar îngrozitor de naiva tresărire a domnului de Adjuda-Pinto. Eugène nu ştia că la Paris nu trebuie să te înfăţişezi nicăieri înainte de a fi aflat de la prietenii casei povestea bărbatului, a nevestei şi a copiilor, ca să nu săvârşeşti fără voie una dintre acele bădărănii despre care se spune cu atâta haz în Polonia: *înjugă cinci boi la car,* fără îndoială ca să te scoată din hârtoapele în care te-ai împotmolit. Dacă aceste nefericiri care se pot întâmpla în orice convorbire nu au încă, în Franţa, un nume al lor, lumea îşi închipuie, desigur, că ele nu se întâmpla niciodată, asta e din pricina vastei publicităţi pe care o au în ţara noastră clevetirile. După ce se împotmolise o dată la doamna de Restaud, care nu-i lăsase nici măcar răgazul să înjuge cei cinci boi la car, numai Eugène era în stare s-o ia da capo cu bădărănia, venind la doamna de Beauséant. Dacă însă mai înainte stânjenise cumplit pe doamna de Restaud şi pe domnul de Trailles, acum îl scotea din încurcătură pe domnul de Adjuda.

— Cu bine! spuse portughezul, grăbindu-se să plece, când Eugène intră în minunatul salonaş, în care cenuşiul se îmbina cu trandafiriul, iar luxul părea a fi numai eleganţă.

— Dar rămânem înţeleşi pentru astă-seară, spuse doamna de Beauséant întorcând capul către marchiz şi aruncându-i o privire. Nu mergem la Bouffons?

— Nu pot, răspunse el punând mâna pe clanţă.

Doamna de Beauséant se ridică şi îl chemă lângă ea, fără ca măcar să se uite la Eugène, care – în picioare, uluit de strălucirea acelei minunate avuţii - credea că trăieşte aievea cine ştie ce poveste arabă; aflat în faţa acestei femei, care însă nici nu-l băga în seamă, acum nu ştia în ce

ungher să se mai ascundă. Vicontesa ridicase arătătorul mâinii drepte, şi cu o mişcare plină de gingăşie îl poftea pe marchiz să se aşeze pe scaunul din faţa ei. În acest gest, despotismul pasiunii se învedera cu atâta putere, încât marchizul lăsă clanţa uşii şi veni lângă vicontesă. Eugène îl privi nu fără ciudă.

„Acesta-i stăpânul cupeului, îşi spuse el. Trebuie aşadar să ai cai focoşi şi livrele, trebuie ca aurul să curgă în valuri, ca să poţi dobândi o privire de la una dintre aceste femei?”

Demonul luxului îi muşcă inima, febra câştigului îl cuprinse, setea de aur îi uscă gâtlejul. Pentru întreg trimestrul avea o sută treizeci de franci. Tată-său, maică-sa, fraţii şi surorile lui, toţi laolaltă, nu cheltuiau nici două sute franci pe lună. Această comparaţie de-o clipă între starea lui de acum şi ţinta la care trebuia să ajungă îi spori şi mai mult uluirea.

— Dar de ce *nu poţi* să vii la Teatrul Italian? îl întrebă vicontesă, râzând, pe portughez.

— Am treabă. Iau masa la ambasadorul Angliei…

— Ai să laşi treburile pe altă dată.

Când un om înşeală o femeie, e osândit să grămădească minciuni peste minciuni. Domnul de Adjuda spuse atunci râzând:

— Ţii cu tot dinadinsul?

— Sigur că da.

— Asta voiam să aud, răspunse el aruncându-i o privire care ar fi încredinţat pe oricare altă femeie.

Luă mâna vicontesei, o sărută şi plecă.

Eugène îşi trecu mâna prin păr şi se frânse de mijloc într-un salut, crezând că acum doamna de Beauséant avea să-şi aducă aminte de el.

Dar ea se ridică deodată, trecu cu grabă în galerie şi, alergând la fereastră, îl văzu pe domnul de Adjuda tocmai în clipa când se urca în trăsură. Ascultând cu încordare porunca pe care acesta avea s-o dea, îl auzi pe servitor

repetând vizitiului;

— La domnul de Rochefide.

Cele câteva cuvinte şi felul cum domnul de Adjuda se afundă în pernele trăsurii au fost ca un fulger şi ca un trăsnet pentru această femeie, care se întoarse copleşită de ucigătoare temeri. La atâta se reduc în înalta societate catastrofele cele mai îngrozitoare. Vicontesă trecu în camera ei de culcare, se aşează la o măsuţă şi luă o gingaşă filă de hârtie.

„De *vreme ce iei masa la familia Rochefide, scrise ea, iar nu la Ambasada engleză, îmi eşti dator o explicaţie. Te aştept.”*

După ce îndreptă câteva litere stâlcite de tremurul convulsiv al mâinii, adăugă un C, care însemna „Claire de Bourgogne”, şi sună.

— Jacques, spuse ea către valetul de cameră, care veni de îndată, la şapte şi jumătate te duci la domnul de Rochefide şi întrebi de domnul marchiz de Adjuda. Dacă domnul marchiz e acolo, îi dai biletul acesta, fără să aştepţi răspuns; dacă nu e acolo, te întorci şi-mi aduci scrisoarea.

— Este cineva în salon, care aşteaptă pe doamna vicontesă.

— Ah, da, spuse ea deschizând uşa.

Eugène începuse a se simţi foarte stingherit când în sfârşit văzu pe vicontesă, care-i spuse cu un glas atât de tulburat, încât tânărul fu mişcat până în adâncul sufletului:

— Mă iartă, domnule, am avut de scris câteva rânduri, dar acum sunt cu totul a dumitale.

Nu ştia ce spune, pentru că iată ce gândea: „Ah! vrea să se însoare cu domnişoara de Rochefide! Dar e liber? Astă-seară această căsătorie va fi sfărâmată, sau dacă nu, eu… Dar mâine nici nu va mai fi vorba de asta.”

— Verişoară… spuse Eugène.

— Cum? făcu vicontesă aruncându-i o privire a cărei asprime îl îngheţă.

Eugène înţelese ce însemna acest *cum.* În răstimp de trei ceasuri aflase atâtea lucruri, încât acum veghea necontenit.

— Doamnă… reluă vorba, roşind.

Şovăi o clipă şi apoi urmă: Vă cer iertare. Am nevoie de atâta ocrotire, încât o fărâmă de rudenie n-ar pricinui poate niciun necaz.

Doamna de Beauséant surâse, dar cu mâhnire; simţea de pe acum nenorocirea care vuia în jurul ei.

— Dacă aţi cunoaşte starea în care se află familia mea, urmă el, cred că v-ar plăcea să jucaţi rolul uneia din acelei zâne binefăcătoare care sunt bucuroase să înlăture piedicile din calea finilor lor.

— Ei bine, vere, spuse ea râzând, cu ce-ţi pot fi de folos?

— Ştiu şi eu?! însuşi faptul că ţin de dumneavoastră printr-o legătură de rudenie, care se pierde în întuneric, este pentru mine un uriaş noroc. Dar m-aţi tulburat, nu mai ştiu ce voiam să vă spun. Sunteţi singura fiinţă pe care o cunosc în tot Parisul… Ah, da, voiam să vă cer sfatul, rugându-vă să mă primiţi ca pe un biet copil care vrea să se agate de poala rochiei dumneavoastră şi care ar fi în stare să-şi dea viaţa pentru dumneavoastră.

— Ai fi în stare să ucizi un om pentru mine?

— Aş ucide şi doi, făcu Eugène.

— Copil ce eşti! Da, eşti un copil spuse ea, stăpânindu-şi lacrimile. Dumneata ai să iubeşti cu toată sinceritatea.

— Oh! făcu el ridicând capul.

Răspunsul trufaş pe care-l dăduse Eugène stârni în sufletul vicontesei un viu interes faţă de el. Pentru întâia oară meridionalul lucra cu chibzuinţă. Între salonaşul albastru al doamnei de Restaud şi salonaşul trandafiriu al doamnei de Beauséant, el făcuse trei ani de *drept parizian,*. Despre care nu se vorbeşte de fel, deşi alcătuieşte o înaltă

jurisprudenţă socială care, bine învăţată şi bine aplicată, te duce oricât de sus.

— Ah, mi-am adus aminte, zise Eugène. Am remarcat la balul dumneavoastră pe doamna de Restaud, şi astăzi dimineaţă i-am făcut o vizită.

— Cred că ai stânjenit-o, spuse doamna de Beauséant surâzând.

— Eh, da, sunt un neştiutor, care fără ajutorul dumneavoastră are să-şi ridice toată lumea împotriva lui. Cred că e foarte greu să găseşti la Paris o femeie tânără, frumoasă, bogată, elegantă care să fie liberă, şi totuşi am nevoie de una ca să mă înveţe ceea ce dumneavoastră femeile ştiţi să lămuriţi atât de minunat: viaţa. Pretutindeni am să dau peste un domn de Trailles oarecare. Am venit deci la dumneavoastră ca să-mi dezlegaţi o enigmă şi ca să vă rog a-mi spune ce prostie am făcut. Am vorbit despre un oarecare moş…

— Doamna ducesă de Langeais, anunţă Jacques tăind vorba studentului, care schiţa un gest de mare ciudă.

— Dacă vrei să izbuteşti în lume, îi spuse cu glas scăzut contesa, mai înainte de orice, să nu fii atât de demonstrativ. Ah, bună ziua, draga mea, urmă ea ridicându-se ca s-o primească pe ducesă, ca şi când şi-ar fi întâmpinat o soră; îi strânse mâinile cu o risipă de mângâieri, la care ducesa răspunse la rândul ei cu cele mai drăgălaşe dezmierdări.

„Iată două bune prietene, îşi spuse Rastignac. De aci înainte voi avea două ocrotitoare. Aceste două femei au desigur aceleaşi afecţiuni, şi cea care a sosit acum fără îndoiată că se va interesa şi ea de mine.”

— Cărui minunat gând datoresc fericirea de a te vedea, draga mea Antoinette? întrebă doamna de Beauséant.

— L-am văzut pe domnul de Adjuda-Pinto intrând la domnul de Rochefide, şi atunci mi-am închipuit că eşti singură.

Doamna de Beauséant nici nu-şi muşcă buza, nici nu se împurpura la faţă; privirea ei rămase aceeaşi, şi fruntea i se lumină parcă, în vreme ce ducesa rostea aceste cuvinte fatale.

— Dacă aş fi ştiut că eşti ocupată... adăugă ducesa întorcându-se către Eugène.

— Domnul este domnul Eugène de Rastignac, unul dintre verii mei, îl prezentă vicontesă. Ai ştiri de la generalul de Montriveau? făcu ea. Sérizy mi-a spus ieri că nu s-a mai arătat pe nicăieri. A fost astăzi pe la dumneata?

Ducesa, despre care se spunea că fusese părăsită de domnul de Montriveau, pe care-l iubea nebuneşte, simţi drept în inimă ascuţişul acestei întrebări şi, roşind, răspunse:

— Ieri a fost la Elysée.

— De serviciu? întrebă doamna de Beauséant.

— Clara, desigur că ştii, reluă ducesa aruncând valuri de ură din ochi, că mâine se fac anunţurile pentru căsătoria domnului de Adjuda-Pinto cu domnişoara de Rochefide.

Lovitura era prea tare; contesa păli, dar răspunse râzând:

— Un zvon dintre cele cu care se amuză proştii. Ce l-ar putea face pe domnul de Adjuda să ducă la familia Rochefide unul dintre cele mai falnica nume ale Portugaliei? Familia Rochefide abia a fost înnobilată de curând.

— Dar Berthe va avea, zice-se, o rentă de două sute de mii de livre.

— Domnul de Adjuda e prea bogat ca să-şi facă asemenea socoteli.

— Bine, draga mea, dar domnişoara de Rochefide e o fată fermecătoare.

— Ah!

— În sfârşit, el ia masa astă-seară la ei, şi toate condiţiile au şi fost hotărâte. Mi se pare foarte ciudat că eşti atât de puţin informată.

— Aşadar, domnule, ce nerozie ai făcut? întrebă doamna de Beauséant. Acest biet copil, abia aruncat în lume, nu înţelege nimic din tot ce vorbim noi, draga mea Antoinette. Fii îngăduitoare faţă de el şi hai să amânăm discuţia noastră pe mâine. Vezi, mâine faptul va căpăta întărire oficială, iar tu, desigur, vei fi destul de îndatoritoare ca să-l anunţi.

Ducesa întoarse către Eugène una din acele priviri trufaşe care-l învăluie pe un om din cap până-n picioare, îl turtesc şi-l reduc la zero.

— Doamnă, fără să-mi dau seama, am înfipt un pumnal în inima doamnei de Restaud. Fără să-mi dau seama, asta a fost greşeala mea, spuse studentul, pe care inteligenţa îl slujise destul de bine şi care descoperise muşcătoarele ironii ce se ascundeau sub frazele pline de prietenie ale celor două femei. Dumneavoastră nu-i izgoniţi pe cei care, pricinuindu-vă o suferinţă, îi cunosc toată taina, ba poate că vă şi temeţi de ei; în acelaşi timp însă, cel care jigneşte fără a şti cât de adâncă este rana pe care o face este privit ca un prost, ca un neîndemânatic care nu e în stare să tragă folos din nimic şi toţi îl dispreţuiesc.

Doamna de Beauséant aruncă studentului o privire caldă, în care sufletele alese ştiu să pună deopotrivă recunoştinţă şi demnitate. Privirea aceasta fu ca un balsam, care alină inima studentului adânc sângerată de privirea de portărel cu care îl cântărise cu o clipă mai înainte ducesa.

— Închipuiţi-vă, urmă Eugène, că izbutisem să dobândesc bunăvoinţa domnului de Restaud; pentru că, spuse el, întorcându-se către ducesă cu o înfăţişare în acelaşi timp umilă şi vicleană, trebuie să vă mărturisesc, doamnă, că nu sunt decât un biet student, cu desăvârşire singur, cu desăvârşire sărac…

— Să nu spuneţi asta, domnule de Rastignac. Nouă femeilor nu ne plac niciodată oamenii care displac celorlalţi.

— Ah! făcu Eugène, n-am decât douăzeci şi doi de ani,

trebuie să ştii să rabzi suferinţele vârstei tale. De altfel, în clipa de faţă sunt la spovedanie şi nicăieri n-aş fi putut găsi un mai frumos confesional în care să pot îngenunchea; aici păcătuieşti, şi dincolo te învinuieşti.

Ducesa luă o înfăţişare aspră auzind aceste cuvinte îndreptate împotriva religiei, pe care le şi înfieră pentru necuviinţa lor, spunând vicontesei:

— Domnul ajunge să…

Doamna de Beauséant râdea din plin – şi de văru-său, şi de ducesă:

— Abia a sosit, draga mea, şi caută o învăţătoare care să-l înveţe cum să se poarte.

— Doamnă ducesă, reluă vorba Eugène, nu este oare firesc să cauţi a te iniţia în tainele celor care ne vrăjesc?

„Ia uite, îşi spuse în sine, văd c-am început să vorbesc ca un frizer.”

— Dar doamna de Restaud este, pare-mi-se, eleva domnului de Trailles, zise ducesa.

— Habar n-aveam, doamnă, reluă studentul. Aşa că m-am aruncat ca un zevzec între ei doi. Până la urmă, ajunsesem să mă înţeleg destul de bine cu bărbatul, iar cât despre femeie, îmi dădeam seama că are să mă îngăduie o vreme, când deodată m-am apucat să le spun că cunoşteam pe un om pe care-l văzusem ieşind pe scara de serviciu şi care, în fundul unei săli întunecoase, o îmbrăţişase pe contesă.

— Cine era? întrebară amândouă.

— Un bătrân care trăieşte cu doi ludovici pe lună, la capătul foburgului Saint-Marceau; un nenorocit în toată puterea cuvântului, de care-şi bate joc toată lumea şi căruia îi spunem moş Goriot!

— Dar copil ce eşti, izbucni vicontesă, doamna de Restaud este una dintre domnişoarele Goriot.

— Fata unui fabricant de făinoase, reluă ducesa, o femeiuşcă prezentată la curte în aceeaşi zi cu fata unui

cofetar. Nu-ţi mai aduci aminte, Clara? Regele a început să râdă şi a făcut în latineşte o glumă bună în legătură cu făina. Oameni… dar cum a spus oare? oameni…

— *Ejusdem farinae*[51], zise Eugène.

— Chiar aşa, întări ducesa. “

— Ah, este deci tatăl ei! urmă studentul, cu o mişcare de groază.

— Bineînţeles. Moşneagul are două fete, pe care le iubeşte nebuneşte, deşi şi una, şi cealaltă aproape că l-au renegat.

— Cea de-a doua, zise vicontesă întorcându-se către doamna de Langeais, nu s-a măritat cu un bancher care are un nume nemţesc, un baron de Nucingen? Nu se numeşte Delphine? Nu este blonda care vine la Operă în una din lojile laterale, care vine şi la Bouffons şi râde foarte tare, ca să atragă atenţia spectatorilor asupra ei?

Ducesa răspunse râzând:

— Dar, draga mea, te admir. De ce te ocupi atât de mult de oamenii ăştia? Numai un îndrăgostit nebun, cum a fost Restaud, s-a putut mânji cu făina domnişoarei Anastasie. Oh! Până la urmă n-are să se dovedească un bun negustor! Nevastă-sa a încăput pe mâna domnului de Trailles, care o va nenoroci.

— Şi-au renegat tatăl! repetă Eugène.

— Da, da, reluă vicontesă. Şi-au renegat tatăl, tatăl lor, un tată admirabil, care le-a dat, pe cât se spune, câte cinci sau şase sute de mii de franci fiecăreia, ca să le facă fericite măritându-le bine şi care nu şi-a păstrat pentru el decât o rentă de opt sau zece mii de livre, închipuindu-şi că fetele lui vor rămâne ale lui, că şi-a întemeiat alăturea de el două existenţe, două case în care va fi adorat, răsfăţat. Şi după doi ani, ginerii l-au alungat din societatea lor ca pe cel din urmă nenorocit…

Câteva lacrimi se rostogoliră din ochii lui Eugène, care

[51] Din aceeaşi făină, de aceeaşi teapă (n.r.).

se adăpase de curând din seninele şi sfintele simţiri ale vieţii de familie, care se afla încă sub vraja credinţelor de tinereţe şi care îşi trăia cea dintâi zi pe câmpul de bătaie al civilizaţiei pariziene. Tresăririle sufletului, atunci când sunt cu adevărat sincere, trec atât de firesc asupra celor din jur, încât, vreme de-o clipă, toţi trei se priviră în tăcere.

— Ei, Doamne, da, spuse doamna de Langeais, faptul pare într-adevăr groaznic, şi totuşi vedem în fiecare zi asemenea întâmplări. Care să fie pricina? Spune-mi, draga mea, te-ai gândit vreodată ce este un ginere? Un ginere este un om pentru care noi, dumneata, sau eu creştem o fiinţă plăpândă şi scumpă, o fiinţă de care suntem legate cu o mie de legături, care vreme de şaptesprezece ani este bucuria întregii familii, care este sufletul ei pur, cum ar spune Lamartine, dar care va ajunge flagelul aceleiaşi familii. Când omul acesta ne-o va lua din mâinile noastre, mai întâi se va sluji de dragostea ei faţă de el ca de o secure, cu care va tăia în sufletul şi în carnea acestui înger toate simţămintele prin care biata fiinţă era legată de familia ei. Până ieri, fata noastră era totul pentru noi, şi noi eram totul pentru ea; a doua zi însă, e duşmanca noastră. Nu vedem oare asemenea tragedii repetându-se în fiecare zi? Într-o casă, nora îşi înfruntă cu toată cutezanţa socrul care a jertfit totul fiului său. În casa de-alături, un ginere - îşi alungă soacra. Aud adesea pe unul şi pe altul întrebându-se ce drame se petrec astăzi în societate; dar drama ginerelui este înfricoşătoare, fără să mai vorbesc de. Căsătoriile noastre, care au ajuns adevărate neghiobii. Înţeleg prea bine ce s-a întâmplat cu bietul fabricant de făinoase. Pe cât mi-aduc aminte, acest Foriot...

— Goriot, doamnă.

— Da, acest Moriot pe vremea Revoluţiei a fost preşedintele secţiei din care făcea parte; a fost amestecat în toate secretele foametei, care a rămas de pomină; în vremea aceea şi-a început cariera, vânzând făină pe preţ

înzecit. Şi-a avut să vândă cât a poftit. Administratorul bunică-mii i-a vândut făina pentru nişte sume imense. Fără-ndoială că acest Goriot împărţea câştigul cu Comitetul salvării publice, cum făceau toţi cei de teapa lui. Mi-aduc aminte că administratorul îi spunea bunicii că poate să rămână în toată siguranţa la Grandvilliers, pentru că grâul ei era un excelent certificat de civism. Ei bine, acest Loriot, care vindea grâu celor care tăiau capetele semenilor lor, n-a avut decât o pasiune. După cum se spune, îşi adoră fetele. Pe cea mare a cocoţat-o în casa lui Restaud, iar pe cealaltă a dat-o baronului de Nucingen, un bancher bogat, care face pe regalistul. Înţelegeţi prea bine că pe vremea Imperiului cei doi gineri nu aveau prea mari necazuri primind în casele lor pe acest cetăţean de la Nouăzeci şi trei[52]; era pe timpul lui Bonaparte, şi asemenea lucruri erau trecute cu vederea. Când s-au întors însă Bourbonii, cetăţeanul îl cam stânjenea pe domnul de Restaud şi cu atât mai vârtos pe bancher. Fetele, care îşi iubeau poate şi atunci tatăl, au încercat să împace şi capra, şi varza – şi tatăl, şi soţul: au început a-l primi pe Goriot numai când nu aveau niciun alt musafir, născocind cele mai duioase pretexte. „Vino, tată, o să ne simţim mai în voie, pentru că o să fim între noi!” etc. Întrucât mă priveşte, draga mea, cred că simţămintele adevărate au ochi şi inteligenţă: de aceea acest biet om de la Nouăzeci şi trei a simţit că-i sângeră inima. A înţeles că fetelor le era ruşine să se arate în lume alături de el; că ele îşi iubeau bărbaţii şi că el primejduia reputaţia ginerilor lui. Nu-i rămânea decât să se sacrifice. Şi s-a sacrificat, pentru că era tată; el însuşi şi-a impus surghiunul. După aceea, văzând că fetele erau

[52] După ce-i stâlceşte în mod intenţionat numele, arătându-şi în chipul acesta dispreţul pentru burghezie, ducesa de Langeais îl numeşte pe Goriot *cetăţean de la Nouăzeci şi trei,* adică partizan al perioadei celei mai radicale a revoluţiei din 1789—1794.

mulţumite, a înţeles că făcuse tocmai ceea ce trebuia. Tatăl şi copiii au fost complici în această măruntă crimă. Şi lucruri de felul acesta vedem pretutindeni. În saloanele fetelor lui, acest moş Doriot n-ar fi arătat oare ca o pată de ţiţei pe un preş? El singur nu s-ar fi simţit în voie şi s-ar fi plictisit. Ceea ce i s-a întâmplat acestui părinte i se poate întâmpla celei mai frumoase femei cu omul cel mai iubit: dacă îl plictiseşte cu dragostea ei, el pleacă, recurge la orice laşitate ca să scape de ea. Toate sentimentele ajung cândva la punctul acesta. Sufletul nostru este ca un tezaur: dacă-l goleşti dintr-o dată, eşti ruinat. Nu îngăduim unui simţământ să se arate în toată plinătatea lui, cum nu îngăduim unui om să n-aibă un ban în pungă. Acest părinte dăruise tot ce avea. Vreme de douăzeci de ani dăruise măruntaiele din el, dragostea lui; într-o zi şi-a dăruit şi averea. După ce au stors bine lămâia, fetele au zvârlit-o la colţul străzii.

— Lumea e ticăloasă, spuse vicontesă jucându-se cu franjurile şalului, fără a ridica ochii, lovită în plin de cele câteva cuvinte pe care doamna de Langeais le strecurase înadins în istorisirea acestei întâmplări.

— Ticăloasă? Nicidecum, reluă ducesa. Lumea îşi urmează drumul ei, atâta tot. Vă spun toate acestea.ca să vă arăt că nu mă înşel de fel în privinţa lumii. Sunt de părerea dumitale, spuse ea strângând mâna vicontesei. Lumea este o mocirlă, să încercăm a rămâne deasupra ei.

Se ridică şi o sărută pe doamna de Beauséant pe frunte, spunându-i:

— Eşti foarte frumoasă în clipa asta, draga mea. Ai cele mai gingaşe culori pe care le-am văzut vreodată.

Înclinând uşor din cap către vărul vicontesei, plecă.

— Moş Goriot e sublim! spuse Eugène, amintindu-şi noaptea în care-l văzuse frângându-şi argintăria.

Doamna de Beauséant nu-l auzi, era copleşită de gânduri. Urmă un răstimp de tăcere, şi bietul student, într-

un fel de ruşinată încremenire, nu cuteza nici să plece, nici să rămână, nici să vorbească.

— Lumea e ticăloasă şi înveninată, spuse într-un târziu vicontesă. Cum te loveşte o nenorocire, se iveşte totdeauna un prieten gata să vină şi să ţi-o spună, gata să-ţi scormonească sufletul cu un pumnal, făcându-te să-i admiri minerul. Au şi început sarcasmele, a şi început batjocura! Ah, sunt hotărâtă să mă apăr!

Înălţă fruntea ca o adevărată femeie din înalta societate, şi în ochii plini de mândrie scăpărară fulgere.

— Ah, făcu ea, văzându-l pe Eugène, dumneata erai aici!

— Încă, răspunse el cu o înfăţişare vrednică de milă.

— Ei bine, domnule de Rastignac, să te porţi cu lumea asta aşa cum merită. Vrei să te înalţi; te voi ajuta. Să cercetezi până în străfunduri ticăloşia femeiască şi să măsori în toată întinderea ei nemernica vanitate a bărbaţilor. Deşi am citit îndeajuns această carte a lumii, erau totuşi unele pagini pe care nu le cunoşteam. Acum, ştiu totul. Cu cât vei fi mai socotit, mai rece, cu atât vei ajunge mai sus. Loveşte fără milă; vei fi temut. În femei şi bărbaţi să nu vezi decât nişte cai de poştă pe care poţi să-i laşi să crape în marginea drumului, la cel dintâi popas, unde ţi se dau alţii: numai aşa vei ajunge să-ţi înfăptuieşti năzuinţele. Vezi, în lumea asta dacă n-ai să găseşti o femeie care să-ţi poarte de grijă n-ai să însemni nimic. Trebuie să fie tânără, bogată, elegantă. Dacă ai însă o simţire sinceră, ascunde-o ca pe-o comoară; nu îngădui nimănui să ţi-o bănuiască, pentru că altfel eşti pierdut. Nu vei mai fi călău, ci victimă. Dacă te vei îndrăgosti vreodată, păstrează-ţi bine taina! N-o da în vileag mai înainte de a şti cui îţi deschizi sufletul. Ca să-ţi aperi din vreme această iubire care n-a luat încă fiinţă, învaţă să nu te încrezi de fel în lumea asta. Ascultă-mă, Miguel… (Vicontesă se înşelase cu naivitate în privinţa numelui, fără să-şi fi dat seama.) Există un lucru mai groaznic chiar decât felul în care a fost

părăsit acel părinte de către cele două fiice ale sale, care ar fi bucuroase să-l ştie mort: este duşmănia dintre cele două surori. Restaud e de neam vechi, nevastă-sa a fost adoptată, a fost prezentată la curte; dar soră-sa, bogata ei soră, frumoasa doamnă Delphine de Nucingen, măritată cu un om de afaceri, moare de ciudă. Gelozia o roade; între ea şi soră-sa e o depărtare de o sută de leghe; soră-sa nu mai e soră-sa, şi amândouă se leapădă una de alta, cum s-au lepădat de tatăl lor. De aceea, doamna de Nucingen ar linge tot noroiul din strada Saint-Lazare până-n strada Grenelle ca să poată intra în salonul meu. A crezut că de Marsay o va ajuta să-şi ajungă ţinta şi s-a făcut sclava lui de Marsay, înăbuşindu-l cu dragostea ei. Dar lui de Marsay puţin îi pasă de ea. Dacă mi-o vei prezenta, vei fi Benjaminul[53] ei şi te va adora. După aceea, iubeşte-o dacă poţi; dacă nu, slujeşte-te de ea. Am s-o văd o data sau de două ori, la seratele cele mari, când vine lume multă; dar n-am s-o primesc niciodată dimineaţa. Am s-o salut, şi asta-i va fi de ajuns. Dumneata ţi-ai închis singur uşa contesei, rostind numele lui moş Goriot. Da, dragul meu, poţi să te duci de douăzeci de ori la doamna de Restaud, n-ai s-o găseşti niciodată acasă. Te-ai dat singur afară. Aşadar, moş Goriot să te introducă la doamna Delphine de Nucingen. Frumoasa doamnă de Nucingen va fi firma dumitale. Fii omul ales de ea, celelalte femei vor înnebuni după dumneata. Rivalele, prietenele, cele mai bune prietene vor voi să te răpească din braţele ei. Sunt femei care nu iubesc decât pe bărbatul ales de o altă femeie, după cum sunt atâtea biete burgheze care, copiind modelul pălăriilor noastre, speră să-şi însuşească şi felul nostru de a fi. Vei avea succes. La Paris, succesul e totul, e cheia puterii. Când femeile spun că eşti spiritual, că ai talent, bărbaţii le cred, dacă nu-i dezamăgeşti. Atunci vei putea să vrei orice, vei

[53] Erou biblic, iubit cu pasiune de tatăl său, Iacob; prin extensie, numele lui e folosit pentru a desemna persoana favorită a cuiva.

răzbate pretutindeni. Şi vei afla atunci ce e lumea – o reuniune de înşelaţi şi de înşelători. Nu te amesteca nici cu unii, nici cu alţii. Ca să intri în acest labirint, îţi dau numele meu, ca un fir al Ariadnei[54], dar să nu-l compromiţi, spuse ea sumeţându-şi capul şi aruncând o privire de regină către student. Să mi-l aduci înapoi nepătat. Şi-acum lasă-mă… Şi noi femeile avem bătăliile noastre…

— Şi dacă veţi avea vreodată nevoie de un om de ispravă care să dea foc pulberii din stâncă? spuse Eugène tăindu-i vorba.

— Ei? întrebă ea.

El se bătu cu mâna în piept, răspunse cu un surâs la surâsul vară-si şi plecă. Era ceasul cinci. Îi era foame, şi se temea că va ajunge prea târziu la masa de seară. În temerea aceasta, simţi fericirea de a străbate Parisul în goană. Această plăcere pur fizică îi îngădui să se lase cu totul în voia gândurilor care-l asaltau. Când un tânăr de vârsta lui e lovit de dispreţul cuiva, se înfurie, turbează, ridică pumnul împotriva întregii societăţi, vrea să se răzbune şi în acelaşi timp se îndoieşte de el însuşi. În clipa aceea, Rastignac era copleşit de cuvintele acestea: *Ţi-ai închis singur uşa contesei.*

„Am să mă duc! îşi spuse el, şi dacă doamna de Beauséant are dreptate, dacă vor fi dat poruncă să nu fiu primit… eu… Doamna de Restaud mă va găsi în toate saloanele în care va veni. Voi învăţa să mânuiesc armele, să trag cu pistolul şi-l voi ucide pe frumosul ei Maxime.”

„Dar banii! îi striga conştiinţa lui, de unde ai să-i iei?”

Deodată, văzu în faţa ochilor strălucitoarea bogăţie din casa contesei de Restaud. Văzuse acolo luxul de care, fără îndoială, fosta domnişoară Goriot trebuia să fie foarte îndrăgostită – aurării, lucruri scumpe puse la vedere, luxul

[54] Mitologia povesteşte că Ariadna, fiica regelui Minos din Creta, l-a scos din labirint pe legendarul Tezeu, cu ajutorul unui ghem de aţă. În text, cu sens generalizat (n.r.).

lipsit de inteligenţă al oricărui parvenit, risipa de bani a oricărei curtezane. Această orbitoare imagine fu nimicită de măreţul palat Beauséant. Închipuirea lui, strămutată în sferele înalte ale societăţii pariziene, stârni în sinea lui o mie de gânduri rele, care-i lărgiră în acelaşi timp şi mintea, şi conştiinţa. Lumea i se arătă aşa cum era: legile şi morala neputincioase faţă de cei bogaţi, iar averea – *ultima ratio mundi*[55]. „Vautrin are dreptate, averea înseamnă virtute!” îşi spuse el.

Când ajunse în strada Neuve-Sainte-Geneviève, urcă în grabă în camera lui, coborî ca să-i dea zece franci birjarului şi intra în sala de mâncare, cu toate duhorile ei, unde îi văzu înşiruiţi, ca vitele în faţa ieslei, pe cei optsprezece tovarăşi de masă, gata să înceapă a mesteca din fălci. Priveliştea acestei mizerii şi întreaga înfăţişare a sălii i se părură groaznice. Tranziţia era prea bruscă şi contrastul prea puternic ca să nu-i dezlănţuie în suflet, dincolo de orice măsură, simţământul ambiţiei. De o parte, fragedele şi fermecătoarele imagini ale celei mai elegante lumi, chipuri tinere, pline de viaţă, încadrate în adevărate minuni de artă şi de lux, capete pasionate, pline de poezie; de cealaltă parte, tablouri sinistre în chenare de glod şi feţe pe care pasiunile nu-şi lăsaseră decât coardele şi maşinăria lor. Învăţăturile pe care mânia i le smulsese doamnei de Beauséant, viclenele ei făgăduieli îi reveniră în gând, şi mizeria începu a le dezbate. Ca să ajungă la bogăţie, Rastignac hotărî să lupte pe două metereze în acelaşi timp, să se întemeieze pe ştiinţă şi pe iubire, să fie şi savant, şi om de lume. Era încă destul de copilăros. Aceste două lumi sunt nişte asimptote[56], care nu se pot întâlni niciodată.

— Eşti cam posomorât, domnule marchiz, îi spuse Vautrin aruncându-i una dintre acele priviri prin care acest

[55] Raţiunea supremă a lumii (lat.) (n.r.).

[56] În geometrie, drepte situate în aşa fel de o curbă încât nu se pot întâlni niciodată (n.r.).

om răzbătea parcă în cele mai ascunse taine ale sufletului.

— Nu sunt dispus să îngădui glumele celor care îmi spun „domnule marchiz”, răspunse el. Aici, ca să fii un adevărat marchiz trebuie să ai o sută de mii de livre rentă, şi când trăieşti în casa Vauquer nu prea eşti favoritul Fortunei[57].

Vautrin se uită la Rastignac cu un aer părintesc şi dispreţuitor, ca şi când ar fi spus: „Mormolocule, aş putea să te-nghit dintr-o îmbucătură!” şi apoi răspunse:

— Eşti necăjit pentru că poate n-ai avut succes pe lângă frumoasa contesă de Restaud.

— Mi-a închis uşa în nas pentru că i-am spus că tată-său mănâncă la masă cu noi, izbucni Eugène.

Cei de faţă se uitară unii la alţii. Moş Goriot lăsă capul în jos şi se întoarse într-o parte, ca să-şi şteargă ochii:

— Mi-ai aruncat tutun în ochi, îi spuse el vecinului său.

— De-aci înainte, oricine îl va jigni pe moş Goriot va avea de-a face cu mine, răspunse Eugène cu privirea ţintită asupra celui care şedea alături de fostul fabricant de făinoase. Moş Goriot preţuieşte mai mult decât noi toţi laolaltă. Nu vorbesc, bineînţeles, de doamne, spuse el întorcându-se către domnişoara Taillefer.

Fraza aceasta curmă dintr-o dată discuţia. Eugène o rostise într-un chip care-i făcu pe toţi ceilalţi să tacă. Numai Vautrin îi spuse în zeflemea:

— Ca să-l iei pe moş Goriot pe seama dumitale şi să te declari girantul său trebuie să ştii bine cum se ţine o sabie în mână şi cum se trage cu pistolul.

— Chiar aşa voi face, spuse Eugène. Aşadar, astăzi ai început lupta.

— Poate că da, răspunse Rastignac. Dar n-am de dat socoteală nimănui despre treburile mele, pentru că nici eu nu caut să aflu ce fac alţii noaptea.

Vautrin se uită chiorâş la Rastignac.

— Băieţaş, dacă vrei să nu te laşi păcălit de păpuşile de

[57] Zeiţa soartei şi a norocului la romani (n.r.).

la bâlci, trebuie să intri în baracă, iar nu să-te mulţumeşti a privi prin găurile pânzei. Şi cu asta, basta, adăugă el văzându-l pe Eugène pata să-şi iasă din fire. O să stăm olecuţă de vorbă, între patru ochi, oricând vei voi.

Masa urmă într-o tăcere posomorâtă. Moş Goriot, copleşit de adânca durere pe care i-o pricinuise fraza studentului, nu înţelese că cei din jur îl priveau cu alţi ochi şi că un tânăr care era în stare să curme persecuţiile de până atunci îi luase apărarea.

— Domnul Goriot, murmură doamna Vauquer, ar fi deci la ora asta tatăl unei contese?

— Şi al unei baronese, îi răspunse Rastignac.

— Altceva nici n-ar putea face, îi spuse Bianchon lui Rastignac. I-am studiat capul: n-are decât o bosă, bosa paternităţii, aşa că o să fie un *părinte etern*[58].

Eugène era prea încordat pentru ca gluma lui Bianchon să-l poată înveseli. Voia să folosească sfaturile doamnei de Beauséant şi se întreba de unde şi cum să-şi procure banii de care avea nevoie. Căzu pe gânduri văzând cum i se desfăşurau în faţa ochilor, îmbelşugate şi deşarte în acelaşi timp, toate savanele lumii. Când se sfârşi masa, ceilalţi se ridicară pe rând şi ieşiră.

— Aşadar, mi-ai văzut fata? îl întrebă Goriot eu glasul tulburat.

Trezit din gândurile sale, Eugène îi luă mâna, îl privi cu un fel de duioşie şi-i răspunse:

— Eşti un om brav şi demn. Vom vorbi despre fetele dumitale mai târziu.

Se ridică fără a mai asculta ce-i spunea moş Goriot şi se retrase în odaia lui, unde îi scrise mamei sale scrisoarea următoare:

„Dragă mamă, vezi, poate mai ai un sân pentru mine. Sunt pe punctul de a mă îmbogăţi. Am însă nevoie de o mie

[58] Joc de cuvinte, *Père eternel* având şi înţelesul de Dumnezeu.

două sute de franci – şi asta cu orice preţ. Nu-i spune nimic tatei despre această cerere a mea, poate că s-ar împotrivi, iar eu dacă n-aş putea face rost de aceşti bani aş cădea pradă unei asemenea deznădejdi, încât aş fi în stare să-mi zbor creierii. Îţi voi explica motivele mele îndată ce te voi vedea, pentru că ar trebui să-ţi scriu volume întregi ca să te fac să înţelegi situaţia în care mă aflu. N-am jucat cărţi, măicuţa mea dragă, şi nici n-am vreo datorie; dar dacă vrei să-mi salvezi viaţa pe care mi-ai dat-o, găseşte-mi cu orice chip această sumă. În puţine cuvinte, am fost la vicontesa de Beauséant, care m-a luat sub ocrotirea ei. Trebuie să ies în lumea bună şi n-am nici măcar cu ce să-mi cumpăr o pereche de mănuşi. Aş fi în stare să mănânc pâine goală, să beau apă chioară, la nevoie chiar să ajunez, nu mă pot lipsi însă de uneltele cu care se munceşte via prin partea locului. E vorba, întrucât mă priveşte, să-mi croiesc drum în viaţă sau să rămân în noroi. Ştiu cite speranţe v-aţi pus voi în mine şi vreau să le înfăptuiesc fără întârziere. Măicuţa mea dragă, vinde ceva din vechile tale bijuterii, am să-ţi cumpăr altele cât de curând. Cunosc îndeajuns situaţia familiei noastre ca să pot preţui aşa cum se cuvine un sacrificiu ca acesta, şi fii încredinţată că nu-ţi cer să-l faci în zadar, căci de-ar fi aşa aş fi un monstru. În rugămintea mea să nu vezi decât strigătul unei imperioase necesităţi, întregul nostru viitor atârnă de acest ajutor bănesc cu care trebuie să încep războiul; căci această viaţă a Parisului este o necontenită luptă. Dacă pentru a completa suma nu găseşti alt mijloc decât să vinzi dantelele mătuşii, spune-i că am să-i trimit altele, mai frumoase etc."

În acelaşi timp scrise câte o scrisoare fiecăreia dintre surorile lui, cerându-le să-i trimită economiile lor; şi ca să le smulgă fără, ca ele să vorbească în familie de acest sacrificiu, despre care ştia că vor fi fericite să-l facă pentru el, căută să mişte gingăşia lor sufletească atingând coarda

onoarei, care este atât de întinsă şi răsună cu atâta putere în inimile tinere. Când sfârşi aceste scrisori, se simţi cuprins de un tremur pe care nu şi-l putea stăpâni; îi bătea inima, tresărea. Tânărul însetat de măriri cunoştea imaculata nobleţe a acestor suflete îngropate acolo, departe, în singurătatea lor; el ştia câte suferinţe va pricinui celor două surori ale sale, după cum tot aşa de bine ştia cât de bucuroase vor fi; cu câtă voie bună vor sta de vorbă, în taină, în cel mai dosit ungher al grădinii despre preaiubitul lor frate. Conştiinţa lui se înălţă deodată, şi în lumina ei le văzu numărându-şi în ascuns mica lor comoară; le văzu desfăşurând viclenia lor de fete ca să-i trimită *incognito* aceşti bani, încercând cea dintâi înşelătorie ca să fie cu adevărat sublime.

„Inima unei surori este pură ca diamantul, este un abis de duioasă iubire!” îşi spuse Eugène.

Îi era ruşine de scrisorile pe care le scrisese. Cât de puternice vor fi rugile lor, cât de pur va fi elanul cu care sufletele lor vor chema sprijinul cerului! Cu cită voluptate se vor sacrifica! Cât de îndurerată va fi mamă-sa dacă nu-i va putea trimite toţi banii! Şi diii toate aceste minunate simţăminte, din toate aceste cumplite sacrificii, el îşi va face scara pe care va urca până la Delphine de Nucingen. Câteva lacrimi, cele din urmă fărâme de tămâie aruncate pe sfântul altar al familiei, îi picurară din ochi. Umbla de colo-colo într-o frământare plină de deznădejde. Moş Goriot, văzându-l în această stare prin uşa care rămăsese întredeschisă, intră înăuntru şi-l întrebă:

— Ce s-a întâmplat, domnule?

— Ah! Bunul meu vecin, sunt încă fiu şi frate, după cum dumneata eşti tată. Cu drept cu vânt tremuri pentru soarta contesei Anastasie. A încăput pe mâinile unui oarecare Maxime de Trailles, care o va distruge.

Moş Goriot se trase îndărăt îngăimând câteva cuvinte, pe care Eugène nu le înţelese. A doua zi, Rastignac se duse

să pună scrisorile la poştă. Şovăi până în clipa din urmă, dar le aruncă în cutie, spunându-şi: „Voi izbuti”. Cuvânt de jucător, cuvânt de mare căpitan de oaste, cuvânt fatalist care-i duce pe oameni mai degrabă la pierzanie decât la mântuire.

Câteva zile după aceea, Eugène se duse la doamna de Restaud, dar nu fu primit. Reveni încă de trei ori, şi de fiecare dată găsi uşa închisă, deşi venise la ora la care contele Maxime de Trailles nu se afla acolo, Vicontesă avusese dreptate. Studentul se lăsă de învăţătură. La cursuri se ducea numai când se striga catalogul, şi îndată ce răspundea prezent o şi zbughea. Îşi făcuse raţionamentul pe care şi-l fac mai toţi studenţii. Va da un zor în preajma examenelor; hotărî să-şi facă reînscrierile trimestriale pentru anul al doilea şi al treilea, iar după aceea să înveţe temeinic şi dintr-o dată toate cursurile de drept, în ultimul moment. Avea astfel în faţa lui cincisprezece luni de libertate, ca să navigheze pe oceanul Parisului, ca să neguţeze cu femeile sau ca să-şi pescuiască norocul. În săptămâna aceea o văzu de două ori pe doamna de Beauséant, la care nu se intra decât în clipa în care ieşea trăsură marchizului de Adjuda. Vreme de câteva zile încă, această vestită femeie, cea mai poetică figură din tot foburgul Saint-Germain, rămase biruitoare, făcând să se amâne căsătoria domnişoarei de Rochefide cu marchizul de Adjuda-Pinto. Dar aceste ultime zile, care, din pricina temerii că-şi va pierde fericirea, au fost mai înflăcărate decât toate celelalte, trebuiau să grăbească dezastrul. Marchizul de adjuda, ca şi familia Rochefide, văzuseră în cearta şi în împăcarea care îi urmase o împrejurare fericită; ei sperau că doamna de Beauséant se va deprinde încetul cu încetul cu ideea acestei căsătorii şi că va sfârşi prin a-şi jertfi dimineţile unui viitor prevăzut în viaţa tuturor oamenilor. În ciuda celor mai sfinte făgăduinţe reînnoite în fiecare zi, domnul de Adjuda juca deci teatru, iar vicontesei

îi plăcea să se lase înşelată. „în loc să sară, ca o adevărată aristocrată, pe fereastră, ea se rostogoleşte pe scară”, spunea ducesa de Langeais, prietena ei cea mai bună. Totuşi, aceste ultime lumini străluciră un răstimp destul de lung, în care vicontesă rămase la Paris, putând astfel să-l ajute pe tânărul ei văr, căruia îi purta un fel de superstiţioasă afecţiune. Eugène se dovedise plin de devotament şi de simţire faţă de ea, într-o împrejurare în care îndeobşte femeile nu găsesc la nimeni o privire de milă sau de sinceră consolare. În asemenea clipe, dacă un bărbat le spune cuvinte de mângâiere o face cu o anume chibzuinţă.

În dorinţa de a cunoaşte în chip desăvârşit terenul înainte de a încerca atacul împotriva casei Nucingen, Rastignac voi să afle în amănunt viaţa de până atunci a lui moş Goriot şi culese ştiri sigure, care se pot rezuma astfel:

Jean-Joachim Goriot fusese înainte de Revoluţie un simplu lucrător la fabrica de făinoase, priceput, strângător şi destul de întreprinzător ca să poată cumpăra fondul de comerţ al stăpânului său, pe care soarta îl făcu să cadă victimă celui dintâi val de răzvrătire din 1789. Goriot se stabili în strada Jussienne, lângă hala de grâne, şi avu chibzuinţă de a primi preşedinţia secţiei respective, ca să poată obţine pentru negoţul său ocrotirea personajelor cu cea mai mare trecere în acea vreme plină de primejdii. Această înţelepciune fusese obârşia averii sale, care începu să se înfiripe în timpul foametei, falsă sau adevărată, din pricina căreia grânele ajunseseră la Paris la preţuri uriaşe. Mulţimea se omora la uşa brutăriilor, în vreme ce anumiţi oameni cumpărau făinoase de la băcănii fără nicio îmbulzeală. În anul acela, cetăţeanul Goriot adună capitalul care mai târziu îi dădu putinţa să-şi facă negoţul cu acea superioritate pe care o are totdeauna cel ce dispune de un mare fond bănesc. S-a întâmplat şi cu el ceea ce se întâmpla cu toţi oamenii care au o pricepere mărginită: l-a

salvat propria lui mediocritate. De altfel, averea lui neieşind la iveală decât atunci când bogăţia nu mai era o primejdie, el nu stârni pizma nimănui. Negoţul de grâne îi absorbise parcă toată inteligenţa. Când era vorba de diferitele feluri de grâu de făină, de grăunţe, de cunoaşterea calităţii şi a provenienţei lor, de meşteşugul păstrării lor, de prevederea preţurilor, de profetizarea recoltelor bogate sau sărace, de mijlocul de a-ţi procura cereale cât mai ieftine, aducându-le din Sicilia sau din Ucraina, Goriot era neîntrecut. Din felul cum îşi ducea afacerile, cum explica legile asupra exportului şi importului de grâne, cum le studia în spiritul lor, cum le descoperea lipsurile, l-ai fi crezut în stare să conducă un minister. Plin de răbdare, activ, energic, statornic, iute în expediţia mărfii, avea un ochi de vultur, depăşind totul, prevăzând totul, ştiind totul, ascunzând totul; diplomat în concepţie, soldat în luptă. Îndată însă ce ieşea din specialitatea lui, din dugheana lui sărăcăcioasă şi obscură, în pragul căreia îşi petrecea ceasurile de trândăvie, cu umărul rezemat de uşorul uşii, era din nou stupidul şi grosolanul lucrător de odinioară, omul incapabil să înţeleagă un raţionament, nesimţitor faţă de toate desfătările spiritului, spectatorul care adormea la teatru, unul din acei Dolibani ai Parisului, tari numai în prostia lor. Oamenii aceştia sunt aproape toţi la fel. Aproape toţi poartă în inima lor o simţire sublimă. Două simţăminte atotstăpânitoare umpluseră şi sufletul acestui neguţător de făinoase, absorbindu-i toată seva, după cum comerţul de grâne îi cuprinsese toată inteligenţa creierului. Nevastă-sa, singura fată a unui bogat fermier din ţinutul Brie, a fost pentru el obiectul unei adoraţii religioase, al unei nemărginite iubiri. Goriot o preţuia pentru firea ei, plăpândă şi puternică, simţitoare şi drăgălaşă în acelaşi timp, care era cu totul potrivnică firii lui. Dacă este un simţământ cu adevărat înnăscut în sufletul omului, acesta nu este oare mândria de a ocroti în fiecare clipă o fiinţă slabă? Adăugaţi

la această iubire recunoştinţa vie cu care toate sufletele cinstite înconjură izvorul plăcerilor lor, şi veţi înţelege o mulţime de ciudăţenii morale. După şapte ani de fericire, peste care nu trecuse nicio înnegurare, Goriot, din nefericire pentru el, îşi pierdu nevasta tocmai atunci când ea începuse a-l stăpâni chiar dincolo de sfera sentimentelor. Dânsa i-ar fi cultivat poate această fire amorţită, i-ar fi stârnit poate înţelegerea pentru feluritele înfăţişări ale lumii şi ale vieţii. În această stare, simţământul paternităţii s-a dezvoltat în sufletul lui Goriot până la nesocotinţă. Dragostea lui înşelată de moarte, o întoarse asupra celor două fete ale sale, care la început îi împliniră din belşug toate simţămintele. Oricât de strălucite erau propunerile pe care i le făceau unii neguţători sau fermieri dornici să-l aibă ginere, el rămase mai departe în văduvia lui. Socru-său, singurul om pentru care avea o oarecare slăbiciune, spunea că ştie sigur că Goriot jurase în faţa neveste-si să-i rămână credincios chiar şi după moartea ei. Oamenii clin hale, incapabili să înţeleagă această minunată nebunie, începură să facă glume şi-i născociră o poreclă caraghioasă. Cel dintâi dintre ei care, bând un aldămaş, se apucă să i-o spună în faţă se trezi cu o lovitură de pumn în umăr, care-l zvârli cu capul înainte într-un stâlp de piatră din strada Oblin. Devotamentul nechibzuit, dragostea plină de temeri pe care Goriot le purta fetelor lui erau atât de bine cunoscute, încât într-o zi unul dintre concurenţii lui, vrând să-l îndepărteze din piaţă, pentru ca astfel să-şi poată hotărî singur preţul pe care-l voia, îi spuse că Delphine a fost doborâtă de o cabrioletă. Palid, galben ca ceara, Goriot plecase îndată din hale. Vreme de câteva zile după aceea a fost bolnav din pricina reacţiunii pe care i-au pricinuit-o simţămintele potrivnice stârnite de această falsă alarmă. Nu s-a repezit în umărul acelui om cu laba lui gata să strivească orice-i ieşea în cale, în schimb, când l-a prins la strâmtoare l-a împins la

faliment, alungându-l astfel din hale. Educaţia celor două fete a fost, fireşte, cu totul nechibzuită. Având un venit de şaizeci de mii franci, din care nu cheltuia pentru el nicio mie două sute, fericirea lui Goriot era să împlinească toate fanteziile fetelor lui; cei mai buni profesori primiră sarcina să le înzestreze, cu talentele care fac dovada unei bune creşteri; le luă de asemenea o domnişoară de companie, care, din fericire pentru ele, se nimeri să fie o femeie de spirit şi de gust. Călăreau, aveau trăsura lor, duceau viaţa pe care ar fi dus-o amantele unui bătrân şi bogat senior. Era de ajuns să-şi spună dorinţele lor oricât de costisitoare, pentru ca îndată tatăl lor să le împlinească. Şi în schimbul tuturor acestor daruri nu le cerea decât o mângâiere. Goriot îşi socotea fetele lui în rândul îngerilor şi deci cu mult deasupra lui, bietul de el! Până şi suferinţele pe care i le pricinuiau îl făceau fericit. Când ajunseră la vârsta măritişului, îşi aleseră bărbaţii după gustul lor; fiecare dintre ele primi drept zestre jumătate din averea bătrânului. Curtată pentru frumuseţea ei de contele de. Restaud, Anastasie avea înclinări aristocratice, care o îndemnară ca părăsind casa părintească să se avânte în lumea mare. Delphine era iubitoare de arginţi: se mărită cu Nucingen, bancher de origine germană, care deveni baron al Sfântului Imperiu. Goriot rămase neguţător de făinoase. Curând după aceea, fetele şi ginerii se simţiră ruşinaţi din pricină că bătrânul îşi ducea mai departe negoţul, deşi asta era toată viaţa lui. După ce rabdă vreme de cinci ani stăruinţele lor, se învoi în sfârşit să se retragă din afaceri cu ceea ce va lua din vânzarea fondului de comerţ şi cu ceea ce câştigase în aceşti ani din urmă; cu acest capital, care după socotelile doamnei Vauquer, la care venise să se statornicească, urma să-i aducă un venit de opt la zece mii de franci pe an, se aruncă în această pensiune din pricina deznădejdii care îl cuprinsese când văzuse că fetele, silite de bărbaţii lor, refuzaseră nu numai să-l ţină în casele lor,

dar chiar să-l primească din când în când în văzul lumii.

Aceasta era tot ce ştia despre moş Goriot un oarecare domn Muret, care-i cumpărase fondul de comerţ. Presupunerile pe care le făcuse ducesa de Langeais faţă de Rastignac îşi primeau astfel întărirea. Aci se sfârşeşte expunerea acestei obscure dar cumplite drame din viaţa Parisului.

Către sfârşitul acestei prime săptămâni din decembrie, Rastignac primi două scrisori: una de la mamă-sa, cealaltă de la surorile lui. Cele două scrisuri, pe care le cunoştea atât de bine, îl făcură să freamăte de bucurie şi să tremure de spaimă, în cele două plicuri subţirele era hotărârea de viaţă sau de moarte a speranţelor lui. Dacă gândindu-se la sărăcia în care trăiau ai lui aştepta cu oarecare înfricoşare răspunsul lor, îşi dăduse seama prea bine de dragostea ce i-o purtau ca să nu se teamă că le va fi supt cele din urmă picături de sânge. Scrisoarea maică-si avea următorul cuprins:

„Iubitul meu copil, îţi trimit ceea ce mi-ai cerut. Caută să întrebuinţezi cu folos aceşti bani; chiar dacă ar fi vorba de salvarea vieţii tale, n-aş putea să găsesc a doua oară o sumă atât de mare fără a-l încunoştinţa pe tatăl tău, ceea ce ar tulbura armonia căsniciei noastre. Ca să ne-o procurăm ar trebui să ipotecăm bucata noastră de pământ. Nu pot să judec valoarea unor proiecte pe care nu le cunosc; dar de ce natură sunt ele, ca să te temi a mi le mărturisi? Această explicaţie nu cerea în niciun caz volume întregi; nouă, mamelor, ne este de ajuns un singur cuvânt, şi acesta mi-ar fi cruţat chinurile incertitudinii. Nu pot să-ţi ascund dureroasa impresie pe care mi-a pricinuit-o scrisoarea ta. Iubitul meu fiu, ce simţământ te-a silit să-mi torni în suflet o asemenea spaimă? Desigur că ai suferit adânc scriindu-mi, pentru că şi eu am suferit adânc citindu-ţi scrisoarea. Pe ce drum vrei să porneşti?

Vrei să-ţi clădeşti viaţa şi fericirea înfăţişându-te drept

ceea ce nu eşti şi intrând într-o lume unde nu vei putea răzbate decât făcând cheltuieli băneşti pe care nu le vei putea suporta fără a pierde un timp atât de preţios pentru studiile tale? Bunul meu Eugène, în privinţa aceasta crede ce-ţi spune inima mamei tale: la capătul cărărilor întortocheate nu este nimic măreţ. Răbdarea şi resemnarea trebuie să fie virtuţile tinerilor care se află în situaţia ta. Nu te dojenesc, nu vreau să însoţesc darul nostru cu nicio amărăciune. Îţi vorbesc ca o mamă deopotrivă de prevăzătoare şi încrezătoare în acelaşi timp. Dacă tu îţi cunoşti îndatoririle, eu ştiu tot aşa de bine ce suflet curat şi ce minunate năzuinţe ai. Ţi-aş putea spune deci fără teamă: Haide, dragul meu, înainte! Dar tremur, pentru că sunt mamă; şi fiecare pas al tău va fi însoţit cu dragoste de rugile şi binecuvântările noastre. Fii chibzuit, drag copil. Trebuie să ai înţelepciunea unui om în toată puterea cuvântului: de mintea ta atârnă soarta a cinci fiinţe[59] *care-ţi sunt scumpe. Da, tu eşti tot norocul nostru, după cum fericirea ta este şi a noastră. Toţi ne rugăm lui Dumnezeu să te ajute în tot ce vei întreprinde. Mătuşa ta, doamna de Marcillac, a fost în această împrejurare de o rară bunătate. A admis până şi povestea cu mănuşile tale. Spunea, plină de veselie, că are o slăbiciune pentru tine, cel mai mare dintre copiii noştri. Dragul meu Eugène, să-ţi iubeşti mătuşa; nu-ţi vai spune ce a făcut pentru tine decât după ce vei izbuti; altfel, banii ei ţi-ar arde degetele. Voi, copiii, nu vă puteţi da seama ce înseamnă să-ţi jertfeşti amintirile! Dar ce n-am jertfi oare pentru voi? Îmi spune să-ţi scriu că te sărută pe frunte şi că prin acest sărut ar vrea să-ţi insufle puterea de a fi cât mai fericit. Această blinda şi minunată femeie ţi-ar fi scris cu mâna ei dacă guta nu i-ar fi înţepenit degetele. Taică-tău e sănătos. Recolta lui 1819 întrece toate speranţele noastre. Adio, drag copil; despre surorile*

[59] În realitate e vorba de şapte fiinţe: doi fraţi, două surori, părinţii şi mătuşa.

tale nu-ţi spun nimic. Laure îţi scrie şi ea. Li las ei plăcerea de-a flecari despre micile întâmplări din viaţa noastră. Deie Domnul să izbuteşti! Oh! da, să izbuteşti. Eugène, m-ai făcut să trec printr-o durere prea mare ca s-o mai pot indura încă o dată. Acum, când aş fi vrut să am avere ca s-o pot dărui copilului meu, am înţeles ce înseamnă să fii sărac. În sfârşit, adio! Nu ne lăsa fără ştiri şi primeşte sărutarea pe care ţi-o dă mama ta."

Când sfârşi de citit scrisoarea, Eugène era cu ochii în lacrimi; îl vedea aievea pe moş Goriot fărâmându-şi argintăria şi vânzând-o ca să plătească poliţa fiică-si.

„Maică-ta şi-a fărâmat bijuteriile! îşi spunea el. Mătuşă-ta a plâns, desigur, vânzându-şi câteva din relicvele ei! Cu ce drept o blestemi pe Anastasie? Ceea ce a făcut ea pentru amantul ei, tu ai făcut din egoism, pentru viitorul tău! Dintre voi doi, care preţuieşte mai mult?"

Studentul simţi un foc chinuitor, care-i mistuia străfundurile fiinţei. Ii venea să renunţe la gândul de a intra în societatea înaltă, să nu primească banii aceştia. Fu cuprins de acele nobile şi minunate remuşcări tainice a căror valoare oamenii arareori ştiu s-o preţuiască atunci când îşi judecă semenii şi care fac adesea ca îngerii cerului să-l absolve pe ucigaşul osândit de judecătorii pământeşti. Rastignac deschise scrisoarea soră-si, ale cărei întorsături de frază de o nevinovată graţie îi înviorară inima.

„Scrisoarea ta a picat tocmai la timp, dragă frate. Agathe şi cu mine voiam să întrebuinţăm banii noştri în atâtea chipuri, încât nu ne puteam hotărî ce să cumpărăm cu ei. Tu ai făcut ca slujitorul regelui Spaniei când a răsturnat toate ceasornicele stăpânului său – ne-ai pus de acord. Într-adevăr, ne certam necontenit căreia dintre dorinţele noastre să-i dăm preferinţă, fără a bănui, dragul meu Eugène, întrebuinţarea care înmănunchea toate

aceste dorinţe laolaltă. Agathe a sărit în sus de bucurie. Ce să-ţi mai spun, toată ziua am fost nebune de bucurie; drept care (stilul mătuşii), mama ne-a spus, luându-şi înfăţişarea ei severă: «Dar ce v-a apucat, domnişoarelor?» Dacă ne-ar fi şi ciocănit oleacă, am fi fost, cred, şi mai mulţumite. Femeia care suferă pentru cel pe care-l iubeşte trebuie să găsească în aceasta o mare plăcere! Numai eu şedeam îngândurată şi mâhnită, în mijlocul bucuriei mele. Voi fi desigur o nevastă rea, sunt prea cheltuitoare. Îmi cumpărasem două cordoane, un croşet drăguţ, ca să găuresc ochiuleţele corsetelor, şi alte nerozii de acestea, aşa că aveam mai puţini bani decât dolofana de Agathe, care este strângătoare şi adună peticele ca o ţarcă. Avea două sute de franci! Iar eu, bietul meu prieten, numai cincizeci de taleri. Mi-am primit pedeapsa cu vârf şi îndesat; îmi vine să arunc cordonul în fântână, pentru că niciodată n-o să-l mai pot purta cu voie bună. Te-am jefuit. Agathe a fost fermecătoare. Mi-a spus: «Să-i trimitem cei trei sute cincizeci de franci din partea amândurora!» Eu însă nu m-am putut opri să-ţi istorisesc lucrurile aşa cum s-au petrecut. Ştii cum am făcut ca să-ţi executăm întocmai porunca? Ne-am luat glorioasa noastră avere, am plecat amândouă la plimbare şi când am ajuns în şosea am tras o fugă până la Ruffec, iar aici pur şi simplu i-am dat banii domnului Grimbert, care ţine biroul Mesageriilor regale! La întoarcere ne simţeam uşoare ca două rândunele. «Fericirea ne-o fi făcând aşa de „uşoare[60]*”»? mi-a spus Agathe. Am mai sporovăit noi despre multe şi felurite lucruri, pe care n-am să ţi le repet, domnule parizian, pentru că prea era vorba numai şi numai de dumneata. Oh, frăţioare, te iubim mult! În două cuvinte, asta-i tot. Cât despre păstrarea tainei, după cum spune mătuşa, două mici prefăcute ca noi sunt în stare de orice, chiar să-şi ţină*

[60] Joc de cuvinte intraductibil: *alléger* – a uşura, şi *allégir* – a micşora, a împuţina.

şi gura, când e nevoie. Mama a fost la Angoulême împreună cu mătuşa, în chipul cel mai misterios, şi amândouă au păstrat o deplină tăcere asupra înaltelor scopuri politice ale călătoriei lor, care de altfel n-a avut loc decât după îndelungate conferinţe, de la care noi am fost izgonite, ca şi domnul baron. Ce de lucruri mai preocupă spiritele în tot cuprinsul Statului Rastignac! Rochia de muselină înflorată pe care infantele o brodează pentru majestatea-sa regina se lucrează mai departe în cel mai profund secret. Au mai rămas de făcut numai două platei. S-a hotărât ca în partea dinspre Varteuil să nu se mai ridice împrejmuire de zid, ci să se facă un gard viu. Prostimea o să rămână fără poamele din partea locului şi fără spalieri, dar străinii vor avea o minunată privelişte. Dacă moştenitorul prezumtiv are nevoie de batiste, îi dăm de ştire că preaînalta doamnă, văduva de Marcillac, scotocind în ale sale comori şi cufere, cunoscute sub numele de Pompei şi Herculanum, a descoperit o bucată de frumoasă pânză de Olanda, de care nici nu-şi mai aducea aminte; principesele Agathe şi Laure au pus la porunca ei acul, aţa şi mâinile lor, care sunt ca totdeauna olecuţă cam prea roşii. Cei doi tineri principi, don *Henri şi* don *Gabriel, potrivit funestului lor obicei, se îndoapă ca şi în trecut cu magiun de fructe şi must de struguri, le mânie până la turbare pe surorile lor, nu vor să înveţe nimic, umblă hoinari după cuiburi de păsări, ridică toată casa cu larma lor şi, înfrângând legile Statului, strică răchita ca să-şi facă nuiele de joacă. Nunţiul papal, numit vulgar domnul preot, îi ameninţă cu excomunicarea dacă vor urma să lase-n plata Domnului sfintele canoane ale gramaticii pentru războinicele puşcoace de soc. Adio, dragă frate; nicio scrisoare n-a dus cu ea vreodată atâtea rugi pentru fericirea ta şi nicio iubire atât de desăvârşit mulţumită. Aşadar, când vei veni acasă vei avea să ne istoriseşti multe! Mie îmi vei spune tot, pentru că sunt cea mai mare. Mătuşa ne-a dat să înţelegem că ai succese în*

lumea bună.

E vorba de o doamnă, dar mai mult nu se spune...

Între noi, o să ne înţelegem! Ascultă, Eugène, dacă vrei, noi ne putem lipsi de batiste, ca să-ţi facem cămăşi. Răspunde-mi repede în privinţa asta. Dacă ai grabnică nevoie de cămăşi frumoase şi bine cusute, trebuie să ne apucăm de lucru îndată; şi dacă la Paris sunt modele pe care noi nu le cunoaştem, poţi să ne trimiţi unul, mai ales pentru manşete. Adio, adio! Îţi sărut tâmpla stingă, care este numai a mea... Fila următoare o las Agathei, care mi-a făgăduit că nu va citi nimic din ceea ce ţi-am scris. Dar, ca să fiu mai sigură, am să stau lângă ea cât timp îţi va scrie. Sora ta, care te iubeşte,

LAURE DE RASTIGNAC”

„Ah, da, îşi spuse Eugène, da, trebuie să mă îmbogăţesc cu orice preţ! Comori întregi n-ar putea răsplăti acest devotament. Aş vrea să le pot aduce toate fericirile deodată. O mie cinci sute cincizeci de franci! gândi el după un răstimp. Fiecare ban trebuie să-şi dea folosul cuvenit! Laure ştie ce spune. N-am decât cămăşi de pânză groasă. Când o fată se hotărăşte să vegheze asupra fericirii cuiva, e mai vicleană ca un hoţ. Inocentă faţă de ea însăşi şi prevăzătoare faţă de mine, este asemenea îngerului din cer, care iartă păcatele de pe pământ fără să le înţeleagă.”

Lumea întreagă era a lui! îşi şi chemase croitorul, îl şi iscodise, îl şi cucerise. De când îl văzuse pe domnul de Trailles, Rastignac înţelesese înrâurirea pe care o au croitorii asupra vieţii oamenilor tineri. Dar, vai! Nu există drum de mijloc între aceste două extreme: un croitor este sau un vrăjmaş de moarte, sau un prieten pe care ţi-l dăruieşte nota de plată. Eugène întâlni în croitorul său un

om care înţelesese rostul negoţului său şi care se socotea o trăsură de unire între prezentul şi viitorul tinerilor. De aceea Rastignac, recunoscător, îl îmbogăţi pe acest om printr-unul din acele cuvinte de spirit din care mai. Târziu avea să-şi facă o adevărată faimă.

— Cunosc pantaloni făcuţi de el care s-au căsătorit cu un venit de douăzeci de mii de livre, spunea Eugène.

O mie cinci sute de franci bani pe masă, şi fă-ţi câte rânduri de haine pofteşti! Din clipa aceea bietul nostru meridional, scuturându-se de toate îndoielile, coborî la masă cu acea înfăţişare care nu poate fi definită şi pe care o are orice tânăr când are bani. Când banul alunecă în buzunarul unui student, el simte crescând în sine o coloană fantastică de care ştie că se poate rezema. Calcă mai falnic ca înainte, îşi dă seama că pârghia lui are un punct de sprijin, te priveşte drept în ochi neşovăitor, se mişcă sprinten. În ajun, sfios şi umil, s-ar fi lăsat lovit fără împotrivire; a doua zi ar fi în stare să lovească el un prim-ministru. În inima lui se petrec fenomene nemaipomenite: vrea tot şi poate tot, doreşte tot ce-i trece prin cap, e vesel, generos, plin de însufleţire. Pe scurt, pasărea odinioară fără aripi şi-a regăsit semeţul ei zbor. Studentul fără bani înhaţă un căpeţel de plăcere, asemenea câinelui care strecurându-se printr-o mie de primejdii fură un os, îl sfărâmă, îi suge măduva şi aleargă mai departe; dar tânărul care ţăcăne în buzunăraşul jiletcii câteva fugare monede de aur, trecătoare, îşi degustă plăcerile, le amănunţeşte, îşi face o desfătare din aceasta, e în al nouălea cer, nu mai ştie ce înseamnă cuvântul *mizerie.* Întreg Parisul e al lui. Vârsta la care totul străluceşte, totul scânteiază, totul arde ca o vâlvătaie! Vârsta voiniciei bucuroase de care nu se foloseşte nimeni, nici bărbatul, nici femeia! Vârsta datoriilor şi a înfriguratelor temeri, care fac ca fiecare plăcere să fie de zece ori mai puternică! Cine n-a bătut malul stâng al Senei, între strada Saint-Jacques şi strada Saints-Pères,

habar n-are ce este viaţa!

„Ah, dac-ar şti parizienele, aici ar veni să caute dragostea!” îşi spunea Rastignac înfulecând perele coapte de două parale bucata care se serveau la masa doamnei Vauquer.

Tocmai atunci, un factor de la Mesageriile regale se înfăţişă în sala de mâncare, după ce mai întâi îşi vestise sosirea prin zbârnâitul clopoţelului de deasupra porţii cu zăbrele. Întrebă cine este domnul Eugène de Rastignac şi-i întinse două săculeţe şi un registru, în care trebuia să iscălească de primire. În clipa aceea Rastignac se simţi sub pătrunzătoarea privire a lui Vautrin ca sub arsura unei plesnituri de bici.

— Acum o să ai cu ce să-ţi plăteşti lecţiile de scrimă şi şedinţele de tir, îi spuse el.

— Au sosit galioanele[61], făcu doamna Vauquer uitându-se la cele două săculeţe.

Domnişoara Michonneau se temu să ridice privirile asupra banilor, de frică să nu i se citească lăcomia în ochi.

— Aveţi o mamă tare bună, spuse doamna Couture.

— Domnul are o mamă foarte bună, repetă Poiret.

— Da, mămica şi-a stors toată vlaga, zise Vautrin. Acum poţi să-ţi faci toate poftele, să intri în lumea mare, să pescuieşti fete cu zestre şi să dansezi cu contese care poartă flori de piersic în păr. Dar ascultă ce-ţi spun eu tinere: apucă-te de tir!

Vautrin schiţă mişcarea omului care-şi ocheşte adversarul. Rastignac voi să dea un bacşiş factorului, dar nu găsi nimic în buzunar. Vautrin se scotoci şi aruncă slujbaşului o băncuţă.

— Acum ai credit mare, adăugă el întorcându-se către student.

Rastignac se văzu nevoit să-i mulţumească, deşi după acel înveninat schimb de cuvinte pe care-l avusese în ziua

[61] Veche denumire a corăbiilor spaniole de comerţ (n.r.).

când fusese la doamna de Beauséant, nu-l mai putea suferi. În cele opt zile care urmaseră, Eugène şi Vautrin nu-şi mai vorbiseră, mulţumindu-se doar să se cerceteze în tăcere. Studentul se întrebase zadarnic pentru ce. De bună seamă, ideile ţâşnesc în raport direct cu forţa cu care sunt concepute şi lovesc fără greş acolo unde le trimite creierul, după o lege matematică asemănătoare cu aceea care dirijează proiectilul când iese din ţeava mortierului. Efectele sunt felurite. Dacă sunt firi simţitoare în care ideile se înfig adânc şi fac, ravagii, tot aşa de adevărat este că sunt şi firi puternic fortificate, cranii apărate de metereze de aramă, iar când voinţa altora se izbeşte de asemenea apărări, ea se frânge şi cade la pământ, cum cad gloanţele în faţa unui zid masiv. Şi, în sfârşit, sunt firi moi şi pufoase, în care ideile altora mor, ca ghiulelele care se afundă fără a exploda în pământul afinat al redutelor. Rastignac avea unul dintre acele capete pline de pulbere, care explodează la cea mai uşoară lovitură. Tinereţea lui era atât de clocotitoare de viaţă, încât era larg deschisă acestui tir de idei, acestei contagiuni de simţăminte, ale căror bizare manifestări ne izbesc fără să ne dăm seama. Vederea lui morală era tot aşa de pătrunzătoare şi de lucidă ca şi ochii lui de linx. Fiecare dintre simţurile lui duble avea acea ciudată putere de întindere, acea flexibilitate care-i îngăduia să răzbată înainte şi apoi să se întoarne încărcat cu toate senzaţiile înregistrate, însuşiri care ne minunează când le întâlnim la oamenii superiori, spadasini dibaci în a descoperi într-o clipă punctul slab al oricărei cuirase. De altfel, în luna din urmă, în sufletul lui Eugène crescuseră deopotrivă şi defectele, şi însuşirile. Defectele i le stârnea lumea bună, în care intrase, şi în acelaşi timp împlinirea dorinţelor lui, din ce în ce mai mari. Printre însuşiri se număra şi acea vivacitate meridională care în faţa unei piedici îl împingea de-a dreptul către ea, ca s-o înlăture, şi care nu îngăduie unui om de dincolo de Loara să

zăbovească prea mult în vreo nesiguranţă oarecare. Calitate în care nordicii văd un defect: după judecata lor, dacă prin aceasta s-a ridicat Murat[62], tot din aceeaşi pricină i s-a tras şi moartea. Se cuvine să tragem deci concluzia că un meridional, care are darul de a îmbina viclenia nordicilor cu îndrăzneala celor de dincolo de Loara, este un om întreg şi a lui va fi întreaga lume. Rastignac nu putea deci să rămână îndelungă vreme sub focul bateriilor lui Vautrin fără a se lămuri dacă omul acesta îi era prieten, sau duşman. În fiecare clipă i se părea că acest ciudat personaj îi ghicea pasiunile şi-i citea în suflet, în vreme ce în sufletul lui Vautrin totul era aşa de straşnic ferecat, încât avea parcă neclintita profunzime a unui sfinx care ştie, care vede tot şi nu spune nimic. Acum, când se ştia cu buzunarul plin, Eugène se răzvrăti.

— Fii bun şi aşteaptă-mă, spuse el către Vautrin, care se ridicase să plece, după ce savurase cel din urmă strop de cafea.

— De ce? întrebă cvadragenarul punându-şi pălăria cu boruri largi şi luându-şi bastonul cu şiş de fier, pe care adesea îl învârtea ca pe o morişcă, gata să se lupte fără teamă cu patru tâlhari deodată.

— Am să-ţi plătesc datoria, urmă Rastignac desfăcând pe loc un săculeţ, şi întorcându-se către doamna Vauquer îi numără o sută patruzeci de franci. Socoteală dreaptă – prietenie dreaptă, îi spuse el văduvei. Suntem chit până la Sfântul Silvestru. Schimbă-mi o patacă de cinci franci.

— Socoteală dreaptă – prietenie dreaptă, repetă Poiret, cu ochii la Vautrin.

— Uite şi datoria, spuse Rastignac întinzând banii către sfinxul eu perucă.

— Parcă ţi-ar fi frică să-mi fii datornic, izbucni Vautrin

[62] *Ioachim Murat* (1767—1815), ofiţer francez, ajuns, din simplu agricultor, cumnatul lui Napoleon Bonaparte.

înfigându-şi pătrunzătoarea privire până-n străfundurile sufleteşti ale tânărului şi aruncându-i una din acele priviri zeflemitoare şi diogenice[63] din pricina cărora Eugène fusese de o sută de ori până acum gata să se ia la harţă.

— …Mda, răspunse studentul, care se ridicase, cu cele două săculeţe în mână, ca să se urce în camera lui.

Vautrin ieşea pe uşa care dădea în salon, iar Rastignac se îndrepta spre cea care ducea către scara interioară.

— Află, domnule marchiz de *Rastignacorama,* că ceea ce mi-ai spus adineauri nu-i tocmai politicos, răspunse Vautrin trântind uşa dinspre salon şi îndreptându-se către Eugène, care-l privea cu răceală.

Luând cu sine pe Vautrin, Rastignac închise uşa sufrageriei şi amândoi se opriră sub scara interioară, în săliţa pătrată dintre cuhne şi sala de mâncare, a cărei uşă cu tăblii de lemn dădea spre grădină, având deasupra un geam cu zăbrele de fier. Acolo, studentul începu vorba, de faţă fiind şi Silvia, care ţâşnise din bucătărie:

— Domnule Vautrin, eu nu sunt marchiz şi nu mă numesc *Rastignacorama.*

— Au să se-ncaiere, spuse domnişoara Michonneau cu nepăsare.

— Să se-ncaiere! repetă Poiret.

— Da de unde?! răspunse doamna Vauquer mângâind grămăjoara de bani pe care o avea în faţă.

— Uite că se duc sub tei! strigă domnişoara Victorine ridicându-se ca să poată privi în grădină.

— Şi totuşi, bietul tânăr avea dreptate.

— Să mergem sus, micuţa mea dragă, spuse doamna Couture. Treburile astea nu ne privesc…

Doamna Couture şi Victorine se ridicară, dar în uşă dădură de bucătăreasa Silvia, care le tăie drumul.

— Ce-o mai fi şi asta? întrebă ea Domnul Vautrin i-a

[63] Cinice, caustice. De la *Diogene,* filosof antic grec (413—323 î.e.n.), care dispreţuia convenienţele sociale (n.r.).

spus domnului Eugène: „Să ne explicăm!” Apoi l-a luat de braţ, şi acuma ia uitaţi-vă cum mai umblă prin anghinarea noastră.

Tocmai atunci, Vautrin se ivi în prag.

— Măicuţă Vauquer, spuse el zâmbind, să nu te sperii, vreau să-mi încerc pistoalele afară, sub tei.

— Oh, domnule, zise Victorine împreunându-şi mâinile, de ce vreţi să-l ucideţi pe Eugène?

Vautrin se trase doi paşi îndărăt, uitându-se ţintă la Victorine.

— Ia uite, altă poveste! strigă el cu un glas batjocoritor care o făcu să roşească pe biata fată. E drăguţ băiatul ăsta, nu-i aşa? Mi-ai dat o idee. Am să vă fac fericiţi pe amândoi, frumoasa mea copilă.

Doamna Couture o luă de braţ pe orfana a cărei ocrotitoare era şi, trăgând-o după sine, îi spuse la ureche:

— Vai, Victorine, eşti nemaipomenită astăzi!

— Nu vreau să se tragă cu pistolul aici la mine, spuse doamna Vauquer. Doar n-oi fi având de gând să sperii vecinii şi să-mi aduci poliţia-n casă, la ceasul ăsta?!

— Haide, linişteşte-te, măicuţă Vauquer, răspunse Vautrin. La, la, binişor… O să ne ducem la sala de tir.

Se întoarse la Rastignac, pe care-l luă prieteneşte de braţ.

— Chiar dacă ţi-aş fi dovedit că, la treizeci şi cinci de paşi depărtare, bag cinci gloanţe pe rând într-un as de pică, îi spuse el, tot nu ţi-ai fi pierdut curajul. Am impresia că eşti niţeluş cam turbat, şi, cu firea asta eşti în stare să te laşi ucis, ca un imbecil.

— Dai îndărăt, zise Eugène.

— Nu mă scoate din sărite! răspunse Vautrin. Dimineaţa asta nu e prea rece, hai să stăm acolo, urmă el arătându-i scaunele vopsite în verde. Acolo nu ne poate auzi nimeni. Am să-ţi vorbesc. Eşti un băietan de treabă şi nu-ţi vreau răul. Te iubesc, ai cuvântul de cinste al lui Tromp… (Mii de

tunete!) Ai cuvântul de cinste al lui Vautrin. Am să-ţi spun şi de ce te iubesc. Până atunci, află că te cunosc ca şi când ai fi copilul meu şi am să ţi-o dovedesc. Pune săculeţele colea, reluă Vautrin arătându-i masa rotundă.

Rastignac puse banii pe masă şi se aşeză pe un scaun, bântuit de curiozitatea pe care i-o stârnise în cel mai înalt grad brusca schimbare ce se săvârşise în purtarea acestui om, care, după ce-i spusese că-l va ucide, acum i se înfăţişa, ca un ocrotitor.

— Arzi de nerăbdare să afli cine sunt, cu ce m-am îndeletnicit sau cu ce mă îndeletnicesc astăzi, urmă Vautrin. Prea multe vrei să ştii, micuţule! Haide, linişteşte-te. În privinţa asta, ai s-auzi alte lucruri! Am trecut prin nenorociri. Întâi ascultă ce-ţi spun eu şi după aceea ai să-mi răspunzi. Uite viaţa mea de până astăzi, în trei cuvinte. Cine sunt? Vautrin. Ce fac? Fac ce-mi place. Să trecem mai departe. Vrei să ştii ce fel de om sunt? Sunt bun cu cei care-mi fac bine sau cu care mă înţeleg sufleteşte. Acestora le îngădui orice. Pot să-mi fărâme ţurloaiele cu lovituri de picior, că nu le spun nici măcar: *Luaţi seama!* Dar, zău, sunt de o drăcească răutate cu cei care mă hărţuiesc sau pe care nu-i am la inimă. Şi e bine să ştii că pot ucide un om fără să-mi pese, cum nu-mi pasă de asta! spuse Vautrin zvârlind un scuipat printre dinţi. Numai că mă străduiesc să-l ucid corect, adică atunci când este absolută nevoie. Sunt ceea ce se cheamă un artist. Aşa cum mă vezi, am citit *Memoriile* lui Benvenuto Cellini[64], şi încă în italieneşte. De la omul acesta, care era un falnic haidamac, am învăţat să imit Providenţa, care ne ucide fără nicio noimă, şi să iubesc frumosul, oriunde îl găsesc. Şi la urma urmei, nu ţi se pare minunată o partidă în care joci singur împotriva tuturor şi ai noroc? Am cugetat temeinic asupra alcătuirii actuale a dezordinii voastre sociale. Duelul e un joc de

[64] Sculptor, gravor şi argintar italian, care a trăit la curtea lui Francisc I, regele Franţei (1500—1571) (n.r.).

copii, micuţule, o neghiobie. Când dintre doi oameni unul trebuie să piară, trebuie să fii imbecil ca să te laşi pe seama hazardului. Duelul? Cap, sau pajură! Asta e tot. Eu bag cinci gloanţe într-un as de pică, unul după altul, unul peste altul, în aceeaşi gaură, şi încă de la treizeci şi cinci de paşi! Când ţi-a dat Dumnezeu acest mic talent, te socoti sigur c-ai să-ţi dobori duşmanul. Ei bine, am tras asupra unui om de la douăzeci de paşi şi nu l-am nimerit. Caraghiosul nu pusese mâna în viaţa lui pe un pistol. Uite, spuse acest om extraordinar desfăcându-şi jiletca şi arătându-şi pieptul păros ca o spinare de urs, dar garnisit cu o coamă roşcată, care-ţi stârnea un fel de scârbă amestecată cu spaimă, ageamiul mi-a pârlit blana, adăugă apăsând degetul lui Rastignac pe o gaură pe care o avea în piept. Dar pe vremea aceea eram un copil, aveam vârsta dumitale – douăzeci şi unu de ani. Mai credeam încă în ceva, în iubirea femeii şi într-o grămadă de alte prostii, care au să te zăpăcească şi pe dumneata. Ne-am fi putut bate, nu-i aşa? Poate că m-ai fi ucis. Să presupunem că în clipa asta aş fi fost în mormânt. Dar dumneata unde ai fi fost? Ar fi trebuit să speli putina, să te duci în Elveţia, să papi banii babacului, care însă n-are nicio leţcaie. Am să-ţi arăt limpede situaţia în care te afli. Dar am s-o fac cu superioritatea unui om care după ce a cercetat toate lucrurile astea a văzut că nu sunt decât două căi de urmat: ori supunerea stupidă, ori răzvrătirea. Eu nu mă supun la nimic, înţelegi? Ştii ce-ţi trebuie dumitale, pe calea pe care ai pornit? Un milion, şi chiar acum. Fără asta, cu căpşorul ăsta al nostru, s-ar putea întâmpla să ne ducem să hoinărim printre laţurile de la Saint-Cloud, ca să vedem dacă nu cumva s-o fi aflând o fiinţă supremă prin partea locului. Milionul acesta am să ţi-l dau eu.

Tăcu un răstimp, privindu-l pe Eugène.

— Ah, ah, ai început să te uiţi parcă mai frumos la tătucu Vautrin. De când auzişi cuvântul de adineauri, eşti

ca o fată căreia i s-a spus: „Pe diseară”, şi care se găteşte lingându-se pe bot, ca mâţa după ce a băut lapte. Fie ce-o fi. Să vedem, care pe care! Să-ţi facem mai întâi socoteala, tinere. Avem acasă pe tata, pe mama, pe mătuşa, două surori (optsprezece şi şaptesprezece ani), doi frăţiori (cincisprezece şi zece ani; acesta e întregul echipaj, după condica de apel. Mătuşa le creşte pe cele două surori ale dumitale. Preotul vine acasă să-i înveţe latina pe cei doi fraţi. Familia mănâncă mai mult terci. De macaroane decât pâine albă, tata îşi cruţă cât poate pantalonii, mama abia izbuteşte să-şi facă o rochie de iarnă şi una de vară, surioarele se descurcă cum pot. Ştiu tot; am umblat şi eu prin sud. Cam aşa trebuie să stea lucrurile şi pe la dumneata, dacă nu ţi se trimit decât o mie două sute de franci pe an, iar din moşioara dumneavoastră cât un ceaunaş[65] abia puteţi scoate trei mii de franci. Avem o bucătărească şi un servitor, trebuie să păstrăm decorul, tata e baron. Cât despre noi, suntem un ambiţios, ne-am aliat cu familia de Beauséant, dar umblăm pe jos; vrem să ne îmbogăţim, dar n-avem niciun ban; mâncăm mizerabilele tocane ale doamnei Vauquer, dar ne plac strălucitele mese care se dau în foburgul Saint-Germain; dormim într-un pat prăpădit, dar vrem să avem un palat! N-am să te dojenesc pentru ceea ce vrei să ai. Nu oricine se naşte ambiţios, sufleţelule! întreabă-le pe femei ce fel de oameni caută, şi îţi vor răspunde că pe cei ambiţioşi. Ambiţioşii au şalele mai puternice, sângele – mai bogat în fier, inima – mai caldă decât ceilalţi oameni. Şi femeia se simte aşa de fericită şi aşa de frumoasă în clipele în care e tare, încât dintre toţi oamenii îl alege pe cel care are o forţă uriaşă, înfruntând chiar primejdia de-a fi zdrobită de el. Am făcut acest inventar al năzuinţelor dumitale ca să-ţi pot pune probleme. Problema aceasta iat-o. Ni-e o foame de

[65] Joc de cuvinte intraductibil: *terre* — pământ, *terrine* — bărdacă, ceaun de pământ.

lup; avem nişte colţişori tare ascuţiţi; cum facem ca să avem ce băga în oală? Mai întâi avem să mâncăm Codul, ceea ce nu-i tocmai plăcut şi nici nu duce la nimic; dar aşa trebuie. Fie. O să ne facem avocat ca să ajungem preşedinte de curte cu juri si să vârâm în puşcărie pe nişte bieţi pârliţi care preţuiesc mai mult decât noi, punându-le pe umăr iniţialele T. F.[66] şi dovedind astfel celor bogaţi că pot să doarmă în deplină linişte. Nu-i o treabă tocmai nostimă, şi apoi, ţine mult. Întâi, doi ani de aşteptare la Paris, doi ani în care ne uităm cu jind la toate zaharicalele după care ne lasă gura apă. E obositor să pofteşti necontenit şi să nu te saturi niciodată. Dacă ai fi un gălbejit şi dacă ai avea fire de moluscă, n-ai avea de ce să te temi; dar sângele nostru e fierbinte ca al leului şi avem o asemenea poftă, încât din pricina ei am fi în stare să facem douăzeci de nerozii pe zi. Aşadar, supliciul acesta, cel mai cumplit din câte vedem în infernul bunului Dumnezeu, te va doborî. Să spunem că vei fi cuminte, că vei bea lapte şi vei face elegii; în cazul acesta, inimos cum eşti, după un lung şir de nervi şi de lipsuri, care chiar şi pe un câine l-ar face să turbeze, va trebui să începi ca substitut al unui caraghios oarecare, în cine ştie ce fundătură de provincie, unde stăpânirea îţi va arunca o leafă de o mie de franci pe an cum arunci o strachină de fiertură unui zăvod de măcelărie. Latră după toţi hoţii, pledează pentru bogătani, mână la ghilotină oameni de inimă! Omu' dumneavoastră! Dacă n-ai neamuri la Ierusalim, putrezeşti într-un tribunal de provincie. Tocmai bine pe la treizeci de ani ai să ajungi judecător cu o mie două sute de franci pe an, dacă între timp nu-ţi vei fi aruncat roba la gunoi. Pe la patruzeci de ani ai să te însori cu vreo fată de morar, cu un venit de ~ hai să zicem – şase mii de livre pe en. Mulţumesc! Dacă ai avea proptele ai ajunge procuror la treizeci de ani cu leafă de o mie de taleri şi ai lua de nevastă pe fata primarului. Dacă

[66] *Travail forcé* – muncă silnică.

mai faci şi câteva mărunte acte de lichelism politic, cum ar fi de pildă să citeşti pe un buletin Villèle în loc de Manuel[67] (nume care rimează şi, deci, nu-ţi pricinuiesc frământări de conştiinţă), ajungi procuror general la patruzeci de ani şi poţi pune mâna pe un mandat de deputat. Trebuie să mai ţii seama, dragă băiete, că în acest răstimp ne-am cam ferfeniţit mica noastră conştiinţă, că vreme de douăzeci de ani am trecut prin atâtea necazuri, prin atâtea tainice suferinţe şi că surioarele noastre au rămas fete bătrâne. Pe deasupra, am onoarea să-ţi atrag luarea-aminte că în toată Franţa nu sunt decât douăzeci de procurori generali şi ca sunteţi vreo douăzeci de mii de aspiranţi la acest grad, printre care se află destui caraghioşi care ar fi în stare să-şi vândă familia ca să salte cu o treaptă mai sus. Dacă ţi-e silă de meseria asta, hai să căutăm alta. Baronul de Rastignac vrea poate să intre în avocatură? Frumuşică socoteală! O să te chinuieşti vreo zece ani, o să cheltuieşti în fiecare lună o mie de franci, o să-ţi faci o bibliotecă, un cabinet de notariat, o să umbli prin lumea bună, o să te ploconeşti în faţa celor de la care poţi ciupi un proces, o să goneşti prin tot Palatul de Justiţie până ţi-o ieşi limba de-un cot. Dacă din meseria asta te-ai putea pricopsi, n-aş zice nu. Dar găseşte-mi, rogu-te, în tot Parisul cinci avocaţi care la vârsta de cincizeci de ani să câştige cincizeci de mii de franci pe an! Haida-de! Mai degrabă m-aş face tâlhar la drumul mare decât să-mi terfelesc sufletul în felul acesta. Şi apoi, de unde să luăm banii? Chestia nu-i tocmai veselă. Ar mai fi o cale: o femeie cu zestre. Vrei să te însori? Asta înseamnă să-ţi agăţi o piatră de gât. Şi pe urmă, dacă te însori pentru bani, ce mai rămâne din onoarea, din nobleţea noastră? Mai bine ridică-te dintru început împotriva

[67] Joseph, conte de Villèle, era sub Restauraţie şeful ultraregaliştilor; Jacques-Antoine Manuel era deputat liberal, opoziţionist. A citi deci pe un buletin *Villèle* în loc de *Manuel* înseamnă a favoriza extrema dreaptă.

orânduirilor omeneşti. N-ar fi nimic să te târăşti ca un şarpe dinaintea unei femei, să-i lingi picioarele maică-si, să te bălăceşti în josnicie mai rău decât o scroafă, ah! N-ar fi nimic, dacă cel puţin ai izbuti să fii fericit. Dar lângă o femeie pe care o vei lua în condiţiile acestea vei avea soarta nenorocită a pietrelor de canal, peste care trec toate murdăriile. Mai bine să te războieşti cu bărbaţii decât cu nevasta. Ai ajuns la răscrucea vieţii, tinere. Alege-ţi calea. Ai şi ales-o: ai fost la verişoara noastră, doamna de Beauséant, şi acolo ai adulmecat luxul. Ai fost la doamna de Restaud, fata lui moş Goriot, şi ai adulmecat pariziana. În ziua aceea, când te-ai întors, îţi erau scrise în frunte cuvintele pe care le-am citit dintr-o dată: *Cât mai sus!* cât mai sus, cu orice preţ. Bravo, mi-am spus, ştrengarul ăsta-mi place. Ai avut nevoie de bani. De unde să-i iei? Ai stors la sânge pe surioarele dumitale. Mai toţi fraţii ciupesc cât pot de la surioarele lor. Cei o mie cinci sute de franci ai dumitale, smulşi, Dumnezeu ştie cum, dintr-un ţinut în care găseşti mai degrabă castane decât bani, au să se ducă unul după altul, ca soldaţii când pornesc după furtişaguri prin livezile oamenilor. Şi după asta ce-ai să faci? Ai să munceşti? Munca, aşa cum o înţelegi dumneata în clipa de faţă, abia poate aduce la bătrâneţe un apartament în casa măicuţei Vauquer unui flăcău de vârtoşia lui Poiret Cincizeci de mii de tineri care se află, toţi, în situaţia dumitale îşi propun să rezolve problema unei grabnice îmbogăţiri. Dumneata eşti unul dintre aceşti cincizeci de mii. Gândeşte-te ce străduinţe va trebui să depui şi cât de înverşunată va fi lupta. Vă veţi mânca unii pe alţii, ca păianjenii închişi într-o oală, din pricină că nu se găsesc cincizeci de mii de slujbe bune. Ştii cum îşi croiesc oamenii drum aici la Paris? Ori prin strălucirea geniului, ori prin iscusinţa corupţiei. În această mulţime de oameni, trebuie să răzbaţi ca o ghiulea de tun sau să te strecori pe sub ascuns, ca şi ciuma. Cinstea nu slujeşte la nimic. Oamenii se pleacă sub puterea

geniului, îl urăsc, încearcă să-l defaime, pentru că geniul ia ce i se cuvine şi nu împarte cu nimeni; dacă însă stăruie, oamenii se pleacă în faţa lui; pe scurt, îl adora în genunchi dacă n-au putut să-l îngroape în noroi. Dar talentele sunt rare; corupţia este în floare. Corupţia este astfel arma mediocrităţii, care se revarsă din belşug, şi pretutindeni îi vei simţi ascuţişul. Vei vedea femei ai căror bărbaţi au o leafă de şase mii de franci pe an şi care cheltuiesc numai pentru îmbrăcăminte peste zece mii de franci. Vei vedea slujbaşi cu o mie două sute de franci pe an cumpărând pământ. Vei vedea femei prostituându-se ca să poată ieşi la plimbare în trăsura feciorului unui *pair* al Franţei[68] care are dreptul să gonească la cursele de la Longchamps pe aleea din mijloc. L-ai văzut pe acest biet nătărău, moş Goriot, silit să plătească poliţa girată de fie-sa, al cărei bărbat are un venit anual de cincizeci de mii de franci. Te desfid să faci doi paşi în Paris fără să dai de cele mai infernale uneltiri. Aş fi în stare să-mi pun capul, contra unui firicel de salată din stratul acesta, că vei intra în cel mai cumplit viespar cu cea dintâi femeie care îţi va plăcea, chiar dacă va fi bogată, frumoasă şi tânără. Toate sunt în conflict cu legea, toate sunt în război cu bărbaţii lor, în toate privinţele. N-aş mai isprăvi niciodată dacă aş sta să-ţi lămuresc toate târgurile care se fac pentru amanţi, pentru rochii, pentru copii, pentru cheltuiala casei sau pentru vanitate, rareori din virtute, crede-mă. De aceea omul cinstit este inamicul tuturor. Dar ce socoti că este un om cinstit? La Paris, om cinstit este cel care tace şi refuză să ia parte la împărţeala generală. Nu-ţi vorbesc de acei bieţi sclavi care pretutindeni fac toată treaba fără să fie niciodată răsplătiţi pentru munca lor şi pe care ei îi numesc frăţia jerpeliţilor lui Dumnezeu. Fără îndoială, în lumea lor virtutea înfloreşte în toată minunata ei prostie, dar tot acolo s-a aşezat şi

[68] Membru al Camerei aristocraţilor, numită *la Chambre des pairs,* care a funcţionat în Franţa de la 1814 până la 1848.

mizeria. Văd de pe acum schima pe care ar face-o aceşti oameni de ispravă dacă Dumnezeu ne-ar face proasta glumă de a lipsi de la judecata de apoi. Aşadar, dacă vrei să te îmbogăţeşti degrabă, trebuie ori să fii bogat dinainte, ori să te arăţi ca atare. Ca să te înavuţeşti trebuie să dai lovituri mari; altminteri, joci cu ţârâita – şi atunci, să fii sănătos, tinere! Dacă în cele o sută de profesii pe care le poţi face se întâmplă ca zece oameni să ajungă repede la ţintă, lumea spune că sunt hoţi. Nu-ţi rămâne decât să tragi concluzia. Ţi-am înfăţişat viaţa aşa cum este. Nu e mai frumoasă decât o cuhne, duhneşte la fel şi nu poţi găti mâncare fără să te murdăreşti pe mâini. Învaţă doar să ieşi cu faţa curată. La asta se reduce toată morala vremii noastre. Dacă… Îţi vorbesc aşa despre lume, este pentru că ea însăşi mi-a dat acest drept: o cunosc. Socoti, poate, ca o învinuiesc? Nicidecum. Totdeauna a fost aşa. Moraliştii n-au s-o poată schimba niciodată. Omul este o fiinţă imperfectă. Uneori însă este mai mult sau mai puţin ipocrit. Atunci nerozii spun despre el că este sau că nu este cinstit. Nu învinuiesc pe bogătaşi şi nu apăr poporul: omul de sus, omul de jos, omul de mijloc – toţi sunt la fel. În toată această cireada de boi găseşti dintr-un milion de exemplare zece viteji care se ridică deasupra tuturor lucrurilor şi chiar deasupra legilor. Printre ei mă număr şi eu. Dacă eşti un om cu adevărat superior, du-te drept la ţintă şi cu fruntea sus. Dar va trebui să te lupţi cu pizma, cu defăimarea, cu mediocritatea, cu întreaga lume. Napoleon a dat peste un ministru de război pe care-l chema Aubry[69] şi care era cât p-aci să-l trimită în surghiun. Pipăie-te pe toate părţile. Cercetează-te dacă eşti în stare să te scoli în fiecare zi mai dârz decât în ajun. În această situaţie, am să-ţi fac o propunere pe care nimeni n-ar respinge-o. Ascultă cu luare-

[69] E vorba probabil de François Aubry (1750—1802) fost membru în Comitetul salvării publice, care a avut înalte funcţii militare şi care a sfârşit deportat la Cayenne.

aminte. Eu, vezi dumneata, am o idee. Ideea mea este să duc o viaţă patriarhală pe un vast domeniu, de vreo sută de mii de pogoane, undeva în Statele Unite, prin sud. Vreau să mă fac plantator, să am sclavi, să câştig câteva bune milionaşe, vânzând boi, tutun, lemne, să trăiesc ca un împărat, făcându-mi toate poftele şi ducând un trai pe care nici nu-l poţi concepe aici, unde oamenii stau înfundaţi în vizuinile astea de cărămidă. Eu sunt un mare poet. Dar poeziile mele nu le scriu; ele devin fapte şi simţiri. În clipa de faţă am cincizeci de mii de franci, cu care n-aş putea să cumpăr decât patruzeci de negri. Îmi trebuie două sute de mii ca să am două sute de negri şi să-mi pot împlini dorinţa de-a trăi patriarhal. Negrii aceştia, vezi dumneata, sunt ca nişte copii care-ţi vin de-a gata: faci cu ei ce pofteşti, fără ca un procuror cârcotaş să-ţi ceară socoteală. Cu acest capital negru voi avea în zece ani trei sau patru milioane. Dacă izbutesc, nimeni nu mă va întreba „Cine eşti?” Voi fi domnul Patru Milioane, cetăţean al Statelor Unite. Voi avea cincizeci de ani, nu voi fi încă hodorogit şi-mi voi petrece zilele aşa cum mi-o trăsni prin cap. În două cuvinte, dacă îţi dau o zestre de un milion îmi dai două sute de mii de franci? Un comision de douăzeci la sută, ha? E prea mult? Ai să câştigi dragostea femeiuştii dumitale. După nuntă, vreme de cincisprezece zile te vei arăta tulburat, chinuit de remuşcări, mâhnit. Apoi, într-o noapte, după oarecare nazuri, între două îmbrăţişări, spunându-i „dragostea mea!”, îi vei mărturisi că ai nişte datorii care se ridică la două sute de mii de franci. Comedia asta o joacă în fiecare zi tinerii cei mai distinşi. O femeie tânără are totdeauna punga deschisă pentru cel care i-a cucerit inima. Crezi că din treaba asta ai să rămâi păgubit? Nu. Vei găsi mijlocul să recâştigi cei două sute de mii de franci într-o afacere oarecare. Cu banii şi cu inteligenţa dumitale, ai să aduni averea pe care o vei dori. *Ergo*[70], după un răstimp de şase

[70] Cuvânt latinesc – aşadar, prin urmare (n.r.).

luni veţi fi fericiţi şi dumneata, şi femeia vrednică de iubirea dumitale, şi tătucul Vautrin, fără să mai vorbim de fericirea familiei dumitale, care iarna îşi suflă-n pumni, pentru că n-au cu ce face focul în sobă. Nu te mira nici de ceea ce-ţi propun, nici de ceea ce-ţi cer! Din şaizeci de căsătorii strălucite care se fac la Paris, patruzeci şi şapte dau loc la târguri de felul acesta. Camera notarilor a silit pe domnul…

— Şi ce trebuie să fac? întrebă cu lăcomie Eugène.

— Aproape nimic, răspunse Vautrin neputându-şi stăpâni o tresărire de bucurie, asemenea strigătului înăbuşit al pescarului în clipa când simte că peştele s-a prins în cârligul undiţei. Ascultă-mă cu luare-aminte! Inima unei biete fete nenorocite şi sărace este ca un burete lacom să se îmbibe de iubire, ca un burete uscat care se umflă de îndată ce simte un strop de simţire. A face curte unei fete care trăieşte în singurătate, deznădejde şi sărăcie şi care nici nu bănuieşte ce noroc o aşteaptă, drace! asta înseamnă să ai chintă şi paisprezece la mână, înseamnă să ştii dinainte numerele câştigătoare la loterie, înseamnă să joci la Bursă cunoscând ştirile care au să vină. Clădeşti pe piloni solizi o căsătorie indestructibilă. După aceea, oricâte milioane i-ar veni acestei fete, ea ţi le va pune pe toate la picioare, ca pe nişte pietricele, „Ia-le, iubitul meu! Ia-le, Adolf! Ia-le, Alfred! Ia-le, Eugène!” va spune fata, dacă Adolf, Alfred sau Eugène au avut înţelepciunea să se sacrifice pentru ea. Prin sacrificiu înţeleg să-ţi vinzi o; haină veche ca să mergeţi împreună la restaurantul „Cadran bleu” şi să mâncaţi pateuri eu ciuperci, iar de acolo să vă duceţi seara la teatrul Ambigu-Comique. Sau să-ţi pui ceasornicul amanet la muntele de pietate ca să-i cumperi un şal. Nu vorbesc de mâzgălelile amoroase şi nici de mofturile la care ţin atâtea femei, ca de pildă când eşti departe de ele să arunci pe scrisoarea de dragoste câteva picături de apă în chip de lacrimi: am impresia că dumneata cunoşti foarte bine graiul inimii. Parisul, vezi

dumneata, este ca o pădure din Lumea Nouă, în care se agită douăzeci de triburi sălbatice – illinoi şi huroni, – trăind din produsul pe care îl dau diferitele clase sociale; iar dumneata eşti un vânător de milioane. Ca să pui mâna pe ele te foloseşti de capcane, de ţivlitori, de momeli. Unii vânează zestre, alţii – mezaturi. Unii pescuiesc conştiinţe, ceilalţi îşi vând clienţii, legaţi cobză. Cel care se întoarce cu tolba plină este salutat, sărbătorit, primit în societatea bună. Să fim drepţi cu acest pământ atât de primitor; aici ai de-a face cu cel mai îngăduitor oraş din lume. În vreme ce mândrele aristocraţii din toate capitalele Europei resping din rândurile lor pe un milionar infam, Parisul îl primeşte cu braţele deschise, aleargă la serbările lui, şade la masa lui şi ciocneşte cu infamia lui.

— Dar unde să găsesc o asemenea fată? întrebă Eugène.

— E de pe acum a dumitale, o ai în faţă!

— Domnişoara Victoriife?

— Chiar ea!

— În ce fel?

— S-a şi îndrăgostit de dumneata micuţa dumitale baroană de Rastignac!

— Dar n-are un ban, urmă Eugène cuprins de mirare.

— Ah, iată-ne în sfârşit aici! încă două cuvinte, zise Vautrin, şi vom fi pe deplin lămuriţi. Taica Taillefer este un bătrân ticălos care, pare-se, şi-a ucis un prieten în timpul Revoluţiei. E unul dintre îndrăzneţii care-mi plac mie, pentru gândirea lor independentă. E bancher, principal asociat în firma Frédéric Taillefer et Comp.”. Are un singur fiu, căruia vrea să-i lase tot ce are, păgubind astfel pe Victorine. Nedreptăţile de felul acesta nu-mi plac. Eu semăn cu, Don Quijote: apăr pe cel slab împotriva celui tare. Dacă prin voinţa Celui-de-sus Taillefer ar rămâne fără acest fiu, el şi-ar relua fata, pentru că vrea să aibă un moştenitor oarecare – prostie care este în firea oamenilor – căci nu mai

poate avea copii de-aici încolo, după cum ştiu prea bine. Cu blândeţea şi drăgălăşenia ei, Victorine va izbuti îndată să-l atragă pe tată-său, iar după aceea îl va face să se-nvârtă ca un titirez, sub biciul iubirii! Pe de alta parte, ea va fi prea simţitoare la dragostea dumitale ca să te poată uita, aşa că o vei lua de nevastă. Cât despre mine, iau asupră-mi rolul proniei cereşti şi-l voi face pe Dumnezeu să voiască. Am un prieten căruia m-am devotat, un colonel din armata Loirei, care acum face parte din garda regală. Ascultându-mi sfaturile, s-a făcut ultraregalist: nu face parte dintre imbecilii care ţin la opiniile lor. Dacă ar fi să-ţi mai dau vreo povaţă, îngeraşule, ţi-aş da-o pe aceasta: nu cumva să-ţi preţuieşti opiniile mai mult decât vorbele. Când ţi le-o cere cineva, vinde-le pe loc. Cine se laudă că nu şi-a schimbat niciodată părerea îşi ia sarcina de a umbla toată viaţa în linie dreaptă şi este un nerod care crede în infailibilitate. Nu există principii, există numai evenimente; nu există legi, există numai împrejurări: omul superior merge laolaltă cu evenimentele şi împrejurările, ca să le poată cârmui. Dacă ar exista principii şi legi fixe, popoarele nu le-ar schimba cum schimbăm noi cămăşile. Individul nu este obligat să fie mai înţelept decât întreaga naţie. Omul care a adus Franţei cele mai puţine servicii este un fetiş venerat, pentru că toată viaţa a mers cu cei de stânga şi e bun cel mult de pus la Conservator[71], între maşini, cu eticheta La Fayette[72]. În acelaşi timp, prinţul, asupra căruia fiecare îşi aruncă piatra

[71] Conservatorul de arte şi meserii, întemeiat la Paris în 1794 pentru învăţământul artelor şi ştiinţelor aplicate.

[72] *Marie-Joseph,* marchiz de La Fayette (1757—1834), general şi om politic francez, care a luat parte la războiul de independenţă din America de Nord (1775) şi la revoluţiile burgheze din Franţa din anii 1789 şi 1830. Deşi în Franţa în timpul Restauraţiei poziţia lui de regalist liberal era echivocă şi depăşită, el rămăsese totuşi un fel de simbol al politicii de stânga, dar un simbol inoperant. De aceea Vautrin îl trece printre obiectele de ia Conservatorul (şcoala) de arte şi meserii.

şi care dispreţuieşte îndeajuns omenirea ca să-i scuipe în faţă toate jurămintele pe care i le cere, a împiedicat împărţirea Franţei la Congresul de la Viena[73]: îi datorăm lauri, dar îl acoperim cu noroi. Treburile astea le cunosc prea bine! Cunosc tainele atâtor oameni! De ajuns. Voi rămâne şi eu neclintit în opinia mea numai în ziua când voi găsi trei capete care să gândească la fel în privinţa aplicării unui principiu, dar până atunci pot să aştept mult şi bine! Nu poţi găsi nici chiar în tribunale trei judecători care să aibă aceeaşi părere asupra unui articol de lege. Dar să mă întorc la omul meu. Ar fi în stare să-l răstignească a doua oară pe Isus, dacă i-aş spune s-o facă. Când tătucul Vautrin îi va sufla o singură vorbă, îndată va căuta pricină acelui caraghios care nu-i trimite soră-si nici măcar un franc şi...

Vautrin se ridică, se aşează în poziţie de apărare şi, schiţând mişcarea unui maestru de scrimă care atacă, adăugă:

— ...şi la cimitir cu el!

— Ce grozăvie! strigă Eugène. Ai glumit; nu-i aşa, domnule Vautrin?

— La-la-la, linişteşte-te, urmă Vautrin. Nu fi copil. Sau, dacă asta te poate înveseli, mânie-te, înfurie-te! Spune-mi că sunt un nemernic, un scelerat, un ticălos, un bandit, dar să nu-mi spui nici escroc, nici spion! Haide, trage-ţi salva de ocări. Te iert, e aşa de firesc la vârsta dumitale! Am fost şi eu ca dumneata. Numai că e nevoie şi de chibzuinţă. Va veni o zi când vei săvârşi fapte şi mai rele. Te vei duce să faci curte unei femei şi vei primi bani de la ea. Te-ai gândit la asta? întrebă Vautrin. Pentru că, altfel, cum ai să izbuteşti în viaţă dacă nu-ţi vei vinde dragostea? Virtutea, dragul meu student, nu poate fi împărţită în felii. Virtutea

[73] Aluzie la Talleyrand, prinţ de Benevent, ministru al afacerilor externe sub Directorat, Consulat şi Imperiu. Raliindu-se la Restauraţia Burbonilor, a jucat un rol important în Congresul de la Viena din 1814.

este sau nu este. Ni se spune să ne căim de greşelile noastre. Frumuşică treabă: te speli de o crimă printr-un act de căinţă! Seducând o femeie ca să ajungi pe cutare treaptă a scării sociale, vârând zâzanie între copiii unei familii, în sfârşit, săvârşind toate ticăloşiile care se practică – în taină sau altfel – pentru a-ţi împlini o plăcere ori un interes personal, socoti, poate, că acestea sunt acte de credinţă, de speranţă şi de caritate? De ce se dau două luni de închisoare unui dandy care într-o noapte şterpeleşte jumătate din averea unui copil şi de ce ocna unui biet pârlit care fură o hârtie de o mie de franci, cu circumstanţe agravante? Astea-s legile dumneavoastră. Nu există în ele un singur articol care să nu fie de-a dreptul absurd. Un om cu mănuşi şi cu vorba meşteşugită săvârşeşte asasinate în care sângele nu se varsă, ci se dăruieşte; un asasin deschide o uşă cu un şperaclu: două isprăvi de noapte! Intre ceea ce-ţi propun eu şi ceea ce-ai să faci dumneata singur într-o zi, nu lipseşte decât sângele. Crezi că există un lucru neclintit în lumea asta! Dispreţuieşte deci oamenii şi caută ochiurile prin care poţi să ieşi din reţeaua Codului. Taina marilor averi, a căror obârşie nu se cunoaşte, este o crimă care a fost uitată, pentru că a fost săvârşită după toate regulile artei.

— Destul, domnule! Nu vreau să mai ascult niciun cuvânt. Mă faci să mă îndoiesc de mine însumi. În clipa asta, singura mea ştiinţă este simţirea.

— Voia dumitale, frumuşelule. Te credeam mai tare, răspunse Vautrin. N-am să-ţi mai spun nimic. Un ultim cuvânt numai.

Se uită ţintă la student.

— Îmi cunoşti secretul.

— Un tânăr care te respinge va şti să-l uite.

— Ai grăit frumos, mi-a plăcut. Altul, vezi dumneata, ar fi mai puţin scrupulos. Adu-ţi aminte de ceea ce vreau să fac pentru dumneata. Îţi dau cincisprezece zile de gândire. Fără

tocmeală.

„Ce minte ageră are omul acesta! gândi Rastignac uitându-se după Vautrin, care placase liniştit, cu bastonul sub braţ. Mi-a spus verde ceea ce doamna de Beauséant îmi spusese cu atâtea ocoluri. Mi-a sfâşiat inima cu gheare de oţel. De ce vreau să răzbat la doamna de Nucingen? Vautrin mi-a ghicit motivele când eu însumi abia le concepusem. În două cuvinte, acest brigand mi-a spus despre virtute mai mult decât îmi spuseseră atâţia oameni şi atâtea cărţi. Dacă virtutea nu îngăduie capitulări, înseamnă oare că mi-am jefuit surorile?" se întrebă Eugène zvârlind săculeţele cu bani pe masă.

Se aşeză pe un scaun şi rămase cufundat într-o ameţitoare meditaţie.

„Să rămâi credincios virtuţii, ce sublim martiriu! Haida-de! Toată lumea crede în virtute; dar câţi sunt virtuoşi? Popoarele şi-au făcut un idol din libertate; dar din toate popoarele pământului este vreunul cu adevărat liber? Tinereţea mea este încă senină, ca un cer fără nori: a vrea să ajungi la mărire şi la bogăţie nu înseamnă însă a te hotărî să minţi, să-ţi încovoi spinarea, să te târăşti, să te ridici iarăşi, să linguşeşti, să te prefaci? Nu înseamnă să consimţi a fi valetul celor care au minţit, care şi-au încovoiat spinarea, care s-au târât? înainte de-a ajunge complicele lor, trebuie să fiu sluga lor. Ei bine, nu. Vreau să muncesc cu nobleţe, cu sfinţenie. Vreau să muncesc zi şi noapte şi să nu-mi datoresc bogăţia decât muncii mele. Va fi cea mai înceată îmbogăţire, dar voi putea dormi liniştit. Ce poate fi mai minunat decât să-ţi contempli viaţa şi s-o găseşti curată ca un crin? Eu şi viaţa suntem ca un tânăr şi logodnica lui. Vautrin mi-a deschis ochii asupra celor ce se întâmplă într-o căsătorie după zece ani. Drace, simt că-mi pierd capul. Nu vreau să mă mai gândesc la nimic. Inima este un bun călăuz."

Eugène fu smuls din visarea lui de glasul butucănoasei

Silvia, care-i spuse că a venit croitorul, şi el îl întâmpină ţinând în mână cele două săculeţe cu bani, lucru care nu-l supără de fel. După ce încercă haina de seară, îmbrăcă noul costum de dimineaţă, care îl schimba cu desăvârşire.

— Acum sunt deopotrivă cu domnul de Trailles. În sfârşit, mă înfăţişez şi eu ca un gentilom.

— Domnule, spuse moş Goriot intrând în odaia lui Eugène, m-ai întrebat dacă ştiu în ce case merge doamna de Nucingen.

— Da.

— Ei bine, lunea viitoare se duce la balul mareşalului Carigliano. Dacă te vei putea duce şi dumneata, îmi vei spune cum au petrecut cele două fete ale mele, cum erau îmbrăcate – în sfârşit, totul.

— De unde ai aflat, bunul meu moş Goriot? îl întrebă Eugène poftindu-l să şadă la gura sobei.

— Mi-a spus camerista ei. De la Thérèse şi Constance aflu tot ce fac, răspunse el cu voioşie.

Bătrânul părea un amant încă destul de tânăr ca să se poată bucura de o stratagemă care îl pune în legătură cu iubita lui fără ştirea ei.

— Eh, dumneata ai să le poţi vedea! spuse el, mărturisind naiv o dureroasă invidie.

— Nu ştiu, răspunse Eugène. Am să mă duc la doamna de Beauséant, ca s-o întreb dacă poate să mă prezinte nevestei mareşalului.

Eugène se gândea cu o lăuntrică bucurie că de data aceasta se va înfăţişa la vicontesă bine îmbrăcat, aşa cum va fi totdeauna de aci încolo. Ceea ce moraliştii numesc abisurile inimii omeneşti sunt numai înşelătoarele gânduri, nestăpânite tresăriri ale interesului personal. Toate acele peripeţii care prilejuiesc atâta vorbărie, toate acele repezi schimbări sunt numai chibzuinţe care au un singur scop: să ne bucurăm cât mai mult de viaţă. Văzându-se îmbrăcat, bine înmănuşat, bine încălţat, Rastignac uită virtuoasa lui

hotărâre. Când trece de partea nedreptăţii, tinereţea nu are curajul să se uite în oglinda conştiinţei, pe când maturitatea se priveşte cu toată luarea-aminte: în asta e toată deosebirea dintre cele două faze ale vieţii. De câteva zile, cei doi vecini, Eugène şi moş Goriot, legaseră bună prietenie. Această tainică amiciţie a lor pornea din aceleaşi pricini sufleteşti din care izvorâse nepotrivirea de simţăminte dintre Vautrin şi student. Dacă un filosof îndrăzneţ ar vrea să cerceteze efectele simţirilor noastre asupra lumii fizice, el ar găsi fără îndoială nenumărate dovezi ale materialităţii lor în raporturile pe care le creează între noi şi animale. Niciun fizionomist nu poate ghici un caracter cu repeziciunea cu care orice câine îşi da seama dacă un necunoscut îl iubeşte sau nu. *Împreunarea atomilor,* expresie care a ajuns un fel de zicală de care se slujeşte oricine, constituie unul din acele fapte ce rămân în vorbirea popoarelor ca să dezmintă nătângiile filosofice de care se ocupă cei cărora le place să cearnă rămăşiţele cuvintelor primitive. Deodată, te simţi iubit. Simţământul acesta răzbate prin spaţii şi se întipăreşte în toate lucrurile. O scrisoare este un suflet; este un atât de credincios ecou al vocii care vorbeşte, încât firile gingaşe o socot una dintre cele mai de preţ comori ale iubirii. Prin sentimentele lui necugetate, moş Goriot se ridicase până la acel sublim la care se înalţă neamul câinilor, aşa încât el adulmecase mila plină de înţelegere, bunătatea plină de preţuire şi tinereasca simpatie pe care studentul i le purta în adâncul sufletului său. Această prietenie, care abia se înfiripa, nu dăduse totuşi loc la nicio mărturisire. Dacă Eugène îşi arătase dorinţa de a o vedea pe doamna de Nucingen, nu o făcuse cu gândul că bătrânul l-ar fi putut introduce în casa ei, ci numai cu nădejdea că vreo indiscreţie de-a lui i-ar putea fi de folos. Iar moş Goriot nu-i vorbise despre fetele lui mai mult decât ceea ce-şi îngăduise să spună de faţă cu toţi ceilalţi în ziua când ele veniseră să-l vadă la pensiune.

— Dragă domnule, îi spusese bătrânul a doua zi, cum ai putut să crezi că doamna de Restaud s-ar fi supărat pe dumneata pentru că ai rostit numele meu? Amândouă fetele mă iubesc mult. Sunt un tată fericit. Numai că cei doi gineri s-au purtat rău cu mine. N-am vrut să le fac pe cele două fiinţe, care-mi sunt atât de scumpe, să sufere din pricina neînţelegerilor mele cu bărbaţii lor şi am preferat să le văd în ascuns. Această taină îmi dă nenumărate bucurii, pe care ceilalţi părinţi, cei care pot să-şi vadă fetele oricând vor, nu le vor înţelege niciodată. Eu nu-mi pot vedea fetele, înţelegi? Şi atunci când vremea e frumoasă, mă duc la Champs-Elysées, după ce mai întâi întreb pe cele două cameriste dacă fetele ies în ziua aceea la plimbare. Le aştept în marginea aleii; când văd trăsurile apropiindu-se, îmi bate inima; le admir în toaletele lor; iar ele îmi aruncă în treacăt un surâs, care îmi învăluie în aur întreaga privelişte, ca şi când s-ar fi revărsat asupră-i razele unui soare minunat. Şi pentru că ele trebuie să se întoarcă, rămân pe loc. Le mai văd o dată! Aerul le-a priit, au obrajii trandafirii. Aud în preajmă un glas: „Ce frumoasă femeie!”, şi asta îmi umple inima de bucurie. Nu este sânge din sângele meu? Iubesc până şi caii care le poartă şi aş vrea să fiu căţeluşul care stă pe genunchii lor. Plăcerile lor sunt toată viaţa mea. Fiecare iubeşte în felul lui. Iubirea mea nu supără pe nimeni. Atunci, de ce nu-mi dau pace oamenii? În felul meu, sunt fericit. Calc vreo lege dacă mă duc să-mi văd fetele seara, când pleacă de-acasă ca să se ducă la bal? Şi cât sufăr dacă ajung prea târziu şi mi se spune: „Doamna a plecat”! O dată, ca s-o văd pe Nasie, am aşteptat până la ceasul trei dinspre ziuă, pentru că n-o văzusem de două zile. Era cât pe ce să mor de bucurie! Dacă ţi se întâmplă să vorbeşti despre mine, să nu spui, rogu-te, decât un singur lucru: cât de bune sunt fetele cu mine. Vor să mă copleşească cu tot felul de daruri, dar mă împotrivesc, spunându-le: „Ţineţi-vă banii! Ce vreţi să fac eu cu lucrurile

astea? Mie nu-mi trebuie nimic.” într-adevăr, dragă domnule, ce sunt eu? Un cadavru fără nicio însemnătate, al cărui suflet este pretutindeni unde se află fetele mele. După ce vei vedea pe doamna de Nucingen, ai să-mi spui care dintre ele ţi se pare mai frumoasă, zise bătrânul după un răstimp de tăcere, văzând că Eugène se pregătea să plece la Tuilleries, ca să facă o plimbare până la ceasul când putea să se înfăţişeze la doamna de Beauséant.

Această plimbare îi fu fatală. Câteva femei se uitară îndelung la el. Era aşa de frumos, aşa de tânăr şi de o eleganţă atât de aleasă! Văzându-se privit aproape cu admiraţie, nu se gândi de fel la surorile şi la mătuşa lui, cărora le luase cel din urmă ban, nici la tot ceea ce, cu o clipă mai înainte, respinsese cu atâta silă în numele virtuţii. Trecuse în zbor deasupra lui demonul care atât de uşor poate fi luat drept înger, acel Satan cu aripile scăldate în atâtea culori, care seamănă rubine, care îşi aruncă săgeţile de aur pe frontoanele palatelor, care îmbujorează obrajii femeilor şi îmbracă într-o neroadă strălucire tronurile, atât de simple la obârşia lor. Îl auzise glăsuind pe zeul acelei sforăitoare vanităţi, a cărei hârâială ni se pare simbolul puterii. Cuvântul lui Vautrin, oricât de cinic ar fi fost, se înfipsese în inima lui cum se întipăreşte în amintirea unei fecioare mârşavul chip al bătrânei neguţătorese de vechituri, care i-a spus: „Ai putea să ai valuri de aur şi de iubire!” După ce se plimbă agale, către ceasul cinci, Eugène se duse la doamna de Beauséant, unde primi una din acele cumplite lovituri împotriva cărora sufletele tinere nu pot lupta. Până atunci, vicontesă se arătase faţă de el plină de acea politicoasă blândeţe, de acea dulce graţie pe care o dă educaţia aristocratică şi care nu este desăvârşită decât dacă izvorăşte din inimă.

De data aceasta, când intră, doamna de Beauséant avu o mişcare iute şi-i spuse scurt:

— Domnule de Rastignac, mi-e cu neputinţă să te

primesc, cel puţin în clipa aceasta! N-am vreme…

Pentru un observator – şi Rastignac dobândise în scurtă vreme această însuşire – fraza, mişcarea, privirea, mlădierea vocii răsfrângeau firea şi deprinderile castei. Sub mănuşa de catifea, el văzu mâna de fier; sub bunele maniere – egoismul şi adevărata personalitate; sub lustrul de deasupra – lemnul crud. Auzi şi el în sfârşit acel *Noi, Regele,* care, pornind de sub penajele tronului, se sfârşeşte sub creasta coifului celui din urmă gentilom. Întemeindu-se pe cuvântul ei, Eugène se încrezuse cu prea mare uşurinţă în nobleţea femeii. Ca toţi nenorociţii, el semnase cu bună-credinţă minunatul pact care îl leagă pe binefăcător de cel îndatorat şi al cărui prim articol consacră o desăvârşită egalitate între sufletele cu adevărat mari. Binefacerea care uneşte două fiinţe în una singură este o pasiune cerească tot aşa de neînţeleasă, tot aşa de rară ca şi adevărata iubire. Şi una, şi cealaltă izvorăsc din nebuna dărnicie a sufletelor alese. Vrând cu orice preţ să ajungă la balul ducesei de Carigliano, Rastignac înghiţi această dezlănţuire de mânie.

— Doamnă, spuse el cu glasul tulburat, n-aş fi venit să vă stânjenesc dacă n-ar fi vorba de un lucru însemnat. Fiţi atât de bună şi îngăduiţi-mi să vă văd mai târziu. Voi aştepta.

— Bine, vino să iei masa cu mine, răspunse ea, oarecum stingherită de asprimea cu care-i vorbise; pentru că într-adevăr era tot aşa de bună pe cât era de distinsă.

Deşi mişcat de această neaşteptată schimbare, Eugène, plecând de la doamna de Beauséant, îşi spunea:

„Târăşte-te, rabdă tot. Cum vor fi oare celelalte, dacă într-o clipită cea mai bună dintre femei şterge toate făgăduielile de prietenie pe careţi le-a făcut şi te aruncă deoparte, ca pe-un pantof vechi? Aşadar, fiecare pentru sine? E drept, casa ei nu este o dugheană şi e vina mea că am nevoie de sprijinul ei. Trebuie – cum spune Vautrin – să

te faci ghiulea de tun.”

Dar aceste amare reflecţii se împrăştiară când Eugène se gândi la plăcerea pe care spera s-o aibă luând masa la vicontesă. Astfel, printr-un fel de fatalitate, cele mai mărunte întâmplări din viaţa lui se uneau ca să-l împingă pe calea pe care, după cum îi spusese cumplitul sfinx al casei Vauquer, va trebui – ca pe un câmp de bătaie – să ucidă ca să nu fie ucis şi să înşele ca să nu fie înşelat. Va trebui să-şi lase la barieră conştiinţa, sufletul, să-şi pună o mască, să-şi bată joc de oameni fără nicio milă şi, ca în vechea Lacedemonă, să înşface norocul pe furiş, ca să fie vrednic a purta coroana. Când se întoarse la vicontesă, Rastignac o găsi de o fermecătoare bunătate, aşa cum se arătase totdeauna faţă de el. Trecură împreună în sufragerie unde o aştepta vicontele şi unde strălucea acel lux care însoţea mesele şi care în timpul Restauraţiei a fost ridicat, după cum se ştie, la cel mai înalt grad. Ca mai toţi oamenii blazaţi, domnul de Beauséant nu mai avea nicio altă plăcere decât cea pe care i-o dădea o masă aleasă. În privinţa mâncării bune, făcea parte din şcoala lui Ludovic al XVIII-lea şi a ducelui D’Escars. Masa vicontelui oferea deci un lux îndoit: al mâncării şi al serviciului. Eugène, care mânca pentru întâia oară într-o casă în care mărirea socială este ereditară, nu avusese până atunci prilejul să vadă o asemenea privelişte. Pe atunci moda suprimase supeurile, cu care se sfârşeau balurile odinioară, pe vremea Imperiului, şi la care ofiţerii trebuia să-şi refacă puterile, în vederea bătăliilor ce-i aşteptau atât în ţară, cât şi peste hotare. Iar Eugène nu luase parte până atunci decât la baluri. Dar siguranţa de sine, prin care mai târziu avea să se remarce în chip strălucit şi pe care începea s-o aibă încă de pe acum, îl făcu să nu rămână într-o înmărmurire de neghiob. Văzând însă argintăria cizelată şi toate nenumăratele meşteşuguri ale unei mese strălucite, care fu servită de la început până la sfârşit fără a se auzi nici cel

mai uşor zgomot, lucru pe care Eugène îl admira pentru întâia oară, i-ar fi fost foarte greu unui tânăr cu imaginaţia înflăcărată să nu prefere această viaţă de o necurmată eleganţă vieţii de lipsuri pe care se hotărâse s-o îmbrăţişeze în dimineaţa aceleiaşi zile. Gândul îl întoarse pentru o clipă înapoi, la pensiunea în care trăia, şi îl cuprinse o groază atât de adâncă, încât îşi jură că – în ianuarie – va pleca de la doamna Vauquer, ca să se aşeze într-o casă curată şi în acelaşi timp ca să scape de Vautrin, care-l ţinea parcă necontenit de umăr, cu mâna lui puternică. Când cugeţi la nenumăratele forme gălăgioase sau mute pe care le ia corupţia la Paris, orice om de bun-simţ se întreabă ce judecată rătăcită face ca statul să întemeieze în oraşul acesta şcoli şi să adune laolaltă atâţia tineri. Cum de mai sunt respectate femeile frumoase şi cum se face că aurul pe care zarafii îl pun la vedere nu dispare ca prin farmec din căuşele lor? Când te gândeşti însă cât de rare sunt crimele şi chiar delictele săvârşite de tineri, cât respect se cuvine să avem pentru aceşti răbdători Tantali[74] care, războindu-se cu ei înşişi, ies aproape, totdeauna biruitori! Dacă cineva l-ar zugrăvi cum se cuvine în lupta lui cu Parisul, bietul student ar fi unul dintre cele mai dramatice subiecte ale civilizaţiei noastre moderne. Doamna de Beauséant se uita zadarnic la Eugène, îmbiindu-l să spună ce avea de spus; el nu voia să înceapă vorba în faţa vicontelui.

— Vrei să mă duci astă-seară la Teatrul Italian? îl întrebă vicontesă pe bărbatu-său.

— Cred că nu te îndoieşti nicio clipă câtă plăcere mi-ar face dacă aş putea să-ţi dau ascultare, răspunse el cu o curtenie zeflemitoare, care însă pe student îl amăgi. Dar

[74] *Tantalus* – în mitologia greacă, rege al Lydiei şi fiul lui Zeus. Poftind la masă câţiva zei din Olimp, el le-a servit carnea fiilor săi, pentru care a fost osândit să fie aruncat în Tartar şi supus unor chinuri îngrozitoare (n.r.).

trebuie să mă întâlnesc cu cineva la Teatrul de Varietăţi.

„Se întâlneşte cu amanta lui”, îşi spuse vicontesă.

— Aşadar, astă-seară nu îl ai pe Adjuda? întrebă vicontele.

— Nu, răspunse ea cu ciudă.

— Ei bine, dacă ai nevoie cu orice chip de un braţ, ia-l pe-al domnului de Rastignac.

Vicontesă se întoarse către Eugène, surâzând.

— Are să fie destul de compromiţător pentru dumneata, spuse ea.

— *Francezul iubeşte primejdia, pentru că în ea găseşte gloria,* a spus domnul de Chateaubriand, răspunse Rastignac înclinându-se.

Puţin după aceea, plecă împreună cu doamna de Beauséant, într-un cupeu tras de cai iuţi. Către teatrul la care pe vremea aceea mergea toată înalta societate; iar când intră în una din loghe din faţă şi văzu că toate lornietele din sală se îndreptau spre el şi spre vicontesă, se crezu dintr-o dată într-o lume de vis. Păşea dintr-o încântare în alta.

— Spuneai că vrei să-mi vorbeşti, zise doamna de Beauséant. Ah, iată pe doamna de Nucingen în cea de-a treia lojă de lângă noi. Sora ei şi domnul de Trailles sunt în partea cealaltă.

Pe când vorbea, vicontesă se uita către loja în care ar fi trebuit să se afle domnişoara de Rochefide, şi, văzând că domnul de Adjuda lipsea, faţa îi străluci de bucurie.

— E fermecătoare, zise Eugène după ce se uitase îndelung la doamna de Nucingen.

— Are gene albe.

— Da, dar ce drăguţă talie subţirică!

— Are mâini prea mari.

— Ce ochi minunaţi!

— Are faţa lunguiaţă.

— Dar o faţă prelungită dă o anume distincţie.

— Bine că o are cel puţin pe faţă! Pentru că, altminteri, vezi te rog cum mânuieşte lornionul! În fiecare mişcare scoate capul Goriot-ul din ea, observa vicontesă, spre marea mirare a lui Eugène.

În adevăr, doamna de Beauséant îşi plimba lornieta peste întreaga sală, ca şi când nici nu s-ar fi uitat la doamna de Nucingen, deşi în realitate nu pierdea din ochi niciuna din mişcările ei. Era o lume de o minunată distincţie. Delphine de Nucingen se simţea destul de măgulită văzând că tânărul, frumosul, elegantul văr al doamnei de Beauséant nu se uita decât la ea şi nu mai vedea pe nimeni în jur.

— Dacă vei continua s-o copleşeşti cu privirile dumitale, vei stârni un scandal, domnule de Rastignac. Sărind în capul oamenilor, aşa cum ai început, nu vei ajunge la nimic.

— Scumpa mea verişoară, răspunse Eugène, ai avut bunăvoinţa să mă ocroteşti până acum; dacă vrei să-ţi desăvârşeşti opera, nu-ţi mai cer decât un serviciu, care dumitale nu-ţi va da prea multă osteneală, iar mie îmi va fi de mare folos. Iată-mă îndrăgostit!

— Aşa degrabă?

— Da.

— De femeia aceasta?

— Dorinţele mele găsi-vor oare ascultare în altă parte? întrebă el aruncând o privire pătrunzătoare către vară-sa. Doamna ducesă de Carigliano, reluă el după un răstimp de tăcere, e prietenă cu doamna ducesă de Berry. Fii bună şi vezi-o, recomandă-mă şi pe mine şi ia-mă cu dumneata la balul pe care-l dă luni. Voi întâlni acolo pe doamna de Nucingen şi voi da cel dintâi asalt.

— Cu plăcere, răspunse ea. Dacă femeia aceasta îţi place, treburile dumitale sentimentale vor merge foarte bine. Iată-l pe de Marsay în loja prinţesei Galathionne. Doamna de Nucingen este supusă unui adevărat supliciu, turbează de furie. Aceasta este cea mai prielnică clipă ca să

te apropii de-o femeie, mai ales de femeia unui bancher. Doamnelor acestora de pe şoseaua Antin le place grozav să se răzbune.

— Dar dumneata ce-ai face într-o asemenea împrejurare?

— Eu? Aş suferi în tăcere.

În acelaşi timp, marchizul de Adjuda tocmai intră în loja doamnei de Beauséant.

— Am dat peste cap treburile pe care le aveam, ca să te pot vedea, zise el, şi ţi-o spun pentru că nu am făcut niciun sacrificiu.

Strălucirea care se ivi deodată pe chipul vicontesei îl învăţă pe Eugène să cunoască de atunci înainte înfăţişarea adevăratei iubiri şi £ă n-o confunde niciodată cu prefăcătoriile cochetăriei pariziene. Cuprins de o tăcută admiraţie pentru vară-sa, se ridică suspinând şi dădu locul său domnului de Adjuda.

„Ce aleasă, ce sublimă făptură este femeia care nutreşte o asemenea iubire! îşi spuse el. Şi omul acesta o va trăda, pentru o păpuşă! Cum poate oare s-o trădeze?”

Îl cuprinse o copilărească tulburare. Ar fi vrut să cada la picioarele doamnei de Beauséant, ar fi vrut să fie puternic ca un demon, ca s-o poată lua în sufletul lui, ca vulturul care, smulgând de pe câmpie o căpriţă albă de la ugerul maică-si, o duce în cuibul său. Se simţea umilit că în acest vast muzeu al frumuseţii nu se afla niciun tablou al lui, nu avea nicio amantă.

„O amantă şi o situaţie cvasi-regească, îşi spunea el, acesta este semnul puterii.”

Şi se uită la doamna de Nucingen ca un om jignit de adversarul său. Vicontesă se întoarse către el şi, printr-o singură clipire din ochi, îi mulţumi de-o mie de ori pentru atitudinea lui reţinută. Actul întâi se sfârşise.

— Cunoşti destul de bine pe doamna de Nucingen ca să-i poţi prezenta pe domnul de Rastignac? întrebă ea pe

marchizul de Adjuda.

— Dar va fi încântată să-l cunoască pe domnul, răspunse marchizul.

Falnicul portughez se ridică şi-l luă de braţ pe student, care într-o clipită se găsi în faţa doamnei de Nucingen.

— Doamnă baroană, zise marchizul, am cinstea să vă prezint pe cavalerul Eugène de Rastignac, văr cu vicontesă de Beauséant. I-aţi făcut o atât de puternică impresie, încât ca să-l fac deplin fericit, am ţinut să-l aduc în faţa idolului său.

Aceste cuvinte fură rostite cu un ton glumeţ, menit să le învăluie înţelesul oarecum brutal, care însă, înfăţişat cu dibăcie, nu displace niciodată unei femei. Doamna de Nucingen surâse şi-i arătă lui Eugène scaunul bărbatului ei, care ieşise din lojă cu puţin înainte.

— Nu cutez să vă propun a rămâne lângă mine, domnule, îi spuse ea. Cine are fericirea de-a sta alături de doamna de Beauséant nu-şi părăseşte locul.

— Dar, răspunse Eugène cu glas scăzut, mi se pare, doamnă, că dacă aş vrea să-i fac o plăcere vară-mi ar trebui să rămân lângă dumneavoastră, înainte de-a veni domnul marchiz, vară-mea şi cu mine tocmai vorbeam despre distincţia dumneavoastră, spuse el cu glas tare.

Domnul de Adjuda se retrase.

— Aşadar, domnule, rămâneţi cu mine? Vom avea prilejul să ne cunoaştem. Doamna de Restaud îmi stârnise mai demult cea mai vie dorinţă de-a vă vedea.

— Atunci, e tare ipocrită, pentru că în realitate a dat poruncă să nu fiu primit.

— Cum asta?

— Doamnă, voi avea tăria sufletească de-a vă spune motivul; dar, încredinţându-vă această taină, cer toată îngăduinţa dumneavoastră. Sunt vecin cu tatăl dumneavoastră. Nu ştiam că doamna de Restaud este fata lui. Am avut nechibzuinţa de-a vorbi despre dânsul, cu

toată nevinovăţia, supărându-i astfel pe sora dumneavoastră şi pe bărbatul ei. Doamna ducesă de Langeais şi vară-mea au găsit că această apostazie[75] filială este o faptă atât de urâtă, încât dacă v-aş spune felul cum au judecat-o nici nu v-ar veni să credeţi. Când le-am povestit scena, au râs nebuneşte. Şi atunci, făcând o paralelă între dumneavoastră şi sora dumneavoastră, doamna de Beauséant mi-a vorbit de dumneavoastră în cuvinte foarte frumoase şi mi-a spus cât de minunat vă purtaţi cu vecinul meu, domnul Goriot. Şi în adevăr, cum să nu-l iubiţi? Pune atâta pasiune în adoraţia ce vă poartă, încât am şi început să fiu gelos. Astăzi dimineaţă am vorbit cu el, vreme de două ceasuri, numai de dumneavoastră. După aceea, cu sufletul plin de tot ce-mi povestise tatăl dumneavoastră, astă-seară, luând masa cu vară-mea, i-am spus că nu puteţi fi atât de frumoasă pe cât sunteţi de iubitoare. Vrând fără îndoială să sprijine o admiraţie atât de caldă, doamna de Beauséant m-a adus aici, spunându-mi cu graţia ei de totdeauna că voi avea prilejul să vă văd.

— Cum, domnule, spuse nevasta bancherului, vă datoresc chiar de pe acum recunoştinţă? Asta înseamnă că în scurtă vreme vom fi prieteni vechi.

— Deşi în preajma dumneavoastră prietenia trebuie să fie un simţământ puţin obişnuit, zise Rastignac, n-aş vrea să fiu niciodată prietenul dumneavoastră.

Aceste nerozii, veşnic aceleaşi şi folosite de toţi începătorii, izbutesc totdeauna să încânte femeile şi nu par sărăcuţe decât când le citeşti cu mintea rece, în cărţi. Ele dobândesc o nepreţuită valoare prin gestul, prin glasul, prin privirea tânărului care le rosteşte. Doamna de Nucingen îl găsi pe Rastignac fermecător. Apoi, ca toate femeile, neputând răspunde nimic la nişte întrebări puse atât de

[75] Renegarea unei doctrine sau a unei concepţii. În text e vorba de renegarea lui moş Goriot de către cele două fiice ale sale (n.r.).

făţiş, vorbi despre altceva.

— Da, soră-mea îşi face rău ei însăşi prin felul cum se poartă cu bietul tata, care a fost pentru noi un adevărat Dumnezeu. Cât despre mine, numai după ce domnul de Nucingen mi-a orânduit să nu-l primesc decât dimineaţa a trebuit să mă supun în această privinţă. Dar din pricina aceasta, multă vreme am fost foarte nenorocită. Plângeam necontenit. Această constrângere, care venea după alte asprimi ale căsătoriei, a fost una din cauzele care aii contribuit în cea mai mare măsură la tulburarea căsniciei noastre. În ochii lumii sunt, fără îndoială, cea mai fericită femeie din Paris; în realitate, însă, sunt cea mai nenorocită. Auzindu-mă cum îţi spun toate acestea, ai să mă crezi nebună. Dar dumneata cunoşti pe tata, şi asta mă face să nu te socot un străin.

— Niciodată, îi spuse Eugène, nu v-a ieşit în cale un om care să dorească a vă sluji cu mai multă însufleţire. Către ce năzuiţi dumneavoastră, toate? Către fericire, urmă el cu un glas care pătrundea în suflet, Dacă pentru o femeie fericirea stă-n a fi iubita, adorată, în a avea un prieten căruia să-i poată “mărturisi toate dorinţele, toate fanteziile, toate mâhnirile, toate bucuriile, faţă de care să se poată arăta cu sufletul despuiat de orice prefăcătorie, cu toate drăgălaşele-i defecte şi cu toate minunatele-i însuşiri, fără a se teme că va fi trădată, ei bine, credeţi-mă, această inimă devotată, totdeauna înflăcărată, n-o puteţi găsi decât la un tânăr plin de iluzii, gata să înfrunte moartea la un singur semn al dumneavoastră, un tânăr care nu cunoaşte încă nimic din lumea asta şi care nici nu vrea să afle nimic, pentru că lumea lui sunteţi dumneavoastră. Eu – veţi râde desigur de naivitatea mea – eu vin dintr-un fund de provincie şi sunt cu desăvârşire curat, pentru că n-am cunoscut decât suflete pure. La iubire nici nu mă gândeam. S-a întâmplat însă să vin la vară-mea, care m-a aşezat prea aproape de inima ei; ea m-a făcut să ghicesc toate

nenumăratele comori ale pasiunii. Sunt ca şi Chérubin[76], amantul tuturor femeilor, aşteptând să mă închin cu totul uneia dintre ele. Când am intrat în sala aceasta, văzându-vă, am avut simţământul că o apă mă purta parcă spre dumneavoastră. Mă gândisem atât de mult la dumneavoastră! Dar nu vă visasem atât de frumoasă pe cât sunteţi în realitate. Doamna de Beauséant mi-a poruncit să nu vă mai privesc cu atâta stăruinţă. Nu ştie cât de ispititor este să priveşti frumoasele dumneavoastră buze roşii, fata albă, ochii atât de blânzi… Acum eu sunt cel care spune nebunii, dar lăsaţi-mă să vi le spun.

Nimic nu e mai plăcut pentru o femeie decât să asculte asemenea vorbe dulci. Le ascultă şi cea mai severă, şi cea mai cucernică, chiar dacă nu se cuvine să răspundă la ele. După acest început, Rastignac spuse tot ce avea pe suflet cu un. Glas înăbuşit, ca să fie şi mai plăcut; iar doamna de Nucingen îl îndemna surâzându-i, şi la răstimpuri privea spre de Marsay, care nu părăsea de fel loja prinţesei Galathionne. Rastignac rămase lângă doamna de Nucingen până când bărbatul ei veni s-o ia.

— Doamnă, îi spuse Eugène, voi avea deci plăcerea să vă văd înainte de balul ducesei de Carigliano.

— *Tacă toamna fă infită,* zise baronul, un alsacian pântecos, a cărui faţă rotundă vestea o primejdioasă ascuţime de spirit, *fiţi încretinţat* că *feţi fi pine primit.*

„De vreme ce nu s-a simţit jignită când am întrebat-o: «Mă vei iubi?», treaba merge bine. I-am pus zăbală calului. Să sărim în şa şi să strunim bine frâul”, îşi spunea Eugène, ducându-se să se încline către doamna de Beauséant, care se pregătea să plece împreună cu domnul de Adjuda.

Bietul student nu ştia că baroana de Nucingen fusese toată seara cu gândurile împrăştiate, aşteptând de la de Marsay una din acele scrisori hotărâtoare, care sfâşie

[76] Adolescentul care începe să cunoască dragostea, personaj din *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais (n.r.).

sufletul. Fericit de amăgitoarea-i izbândă, Eugène o întovărăşi pe vicontesă până sub peristilul teatrului, unde fiecare îşi aştepta trăsura.

— Vărul dumitale parcă ar fi alt om, spuse portughezul râzând către vicontesă după plecarea lui Eugène. O să pună mâna pe toţi banii bancherului. E mlădios ca un tipar şi cred că are să ajungă departe. Numai dumneata ai fost în stare să-i. Alegi pe sprânceană o femeie care tocmai în clipa aceasta trebuie consolată.

— Dar, spuse doamna de Beauséant, rămâne de văzut dacă nu-l iubeşte încă pe cel care o părăseşte.

Studentul se întoarse pe jos de la Teatrul Italian, până în strada Neuve-Sainte-Geneviève, făurind în gând cele mai frumoase planuri. Băgase de seamă că şi când se afla în loja vicontesei, şi după aceea, când trecuse în loja doamnei de Nucingen, doamna de Restaud îl urmărise din ochi, şi socotea că de aci încolo uşa contesei îi va fi iarăşi deschisă. Astfel, îşi asigurase în mijlocul înaltei societăţi pariziene patru legături însemnate – pentru că spera să dobândească şi bunăvoinţa doamnei de Carigliano. Fără a şti prea bine cum, el bănuia de pe acum că, în complicatul joc de interese din această lume, trebuie să se agate de anume roţi ca să se poată căţăra sus pe maşină şi se simţea destul de puternic ca să poată opri roata în loc.

„Dacă doamna de Nucingen mi se va arăta binevoitoare, o voi învăţa cum să-şi conducă bărbatul. Omul acesta face afaceri strălucite, şi cu ajutorul lui m-aş putea îmbogăţi dintr-o singură lovitura. Cu aceste gânduri, Rastignac nu şi le mărturisea de-a dreptul; nu ajunsese încă atât de dibaci încât să poată pune în cifre o anumită situaţie, s-o poată cântări şi socoti. Ideile acestea pluteau în zare ca nişte nori uşurei şi, fără a fi atât de brutale ca ideile lui Vautrin, dacă ar fi fost totuşi cercetate în creuzetul conştiinţei nu s-ar fi găsit în ele nicio substanţă cu adevărat pură. După un şir de asemenea târguieli cu ei înşişi, oamenii ajung la acea

morală lăbărţată care este morala vremurilor de astăzi, vremuri în care rareori mai întâlnim, ca odinioară, oameni dintr-o bucată, voinţe minunate care nu se pleacă niciodată în faţa răului şi cărora cea mai mică abatere de la linia dreaptă li se pare o crimă; măreţe imagini ale cinstei sufleteşti, care ne-au dăruit până acum două capodopere: Alceste[77], al lui Molière, şi acum, de curând, Jenny Deans şi tatăl ei din opera lui Walter Scott[78]. Poate că o operă opusă acestora, zugrăvind pe un om din înalta societate, un ambiţios, care îşi rostogoleşte conştiinţa pe cel mai întortocheat drum, care încearcă să meargă pe marginea răului, pentru ca, atingându-şi ţinta, să-şi poată păstra în acelaşi timp, cel puţin pe dinafară, o înfăţişare de om cumsecade – poate că o asemenea operă n-ar fi nici mai puţin frumoasă, nici mai puţin dramatică.

Când ajunse în poarta pensiunii, Rastignac era cu totul îndrăgostit de doamna de Nucingen, care i se păruse gingaşă şi zveltă ca o rândunică. Ochii de un farmec ameţitor, ţesutul subţire şi mătăsos al pielii, sub care parcă vedeai cum curge sângele, părul bălai – toate îi stăruiau în gând. La această vrajă contribuise poate şi mersul pe jos, care-i pusese sângele în mişcare. Studentul bătu cu putere în uşa lui Moş Goriot.

— Vecine, spuse el, am văzut-o pe doamna Delphine.

— Unde?

— La Teatrul Italian.

— Era voioasă? Haide, intră.

Bătrânul, în cămaşă de noapte, aşa cum se sculase, descuie uşa şi apoi se vârî degrabă în pat.

— Spune-mi cum era, îl rugă el.

Eugène, care intra pentru întâia oară la moş Goriot, nu-

[77] Personajul principal din comedia *Mizantropul* de Molière, care nu consimte la niciun compromis şi nu face nicio concesie.

[78] Eroi din romanul *Frumoasa fată din Perth* al scriitorului scoţian Walter Scott (1771—1832).

şi putu stăpâni o tresărire de uimire văzând chiţimia în care locuia tatăl, după ce privise cu încântare scumpa gătează a fetei. Fereastra n-avea stor; din pricina umezelii, tapetul se desprinsese ici şi colo de pe perete şi se răsucise, dezvelind tencuiala afumată. Întins pe patu-i hodorogit, Goriot n-avea decât o învelitoare subţire şi o plăpumioară vătuită înfiripată din trenţele străvechilor rochii ale doamnei Vauquer. Pardoseala era jilavă şi năclăită de praf. În dreptul ferestrei era un bătrânesc şi pântecos scrin de lemn de trandafir, împodobit cu un lanţ de mâini de aramă răsucite ca un curmei de viţă şi chenăruite cu frunzuliţe şi floricele, o mobilă veche, având deasupra o tăblie de lemn, pe care se aflau un lighean şi un ibric de spălat, şi alături toate ustensilele de trebuinţă pentru bărbierit. Într-un ungher – pantofii. La capătul patului – o măsuţă de noapte, căreia îi lipseau şi marmura de deasupra, şi uşa din faţă. Lângă cămin, în care nu se zărea nici urmă de foc, era masa pătrată de lemn de nuc, de a cărei stinghie se slujise moş Goriot când îşi teşise serviciul de argint. Un birou dărăpănat, pe care se afla pălăria bătrânului, un jilţ de pai cu fundul spart şi două scaune întregeau acest sărăcăcios mobilier. Pe săgeata de deasupra patului, fixată pe podea cu o treanţă, spânzura o biată fâşie de stofă vrâstată în pătrăţele roşii şi albe. Fără îndoială că până şi. Cel mai sărman comisionar avea în mansarda lui nişte boarfe mai acătării decât cele pe care le pusese doamna Vauquer în odaia lui moş Goriot. Înfăţişarea acestei încăperi te îngheţa, îţi strângea inima şi te făcea să te gândeşti la cea mai jalnică celulă de închisoare. Din fericire, Goriot nu văzu înfăţişarea pe care o luase chipul lui Eugène, când îşi aşezase luminarea pe masa de noapte. Bătrânul se întoarse către el, trăgându-şi învelitoarea până sub bărbie.

— Ia spune, care-ţi place mai mult: doamna de Restaud, sau doamna de Nucingen?

— Prefer pe doamna Delphine, răspunse studentul,

pentru că te iubeşte mai mult.

La auzul acestor cuvinte, rostite cu înflăcărare, bătrânul scoase braţul de sub învelitoare şi strânse mâna lui Eugène.

— Mulţumesc, mulţumesc, răspunse cu glas tulburat. Şi ce ţi-a spus despre mine?

Studentul îi repetă cuvintele baroanei înfrumuseţându-le; iar bătrânul le ascultă cum ar fi ascultat liturghia la biserică.

— A, scumpa mea copilă! Da, da, mă iubeşte mult. Dar să nu dai crezare celor ce ţi-a spus în privinţa Anastasiei. Vezi dumneata, între ele este oarecare gelozie. E şi aceasta o dovadă a dragostei ce-mi poartă. Doamna de Restaud mă iubeşte şi ea. Ştiu prea bine. Un tată este faţă de copiii lui ca Dumnezeu faţă de noi oamenii: pătrunde până în fundul sufletelor lor şi le cunoaşte toate gândurile. Amândouă sunt deopotrivă de iubitoare. Oh, dacă aş fi avut şi gineri buni, ce fericit aş fi fost! Se vede însă că aici pe pământ nu ne este dat să cunoaştem fericirea deplină. Dacă aş fi putut sa stau la ele şi, nu spun mai mult, dar să le fi auzit glasul, să le fi ştiut acolo, lângă mine, să le fi văzut umblând prin casă, plecând la plimbare, ca pe vremea când şedeau la mine, eh, cum mi-ar fi săltat inima de bucurie! Erau elegant îmbrăcate?

— Da, zise Eugène. Dar, domnule Goriot, când fetele trăiesc în atâta bogăţie, cum poţi dumneata să locuieşti în cocioaba asta?

— Zău, răspunse el cu o înfăţişare care părea nepăsătoare, la ce mi-ar folosi o casă mai bună? Sunt lucruri pe care nu pot să ţi le lămuresc. Nu mă pricep să leg două vorbe ca lumea. La mine totul este aici, adăugă el arătând spre inimă. Viaţa mea, toată, este în cele două fete. Dacă ele petrec, dacă sunt fericite şi bine îmbrăcate, dacă păşesc pe covoare scumpe, ce importanţă are ce haină port eu sau în ce ungher mă odihnesc? Nu simt de fel frigul dacă ştiu că ele stau la căldură. Nu mă plictisesc

niciodată dacă ştiu că ele petrec. N-am alte necazuri decât pe ale lor. Când vei fi şi dumneata tată, când îţi vei vedea copiii ciripind şi. Când îţi vei spune: „Au răsărit din mine”, când vei simţi că acele plăpânde făpturi ţin de fiecare picătură din sângele dumitale şi că în ele este tot ce ai avut mai bun în dumneata, pentru că aşa şi este, atunci vei ajunge să crezi că eşti legat de copiii dumitale trup de trup, că la fiecare pas al lor te clatini dumneata însuţi. Le aud glasul pretutindeni. O privire a lor când e tristă îmi îngheaţă sângele în vine. Într-o zi ai să-ţi dai seama că fericirea lor te face mult mai fericit decât propria dumitale fericire. N-aş putea să te lămuresc cum se întâmplă asta; sunt tresăriri lăuntrice care împraştie mulţumirea pretutindeni. Trăiesc trei vieţi deodată, înţelegi? Vrei să-ţi spun o nostimadă? Eu n-am înţeles dumnezeirea decât atunci când am devenit tată. Dumnezeu e întreg şi pretutindeni, pentru că din el a izvorât întreaga creaţie. Aşa sunt eu cu fetele mele, domnule. Numai că eu le iubesc mai mult decât iubeşte Dumnezeu lumea, pentru că lumea nu este aşa de frumoasă pe cât este Dumnezeu, pe când fetele mele sunt mult mai frumoase decât mine. Ele sunt mult mai frumoase decât mine. Sunt atât de aproape de sufletul meu, încât parcă ştiam că ai să le vezi în seara asta. Doamne! Dacă s-ar ivi un om care s-o facă pe Delphine fericită, atât de fericită cât poate fi o femeie care se simte iubită, aş fi în stare să mă bag slugă la omul acela, aş fi în stare să-i curăţ încălţările. Mi-a spus camerista ei că domnişorul acela, de Marsay, e un câine păcătos. Câteodată îmi venea să-i sucesc gâtul. Să nu iubeşti o asemenea bijuterie de femeie, cu glas de privighetoare, şi croită ca un adevărat model! Unde i-or fi fost ochii când s-a hotărât să se mărite cu namila aceea de alsacian? Amândouă ar fi trebuit să-şi ia bărbaţi tineri, drăguţi, curtenitori. În sfârşit, au făcut-o după capul lor.

Moş Goriot era sublim. Eugène nu-l văzuse până acum

strălucind de focul pasiunii lui părinteşti. Un lucru vrednic de-a fi luat în seamă este această putere de infuzie pe care o au simţămintele. Cea mai grosolană fiinţă, de îndată ce dă grai unei puternice şi adevărate iubiri, împrăştie un anume fluid, care-i schimbă faţa, îi însufleţeşte gestul, îi înfrumuseţează glasul. Adesea, fiinţa cea mai stupidă, sub puterea pasiunii, ajunge la cea mai înaltă elocinţă în idei, dacă nu chiar în vorbire, şi pare că se mişcă într-un cerc de lumină. În clipa aceea, bătrânul avea în glas şi în gest acea putere de împărtăşire a simţămintelor la care nu poate ajunge decât un mare actor. Dar simţămintele noastre nu sunt oare nişte poeme ale voinţei?

— Ei bine, îi spuse Eugène, poate că n-o să-ţi faci prea mult sânge rău aflând că se va despărţi de acest de Marsay. Domnişorul a părăsit-o ca să treacă la prinţesa Galathionne. Cât despre mine, află că în seara aceasta m-am îndrăgostit de doamna Delphine.

— Ei aş! făcu moş Goriot.

— Da. Şi pare-mi-se că nici eu nu i-am displăcut. Vreme de un ceas am vorbit numai despre dragoste, iar poimâine, sâmbătă, îi voi face o vizită.

— Oh, ce drag mi-ai fi, domnule, dacă ai izbuti să-i placi! Dumneata eşti bun, dumneata n-ai fi în stare s-o faci să sufere. A, dar dacă ai înşela-o, ţi-aş suci gâtul. O femeie nu iubeşte de două ori în viaţă. Doamne, am început să spun prostii, domnule Eugène. E cam frig aici, să nu răceşti. Doamne, aşadar ai vorbit cu ea. Pentru mine ţi-a spus ceva?

„Nimic”, gândi Eugène.

— Mi-a spus, zise el cu glas tare, că te sărută ca o fiică iubitoare.

— Cu bine, vecine! Somn uşor, vise plăcute. Ale mele au şi început, de când mi-ai spus vorba asta. Dumnezeu să-ţi împlinească toate dorinţele! Astă-seară ai fost îngerul meu bun, mi-ai adus ceva din mireasma fetei mele.

„Sărmanul om! îşi spuse Eugène, înainte de a adormi. Inima cea mai împietrită s-ar înduioşa de asemenea lucruri. Cât despre fie-sa, nici nu se sinchiseşte de el, cum nu se sinchiseşte de sultanul turcilor.”

După această convorbire, moş Goriot îl socoti pe Eugène un prieten vrednic de a-i încredinţa orice taină, ceea ce niciodată nu nădăjduise că va întâlni în viaţă. Între ei se crease singura legătură pe care bătrânul putea s-o aibă cu vreun alt om. Pasiunile nu se înşală niciodată în chibzuinţele lor. Moş Goriot ştia că, dacă Delphine s-ar îndrăgosti de Eugène, el, bătrânul, ar fi mult mai aproape de fie-sa şi s-ar bucura de o mai bună primire în casa ei. De altfel îi şi mărturisise lui Eugène una din suferinţele lui. Doamna de Nucingen, căreia îi dorea de dimineaţă până seara toate fericirile din lume, nu cunoscuse încă încântările iubirii. Fără îndoială, Eugène era, după cum spunea bătrânul, unul dintre tinerii cei mai drăguţi din câţi întâlnise el în viaţă şi Goriot avea parcă presentimentul că acest tânăr va dărui Delphinei toate desfătările de care până acum nu avusese parte. Moşneagul îl înconjură deci pe Eugène cu o prietenie din zi în zi mai puternică, fără de care nici n-am fi putut cunoaşte deznodământul acestei istorisiri.

A doua zi, la masa de amiază, clienţii pensiunii rămaseră surprinşi văzând că moş Goriot, care se aşezase lângă Eugène, nu-şi mai lua ochii de la el, că schimbă cu el câteva cuvinte şi că faţa bătrânului, care până atunci fusese ca o mască de gips, se schimbase cu totul. Vautrin, care în ziua aceea îl vedea pentru întâia oară pe student după discuţia ce avusese loc între ei, voia parcă să-i citească în suflet. Aducându-şi aminte de planul acestuia, Eugène, care noaptea trecută, înainte de-a adormi, măsurase vastul câmp ce se desfăşura înaintea ochilor lui, se gândi fără voie la zestrea domnişoarei Taillefer şi nu se putu stăpâni de-a se uita la Victorine ca un tânăr plin de virtuţi la o

moştenitoare bogată. O clipă, din întâmplare, ochii li se întâlniră. Biata fată îl găsi pe Eugène încântător în hainele cele noi. Acest schimb de priviri, care nu ţinu mai mult de o secundă, fu atât de grăitor, încât Rastignac putu să-şi dea seama că spre el se îndreaptă toate acele nelămurite dorinţe care le cuprind cândva pe fete şi pe care ele le leagă de fiinţa celui dintâi bărbat fermecător ce le iese-n cale. Un glas tainic îi striga: „Opt sute de mii de franci!” Dar el se aruncă din nou în amintirea întâmplărilor din seara trecută, spunându-şi că pasiunea pe care se străduia s-o aibă pentru doamna, de Nucingen era cel mai bun leac împotriva acestor ticăloase gânduri, care-l cuprindeau fără de voie în învăluirea lor.

— Aseară s-a cântat la Teatrul Italian *Bărbierul din Sevilla,* de Rossini. Niciodată n-am auzit o muzică atât de frumoasă, spuse el. Doamne, e o adevărată fericire să ai o lojă la Italieni!

Moş Goriot prinse vorba din zbor, cum prinde câinele o mişcare a stăpânului.

— Dumneavoastră, bărbaţii, trăiţi ca-n sânul lui Avraam, spuse doamna Vauquer; vă faceţi toate mendrele.

— Cu ce te-ai întors acasă? îl întrebă Vautrin.

— Pe jos, răspunse Eugène.

— Eu, urmă Vautrin, care voia să-l ispitească, nu m-aş mulţumi cu jumătăţi de plăceri. Dacă m-aş duce la teatru, aş vrea să am trăsura mea, loja mea şi să mă întorc apoi acasă cât mai comod cu putinţă. Tot sau nimic, asta e deviza mea.

— Minunată deviză! încuviinţă doamna Vauquer.

— Poate că te vei duce pe la doamna de Nucingen, spuse Eugène în şoaptă lui Goriot. Are să te primească, desigur, cu braţele deschise şi are să te întrebe mii de nimicuri despre mine. Am aflat că ar fi în stare să facă orice ca să fie primită, de vară-mea, vicontesă de Beauséant. Nu uita să-i spui că o iubesc prea mult ca să nu-i dau această

mulţumire.

Ca să scape cât mai degrabă din această casă groaznică, Eugène plecă îndată la Facultatea de drept, şi de acolo hoinări toată ziua prin oraş, pradă acelei înfierbântări a minţii prin care trec toţi oamenii bântuiţi de nădejdi prea puternice. Vorbele lui Vautrin îl îndemnau să cugete asupra orânduirii sociale, când, deodată, în Grădina Luxemburg îi ieşi în cale prietenul său Bianchon.

— Ce-i cu tine, ce eşti aşa de grav? îl întrebă studentul în medicină, luându-l de braţ ca să se plimbe împreună prin faţa palatului.

— Mă frământă gânduri rele.

— De ce fel? Sunt leacuri şi împotriva gândurilor.

— Ce leac?

— Să li te supui.

— Glumeşti, fără să ştii despre ce e vorba. L-ai citit pe Rousseau[79]?

— Da.

— Îţi aminteşti de pasajul în care îl întreabă pe cititor ce-ar face dacă ar putea să se îmbogăţească ucigând pe un mandarin din China printr-un simplu act de voinţă, fără măcar să se clintească din Paris?

— Da.

— Ei bine...

— Fleacuri! Eu am ajuns la al treizeci şi treilea mandarin.

— Lasă gluma. Dacă ţi s-ar face dovada că lucrul este cu putinţă şi că nu-i nevoie să faci decât un simplu semn din cap, spune: ai face-o?

— E bătrân tare mandarinul? Dar oricum, tânăr sau bătrân, paralitic sau sănătos tun, zău... A dracului treabă! Ei bine, nu!

— Eşti un băiat de ispravă, Bianchon. Dar dacă ai iubi o

[79] *Jean-Jacques Rousseau* (1712—1778), scriitor şi filosof francez, democrat, ideolog al micii burghezii (n.r.).

femeie atât de mult încât să-ţi dai sufletul pentru ea şi dacă ar avea nevoie de bani, de mulţi bani, pentru rochii, pentru trăsuri, în sfârşit, pentru toate fanteziile ei...

— Bine, dar tu îmi spui lucruri care-mi întorc mintea pe dos şi după aceea îmi ceri să mai şi gândesc.

— Am înnebunit, Bianchon. Vindecă-mă. Am două surori de-o frumuseţe, de-o nevinovăţie îngerească şi vreau să le văd fericite. De unde să scot, cel mai târziu până în cinci ani, două sute de mii de franci pentru zestrea lor? Vezi tu, se ivesc în viaţă anume împrejurări în care trebuie să rişti totul, iar nu să te mulţumeşti a câştiga doar câţiva gologani.

— Dar tu pui o problemă de care se loveşte oricine când intră în viaţă şi vrei să tai nodul gordian cu sabia. Pentru asta, dragul meu, ori eşti Alexandru-Machedon, ori sfârşeşti în puşcărie. Întrucât mă priveşte, sunt fericit să-mi creez o măruntă existenţă în provincie, unde voi lua locul lui taică-meu, în chipul cel mai stupid cu putinţă. Simţămintele unui om îşi pot găsi împlinirea într-un cerc cât de mic, cu aceeaşi îmbelşugare ca şi într-o vastă circumferinţă. Napoleon nu mânca seara de două ori şi nici nu putea să aibă mai multe amante decât un simplu student în medicină când ajunge intern la spitalul Capuţinilor. Fericirea fiecăruia, dragul meu, se va mărgini totdeauna între talpa piciorului şi occiput; şi fie că ne va costa un milion pe an sau numai o sută de ludovici, percepţia intrinsecă a acestei fericiri va fi aceeaşi în străfundurile fiinţei noastre. Iată de ce conchid să nu-l ucidem pe chinezul tău.

— Mă simt uşurat, Bianchon, şi-ţi mulţumesc. Vom fi totdeauna prieteni.

— Ascultă, reluă vorba studentul în medicină, ieşind de la cursul lui Cuvier[80] şi intrând în Grădina Botanică, am

[80] *Georges Cuvier* (1769—1832), naturalist francez, cunoscut pentru lucrările sale de anatomie comparată, paleontologie şi clasificarea lumii animale (n.r.).

zărit-o pe Michonneau cu Poiret stând pe o bancă de vorbă cu un domn, pe care anul trecut, în timpul mişcărilor de stradă, l-am văzut prin preajma Camerei Deputaţilor şi care mi-a făcut impresia unui agent de poliţie deghizat în onest rentier. Împerecherea asta trebuie studiată. Am să-ţi spun altă dată de ce. La revedere, trebuie să răspund la apelul care se face la ceasul patru.

Când Eugène se întoarse la pensiune, moş Goriot îl aştepta.

— Uite o scrisoare de la ea, spuse bătrânul. Frumos scris, ha!

Eugène deschise scrisoarea şi citi:

Domnule, tata îmi spune că vă place muzica italiană. Aş fi fericită dacă aţi vrea să primiţi un loc în loja mea. Vom putea asculta sâmbătă pe Fodor şi Pellegrini[81]*, aşa încât sunt încredinţată că nu mă veţi refuza. Bărbatu-meu vă roagă, împreună cu mine, să luaţi masa cu noi, prieteneşte. Dacă primiţi, va fi mulţumit că-l veţi scăpa de corvoada conjugală de-a mă însoţi la teatru. Nu-mi răspundeţi nimic şi veniţi, iar până atunci primiţi salutările mele.*

D. DE N.”

— Arată-mi-o şi mie, se rugă bătrânul de Eugène după ce acesta citise scrisoarea. Nu-i aşa că ai să te duci? adăugă, adulmecând hârtia. Ce parfum minunat! Pe aici au trecut degetele ei!

„0 femeie nu cade aşa pe capul unui bărbat, îşi spunea studentul. Vrea să se slujească de mine ca să-l aducă înapoi pe de Marsay. Asemenea lucruri nu se fac decât din ciudă.”

— Eh, la ce te gândeşti? întrebă moş Goriot.

Eugène nu cunoştea nebuna vanitate de care erau

[81] *Joseph Fodor* (1752—1828), violonist olandez; *Felice Pellegrini* (1774—1832), cântăreţ şi compozitor italian, profesor la Conservatorul din Paris (n.r.).

cuprinse pe atunci anume femei şi nu ştia că, pentru a răzbate în foburgul Saint-Germain, o nevastă de bancher era în stare să facă orice sacrificiu. După moda acelei vremi, în lumea femeilor pe treapta cea mai de sus şedeau acelea care erau primite în lumea din foburgul Saint-Germain – lume alcătuită din aşa-numitele doamne de la Castelul cel Mic, în fruntea cărora erau doamna de Beauséant, prietena ei ducesa de Langeais şi ducesa de Maufrigneuse. Numai Rastignac nu cunoştea apriga dorinţă a femeilor care locuiau pe şoseaua Antin de-a se ridica în sfera înaltă în care străluceau constelaţiile sexului lor. Dar această neîncredere îi fu de mult folos, dându-i deopotrivă putinţa de-a se arăta nepăsător şi trista putere de-a pune el condiţii în loc să le primească pe cele pe care i le-ar fi pus ea.

— Da, mă voi duce, răspunse el.

Astfel, curiozitatea îl purta către doamna de Nucingen; dacă însă această femeie l-ar fi dispreţuit, el ar fi fost dus poate de pasiune. Aceasta nu-l împiedică totuşi să aştepte cu un fel de înfrigurare ziua următoare şi ceasul plecării. Pentru orice tânăr, cea dintâi legătură cu o femeie are poate tot atâta farmec ca şi întâia iubire nevinovată. Siguranţa izbânzii aduce cu sine o mie de netulburate fericiri pe care oamenii nu le mărturisesc şi care alcătuiesc farmecul unui anume fel de femei. Dorinţa izvorăşte în aceeaşi măsură din greutăţile pe care le întâlneşti în cale, ca şi dintr-o biruinţă uşoară. Toate pasiunile oamenilor sunt fără nicio îndoială aţâţate sau întreţinute de una sau alta din aceste două cauze, care îşi împart în două împărăţia iubirii. Această împărăţie este, poate, o consecinţă a marii probleme a temperamentelor, problemă care, orice s-ar spune, domină întreaga societate. Dacă firile melancolice au nevoie de tonicul cochetăriei, oamenii iuţi sau sanguini părăsesc câmpul de luptă când văd că împotrivirea durează prea mult. Cu alte cuvinte, elegia este prin esenţa ei tot aşa

de limfatică pe cât de bilios este ditirambul. În vreme ce se îmbrăca, Eugène gusta toate măruntele fericiri pe care tinerii nu îndrăznesc să le mărturisească de teama de-a nu fi luaţi în râs, dar care au darul de a le gâdila amorul propriu. Pieptănându-se, îşi spunea că peste aceşti cârlionţi întunecaţi va luneca privirea unei femei frumoase. Îşi îngădui toate maimuţărelile copilăreşti pe care le face orice fată când îşi pune rochia de bal. Desfăcând pulpanele hainei, îşi admiră silueta subţiratică.

„Fără doar şi poate că nu-i cea mai urâtă!” îşi spuse el.

După aceea coborî tocmai în clipa când obişnuiţii pensiunii erau la masă şi primi cu veselie uralele şi neroziile pe care le stârnea eleganta lui ţinută. O trăsătură a moravurilor caracteristice acestor pensiuni este uimirea pe care o stârneşte o îmbrăcăminte bine îngrijită. Când unul pune o haină nouă, fiecare trebuie să-şi spună cuvântul.

— Tţ, tţ, tţ, tţ! făcu Bianchon plescăindu-şi limba de cerul gurii, ca şi când ar fi îndemnat un cal la drum.

— Arăţi taman ca un duce, ca un *pair!* zise doamna Vauquer.

— Domnul se duce să facă o cucerire? îşi dădu cu părerea domnişoara Michonneau.

— Cucuriguuu! strigă pictorul.

— Complimente nevestei dumitale, spuse slujbaşul de la Muséum.

— Domnul are o nevastă? întrebă Poiret.

— O nevastă cu mai multe compartimente, merge şi pe apă, culoare garantată, preţul între douăzeci şi cinci şi patruzeci, desen cadrilat după ultima modă, ţine la spălat, îmbracă frumos, jumătate aţă, jumătate bumbac, jumătate lână, ia cu mâna durerea de măsele şi alte maladii aprobate de Academia regală de medicină! Foarte bună pentru făcutul copiilor! şi mai bună contra durerilor de cap, obezităţii şi altor boli de esofag, ochi şi urechi! strigă Vautrin cu comică repeziciune şi cu accentul unui scamator.

Mă veţi întreba domnilor, cât costă minunea asta? Doi bani? Nu. Nu costă nimic. E un rest dintr-o furnitură pe care am făcut-o pentru împăratul mongolilor şi pe care toţi suveranii din Europa, între care şi maaarele duce de Baden, au dorit s-o vadă! Intraţi, domnilor! Drept înainte. Nu uitaţi, vă rog, să treceţi pe la casă. He, muzica! Bum, la, la, bum, bum! Domnu' cu clarinetu', cânţi prost şi am să-ţi dau peste labe, adăugă Vautrin cu glas răguşit.

— Doamne, ce haz are! spuse doamna Vauquer către doamna Couture. – Cu omul ăsta nu m-aş plictisi niciodată.

Printre râsetele şi glumele pe care le dezlănţui acest comic discurs, Eugène prinse privirea furişată a domnişoarei Taillefer, care se înclinase către doamna Couture ca să-i spună ceva la ureche.

— A venit cabrioleta, anunţă Silvia.

— Dar unde-o fi invitat la masă? întrebă Bianchon.

— La doamna baroană de Nucingen.

— Fata domnului Goriot, răspunse studentul.

La auzul acestui nume, toate privirile se întoarseră către fostul fabricant de făinoase, care se uita la Eugène cu un fel de pizmă.

În strada Saint-Lazare, Rastignac se găsi în faţa unei case cu coloane subţiratice, cu porticuri meschine, care alcătuiesc ceea ce se numeşte la Paris stilul *drăgălaş,* o adevărată casă de bancher, plină de zorzoane scumpe, de stucaturi, de scări în mozaic de marmură. Doamna de Nucingen îl aştepta într-un salonaş tapetat cu motive italiene, care prin înfăţişarea lui semăna oarecum cu o cafenea. Baroana era tristă. În străduinţele ei de a-şi ascunde mâhnirea, Eugène o urmări cu atât mai atent cu cât se vedea bine că nu punea nicio prefăcătorie. Crezuse că venirea lui o va însenina şi când colo o găsea în plină deznădejde. Această dezamăgire fu ca o împunsătură în amorul lui propriu.

— Am prea puţine drepturi, doamnă, ca să pot cere

încrederea dumitale, îi spuse el după ce o hărţuise cu felurite glume în privinţa frământării pe care o avea, dar dacă te stânjenesc, mă bizui pe bună-credinţa dumitale şi te rog să mi-o spui făţiş.

— Rămâi, răspunse ea. Dacă ai pleca, aş fi cu desăvârşire singură. Nucingen ia masa în oraş şi nu vreau să fiu singură, am nevoie de distracţie.

— Dar ce ai?

— Eşti cel din urmă căruia aş putea să i-o mărturisesc! strigă ea.

— Vreau totuşi să ştiu ce s-a întâmplat. Poate că sunt şi eu amestecat oarecum în această taină.

— Poate! Dar nu, urma ea, e vorba numai de unele neînţelegeri, cum sunt în orice casă, şi care trebuie îngropate în adâncul inimii. Nu ţi-am spus şi alaltăieri? Nu sunt de fel fericită. Lanţurile de aur sunt cele mai grele.

Când o femeie spune unui tânăr că e nefericită, el, dacă este inteligent şi bine îmbrăcat şi dacă are în buzunar o mie cinci sute de franci, care-i asigură un bun răstimp de trai fără griji, va gândi aşa cum gândea în clipa aceea Eugène şi va cădea pradă îngâmfării.

— Dar ce poţi dori dumneata peste ceea ce ai? răspunse Eugène. Eşti frumoasă, tânără, iubită, bogată.

— Să nu vorbim de mine, zise ea înclinând capul cu mâhnire. Vom lua masa împreună, numai noi doi şi vom merge să ascultăm cea mai fermecătoare muzică. Îţi plac? urmă după o clipă, ridicându-se ca să-şi arate rochia de caşmir alb cu desene albastre-verzui de cea mai bogată eleganţă.

— Aş vrea să fii cu totul a mea, zise Eugène. Eşti fermecătoare.

— Ai avea o tristă proprietate, răspunse ea cu un surâs plin de amărăciune. În casa asta nu este nimic care să-ţi vestească vreo nefericire, şi totuşi, în ciuda acestor aparenţe, sunt deznădăjduită. Nopţi întregi nu dorm din

pricina suferinţelor. O să mă urâţesc.

— Oh, asta e cu neputinţă, spuse studentul. Dar aş vrea să ştiu care sunt suferinţele pe care o iubire devotată n-ar putea să le şteargă.

— Ah, dacă ţi le-aş mărturisi ai fugi de mine, răspunse ea. Iubirea dumitale de până acum izvorăşte dintr-o curăţenie pe care o au în chip obişnuit toţi bărbaţii; dar dacă m-ai iubi cu adevărat, ai cădea într-o adevărată deznădejde. Vezi bine deci că nu pot să-ţi mărturisesc nimic. Îndură-te, urmă ea, şi haide să vorbim despre altceva. Vino să-ţi arăt casa.

— Nu, doamnă, să rămânem aici, răspunse Eugène aşezându-se lângă doamna de Nucingen, pe canapeluţa din faţa căminului, şi luându-i mâna cu o mişcare hotărâtă.

Ea i-o lăsă în voie, ba chiar şi-o sprijini în mâna lui, cu una din acele mişcări încordate care mărturisesc o adâncă tulburare.

— Ascultă, îi spuse Rastignac, dacă ai vreo durere, trebuie să mi-o mărturiseşti. Vreau să-ţi dovedesc că te iubesc pentru dumneata însăţi. Sau te hotărăşti să-mi vorbeşti şi să-mi mărturiseşti suferinţele dumitale, ca să le pot înlătura, chiar dacă pentru aceasta ar trebui să ucid şase oameni, sau plec chiar acum, în clipa aceasta, şi nu mai mă întorc niciodată.

— Ei bine, izbucni ea, cuprinsă de un gând disperat care o făcu să-şi dea o lovitură de pumn în frunte, am să te pun chiar acum la încercare. Da, îşi spuse ea, altă cale n-am.

Sună.

— S-au pus caii la trăsura domnului? îl întrebă pe valet.

— Da, doamnă.

— O iau eu. Domnul are să meargă cu trăsura şi cu caii mei. Nu serveşti masa înainte de şapte.

— Haide, vino, îi spuse lui Eugène, care credea că visează când se văzu în cupeul domnului de Nucingen, lângă această femeie.

— La Palais Royal, lângă Teatrul Francez, porunci ea vizitiului.

Pe drum părea frământată şi nu răspunse la niciuna din nenumăratele întrebări ale lui Eugène, care nu ştia cum să-şi lămurească această încăpăţânată şi de nepătruns împotrivire.

„Numai de n-aş pierde-o!” îşi spunea el.

Când trăsura se opri, baroana se întoarse către student cu o înfăţişare care îl făcu să-şi înăbuşe nesocotitele cuvinte, pentru că în răstimp Eugène se înfierbântase.

— Mă iubeşti? îl întrebă ea.

— Da, răspunse el ascunzându-şi neliniştea care-l cuprinsese.

— Şi n-ai să gândeşti nimic rău despre mine, orişice ţi-aş cere?

— Nu.

— Eşti hotărât să mi te supui?

— Orbeşte.

— Ai jucat vreodată cărţi? îl întrebă ea cu glas tremurat.

— Niciodată.

— Ah! respiră uşurată. Atunci, vei avea noroc. Uite punga mea. Ia-o! înăuntru sunt o sută de franci, tot ce am eu, o femeie atât de fericită. Intră într-o casă de joc, nu ştiu anume unde, dar ştiu că pe-aici pe la Palais Royal se găsesc câteva. Joacă cei o sută de franci la jocul care se numeşte ruletă. Ori îi pierzi pe toţi, ori îmi aduci şase mii de franci. Când te vei întoarce îţi voi istorisi toate suferinţele mele.

— Dracu să mă ia dacă înţeleg ceva din toată treaba asta, dar am să fac aşa cum mi-ai spus, zise el cu bucuria pe care i-o pricinuia gândul: „Dacă îşi dezvăluie toate tainele faţă de mine, după aceea nu va putea să-mi refuze nimic”.

Eugène luă frumoasa pungă şi alergă la casa cu numărul 9, după ce află de la un hăinar care e cea mai apropiată casă de joc. Se urcă sus, îşi lăsă pălăria la garderobă, intră

şi întrebă unde e ruleta. Spre uimirea obişnuiţilor casei, un om de serviciu îl duse în faţa unei mese lungi. Eugène, urmat de toţi cei de faţă, întrebă fără nicio şovăire unde trebuie să pună miza.

— Dacă puneţi un ludovic pe unul dintre aceste treizeci şi şase de numere şi dacă numărul dumneavoastră iese, luaţi treizeci şi şase de ludovici, ii spuse un bătrân respectabil, cu părul alb.

Eugène aruncă suta de franci pe cifra anilor lui – douăzeci şi unu. Un strigăt de mirare izbucni din toate părţile înainte de a-şi da seama ce se întâmplase. Câştigase fără să ştie.

— Luaţi-vă banii, îi spune un domn în vârstă, cu sistemul acesta nu puteţi câştiga de două ori.

Eugène ia lopăţica, pe care i-o întinde domnul în vârsta, trage către sine cei trei mii şase sute de franci, şi, ca şi înainte, fără a cunoaşte nimic din regula jocului, îi pune pe toţi pe roşu. Galeria îl priveşte cu ciudă văzând că joacă mai departe. Roata se învârteşte, câştigă încă o dată, şi bancherul îi aruncă încă trei mii şase sute de franci.

— Aveţi şapte mii două sute de franci, îi şopti la ureche domnul în vârsta. Vă rog ascultaţi-mă şi plecaţi îndată, roşu a ieşit de opt ori în şir. Iar dacă sunteţi un spirit caritabil puteţi răsplăti acest sfat bun uşurând suferinţele unui om care a fost prefect sub Napoleon şi care se găseşte astăzi în cea mai grea lipsă.

Uluit, Rastignac îl lasă pe bătrânul cu tâmplele albe să-i ia zece ludovici şi coboară scările, ducând cei şapte mii de franci, neînţelegând încă nimic din rânduiala jocului, dar uimit de norocul său.

— Eh, acum unde mă mai duci? zise el arătând doamnei de Nucingen cei şapte mii de franci după ce vizitiul închisese uşa cupeului.

Delphine îl trase nebuneşte către sine şi-l îmbrăţişa cu putere, dar fără patimă.

— M-ai salvat!

Lacrimi de bucurie îi năvăliră din plin pe obraji.

— Am să-ţi spun tot, prietene. Pentru că vei fi prietenul meu, nu-i aşa? Mă vezi bogată, trăind în belşug, vezi că nu-mi lipseşte nimic sau părând că nu-mi lipseşte nimic. Ei bine, află că domnul de Nucingen nu-mi lasă niciun ban pe mână: toate cheltuielile casei – trăsurile, lojile la teatru – le plăteşte el singur; pentru toalete îmi dă o sumă care nu-mi ajunge, ţinându-mă cu voinţa într-o mizerie pe care n-o ştie nimeni. Sunt prea mândră ca să-l implor. Şi dacă i-aş cumpăra banii pe preţul pe care vrea să mi-i vândă, n-aş fi oare cea din urmă dintre creaturi? De ce m-am lăsat jefuită, având o avere de şapte sute de mii de franci? Din mândrie, din indignare. Suntem aşa de tinere, aşa de neştiutoare când ne măritäm! De câte ori trebuia să-i cer bani lui bărbatu-meu aveam simţământul că fiecare cuvânt m-ar fi izbit peste gură. N-am cutezat niciodată, am mâncat micile mele economii şi banii pe care mi i-a dat bietul tata; după aceea am început să fac datorii. Căsătoria a fost pentru mine cea mai groaznică decepţie. Nu pot să-ţi spun tot ce-aş avea de spus. Mulţumeşte-te să ştii că dacă ar trebui să trăiesc cu Nucingen altfel decât având fiecare dintre noi apartamentul lui, separat, m-aş arunca pe fereastră. Când a trebuit să-i mărturisesc datoriile pe care le aveam, ca orice femeie tânără, bijuterii, fantezii (bietul tata ne obişnuise să nu renunţăm la nicio plăcere), am trecut printr-un adevărat martiriu. Până la urmă însă, am avut tăria să-i spun. Nu aveam şi eu averea mea? Nucingen şi-a ieşit din minţi, mi-a spus că am să-l ruinez şi câte alte grozăvii! Dacă m-ar fi înghiţit pământul în clipa aceea, ce fericită aş fi fost! A plătit pentru că-mi luase zestrea, dar de-atunci mi-a hotărât pentru cheltuielile mele o sumă pe care am primit-o cu resemnare, ca să am linişte în casă. După aceea am vrut să răspund amorului propriu al cuiva, pe care-l cunoşti, spuse ea. E adevărat că m-a înşelat; aş vorbi cu păcat însă dacă

n-aş recunoaşte că a fost o fire aleasă. Dar m-a părăsit într-un chip nevrednic! Un *om* n-ar trebui să părăsească niciodată pe femeia căreia i-a aruncat într-o clipă de strâmtoare un pumn de aur! Ar trebui s-o iubească totdeauna. Dumneata, cu nobleţea sufletească pe care o ai la douăzeci şi unu de ani, tânăr şi neîntinat cum eşti, mă vei întreba cum poate o femeie să primească bani de la un bărbat. Doamne! Dar nu este oare firesc să împărţim totul cu fiinţa căreia îi datorăm fericirea? Când ai dăruit tot ce ai, cum să te mai îngrijeşti de o părticică din acel tot? Banul nu ajunge să însemne ceva decât în clipa în care dragostea s-a irosit. Nu te-ai legat pe toată viaţa? Cine se gândeşte la despărţire când se crede cu adevărat iubit? Când ne juraţi o iubire veşnică, cum am putea să mai avem interese deosebite? Astăzi, când Nucingen n-a vrut să-mi dea şase mii de franci, el, care dă această sumă în fiecare lună amantei lui, o fată de la Operă, nu-ţi poţi închipui cât am suferit. Voiam să-mi iau viaţa. Cele mai nebune gânduri îmi treceau prin minte. Am avut clipe când pizmuiam o simplă servitoare, pe camerista mea, pentru soarta ei. Să mă fi dus să-i spun tatei ar fi fost o nebunie. Anastasie şi cu mine l-am sugrumat: ar fi fost în stare să se vândă şi pe el, sărmanul, dacă ar fi putut dobândi cei şase. Mii de franci. I-aş fi pricinuit o deznădejde zadarnică. Dumneata m-ai scăpat de ruşine şi de moarte, mă doborâse durerea. Ah, domnule, îţi datoram această lămurire: m-am purtat nebuneşte cu dumneata. Adineauri, după ce-ai plecat, după ce te pierdusem din ochi în mulţimea de pe uliţă, îmi venea să cobor din cupeu şi să fug... Unde? Nu ştiu nici eu... Aceasta este viaţa pe care o duc jumătate din femeile din Paris: sub cea mai strălucitoare înfăţişare, ele ascund în adâncul sufletului cele mai chinuitoare griji. Cunosc biete fiinţe mai nenorocite chiar decât mine. Sunt femei care pun pe furnizorii lor să le facă note de plată false. Altele sunt silite să-şi fure bărbaţii: astfel, unii dintre ei sunt

încredinţaţi că un caşmir de o sută de ludovici se vinde cu cinci sute de franci, iar alţii că un caşmir de cinci sute de franci face o sută de ludovici. Poţi întâlni şi femei păcătoase, care-şi ţin copiii nemâncaţi şi ciupesc de ici, de colo ca să-şi facă o rochie. Întrucât mă priveşte, nu m-am mânjit niciodată cu asemenea ticăloase înşelătorii. Măcar această tortură sufletească n-o am. Dacă atâtea femei se vând bărbaţilor lor ca să-i poată stăpâni, eu cel puţin sunt liberă! Aş putea să-l fac pe Nucingen să mă învăluie în aur din creştet până-n tălpi, dar prefer să plâng cu capul rezemat pe pieptul unui om pe care îl pot preţui. Ah! astă-seară domnul de Marsay nu va mai avea dreptul să se uite la mine ca la o femeie pe care a plătit-o.

Îşi îngropa faţa în palme ca să-şi ascundă lacrimile, dar Eugène îi dădu mâinile deoparte, ca s-o poată privi: avea o înfăţişare sublimă.

— Nu-i aşa că-i groaznic să amesteci banii cu iubirea? N-ai să mă poţi iubi niciodată, spuse ea.

Cu totul descumpănit de acest amestec de simţăminte curate care fac măreţia femeilor şi de păcate pe care sunt silite să le săvârşească din pricina orânduirii sociale de astăzi, Eugène rostea duioase cuvinte de mângâiere uitându-se cu încântare la această minunată femeie de o atât de copilărească nechibzuinţă în strigătul ei de durere.

— Făgăduieşte-mi că n-ai să faci din toate acestea o armă împotriva mea, îi spuse ea.

— O, doamnă, nici n-aş fi în stare, răspunse el. Cu o mişcare plină de recunoştinţă şi de drăgălăşenie, ea îi luă mâna şi o puse pe inima ei.

— Mulţumită dumitale, iată-mă iarăşi liberă şi voioasă. Simţeam o mână de fier asupra mea, care mă apăsa necontenit. De astăzi înainte vreau să duc o viaţă simplă, să nu mai cheltuiesc nimic. Spune-mi, prietene, am să-ţi plac aşa cum voi fi? Păstrează asta, îi spuse ea luând numai şase hârtii. La drept vorbind, îţi datorez o mie de taleri,

pentru că am mers în tovărăşie cu dumneata.

Eugène se apără ca o fecioară. Când însă baroana îi spuse: „Dacă nu-mi vei fi complice te voi socoti duşman”, primi banii.

— Îi voi păstra ca pe o rezervă, când se va ivi o nenorocire, zise el.

— Iată cuvântul pe care-l aşteptam cu groază! izbucni ea pălind. Dacă vrei să fiu ceva în viaţa dumitale, jură-mi, spuse ea, că niciodată de aci încolo nu vei mai juca. Doamne, din pricina mea să apuci pe calea asta? Aş muri de durere.

Ajunseră acasă. O clipă, Eugène rămase uluit de contrastul dintre mizeria pe care o aflase şi bogăţia pe care o vedea. Sinistrele cuvinte ale lui Vautrin îi sunară iarăşi în ureche.

— Stai colea, îi spuse baroana când intrară în odaia ei, arătându-i canapeluţa din faţa căminului. Am de scris o scrisoare destul de anevoioasă. Sfătuieşte-mă.

— Nu scrie nimic, îi spuse Eugène. Pune banii în plic, adresa deasupra şi trimite-i prin cameristă.

— Dar eşti o drăgălăşenie de om! zise ea. Ah, iată, domnule, ce înseamnă să fii în adevăr binecrescut. Beauséant pursânge, adăugă ea surâzând.

„E fermecătoare”, îşi spuse Eugène, care o îndrăgea tot mai mult.

Se uită prin odaie, în care se simţea ca o adiere voluptuoasa eleganţă a unei bogate curtezane.

— Îţi place? îl întrebă ea în timp ce suna să vină camerista.

— Thérèse, te rog să duci chiar dumneata scrisoarea aceasta domnului de Marsay şi să i-o dai în mână. Dacă nu e acasă, mi-o aduci îndărăt.

Thérèse plecă, strecurând o privire vicleană către Eugène. Masa era gata. Rastignac dădu braţul doamnei de Nucingen, care îl duse într-o minunată sufragerie, unde

regăsi acelaşi lux pe care-l admirase la vară-sa.

— În zilele când vom merge la Teatrul Italian vei lua masa cu mine şi apoi mă vei întovărăşi.

— Ce uşor m-aş deprinde cu această viaţă plăcută dacă aş şti că durează! Dar eu sunt un biet student, care trebuie să-şi facă o stare.

— Se va face de la sine, spuse râzând doamna de Nucingen. Nu vezi? Până la urmă, toate lucrurile intră în buna lor rânduială: nici nu visam că astă-seară voi fi atât de fericită.

Este în firea femeilor să încerce a dovedi imposibilul prin posibil şi a nimici faptele prin presimţiri. Când intră împreună cu Rastignac în loja lor, la Teatrul Bouffons, doamna de Nucingen avea o înfăţişare atât de mulţumită şi care o făcea aşa de frumoasă, încât cei din sală îşi îngăduiră acele mărunte clevetiri în faţa cărora femeile rămân fără apărare şi care te fac să iei drept adevărate păcate născocite fără niciun temei. Cel care cunoaşte Parisul nu crede nimic din tot ce se spune şi nu spune nimic din tot ce se întâmplă. Eugène luă mâna baroanei, şi prin strângeri mai puternice sau mai uşoare îşi împărtăşiră simţămintele pe care le stârnea muzica. A fost pentru amândoi o seară de ameţitoare încântări. Au plecat împreună şi doamna de Nucingen a ţinut să-l întovărăşească pe Eugène până la Pont-Neuf, sfădindu-se tot drumul pentru o sărutare pe care ea nu voia să i-o dea, după ce la Palais Royal îi dăduse atâtea şi cu atâta căldură. Pentru această schimbare în purtarea ei, Eugène o dojeni.

— Tot ce a fost adineauri, răspunsa ea, pornea din recunoştinţa pe care ţi-o port pentru nesperatul dumitale devotament; acum ar fi o făgăduială.

— Şi nu vrei să-mi faci niciuna, nerecunoscătoareo!

Eugène se mânie. Cu o mişcare de îndurerată nelinişte, care-l încântă totdeauna pe un îndrăgostit, ea îi întinse mâna să i-o sărute, iar el i-o luă cu o asprime care o

fermeca.

— Ne vedem luni, la bal, îi spuse ea.

Pornind pe jos, sub minunata revărsare a luminii de lună, Eugène se adânci în gânduri. Era deopotrivă fericit şi nemulţumit; fericit de o aventură al cărei deznodământ părea, că îi va dărui una dintre cele mai frumoase şi mai elegante femei din Paris, ţinta dorinţelor lui, nemulţumit pentru că-şi vedea răsturnate toate planurile de îmbogăţire şi abia acum îşi dădea seama de adevărul gândurilor nehotărâte, în voia cărora se lăsase cu două zile mai înainte. Numai în lumina unei înfrângeri putem vedea cât de aprige sunt cerinţele noastre. Eugène, cu cât se bucura mai mult de desfătările Parisului, cu atât mai vârtos voia să iasă din viaţa lui de tânăr sărac şi necunoscut. Ghemuind în buzunar hârtia de o mie de franci, născocea o mie de temeiuri viclene care să-i dea dreptul să şi-o însuşească. În sfârşit, ajunse în strada Neuve-Sainte-Geneviève, şi urcând scara zări o pâlpâire de lumină. Moş Goriot lăsase uşa deschisă şi luminarea aprinsă, pentru ca studentul sa nu uite *să-i povestească despre fie-sa,* cum spunea el.

Eugène nu-i ascunse nimic din tot ce se întâmplase.

— Aşadar, strigă moş Goriot în culmea unei deznădăjduite gelozii, ele mă cred ruinat, deşi am încă o rentă de o mie trei sute de livre! Doamne! De ce n-a venit la mine, biata micuţă? Mi-aş fi vândut redlele, aş fi luat ceva din capital şi cu ce-mi rămânea mi-aş fi făcut o pensie viageră. De ce n-ai venit, bietul meu vecin, să-mi spui în ce încurcătură se află fata? Cum de te-a lăsat inima să rişti la joc biata ei suta de frăncuţi? Ţi se sfâşie inima de milă. Ăştia sunt ginerii! Oh, dacă aş putea, le-aş suci gâtul. Doamne, să plângă ea… A plâns?

— Cu capul pe jiletca mea, răspunse Eugène.

— Oh, dă-mi-o, zise moş Goriot. Cum! Au curs pe ea lacrimile fetei mele, ale dragei mele Delphine, care când era micuţă n-a plâns niciodată! Oh, am să-ţi cumpăr altă

jiletcă, pe asta să n-o mai porţi, să mi-o laşi mie. După contractul de căsătorie, are dreptul să se folosească de averea ei! Ah! chiar mâine am să mă duc la avocatul Derville. Am să cer prin justiţie să-i depună întreaga ei avere. Cunosc legile! Sunt lup bătrân şi am să-mi arăt colţii.

— Uite, moşule, mia de franci pe care a vrut să mi-o dea din câştigul nostru. Păstrează-i-o în jiletcă.

Goriot ridică ochii către Eugène şi îi strânse mâna, pe care picură o lacrimă din ochii bătrânului.

— Dumneata ai să izbuteşti în viaţă, îi spuse el, Dumnezeu e drept. Eu ştiu ce este cinstea şi pot să te încredinţez că puţini oameni sunt ca dumneata, îmi dai voie să te socot ca pe un fiu iubit? Haide, du-te de te culcă. Dumneata poţi să dormi, pentru că nu eşti încă tată. Ea plângea, şi eu aflu abia acum, eu, care şedeam liniştit la masă, ca un idiot, in vreme ce ea se zbuciuma, eu, care aş vinde pe Dumnezeu tatăl, pe Dumnezeu fiul şi pe Sfântul Duh ca să le cruţ o lacrimă!

„Pe Dumnezeul meu, îşi spuse Eugène, întinzându-se în pat, cred că o să rămân cinstit toată viaţa. E o mulţumire şi asta să-ţi urmezi imboldurile inimii.”

Numai cei care cred în Dumnezeu, pare-se, săvârşesc binele în taină, iar Eugène credea în Dumnezeu. A doua zi, la ora balului, Rastignac se duse la doamna de Beauséant, care îl luă cu sine, ca să-l înfăţişeze ducesei de Carigliano. Primit de ducesă cu toată voia bună, Eugène se găsi din nou în faţa doamnei de Nucingen. Delphine se gătise cu gândul de a plăcea tuturor, pentru ca astfel să-i placă şi mai mult lui Eugène, de la care aştepta cu nerăbdare o privire, fiind încredinţată că-şi ascunde foarte bine nerăbdarea. Pentru cel care ştie să ghicească tresăririle sufleteşti ale unei femei, clipa aceasta e plină de farmec. Cine nu s-a desfătat adesea rostindu-şi cu întârziere o părere care era aşteptată cu înfrigurare, tăinuindu-şi şăgalnic o plăcere, căutând mărturisiri în neliniştea pe care

o stârnea, bucurându-se de temerile pe care ştia bine că le va împrăştia cu un singur surâs? În timpul acelei serbări, studentul avu putinţa să-şi dea seama dintr-o dată de toată însemnătatea situaţiei lui şi înţelese că fiind cunoscut ca văr al doamnei de Beauséant deţinea un anume loc în societatea înaltă. Iar cucerirea doamnei de Nucingen, cucerire care se şi punea pe seama lui, îl învederase în aşa măsură, încât toţi ceilalţi tineri îi aruncau priviri pizmuitoare; prinzând câteva, avu prilejul să guste cele dintâi bucurii ele trufiei. Trecând dintr-un salon în altul printre grupurile de invitaţi, auzi laudele ce i se aduceau pentru norocul pe care-l avusese. Femeile îi preziceau toate izbânzile. Delphine, de teamă să nu-l piardă, îi făgădui sărutarea pe care cu două seri mai înainte i-o refuzase cu atâta înverşunare. La balul acesta, Rastignac primi mai multe invitaţii. Vară-sa îl înfăţişă câtorva femei care se socoteau, toate, printre cele mai elegante şi despre ale căror case se spunea că erau în adevăr plăcute. Astfel, se văzu dintr-o dată intrat în cea mai înaltă şi cea mai aleasă lume din Paris. Seara aceea avu pentru el farmecul unui strălucit început, şi avea să-şi amintească de ea până la adânci bătrâneţi, ca o fată care nu uită niciodată balul la care a avut cele dintâi izbânzi. A doua zi, în timpul mesei, când îi povesti lui moş Goriot aceste succese, de faţă fiind toţi ceilalţi clienţi ai pensiunii Vautrin îi întâmpină istorisirea cu un surâs drăcesc.

— Şi-ţi închipui, spuse acest feroce logician, că un tânăr care începe a fi cunoscut în lumea bună poate locui în strada Neuve-Sainte-Geneviève, în casa Vauquer, într-o pensiune care, fără îndoială, este în toate privinţele vrednică de un nesfârşit respect, dar care nu se potriveşte nici pe departe cu deprinderile societăţii înalte? Casa asta e bogată, străluceşte prin belşugul ei şi se mândreşte a fi în clipa de faţă castelul unui Rastignac, însă, oricum, se află pe strada Neuve-Sainte-Geneviève, şi chiar habar n-are ce

înseamnă luxul, pentru că este pur şi simplu *patriarhalorama.* Tânărul meu prieten, urmă Vautrin cu un aer de zeflemea oarecum patern, dacă vrei să te arăţi în Paris aşa cum se cuvine, îţi trebuie trei cai şi un tilbury pentru drumurile de dimineaţă, un cupeu pentru cele de seară, ceea ce face în totul nouă mii de franci numai pentru vehicule. N-ai fi vrednic de soarta dumitale dacă ai lăsa mai puţin de trei mii de franci la croitor, şase sute de franci la parfumer, o sută de taleri la cizmar, o sută de taleri la pălărier. Cât despre spălătoreasă, o să te coste o mie de franci. Tinerii care au izbânzi în lumea mare trebuie să fie foarte tari în capitolul rufăriei, pentru că este cel mai des cercetat. Altarele bisericii şi ale iubirii cer giulgiurile cele mai frumoase. Am ajuns deci la paisprezece mii de franci. Nu mai vorbesc de ceea ce vei pierde la cărţi şi la curse, de ceea ce vei cheltui pentru felurite daruri. Trebuie să punem cel puţin două mii de franci de buzunar. Am dus şi eu viaţa asta şi ştiu câţi bani înghite... Adaugă la aceste prime necesităţi trei sute de ludovici pentru fiertura cea de toate zilele şi o mie de franci pentru culcuş. Iacă, băiete, cu cele douăzeci şi cinci de miişoare ale noastre pe an, ori trăim că un paşă, ori, dacă nu, cădem în noroi, ne facem de râs şi ne trezim daţi afară din viitorul care ne aşteaptă, din izbânzile şi de la amantele noastre! A, era să uit valetul şi groomul! Cine o să-ţi ducă bileţelele de dragoste, Christophe? Şi o să le scrii pe hârtia pe care o foloseşti acum? Ar fi o adevărată sinucidere. În privinţa asta, crede pe un bătrân cu experienţă, urma Vautrin cu un rinforzando în glasu-i de bas. Ori exilează-te într-o mansardă şi căsătoreşte-te cu munca, ori ia altă cale.

Şi Vautrin făcu cu ochiul, strecurând către domnişoara Taillefer o privire care reamintea şi închidea în sine toate ispititoarele argumente pe care le semănase în sufletul studentului pentru a-l corupe. În zilele care urmară, Rastignac duse viaţa cea mai împrăştiată. Masa de seară o

lua mai totdeauna cu doamna Nucingen, pe care după aceea o întovărăşea la petreceri. Se întorcea acasă la ceasul trei sau patru dimineaţa, se scula la amiază, se îmbrăca şi, dacă era vreme frumoasă, se ducea să se plimbe la Bois cu Delphine, risipindu-şi fără socoteală vremea, al cărei preţ nu-l cunoştea, şi adulmecând toate învăţăturile, toate ispitele vieţii de lux cu înfrigurata ardoare cu care caliciul unui curmal-femelă primeşte pulberea fecundării. Juca pe sume mari, pierdea sau câştiga mult, şi până la urmă se deprinse să ducă viaţa nemăsurat de costisitoare pe care o duc toţi tinerii avuţi din Paris. Din cele dintâi câştiguri, Rastignac înapoiase maică-si şi surorilor lui cei o mie cinci sute de franci, trimiţându-le şi câteva frumoase daruri. Deşi anunţase că voia să se mute din casa Vauquer, la sfârşitul lunii ianuarie încă nu ştia cum să iasă din această încurcătură. Aproape toţi tinerii sunt supuşi unei legi care pare inexplicabilă, dar care izvorăşte din însăşi tinereţea lor şi din furia cu care se avântă în desfătări. Bogaţi sau săraci, ei nu găsesc niciodată bani pentru cele de trebuinţă vieţii, dar găsesc totdeauna când e vorba să-şi îndeplinească un capriciu. Risipitori cu tot ce pot dobândi pe datorie, ei se dovedesc avari cu tot ce trebuie să plătească cu bani peşin şi par a se răzbuna pentru ceea ce n-au, risipind ceea ce pot avea. Astfel, ca să vorbim limpede, un student se îngrijeşte mai degrabă de pălăria decât de haina lui. Croitorul câştigă atât de mult, încât devine un permanent creditor, în vreme ce pălărierul, având de încasat sume mici, este cel mai înverşunat dintre toţi oamenii cu care studentul e silit să se târguiască. Când într-o seară, la teatru, lornietele femeilor frumoase prind în lentila lor pe un tânăr de la balcon cu o minunată jiletcă, e foarte îndoielnic dacă acel tânăr are şi ciorapi; neguţătorul care vinde mărunţişurile de îmbrăcăminte este încă una din gărgăriţele care-i rod punga. Aici ajunsese şi Rastignac. Totdeauna deşartă când avea de plătit ceva doamnei

Vauquer, totdeauna plină când avea de satisfăcut o cerinţă a vanităţii sale, punga lui avea cele mai aiurite ghinioane sau izbânzi, în necurmată contradicţie cu cele mai fireşti soroace de plată. Ca să plece din acea pensiune ticăloasă şi plină de toate miasmele, în care simţea că năzuinţele lui se înjoseau necontenit, nu trebuia oare să plătească gazdei pe o lună înainte şi să-şi cumpere mobilă pentru viitorul său apartament de dandy? Dar tocmai asta nu izbutea niciodată. Dacă pentru a-şi rostui bani de joc ştia să cumpere pe datorie de la bijutierul lui ceasornice şi lanţuri de aur, pe care avea să le plătească scump la viitoarele câştiguri, dar pe care deocamdată le ducea la muntele de pietate, acest sumbru şi discret prieten al întregului tineret, în schimb, când era vorba să-şi plătească masa. Şi casa sau să-şi cumpere uneltele ce-i trebuiau ca să tragă din această viaţă elegantă foloasele ce urmărea îşi pierdea pe loc îndrăzneala şi nu mai era în stare să născocească nimic. Cerinţele obişnuite ale vieţii, ca şi datoriile făcute pentru nevoile pe care şi le împlinise, nu izbuteau de fel să-l inspire în găsirea unei soluţii. Ca mai toţi oamenii care trăiesc la voia întâmplării, el aştepta până în ultima clipă şi numai atunci îşi achita acele creanţe pe care burghezii le socot drept sfinte, asemenea lui Mirabeau[82], care nu-şi plătea datoria la brutar decât atunci când lua înfricoşătoarea formă a unei poliţe. În vremea aceasta, Rastignac pierduse tot ce avea şi se înglodase în datorii. Acum începea în sfârşit să înţeleagă că fără venituri precise îi va fi cu neputinţă să ducă mai departe această existenţă. Dar gemând necontenit sub împunsăturile lipsurilor de tot felul, nu se simţea totuşi în stare să renunţe la copleşitoarele desfătări ale acestei vieţi şi voia cu orice chip să o continue. Întâmplările pe care se bizuise în planurile de îmbogăţire se dovedeau a fi simple năluciri, iar adevăratele

[82] *Gabriel-Honoré Riguetti, conte de Mirabeau* (1749— 1791), orator şi om politic francez (n.r.).

piedici sporeau zi de zi. Pătrunzând în tainele căsniciei domnului şi doamnei de Nucingen, îşi dăduse seama că pentru a face din iubire o unealtă de îmbogăţire trebuia mai întâi să deşerte până la fund cupa ruşinii şi să arunce departe acele nobile idei prin care se răscumpără păcatele tinereţii. Această viaţă, strălucitoare pe dinafară, dar pe dinăuntru roasă de toţi viermii remuşcării, această viaţă cu plăceri de o clipă, ispăşite apoi din greu prin îndelungate chinuri, Rastignac şi-o însuşise şi se tăvălea în ea, ca Omul distrat zugrăvit de La Bruyère[83], un culcuş în glodul din şanţul drumului; dar, tot ca Omul distrat, nu-şi murdărise încă decât veşmintele.

— Eh, l-am ucis pe mandarin? îl întrebă Bianchon într-o zi, pe când se ridica de la masă.

— Nu încă, răspunse el, dar horcăie. Medicinistul luă acest răspuns drept o glumă,

Dar Rastignac nu glumise. Pentru întâia oară după atâta vreme luase masa de seară la pensiune şi tot timpul se arătase îngândurat. După desert, in loc să plece, rămase în sala de mâncare lângă domnişoara Taillefer, căreia îi arunca din când în când priviri pline de înţeles. Câţiva clienţi ai pensiunii zăboveau încă la masă, mâncând nuci, iar alţii se plimbau prin odaie, urmând discuţiile pe care le începuseră în timpul cinei. Ca în mai toate serile, pleca fiecare când voia, după interesul cu care lua parte la discuţie sau după cum avea digestia – mai grea sau mai uşoară. Iarna, rareori se întâmpla ca pensionarii să plece mai devreme de ceasul opt, când cele patru femei, rămânând între ele, puteau să se răzbune pentru tăcerea pe care sexul lor le-o impunea în mijlocul acestei reuniuni de bărbaţi. Văzându-l pe Eugène atât de copleşit de gânduri, Vautrin, care la început părea tare grăbit, rămase

[83] Literat şi filosof francez (1645—1606), autorul lucrării *Les caractères,* valoroasă culegere de portrete, scrisă cu intenţia de a moraliza viciile şi apucăturile ridicule ale vremii sale (n.r.).

în sala de mâncare şi se aşeză astfel încât studentul să nu-l poată vedea şi, deci, să-l creadă plecat. Mai târziu, în loc să iasă împreună cu cei din urmă pensionari, care mai întârziaseră, trecu în salonul de alături şi rămase acolo. Vautrin citise în sufletul studentului şi avea presimţirea că se va produce un fapt hotărâtor. În adevăr, Rastignac se găsea într-o situaţie încurcată, prin care vor fi trecut, desigur, mulţi tineri. Îndrăgostită cu adevărat sau doar jucându-se de-a dragostea, doamna de Nucingen îl trecuse pe Rastignac prin toate frământările unei adevărate pasiuni, desfăşurând pentru el toate resursele diplomaţiei feminine ce se foloseau atunci la Paris. După ce se compromisese în ochii lumii, pentru ca astfel să-l poată statornici lângă sine pe vărul doamnei de Beauséant, acum, când urma să-i dea cu adevărat drepturile, de care părea că se şi bucură, doamna de Nucingen şovăia. Vreme de o lună, ea îi întârâtase cu atâta iscusinţă simţurile, încât sfârşise prin a-l lovi în suflet. Dacă, la începutul legăturii lor, studentul se socotise stăpân, după aceea doamna de Nucingen fu cea care se dovedi cea mai tare, prin acele viclenii femeieşti care stârneau în Eugène toate simţămintele, bune sau rele, ale celor doi sau trei oameni ce trăiesc contopiţi în sufletul oricărui tânăr parizian. Să fi fost oare un calcul? Nu. Femeile sunt totdeauna sincere chiar şi în împletirea celor mai mari prefăcătorii, pentru. Că şi atunci st pleacă în faţa unui simţământ firesc. Poate că Delphine, după ce îngăduise acestui tânăr să pună atâta stăpânire pe ea şi după ce îi arătase atâta dragoste, da ascultare acum unui simţământ de demnitate care o îndemna fie să-şi ia înapoi concesiile pe care le făcuse, fie să găsească o bucurie în a le amâna împlinirea. Este doar aşa de firesc ca o pariziană, chiar atunci când e târâtă de pasiune, să şovăie în căderea ei şi să pună la încercare sufletul aceluia căruia îi va încredinţa toată viaţa ei! Doamna de Nucingen fusese înşelata întâia oară în toate

nădejdile ei de un tânăr egoist, şi credinţa ei nu fusese preţuită aşa cum se cuvenea. Cu drept cuvânt putea fi acum neîncrezătoare. Se poate de asemenea ca în purtarea lui Eugène, pe care această atât de grabnică izbândă îl făcuse trufaş, ea să fi văzut un soi de dispreţ pricinuit de ciudăţenia situaţiei lor. Ea năzuia fără îndoială să se arate impunătoare unui om de vârsta lui Eugène şi să stea cu măreţie în faţa lui, după ce atâta vreme se făcuse atât de mică înaintea celui care o părăsise. Ea nu voia ca Eugène s-o creadă o cucerire uşoară, tocmai pentru că el ştia că fusese amanta lui de Marsay. În sfârşit, după ce îndurase înjositoarele desfătări ale unui adevărat monstru, ale unui tânăr desfrânat, ea găsea atâta bucurie acum, străbătând înfloritele ţinuturi ale iubirii, încât desigur că se afla ca într-o învăluire de vrajă, privind cu încântare toate priveliştile, ascultându-le îndelung freamătul şi zăbovind îndelung sub mângâierea neprihănitelor adieri Adevărata iubire plătea păcatele iubirii ticăloase. Dar această neînţelegere va dăinui, din nefericire, mereu câtă vreme bărbaţii nu vor şti ce puzderie de flori cad în sufletul unei femei sub secera celei dintâi înşelări. Oricare ar fi fost însă pricina, Delphine îl amăgea pe Rastignac şi-i plăcea să-l amăgească, fără îndoială pentru că se ştia iubită şi era deplin încredinţată dă atunci când va hotărî regescul ei bun-plac de femeie va curma într-o singură clipă toate mâhnirile iubitului ei. Dintr-un simţământ de preţuire faţă de sine, Eugène nu voia să iasă înfrânt din cea dintâi luptă pe care o da şi o urmărea pe Delphine cu toată stăruinţa, ca un vânător începător care ţine cu tot dinadinsul să împuşte o potârniche de ziua Sfântului Hubert[84], pe care-l prăznuieşte pentru întâia oară. Neliniştile prin care trecea, deznădejdile, false sau adevărate, ca şi amorul propriu jignit îl legau tot mai strâns

[84] Sfântul Hubert, despre care se spune că ar fi trăit prin veacul al VII-lea, a fost episcop de Maastricht şi Liège şi este patronul vânătorilor. E sărbătorit în ziua de 3 noiembrie (n.r.).

de această femeie. Tot Parisul îl socotea stăpânul doamnei de Nucingen, când în realitate, din ziua când o cunoscuse, el nu făcuse niciun pas mai departe. Neştiind încă în acea vreme că acest şăgalnic joc de-a dragostea al unei femei dă atâtea foloase cât nu preţuiesc uneori plăcerile înseşi ale dragostei împlinite, Eugène era cuprins adesea de o prostească turbare. Dacă în această perioadă, în care femeia cerca să se apere de dragoste, Rastignac lua drept pradă cele dintâi poame verzi ale iubirii, preţul lor era însă tot aşa de mare pe cât erau de verzi, acruţe şi gustoase. Văzându-se fără un ban în buzunar şi fără nicio nădejde de viitor, câteodată, în ciuda glasului de împotrivire al conştiinţei sale, se gândea că o căsătorie cu domnişoara de Taillefer i-ar da putinţa să se înavuţească, aşa cum demonstrase Vautrin. Or, în seara aceea Rastignac trăia o clipă în care mizeria lui răcnea cu atâta putere, încât aproape fără voie se lăsă biruit de viclenele argumente ale cumplitului sfinx, a cărui privire avea uneori asupra lui o adevărată putere de fascinaţie. După ce Poiret şi domnişoara Michonneau se urcară în camerele lor, Rastignac, crezându-se numai cu doamna Vauquer şi doamna Couture, care împleteau nişte mânecuţe de lână moţăind lângă sobă, strecură către domnişoara Taillefer o privire atât de duioasă, încât aceasta îşi plecă ochii în pământ.

— Ai vreun necaz, domnule Eugène? îl întreba Victorine după o clipă de tăcere.

— Cine n-are necazurile lui?! răspunse Rastignac. Dacă noi tinerii am şti că suntem iubiţi cu un devotament care să răsplătească jertfele ce suntem totdeauna gata să facem, poate că n-am avea niciodată necazuri.

Drept răspuns, domnişoara Taillefer îi arunca o privire care nu lăsa nicio îndoială în privinţa înţelesului ei.

— De pildă, dumneata însăţi, domnişoară, astăzi te socoti sigură de inima dumitale; dar poţi da chezăşie că nu

te vei schimba niciodată?

Un surâs trecu pe buzele bietei fete, ca o rază care i-ar fi ţâşnit din suflet, şi chipul îi străluci cu atâta putere, încât Eugène, văzând că a stârnit o atât de năprasnică izbucnire de simţăminte, se înspăimântă.

— Dacă mâine ai fi bogată şi fericită, dacă ţi-ar cădea din cer o imensă avere, ai mai iubi pe tânărul sărac care îţi va fi plăcut în zilele dumitale de strâmtorare?

Fata înclină din cap cu gingăşie.

— Pe un tânăr nefericit?

Ea înclină iarăşi din cap.

— Ce prostii spuneţi acolo? strigă doamna Vauquer.,

— Dă-ne pace, spuse Eugène, ne înţelegem de minune.

— Aşadar, în curând vom avea căsătoria domnului cavaler de Rastignac cu domnişoara Victorine Taillefer? întrebă Vautrin cu puternica lui voce, ivindu-se deodată în uşa sălii de mâncare.

— Ah, cum m-ai speriat! spuseră într-un glas doamna Couture şi doamna Vauquer.

— Nici că puteai nimeri mai rău! zise râzând Eugène, căruia glasul lui Vautrin îi pricinuise cea mai cumplită tulburare din câte simţise în viaţa lui.

— Să lăsăm glumele nepotrivite, domnilor! zise doamna Couture. Hai sus, fata mea.

Doamna Vauquer porni şi ea în urma celor două pensionare, ca să-şi petreacă seara în apartamentul lor, cruţându-şi astfel luminarea şi focul. Eugène rămase singur, faţă-n faţă cu Vautrin.

— Ştiam că ai să ajungi aici, îi spuse acesta cu veşnicul lui sânge rece. Dar ascultă-mă, am şi eu slăbiciunile mele sufleteşti, ca orice om. În clipa asta să nu iei nicio hotărâre, pentru că nu eşti în apele dumitale. Eşti plin de datorii. Vreau să vii la mine împins nu de pasiune sau de deznădejde, ci numai de raţiune. Ai nevoie poate de o mie de taleri. Ţine-i.

Şi acest demon, scoţând portofelul din buzunar, trase trei bilete de bancă, pe care le flutură sub ochii studentului. Eugène se afla atunci într-o stare groaznică. Datora marchizului de Adjuda şi contelui de Trailles o sută de ludovici, pe care îi pierduse la cărţi. Neavând aceşti bani, nu cuteza să se ducă la doamna de Restaud, unde era aşteptat în seara aceea. Era una din acele seri când nu sunt invitaţi decât prietenii intimi, când se mănâncă mici prăjituri şi se bea ceai, dar când poţi sa şi pierzi şase mii de franci la whist.

— Domnule, îi răspunse Eugène abia stăpânindu-şi un tremur convulsiv, după destăinuirile pe care mi le-ai făcut, trebuie să înţelegi că-mi este cu neputinţă să fiu datornicul dumitale.

— Ei, bine, mi-ar fi părut rău dacă mi-ai fi dat alt răspuns, urmă ispititorul. Eşti un tânăr frumos, gingaş, mândru ca un leu şi blând ca o fecioară. Ai fi o minunată pradă pentru diavol. – îmi plac tinerii de felul ăsta. Încă două-trei reflecţii de înaltă politică, şi vei ajunge să vezi lumea, aşa cum este. Jucând câteva mici scene de virtute, omul superior îşi face toate fanteziile în aclamaţiile entuziaste ale nerozilor de la parter. Iii scurtă vreme, vei fi de-ai noştri. Ah, dacă ai vrea să fii elevul meu, te-aş face să ajungi orice doreşti. Nici n-ai apuca să-ţi închegi în minte o dorinţă, că pe loc ţi-aş împlini-o cu vârf şi îndesat, oricare ţi-ar fi vrerea: onoruri, avere, femei. Am fi în stare să prefacem toată civilizaţia în ambrozie. Ai fi copilul nostru răsfăţat. Benjaminul nostru, şi pentru dumneata ar muri toţi, cu voie bună. Orice piedică ţi s-ar ivi în cale, am înlătura-o. Dar ai încă scrupule, mă socoti deci un scelerat? Ei bine, un om tot aşa de cinstit, pe cât te crezi dumneata deocamdată, domnul de Turenne[85] făcea mici afaceri cu tâlharii de codru, fără să se socoată compromis. Nu vrei să-

[85] *Henri de la Tour, viconte de Turenne* (1611—1675), mareşal al Franţei pe vremea lui Ludovic al XIII-lea (n.r.).

mi fii dator, ha? De asta să nu te sinchiseşti, urmă Vautrin schiţând un surâs. Ia cearşafurile astea şi scrie aici, spuse el scoţând un formular de poliţă; aici, de-a curmezişul: „Am primit suma de trei mii de franci, plătibilă peste un an". Pune şi data! Suma e destul de mare oa să-ţi poată înlătura toate scrupulele. Spune-mi jidov, dacă vrei, şi cu asta socoteşte-te achitat de orice recunoştinţă. Astăzi îţi îngădui încă să mă dispreţuieşti, pentru că ştiu bine că mai târziu vei ţine la mine. Vei găsi în mine acele abisuri fără fund, acele vaste simţăminte concentrate pe care imbecilii le numesc vicii, dar niciodată n-ai sa mă vezi nici laş, nici ingrat. Pe scurt, micuţule, nu sunt niciun *pion,* niciun *nebun,* ci sunt un *turn*[86]*.*

— Ce fel de om eşti dumneata? izbucni Eugène. Ai venit pe lume parcă într-adins ca să mă chinuieşti.

— Nicidecum. Sunt un om bun, care e gata să se umple el însuşi de glod, numai ca să te pună pe dumneata la adăpost pentru tot restul zilelor. Te întrebi: pentru ce acest devotament? Ei bine, am să ţi-o spun într-o zi în şoaptă, la ureche. Te-am luat cam pe neaşteptate la început, când ţi-am arătat carionul[87] orânduirii sociale şi jocul maşinăriei lui; dar această primă spaimă îţi va trece, cum îi trece leatului cea dintâi frică pe câmpul de luptă, şi ai să te deprinzi a vedea în oameni nişte simpli soldaţi hotărâţi să moară în slujba celor care se ung ei înşişi regi. Vremurile s-au schimbat. Odinioară îi spuneai unui viteaz: „Iacă o sută de taleri, ucide-mi pe domnul cutare", şi te aşezai liniştit la masă, după ce, pentru un *da* sau pentru un *nu,* trimiseseşi un om pe lumea cealaltă. Astăzi îţi propun să-ţi dau o avere frumoasă în schimbul unui semn din cap, care nu te compromite cu nimic, iar dumneata stai pe gânduri. Trăim într-un veac de moleşeală.

[86] Figuri din jocul de şah.

[87] Ceasornic care vesteşte orele printr-un crâmpei de arie; aici, în sens de mecanismul orânduirii sociale.

Eugène semnă poliţa şi i-o dădu, primind în schimb biletele de bancă.

— Şi acum să vorbim ca doi oameni cu cap, urmă Vautrin. Peste câteva luni vreau să plec în America să mă fac plantator de tutun. Am să-ţi trimit ţigări, ca la un prieten ce-mi eşti. Dacă mă voi îmbogăţi, am să te ajut. Dacă nu voi avea copii (ceea ce este foarte probabil, pentru că n-am poftă să mă replantez prin butaşi în lumea asta), ei bine, atunci am să-ţi las toată averea prin testament. Nu este asta o dovadă de prietenie? Trebuie să ştii că ţin la dumneata. Aşa e firea mea: îmi place să mă devotez altuia. Şi am făcut-o de câteva ori până acum. Vezi, micuţule, eu trăiesc într-o sferă mai înalta decât aceea în care trăiesc ceilalţi oameni. Eu socot că faptele sunt simple mijloace şi nu am în vedere decât scopul pe care-l urmăresc. Ce înseamnă pentru mine un om? Asta! făcu Vautrin, trosnindu-şi unghia degetului gros sub unul din dinţii din faţă. Un om este tot, sau nimic. Când îl cheamă Poiret, e chiar mai puţin decât nimic: poţi să-l striveşti ca pe-o ploşniţă, e turtit şi pute. Când însă seamănă cu dumneata, omul este un zeu, nu mai este o maşină învăluită în piele; este un teatru în care se mişcă cele mai frumoase simţăminte, şi eu nu trăiesc decât prin simţăminte. Un simţământ nu este oare lumea întreagă cuprinsă într-o singură gândire? Uită-te la moş Goriot: cele două fete sunt pentru el tot universul, sunt firul cu ajutorul căruia se poate dirigui în labirintul creaţiei. Ei bine, pentru mine, care am cercetat viaţa în toate amănuntele, nu există decât un singur simţământ adevărat, prietenia de la om la om. Pierre şi Jaffier, asta e pasiunea mea. Ştiu pe de rost *Veneţia salvată*[88]. Ai văzut mulţi oameni atât de viteji încât atunci

[88] Lucrarea cea mai importantă a poetului dramatic englez Thomas Otway (1652—1685). Piesa, reluată cu succes în Franţa pe vremea lui Balzac, produsese asupra acestuia o puternică impresie.

când un camarad le spune: „Hai să îngropăm un cadavru!” să se ducă îndată, fără să sufle un singur cuvânt şi fără plicticoase lecţii de morală? Iacă, eu am făcut treaba asta. N-aş spune-o oricui. Dar dumneata eşti un om superior, dumitale ţi se poate spune tot, pentru că înţelegi tot. N-ai să te bălăceşti multă vreme în smârcurile în care vieţuiesc pocitaniile din jurul nostru. Şi-acum destul, ne-am înţeles. Ai să te însori. Să ne urmărim fiecare ţelul. Al meu este de fier şi nu se îndoaie niciodată, he, he!

Vautrin plecă, fără a mai aştepta răspunsul negativ al studentului, pe care voia să-l lase liniştit. Cunoştea, pare-se, taina acestor mici împotriviri, acestor lupte din care bărbaţii îşi fac o fală faţă de ei înşişi şi de care se slujesc ca să-şi îndreptăţească faptele lor nevrednice.

„Facă ce-o pofti, eu în niciun caz n-am să mă-nsor cu domnişoara Taillefer!” îşi spuse Eugène.

După o scurtă criză de febră lăuntrică, pricinuită de gândul că încheiase un pact cu omul acesta, care-l îngrozea, dar care creştea în ochii lui prin însuşi cinismul ideilor sale şi prin îndrăzneala cu care strângea ca într-o menghină întreaga societate, Rastignac se îmbrăcă, porunci să i se aducă o trăsură şi se duse la doamna de Restaud. În zilele din urmă, contesa se arătase deosebit de prevenitoare faţă de acest tânăr, care intra cu paşi siguri în lumea bună, unde într-o zi avea să dobândească poate o înrâurire de temut. Rastignac îşi plăti datoriile pe care le avea la domnii de Trailles şi de Adjuda, jucă whist o parte din noapte şi recâştigă tot ce pierduse. Superstiţios ca mai toţi oamenii care abia îşi croiesc drumul în viaţă şi care sunt mai mult sau mai puţin fatalişti, el socoti că acest noroc e o răsplată cerească pentru stăruinţa cu care se încăpăţâna să rămână pe calea cea bună. A doua zi dimineaţa îl întrebă cu mare grabă pe Vautrin dacă mai are poliţa pe care i-o semnase în ajun. La răspunsul afirmativ al acestuia, Eugène îi înturnă cu o firească bucurie cei trei mii

de franci.

— Merge bine, îi spuse Vautrin.

— Dar fără să fiu complicele dumitale, zise Eugène.

— Ştiu, ştiu, îl întrerupse Vautrin. Eşti încă în perioada copilăriilor. Căşti gura la zorzoanele care împodobesc intrarea.

Două zile mai târziu, în Grădina Botanică, pe o alee singuratică, Poiret şi domnişoara Michonneau şedeau pe bancă, la soare, de vorbă cu domnul pe care studentul în medicină îl socotea pe bună dreptate suspect.

— Domnişoară, spunea domnul Gondureau, nu înţeleg cauza scrupulelor dumitale. Excelenţa-sa monseniorul ministru al poliţiei generale a regatului…

— Aha, excelenţa-sa monseniorul ministru al poliţiei generale a regatului…! repetă Poiret.

— Da, excelenţa-sa se ocupă personal de această afacere.

Cui nu i se va părea de necrezut faptul că Poiret, fost slujbaş, un om fără îndoială cu virtuţi burgheze, deşi cu totul lipsit de idei, a continuat să-l asculte mai departe pe pretinsul rentier din strada Buffon, după ce acesta rostise cuvântul poliţie, lăsând astfel să i se vadă sub masca de om de treabă adevărata lui faţă de agent al instituţiei din strada Jérusalem?

Şi totuşi, nimic nu era mai firesc. Pentru a înţelege mai bine din care anume specie făcea parte Poiret în vasta familie a neghiobilor, este nevoie să facem o remarcă pe care, de altfel, au mai făcut-o şi alţi observatori înaintea noastră, dar nu a fost dată în vileag până astăzi. Există o populaţie plumiferă, care trăieşte înghesuită în buget, între primul grad de latitudine, unde sunt cuprinse salariile de o mie două sute de franci pe an, un fel de Groenlanda administrativă, şi gradul al treilea, de unde încep salariile mai călduţe, de la trei la şase mii de franci, regiunea temperată, în care se aclimatizează şi chiar înfloreşte

gratificaţia, deşi cultura ei întâmpină destule greutăţi. Printre trăsăturile prin care această gintă subalternă îşi dezvăluie beteaga ei îngustime de spirit, una dintre cele mai caracteristice este un soi de respect involuntar, maşinal, instinctiv, pentru marele lama[89] din orice minister, pe care slujbaşul îl cunoaşte dintr-o semnătură ilizibilă şi sub numele de *Excelenţa-sa monseniorul ministru,* patru cuvinte care au acelaşi sens ca şi *il Bondo Cani* din *Califul din Bagdad*[90] şi care, pentru această populaţie supusă înseamnă puterea supremă, fără putinţă de apel. Ca şi papa pentru creştini, ministrul este din punct de vedere administrativ infailibil în ochii slujbaşului; strălucirea pe care o împrăştie trece asupra actelor sale, asupra cuvintelor sale, ca şi asupra oamenilor care vorbesc în numele său; cu zorzoanele lui, el acoperă orice şi dă caracter de lege faptelor pe care le porunceşte; numele de Excelenţă, care mărturiseşte curăţenia gândurilor şi sfinţenia hotărârilor sale, slujeşte drept paşaport ideilor celor mai puţin admisibile. Fapte pe care aceşti bieţi oameni n-ar fi în stare să le facă în propriul lor folos, le săvârşesc cu mare grabă de îndată ce aud cuvântul „Excelenţa-sa”. Birourile administraţiei au o anume supunere pasivă, după cum armata şi-o are pe-ai ei, sistem care înăbuşă conştiinţa, distruge personalitatea omului şi până la urmă îl adaptează la maşina guvernamentală ca pe-un şurub sau ca pe-o piuliţă. Astfel, domnul Gondureau, care părea iscusit în cunoaşterea oamenilor, văzând de la început în Poiret pe unul dintre aceşti birocraţi neghiobi, a scos, atunci când a fost nevoie, cuvântul de talisman

[89] Persoană care reprezintă autoritatea supremă într-un minister: la mongoli şi la tibetani, marele lama (Dalai-Lama) este şeful suprem al religiei budiste.

[90] Operă comică într-un act (textul de Saint-Just-Dancourt, muzica de Boieldieu), reprezentată cu mare succes pe la 1800 (n.r.).

„Excelenţa-sa” ca pe un *Deus ex machina*[91], dezvăluindu-şi bateriile şi uluindu-l pe Poiret, pe care îl socotea masculul domnişoarei Michonneau, după cum pe ea o socotea femela lui Poiret.

— De vreme ce chiar excelenţa-sa… Excelenţa-sa monseniorul… Ah, atunci se schimbă lucrurile, zise Poiret.

— Ai auzit ce spune domnul în a cărui judecată se pare că ai încredere, urmă aşa-zisul rentier întorcându-se către domnişoara Michonneau. Excelenţa-sa are în clipa de faţă cea mai deplină certitudine că pretinsul Vautrin, care locuieşte în casa Vauquer, este un ocnaş evadat de la Toulon, unde era cunoscut sub numele de *Păcăleşte-Moartea.*

— Ah, Păcăleşte-Moartea! făcu Poiret, fericit om dacă merită cu adevărat acest nume.

— Da, urmă agentul. I s-a dat această poreclă pentru că din cele mai îndrăzneţe atacuri a avut norocul să scape cu viaţă. E un om primejdios, înţelegi? Şi are însuşiri care-l fac cu totul deosebit. Chiar şi condamnarea care i s-a dat i-a creat în banda lui un loc de mare onoare…

— Este deci un om de onoare? întrebă Poiret.

— În felul lui, da. A consimţit să ia asupră-şi crima altuia, un fals săvârşit de un tânăr foarte frumos, la care ţinea mult, un italian, mare cartofor, care după aceea a intrat în armată, unde de altfel s-a purtat foarte bine.

— Dar dacă excelenţa-sa ministrul poliţiei este încredinţat că domnul Vautrin este Păcăleşte-Moartea, de ce mai are nevoie de mine? întrebă domnişoara Michonneau.

— Aşa e, interveni Poiret, dacă e în adevăr ministru, după cum ne-ai făcut onoarea să ne spui, are o anumită certitudine…

---

[91] În limba latină: *„Zeu (coborât) cu maşina”,* expresie privind întrebuinţarea unui mijloc neobişnuit şi neverosimil pentru a da unei situaţii un sfârşit fericit (n.r.).

— Certitudinea nu este cuvântul potrivit. E vorba de o bănuială. Veţi înţelege îndată problema. Jacques Collin, zis şi Păcăleşte-Moartea, se bucură de toată încrederea deţinuţilor din trei închisori, care l-au ales agentul şi bancherul lor. Aceste afaceri, pe care nu le poate face decât un om de marcă, îi aduc un mare câştig.

— Ah, ah, înţelegi calamburul, domnişoară? zise Poiret. Domnul îl numeşte un om de marcă pentru că a fost marcat[92].

— Falsul Vautrin, urmă agentul, primeşte capitalurile domnilor ocnaşi, le plasează, le păstrează şi le ţine la dispoziţia celor care izbutesc să evadeze, a familiilor lor când hotărăsc astfel prin testament sau a amantelor lor când îi dau dispoziţie să le înmâneze anume sume.

— A amantelor lor! Vrei să spui, poate, a nevestelor lor.

— Nu, domnule, mai toţi ocnaşii n-au decât soţii nelegitime, pe care noi le numim concubine.

— Aşadar, toţi trăiesc în concubinaj?

— Fireşte.

— Ei bine, zise Poiret, astea sunt grozăvii, pe care monseniorul n-ar trebui să le tolereze. De vreme ce ai cinstea să vezi pe excelenţa-sa, e datoria dumitale, care pari a fi însufleţit de idei filantropice, să-l luminezi asupra purtării imorale a acestor oameni, care dau cea mai rea pildă restului societăţii.

— Dar, domnule, guvernul nu-i ţine acolo unde ii ţine ea să-i dea drept pildă de virtute.

— Ai dreptate. Îngăduie-mi totuşi, domnule…

— Să vedem ce vrea să ne spună domnul, micuţule drag, zise domnişoara Michonneau.

— Îţi dai seama, domnişoară, reluă firul Gondureau. Guvernul are un mare interes să pună mâna pe un tezaur

[92] Ocnaşii erau „marcaţi” pe braţ, pe piept sau pe spate, cu un semn sau cu iniţialele lor, pentru a putea fi identificaţi oricând (n.r.).

ilicit, despre care se spune că se urcă la o sumă destul de mare. Păcăleşte-Moartea încasează valori uriaşe, tăinuind nu numai sumele pe care le posedă unii dintre camarazii sai, ci şi pe cele care provin de la Societatea celor zece mii…

— Zece mii de hoţi! izbucni înspăimântat Poiret.

— Nu. Societatea celor zece mii este o asociaţie a hoţilor de elită, a color ce lucrează în stil mare şi nu se amestecă niciodată într-o afacere care nu le aduce un câştig de cel puţin zece mii de franci. Această societate e alcătuită din cei mai distinşi clienţi ai curţilor cu juri. Ei cunosc bine codul, şi când sunt prinşi nu riscă niciodată pedeapsa cu moartea. Collin este omul lor de încredere, sfătuitorul lor. Cu ajutorul uriaşelor lui venituri, omul acesta a ştiut să-şi creeze o poliţie a lui şi legături foarte întinse, pe care le învăluie într-un mister de nepătruns. Deşi e mai bine de un an de când l-am împresurat cu spionii noştri, n-am izbutit totuşi până acum să pătrundem în tainele lui. Cu tezaurul şi cu iscusinţa lui, el întreţine viciul în chip statornic, furnizează capitaluri crimei şi ţine în slujbă o armată de ticăloşi, care duc un neîntrerupt război împotriva societăţii. Înşfăcându-l pe Păcăleşte-Moartea şi punând mina pe banca lui, am tăia răul de la rădăcină. Iată de ce acesta expediţie a luat proporţiile unei afaceri de stat şi de înaltă politică, menită să onoreze pe cei care vor colabora la izbânda ei. Chiar şi dumneata, domnule, ai putea să reintri în administraţie şi să ocupi un loc de secretar la un comisariat de poliţie, slujbă care nu te-ar împiedica să-ţi primeşti mai departe pensia.

— Dar, întrebă domnişoara Michonneau, pentru ce nu fuge Păcăleşte-Moartea cu banii ce i s-au încredinţat?

— Oh! făcu agentul, dacă ar fura banii ocnaşilor, oriunde s-ar duce ar fi urmărit de un om însărcinat să-l ucidă. Apoi, să furi un tezaur nu-i chiar aşa de uşor cum ar fi de pildă să răpeşti pe o domnişoară de neam mare. De altfel, Collin n-

ar fi în stare să dea o asemenea lovitură, s-ar socoti dezonorat.

— Aşa este domnule, zise Poiret, ar fi cu totul dezonorat.

— Bine, dar toate acestea nu ne lămuresc pentru ce nu veniţi pur şi simplu să puneţi mâna pe el, spuse domnişoara Michonneau.

— Uite, domnişoară, am să-ţi răspund... Dar, îi şopti el la ureche, împiedică-l pe domnul dumitale să mă mai întrerupă, pentru că, aşa cum a pornit-o, nu mai sfârşim niciodată. Mare noroc trebuie să aibă bătrânul ăsta dacă mai găseşte pe cineva care să stea să-l asculte! Păcăleşte-Moartea, venind la Paris, s-a îmbrăcat în pielea unui om cinstit, se înfăţişează ca un foarte de treabă burghez parizian şi locuieşte într-o pensiune care nu bate la ochi. E tare dibaci şi nu-i chip să-l iei pe neaşteptate. Aşadar, domnul Vautrin este un om onorabil, care face nişte afaceri uriaşe.

„Fireşte”, spuse Poiret în sinea lui.

— Ministrul nu vrea să-şi ridice în cap toată negustorimea din Paris şi toată opinia publică, arestând din greşeală pe un autentic Vautrin. Domnul prefect de poliţie e în primejdie să-şi piardă slujba din cauza duşmanilor pe care-i are. Dacă s-ar face vreo greşeală în afacerea asta, cei care abia aşteaptă să-i ia locul s-ar folosi de lătrăturile şi de larma cercurilor liberale, ca să-l dea peste cap. Trebuie să lucrăm, deci, cum am lucrat în afacerea *Cognard,* falsul conte de Sainte-Hélène. Dacă el ar fi fost în adevăr conte de Sainte-Hélène, am fi dat de bucluc. Uite pentru ce trebuie să verificăm informaţiile pe care le avem!

— Da, spuse cu vioiciune domnişoara Michonneau, dar pentru asta vă trebuie o femeie frumoasă.

— Păcăleşte-Moartea nu se va încurca niciodată cu o femeie, zise agentul. Am să-ţi spun un secret: nu-i plac femeile.

— În cazul ăsta, presupunând chiar că aş primi să fac o

asemenea verificare în schimbul a două mii de franci, nu văd cum v-aş putea fi de folos.

— Nimic mai simplu, zise necunoscutul. Îţi voi da un flacon cu o doză de lichid, preparat anume ca să pricinuiască o revărsare de sânge în creier, care dă toate simptomele apoplexiei, fără a fi însă de fel primejdioasă. Acest amestec poate fi dat în vin sau cafea. Când vezi că omul se prăbuşeşte, îl întinzi pe un pat şi-l dezbraci, chipurile ca să vezi dacă nu cumva trage să moară, îndată ce rămâi cu el, îi arzi o palmă pe umăr, pleosc! şi vezi dacă apar iniţialele.

— O nimica toată, zise Poiret.

— Eh, primeşti? o întrebă Gondureau pe bătrâna domnişoară.

— Dar, dragă domnule, spuse domnişoara Michonneau, dacă. Nu vor apărea iniţialele, mi se vor plăti totuşi cei două mii de franci?

— Nu.

— Care va fi plata mea în acest caz?

— Cinci sute de franci.

— Să faci un asemenea lucru pentru o sumă aşa de mică? Pentru un om cu conştiinţă răul este acelaşi, şi eu, domnule, am conştiinţa mea, pe care trebuie s-o liniştesc.

— Te asigur, spuse Poiret, că domnişoara are multă conştiinţă, pe lângă că este o fiinţă foarte amabilă şi tare dibace.

— Iacă, reluă vorba domnişoara Michonneau, dacă Vautrin este Păcăleşte-Moartea, îmi dai trei mii de franci; iar dacă este un burghez oarecare, nu-mi dai nimic.

— Făcut! zise Gondureau, dar cu condiţia să împlineşti treaba chiar mâine.

— Prea degrabă, dragă domnule, trebuie să cer şi sfatul duhovnicului meu.

— Ce vicleană! zise agentul ridicându-se. Atunci, pe mâine. Şi dacă între timp vei avea să-mi dai vreo ştire, mă

găseşti în străduţa Sainte-Anne, în fundul curţii bisericii Sainte-Chapelle. Sub bolta de la intrare nu e decât o singură poartă. Întrebi de domnul Gondureau.

Bianchon venea de la cursul lui Cuvier, şi auzul lui fu izbit de un nume atât de original ca Păcăleşte-Moartea şi de acel *făcut!* care se ştia că e vorba obişnuită a vestitului şef al poliţiei de siguranţă din acea vreme.

— De ce n-ai sfârşit chiar acum? Afacerea asta ţi-ar aduce o rentă viageră de trei sute de franci, spuse Poiret către domnişoara Michonneau

— Pentru ce? zise ea. Pentru că trebuie să chibzuim. În caz că într-adevăr domnul Vautrin este ocnaşul Păcăleşte-Moartea, poate că aş scoate mai mult dacă m-aş aranja cu el. În acelaşi timp însă, cerându-i bani ar însemna să-l previn şi ar fi în stare să spele putina *pe gratis.* Ceea ce ai fi o păcăleală groaznică.

— Chiar dacă ar fi prevenit, urmă Poiret, nu ne-a spus domnul acesta că este pus sub supraveghere? Dumneata însă, în adevăr, n-ai mai câştiga nimic.

„De altfel, gândi domnişoara Michonneau, nu pot să-l sufăr pe omul ăsta! Nu găseşte să-mi spună decât lucruri neplăcute.”

— Dar, reluă Poiret, aşa ar fi mai bine. După cum spunea acest domn, care mi se pare foarte distins, pe lângă că e bine îmbrăcat, scăpând societatea de un criminal, orişicât de virtuos ar fi, faci un act de supunere faţă de lege. Cine a băut, va mai bea. Dacă i-ar veni pofta într-o zi să ne omoare pe toţi? Vezi dumneata, drăcia dracului! Mai întâi, vina acestor asasinate ar cădea asupra noastră, fără să mai ţinem seama că tot noi am fi şi cele dintâi victime.

Domnişoara Michonneau era însă atât de frământată, încât nu putea să urmărească frazele care cădeau una câte una din gura lui Poiret, ca picăturile de apă dintr-un robinet ce n-a fost bine încins. Când bătrânul acesta începea să sporovăiască, dacă nu-l oprea domnişoara Michonneau îi

dădea într-una înainte ca o caterincă. După ce atingea un prim subiect, intra în diferite paranteze care-l ducea la un alt subiect, eu totul potrivnic, fără să tragă nicio încheiere. Până să ajungă la casa Vauquer, Poiret se strecurase într-un lung şir de pasaje şi citate tranzitorii, care-l făcuseră să povestească depoziţia lui în procesul numitului Ragoulleau şi al femeii Morin, în care apăruse ca martor al apărării. Intrând în casă, tovarăşa sa băgă de seamă dintru început că Eugène de Rastignac şi domnişoara Taillefer se află într-o convorbire intimă, de un interes atât de palpitant, încât niciunul dintre ei nu prinse de veste când cei doi bătrâni pensionari trecură prin sala de mâncare.

— Nici că putea să sfârşească altfel, spuse domnişoara Michonneau. De opt zile se sorbeau din ochi, nu alta!

— Da, răspunse Poiret. Aşa încât ea a fost condamnată.

— Cine?

— Doamna Morin.

— Eu vorbesc de domnişoara Victorine, zise domnişoara Michonneau intrând fără să-şi dea seama în camera lui Poiret, iar dumneata îi dai zor cu doamna Morin. Cine mai e şi asta?

— Dar domnişoara Victorine ce vină are? întrebă Poiret.

— Are vina că-l iubeşte pe domnul Eugène de Rastignac şi că merge înainte, fără să ştie unde are să ajungă, sărmana inocentă!

În dimineaţa aceea, Eugène se afla în culmea deznădejdii, din pricina doamnei de Nucingen. În adâncul sufletului său, el se lăsase cu totul în seama lui Vautrin, fără a mai voi să cerceteze nici motivele prieteniei pe care i-o purta acest om nemaipomenit, nici unde-l va duce o asemenea tovărăşie. Numai o minune l-ar mai fi putut salva din abisul în care făcuse cel dintâi pas cu un ceas mai înainte, când schimbase cu domnişoara Taillefer cele mai duioase făgăduinţe. Victorine avea simţământul că ascultă un glas de înger, cerurile se deschiseseră în faţa ochilor ei,

iar casa Vauquer se împodobise cu fantasticele culori în care decoratorii de teatru zugrăvesc palatele de pe scenă: iubea şi era iubită, sau cel puţin aşa ere dea! Şi care femeie n-ar fi crezut ca şi ea, văzându-l şi ascultându-l pe Rastignac, în timpul acestei ore furate tuturor Arguşilor[93] din casă? Zbătându-se împotriva conştiinţei lui, ştiind că săvârşeşte o faptă rea şi voind s-o săvârşească, spunându-şi că va răscumpăra acest mic păcat făcând o femeie fericită, Eugène se împodobise cu propria lui deznădejde şi strălucea în toate focurile infernului care sălăşluia în clipa aceea în inima lui. Din fericire pentru el, minunea se împlini: Vautrin intră plin de veselie şi citi dintr-o ochire în sufletele celor doi tineri, pe care-i căsătorise prin uneltirile geniului său diabolic, dar cărora le tulbură pe loc bucuria, cântând cu glasu-i puternic şi batjocoritor:

Fanchetta mea-i fermecătoare
În simplitatea ei...

Victorine plecă în fugă, ducând cu sine o fericire tot aşa de mare pe cât fusese şi suferinţa care-i umpluse viaţa până în clipa aceea. Sărmana fată! O strângere de mână, obrazul atins în treacăt de o şuviţă din părul lui Rastignac, un cuvânt şoptit atât de aproape încât simţise în ureche calda unduire care se desprindea de pe buzele studentului, mijlocul cuprins de braţu-i, care tremura uşor, o sărutare pe gât – aceasta a fost logodna iubirii ei, logodnă pe care vecinătatea butucănoasei Silvia, gata să intre oricând în această strălucitoare sală de mâncare, o făcu mai înflăcărată, mai vie, mai înlănţuitoare decât cele mai minunate mărturii de credinţă istorisite în paginile celor mai vestite povestiri de dragoste. Aceste *mici îngăduinţe,* ca să întrebuinţăm o minunată vorbă a strămoşilor noştri, păreau

[93] *Argus* – uriaş din mitologia elină, despre care se spunea că are o sută de ochi, devenit simbolul supravegherii neobosite (n.r.).

adevărate nelegiuiri în ochii unei fete pioase care se spovedea la fiecare cincisprezece zile! În ceasul acela ea risipise atâta bogăţie de suflet câtă nu va mai putea să dea niciodată după aceea, nici chiar atunci când, bogată şi fericită, se va dărui întreagă.

— Afacerea s-a făcut, spuse Vautrin lui Eugène. Cei doi dandy ai noştri s-au înjurat. Totul s-a petrecut aşa cum se cuvenea. Afacere de opinie. Porumbelul nostru s-a apucat să-mi insulte şoimul. Întâlnirea are loc mâine, la fortul Clignancourt. La ceasul opt şi jumătate, domnişoara Taillefer, stând liniştită colea şi muind încetinel felioara de pâine cu unt în cafeaua cu lapte, va deveni moştenitoarea averii şi a dragostei tatălui ei. Nu ţi se pare nostimă povestea asta? Micul Taillefer e foarte tare în spadă şi e sigur de el ca de un brelan de aşi; va fi însă rănit printr-o lovitură născocită de mine, un anume fel de a ridica spada şi de a o înfige în fruntea adversarului. Am să-ţi arăt figura asta, pentru că este straşnic de folositoare.

Rastignac ascultă prostit şi nu ştia ce să răspundă.

În clipa aceea, moş Goriot, Bianchon şi alţi câţiva pensionari intrară în sala de mâncare.

— Aşa te vreau, îi spunea Vautrin lui Eugène. De data asta ştii ce faci. Bravo, vulturaşule! Ai să ajungi conducător de oameni. Eşti tare, spătos, viteaz. Toată stima mea!

Voia să-l ia de mână, dar Rastignac îşi trase cu grabă braţul şi, pălind, se lăsă pe un scaun: i se părea că vede in faţa lui o baltă de sânge.

— Aha. Tot mai avem câteva scutece mânjite de virtute! îi spuse Vautrin cu glasul scăzut. Taica Doliban are trei milioane, îi cunosc averea. Când vei umfla zestrea, o să ţi se pară că eşti imaculat ca o rochie de mireasă.

Rastignac nu şovăi. Hotărî ca, chiar în seara aceea, să vestească pe domnii Taillefer, tatăl şi fiul. După ce plecă Vautrin, moş Goriot îi spuse lui Eugène la ureche:

— Eşti trist, copilul meu, dar eu am să te înveselesc.

Haide!

Bătrânul fabricant de făinoase îşi aprinse feştila de la flacăra, lămpii. Eugène îl urmă, stăpânit de dorinţa de a afla cu o clipă mai degrabă despre ce e vorba.

— Să intrăm la. Dumneata, spuse bătrânul, care ceruse Silviei cheia lui Eugène. Astăzi de dimineaţă credeai că nu te iubeşte, aşa-i? urmă el. Te-a alungat şi ai plecat supărat, disperat. Prostuţule! Mă aştepta pe mine. Înţelegi? Trebuia să ne ducem împreună ca să sfârşim de aranjat o bijuterie de apartament, în care ai să te muţi peste trei zile. Să nu mă dai de gol. Vrea să-ţi facă o surpriză; dar eu nu puteam să-ţi ascund taina asta. Vei sta în strada Artois, la doi paşi de strada Saint-Lazare. Vei fi instalat ca un prinţ. Ţi-am ales mobilele, ca pentru o mireasă. De o lună ne străduim, fără a-ţi spune nimic. Avocatul a început lupta, fata mea îşi va dobândi venitul zestrei sale – treizeci şi şase de mii de franci pe an – iar eu voi cere plasarea celor opt sute de mii de franci în bunuri sigure şi văzute.

Eugène se plimba tăcut, cu braţele încrucişate, de la un capăt la altul al odăii lui sărăcăcioase şi neorânduite. Moş Goriot prinse o clipă când studentul era întors cu spatele, şi puse pe cămin o cutie de marochin roşu, pe care erau imprimate în aur armele familiei de Rastignac.

— Dragul meu copil, spuse bietul bătrân, am intrat până în gât în treaba asta. Dar, vezi dumneata, este şi oarecare egoism în ceea ce am făcut, pentru că am şi eu un interes în schimbarea locuinţei dumitale. Dacă-ţi voi cere ceva, n-ai să mă respingi, nu-i aşa?

— Ce?

— Deasupra apartamentului dumitale, la etajul al cincilea, e o odaie care ţine de apartament. Aş vrea să mă mut în ea. Ce zici? Am îmbătrânit, stau prea departe de fete. N-am să te stânjenesc cu nimic. Numai că am să fiu şi eu pe-acolo. Ai să-mi vorbeşti despre ea în fiecare seară. Asta n-are să te necăjească, nu-i aşa? Când te vei întoarce

acasă, eu am să fiu în pat; am să te aud şi am să-mi spun: „A văzut-o pe mica mea Delphine. A dus-o la bal. Mulţumită lui, e şi ea în sfârşit fericită.” Dacă voi fi bolnav, are să fie un balsam pentru sufletul meu să te aud întorcându-te, mişcându-te, umblând prin casă. Vei aduce cu dumneata ceva din fiinţa fetei mele! Nu voi avea de făcut decât un pas oa să fiu la Champs-Elysées, unde ele se plimbă în fiecare zi, şi am să le pot vedea mereu, pe când acum mi se întâmpla uneori să ajung prea târziu. Şi apoi, poate că va veni şi ea la dumneata. Am s-o aud, am s-o văd în mantila ei de dimineaţă, cu pasul gingaş ca de pisicuţă. De o lună e iarăşi cum a fost, fetiţa veselă şi drăguţă, gătită, de odinioară. Sufletul ei e pe cale să se însănătoşească, şi fericirea asta ţi-o datoreşte numai dumitale. Oh! pentru dumneata aş fi în stare să fac şi imposibilul! Adineauri, întorcându-mă împreună cu ea, mi-a spus: „Tăicuţule, sunt foarte fericită!” Când îmi spune ceremonios *tată,* mă îngheaţă; dar când îmi spune *tăicuţule,* le văd parcă iarăşi micuţe, şi toate amintirile îmi revin în minte. Am simţământul că sunt şi mai mult tatăl lor. Mi se pare că nu mi le-a luat încă altcineva.

Unchiaşul îşi şterse ochii; plângea.

— De când n-o mai auzisem vorbindu-mi astfel, de când nu mai mersesem la braţ cu ea! Da, da, de mai bine de zece ani n-am mai mers alăturea de ele! Ce bine-i să te freci de rochia ei, să mergi în pas cu ea, să-i simţi căldura! Pe scurt, astăzi de dimineaţă am dus-o pe Delphine peste tot locul, am colindat prin prăvălii şi apoi am întovărăşit-o acasă. Oh, ia-mă pe lângă dumneata! Când vei avea câteodată nevoie de cineva care să-ţi facă vreun serviciu, eu am să fiu acolo. Ah, dacă ar muri namila aceea de alsacian, dacă guta de care suferă ar avea inteligenţa de a i se sui la stomac, ce fericită ar fi fata! Ai fi ginerele meu, ai putea ieşi împreună cu ea ca bărbat şi nevastă, în văzul lumii. Doamne, necunoscând niciuna din plăcerile lumii,

este aşa de nefericită, încât îi iert orice. Dumnezeu trebuie să fie de partea părinţilor care-şi iubesc copiii. Să ştii că te iubeşte peste măsură, spuse bătrânul după un răstimp, clătinând din cap. Tot drumul mi-a vorbit despre dumneata: „Nu-i aşa, tată, că e drăguţ? Şi are inimă bună.” Vorbeşte despre mine? Din tot ce mi-a sporovăit în privinţa asta, din strada Artois până la pasajul Panoramelor, ai putea face câteva cărţi. În sfârşit, şi-a deşertat inima într-a mea. Şi toată dimineaţa m-am simţit tânăr şi uşor ca un fulg. I-am spus că mi-ai dat hârtia aceea de o mie de franci. Oh, draga de ea, era atât de tulburată, încât a plâns. Dar ce ai acolo, pe cămin? spuse în cele din urmă moş Goriot, care murea de nerăbdare văzându-l pe Rastignac neclintit.

Eugène, cu desăvârşire uluit, se uita prostit la vecinul său. Între duelul care trebuia să aibă loc a doua zi, după cum îl vestise Vautrin, şi această împlinire a celor mai scumpe speranţe ale sale, contrastul era atât de puternic, încât în clipa aceea i se părea că trăieşte un vis cumplit. Se întoarnă către cămin, dădu cu ochii de cutiuţa pătrată, o deschise, şi înăuntru găsi o filă de hârtie, sub care se afla un ceasornic Bregnet. Pe fila de hârtie sta scris:

„Aş vrea să te gândeşti la mine în fiecare clipă, pentru că...

DELPHINE”

Cuvintele din urmă erau desigur în legătură cu vreo sfadă care se stârnise cândva între ei. Eugène simţi o învăluire de duioşie. Armele familiei sale erau încrustate în aurul care căptuşea cutioara de marochin. Bijuteria îndelung râvnită, lănţugul, cheia, modelul, desenurile – toate erau aşa cum şi le dorise. Moş Goriot strălucea de bucurie. Fără îndoială că-i făgăduise fie-si să-i povestească în amănunt cum va primi Eugène această surpriză, pentru că în acest joc de emoţii bătrânul era cel

de-al treilea partener şi nu părea de fel cel mai puţin fericit. Ţinea mult la Rastignac şi din cauza fie-si, şi din pricina felului său de a fi.

— Astă-seară ai să te duci s-o vezi. Te aşteaptă. – Matahala de alsacian supează la dansatoarea lui. Ha-ha, a rămas prostit când avocatul meu i-a vorbit pe şleau! Nu pretinde că o iubeşte pe fata mea până la adoraţie? Să îndrăznească s-o atingă, şi-l ucid pe loc. Numai când mă gândesc că draga mea Delphine ar putea fi a lui… (bătrânul suspină) aş fi în stare să fac moarte de om. La drept vorbind, n-ar fi însă moarte de om. E un porc cu cap de viţel. Ai să mă iei pe lângă dumneata, nu-i aşa?

— Da, dragul meu moş Goriot, ştii doar cât ţin la dumneata…

— Văd prea bine. Dumitale nu ţi-e ruşine de mine! Îngăduie-mi să te îmbrăţişez.

Şi bătrânul îl cuprinse în braţe.

— Făgăduieşte-mi că ai s-o faci fericită! Ai să te duci astă-seară, da?

— Oh, da! Trebuie să ies în oraş pentru nişte treburi, pe care mi-e cu neputinţă să le amân,

— Pot să-ţi fiu de folos cu ceva?

— Da. În timp ce eu mă voi duce la doamna de Nucingen, dumneata du-te la domnul Taillefer tatăl şi spune-i să-mi hotărască o oră în cursul serii, pentru că trebuie să-i vorbesc într-o chestiune de cea mai mare însemnătate.

— Aşadar, tinere, strigă moş Goriot cu faţa deodată schimbată, e adevărat că faci curte fie-si, cum spun imbecilii aceia de jos? Să te ferească Dumnezeu! Nu cunoşti încă laba lui Goriot. Iar dacă ne vei înşela, ai să ai de-a face cu pumnul meu… Oh! dar nu e cu putinţă.

— Îţi jur că nu iubesc decât o singură femeie, zise studentul. Mi-am dat seama acum o clipă,

— Ah, ce fericit sunt! făcu moş Goriot.

— Dar, urmă studentul, fiul lui Taillefer are mâine un duel şi am aflat că va fi ucis.

— Şi ce te priveşte asta? întrebă Goriot.

— Dar trebuie să-i spunem bătrânului să-l oprească pe fiu-său… strigă Eugène.

În clipa aceea însă fu întrerupt de Vautrin, care trecea prin faţa uşii cântând:

O, *Richard, regele meu!*
Te părăseşte toată lumea…
Bum! bum! bum! bum! bum!

Am cutreierat lumea-ndelung
Şi pretutindeni m-am arătat… tra-la-la-la…

— Domnilor, strigă Christophe, se răceşte supa, toată lumea la masă.

— Ascultă, îi spuse Vautrin, vino de ia o sticlă de Bordeaux dintr-ale mele.

— Îţi place ceasul? întrebă moş Goriot. Se pricepe, nu-i aşa?

Vautrin, moş Goriot şi Rastignac coborâră împreună şi, venind cu întârziere, fură siliţi să se aşeze la masă unul lângă altul.

În timpul cinei, Eugène se arătă foarte rece faţă de Vautrin, cu toate că omul acesta, atât de drăguţ după judecata doamnei Vauquer, nu desfăşurase niciodată atâta vervă ca în seara aceea. Cu glumele-i scânteietoare el izbuti să-i înveselească pe toţi mesenii. Numai Eugène era înspăimântat văzându-l atât de sigur de sine şi cu atâta sânge rece.

— Pe unde naiba ai umblat pe ziua de azi? îi spuse doamna Vauquer. Eşti vesel ca un cintez.

— Când fac afaceri bune, sunt totdeauna vesel.

— Afaceri? zise Eugène.

— Fireşte. Am livrat o partidă de marfă care are să-mi aducă un bun comision. Domnişoară Michonneau, urmă Vautrin băgând de seamă că bătrâna fată îl cercetează cu stăruinţă, ce nu-ţi place la mine, că mă scormoneşti atâta cu privirile? Spune-mi! Sunt gata să mă schimb pe dată, ca să-ţi fiu pe plac... Poiret, cred că n-o să ne luăm la harţă dintr-un fleac ca ăsta, ha? zise el uitându-se cu ochii micşoraţi la bătrânul slujbaş.

— Fir-ai să fii! spuse pictorul cel tânăr către Vautrin. Ar trebui să-mi pozezi pentru Hercule-Poznaş.

— Făcut! Pe Dumnezeul meu! Dacă domnişoara Michonneau binevoieşte să pozeze în Venera de la Père-Lachaise, răspunse Vautrin.

— Şi Poiret? întrebă Bianchon.

— A, Poiret are să pozeze în Poiret! Va fi zeul livezilor! strigă Vautrin. E un derivat de pară...[94]

— Mălăiaţă! zise Bianchon. Iar dumneata ai să te afli între pară şi brânză[95].

— Vorbiţi numai prostii! spuse doamna Vauquer. Mai bine ne-ai da şi nouă din Bordeaux-ul dumitale. Văd că sticla scoate nasul afară. Asta are să ne întreţină veselia, pe lângă că e bun pentru *stomah.*

— Domnii mei, zise Vautrin, doamna prezidentă ne cheamă la ordine. Doamna Couture şi domnişoara Victorine nu se vor supăra de glumele dumneavoastră; trebuie să respectaţi însă inocenţa lui moş Goriot. Vă propun o mică *sticlorama* de vin de Bordeaux, pe care numele de Laffitte îl face de două ori ilustru, fie spus în treacăt, fără nicio aluzie politică[96]. Hei, chelner! zise Vautrin întorcându-se către Christophe, care nici nu se clinti. Vino-ncoace, Christophe!

---

[94] Joc de cuvinte intraductibil: *poire* (pară) – Poiret.

[95] Alt joc de cuvinte: *entre da poire et la fromage* = la sfârşitul mesei.

[96] Dublă aluzie la cunoscutele vinuri *Château-Laffitte* şi la Jacques Laffitte (1767—1844), financiar vestit în epoca aceea.

Ce, ai uitat cum te cheamă? Adu băutura, chelner!

— Iat-o, domnule, răspunse Christophe împingându-i sticla.

După ce umplu paharul lui Eugène şi pe al lui moş Goriot, Vautrin turnă şi într-al său, pe îndelete, câteva picături, şi pe când cei doi vecini de masă băură, el îl degustă, dar îndată se strâmbă.

— Ei, drăcie! Are iz de dop. Christophe, ia tu vinul ăsta, şi nouă adu-ne altul. În dreapta, ştii? Suntem şaisprezece. Adu opt sticle.

— Dacă faci pe generosul, spuse pictorul, află că plătesc şi eu o sută de castane.

— Oh! Oh!

— Buuum!

— Prr!

Toţi izbucniră în strigăte, care porniră în aceeaşi clipă din toate părţile, ca nişte rachete.

— Hai, măicuţă Vauquer, dă şi dumneata două de şampanie! îi strigă Vautrin.

— Na-ţi-o! De ce nu-mi ceri şi casa? Două, de şampanie! Dar asta face doisprezece franci! De unde să-i scot? Dacă vrea domnu Eugène sa plătească, atunci vă ofer lichior de coacăze.

— Hop şi ea cu lichiorul de coacăze, care-ţi face purgaţie mai abitir ca mana! spuse cu glas scăzut studentul în medicină.

— Bianchon, taci! strigă Rastignac. Cum aud vorbindu-se de mană... Haide, fie şi şampanie, o plătesc, adăugă studentul.

— Silvia, zise doamna Vauquer, adu biscuiţi şi prăjiturile cele mici.

— Lasă prăjiturile cele mici, că s-au făcut mari. Le-a crescut şi barba. Biscuiţii însă poate să-i aducă

După o clipă, vinul de Bordeaux îşi făcu efectul, mesenii se însufleţiră, veselia spori. Într-o sălbatică dezlănţuire de

râsete, izbucniră câteva imitaţii de animale. Slujbaşul de la Muséum, apucându-se să redea unul din strigătele Parisului, care se asemăna cu miorlăitul unui motan îndrăgostit, alte opt voci prinseră să ragă în acelaşi timp cuvintele următoare:

— Ascuţim cuţite!

— Scânteiuţe pentru păsăruici!

— Iată plăcerea, doamnelor, iată plăcerea!

— Lipim faianţa!

— Poftiţi în baracă, poftiţi în baracă!

— Scuturaţi-vă nevestele, scuturaţi-vă hainele!

— Haine vechi, pălării şi mărunţişuri de vânzare!

— Cireşe dulci, cireşe!

Premiul întâi îl luă Bianchon, pentru accentul nazal cu care strigă:

— Umbrele, vindem umbrele!, în câteva clipe se stârni o larmă, să-ţi spargă urechile; cuvintele căzdeau alandala, o adevărată scenă de operă, pe care Vautrin o conducea ca un şef de orchestră, supraveghind pe Eugène şi pe moş Goriot, care, pare-se, se şi îmbătaseră. Rezemaţi de spătarele scaunelor, amândoi contemplau cu o înfăţişare gravă această neorânduială cu totul neobişnuită şi abia dacă mai gustau când şi când din pahare; amândoi erau preocupaţi de ceea ce aveau de făcut în seara aceea, şi cu toate acestea nu se simţeau în stare să se ridice de la masă. Vautrin, care urmărea schimbarea înfăţişării lor aruncându-le priviri piezişe, prinse clipa când pleoapele începură a le tremura, gata să se închidă, şi plecându-se la urechea lui Rastignac, îi spuse:

— Flăcăuaşul meu, nu suntem destul de vicleni ca să putem lupta cu tătucul Vautrin, iar el ţine prea mult la dumneata ca să te lase să faci prostii. Când hotărăsc eu un lucru, numai Dumnezeu din cer poate să mă oprească din drumul meu. Hah, voiam să-i dăm de veste lui moş Taillefer, să facem o greşeală de mic şcolar! Cuptorul e

cald, făina e frământată, pâinea e pe lopată. Mâine, când om muşca din ea, o să sară cojile până-n tavan. Şi noi voiam să n-o băgăm la copt?" Nu, nu, are să se coacă toată! Dacă avem câteva mici remuşcări, o să ni le vindece digestia. În timp ce noi vom trage un pui de somn, colonelul conte Franchessini, cu vârful spadei lui, are să-ţi deschidă succesiunea lui Michel Taillefer. Ca moştenitoare a lui frate-său, Victorine va avea un venit de cincisprezece miişoare de franci. M-am informat, şi ştiu că succesiunea mamă-si trece de trei sute de mii...

Eugène asculta aceste cuvinte fără a putea răspunde; limba îi era lipită parcă de cerul gurii, şi o toropeală de neînvins îl dobora; masa şi chipurile mesenilor i se arătau învăluite într-o ceaţă luminoasă. Puţin după aceea, larma scăzu, pensionarii plecară unul câte unul. Apoi, când nu mai rămase decât doamna Vauquer, doamna Couture, domnişoara Victorine, Vautrin şi moş Goriot, Rastignac o văzu, ca prin vis, pe doamna Vauquer trebăluind cu carafele, deşertând ce mai rămăsese pe fund şi înjghebând din resturi câteva sticle pline.

— Ah, ce nebuni şi ce tineri sunt! spunea văduva.

Asta a fost cea din urmă frază pe care a mai putut s-o înţeleagă Eugène.

— Numai domnul Vautrin e-n stare de-o poznă ca asta! zise Silvia. Să-l vedeţi pe Christophe cum horcăie ca o sfârâitoare!

— Rămâi cu bine, măicuţă, spuse Vautrin. Mă duc la teatrul de pe bulevard, să-l admir pe domnul Marty în *Le mont sauvage,* o piesă minunată, după *Le Solitaire*[97]. Dacă vrei, te iau şi pe dumneata, ca şi pe aceste doamne.

— Mulţumesc, răspunse doamna Couture.

— Cum, vecino, exclamă doamna Vauquer, nu vrei să vezi o piesă scrisă după *Le Solitaire,* opera lui Atala de

[97] Singuraticul (fr.). E vorba de figura ermitului din *Atala,* care a inspirat şi piesa de teatru *Le mont sauvage (Muntele sălbatic).*

Chateaubriand[98], pe care am citit-o cu atâta plăcere şi care este aşa de frumoasă, încât plângeam ca Magdalenele din Elodia[99], astă-vară, sub *tiei,* în sfârşit, o lucrare morală, care ar contribui poate la instruirea domnişoarei dumitale?

— Nu avem voie să mergem la teatru, răspunse Victorine.

— Hei, ăştia doi sunt turtă, zise Vautrin scuturând pe Moş Goriot şi pe Eugène, ale căror capete se clătinau caraghios.

Aşezându-l pe Rastignac cu capul pe spătar, ca să poată dormi în voie, îl sărută cu căldură pe frunte, cântând:

Dormiţi, îngeraşilor, dormiţi.
Voi veghea mereu asupra voastră.

— Mă tem că e bolnav, zise Victorine.

— Atunci, rămâi să-l îngrijeşti, urmă Vautrin, şi apoi îi şopti la ureche: Asta e datoria dumitale de soţie supusă. Băiatul ăsta te adoră şi îţi prezic că vei fi femeiuşcă lui. În sfârşit, spuse cu glas tare, *au fost veneraţi în tot ţinutul, au trăit fericiţi şi au avut mulţi urmaşi.* Aşa sfârşesc toate romanele de dragoste. Hai, măicuţă, zise întorcându-se către doamna Vauquer şi cuprinzând-o de mijloc. Pune-ţi pălăria, frumoasa rochie înflorată şi eşarfa contesei. Eu mă duc să-ţi aduc o birjă.

Şi ieşi cântând:

Soare, soare, soare divin,

---

[98] *François-René de Chateaubriand* (1768—1848), poet şi prozator francez, autor, printre altele, al romanului *Atala.* Doamna Vauquer confundă titlul cărţii cu numele autorului, trădându-şi astfel incultura (n.r.).

[99] În limba franceză, expresia *„Pleurer pomme une Madeleine”* înseamnă a plânge cu hohote, cum plângea Maria-Magdalena la picioarele crucii pe care era răstignit Cristos.

Tu, care coci dovlecii...

— Doamne! Zău aşa, doamnă Couture, cu omul ăsta şi într-un bordei aş fi fericită. Şi, arătând către fostul fabricant de făinoase, adăugă: Uite-l pe moş Goriot criţă! Cărpănosu' ăsta nu m-a dus în viaţa lui *nicăierea.* Dar o să cadă sub masă. Doamne, la vârsta lui, e o necuviinţă să-şi bea minţile! O să-mi răspunzi că nu poţi să-ţi bei ceea ce n-ai. Silvia, du-l în odaia lui.

Silvia, îl luă pe bătrân de subsuori, îl împinse şi-l aruncă îmbrăcat, ca pe-o boccea, de-a curmezişul patului.

— Bietul băiat, spunea doamna Couture uitându-se la Eugène şi ridicându-i şuviţele de păr care-i căzuseră în ochi, e ca o fată, nu ştie ce înseamnă un exces.

— A, pot să-ţi spun că de treizeci şi unu de ani, de când ţin pensiunea, mi-au trecut prin mână. Cum se spune, atâţia tineri, dar n-am văzut niciunul atât de drăguţ, atât de distins ca domnul Eugène. Ce frumos e când doarme! Reazemă-i capul de umărul dumitale, doamnă Couture. Ţi-ai găsit! A căzut pe umărul domnişoarei Victorine. Copiii au un Dumnezeu al lor. Ce pereche drăgălaşă ar face amândoi...

— Taci din gură, vecino, strigă doamna Couture, spui nişte lucruri...

— Las', că n-aude. Silvia, hai să mă-mbraci. Am să-mi pun corsetul cel mare.

— Eh, poftim! Corsetul cel mare după masă, doamnă? zise Silvia. Nu, caută pe altcineva să-ţi strângă şireturile, că pu n-am poftă să te omor. Dintr-o nechibzuinţă ca asta, poţi să-ţi pierzi viaţa.

— Puţin îmi pasă, vreau ca domnul Vautrin să se mândrească cu mine.

— Pesemne că-ţi iubeşti tare mult moştenitorii.

— Haide, Silvia, fără argumente, spuse văduva ridicându-se.

— La vârsta dumneaei… zise bucătăreasa făcând semn Victorinei către stăpână-sa.

În sala de mâncare nu mai rămase decât doamna Couture şi orfana ocrotită de ea, pe umărul căreia dormea Eugène. Sforăitul lui Christophe răsuna cu putere în tăcerea din casă, astfel încât somnul lui Eugène, care dormea cu o gingăşie de copil, părea şi mai liniştit. Fericită că putea să-şi îngăduie una din acele fapte bune în care se revarsă tot sufletul unei femei şi care îi dădea putinţa să simtă inima lui Eugène bătând pe sânul ei, fără ca prin aceasta să se socoată întru nimic vinovată, pe chipul Victorinei plutea lumina ocrotirii materne, care-i dădea o înfăţişare mândră. Peste miile de gânduri care se iveau în fiinţa ei, se ridica biruitor o furtunoasă dezlănţuire de voluptate, stârnită de calda şi nevinovata apropiere a celor două tinere trupuri.

— Biata mea fetiţă! spuse doamna Couture strângându-i mâna.

Bătrâna doamnă privea cu încântare această faţă neprihănită şi îndurerată, pe care în clipa aceea coborâse străluminarea fericirii. Victorine era asemenea acelor naive picturi din evul mediu la a căror zugrăvire artistul trecea peste toate trăsăturile de amănunt, pentru ca, liniştit şi îndrăzneţ, să-şi pună întreaga putere de, vrajă a penelului în redarea chipului de o culoare pală, dar în care cerul îşi răsfrânge parcă toată bogăţia lui de nuanţe aurii.

— Şi totuşi, n-a băut mai mult de două pahare, măicuţă, spuse Victorine trecându-şi degetele prin cârlionţii lui Eugène.

— Tocmai de aceea, fata mea. Dacă ar fost un desfrânat, ar fi suportat vinul ca toţi ceilalţi. Pentru el, beţia asta este o laudă.

În uliţă se auzi duruit de trăsură.

— Măicuţă, zise fata, vine domnul Vautrin. Ia, te rog, pe domnul Eugène. N-aş vrea ca omul acesta să mă vadă aşa. Are uneori un fel de-a vorbi de parcă simţi că-ţi mânjeşte

sufletul, şi unele priviri care stânjenesc pe o femeie, ca şi când ar dezbrăca-o.

— Te înşeli! spuse doamna Couture. Domnul Vautrin este un om de ispravă, cam cum era răposatul domnul Couture – iute, dar bun, un soi de ursuz cu suflet blajin.

În clipa aceea, domnul Vautrin intră pe nesimţite şi privi îndelung tabloul pe care-l alcătuiau cei doi copii sub mângâietoarea lumină a lămpii.

— Ci bine, spuse el încrucişându-şi braţele, iată una din acele scene care i-ar fi inspirat pagini minunate bunului Bernardin de Saint-Pierre[100], autorul lui *Paul şi Virginia.* Ce frumoasă e tinereţea, doamnă Couture! Dormi, biet copil, adăugă cu ochii asupra lui Eugène, câteodată norocul îţi vine dormind. Doamnă, urmă el întorcându-se către bătrână, dacă m-am împrietenit cu băiatul ăsta, dacă sunt mişcat când îl văd, e din cauza desăvârşitei armonii dintre chipul şi sufletul lui, care, aşa cum îl cunosc, este de o neasemuită frumuseţe. Parc-ar fi un heruvim care şi-a plecat capul pe umărul unui înger, nu-i aşa? E un tânăr vrednic de-a fi iubit. Dacă aş fi femeie, n-aş dori decât să mor (nu, asta-i o prostie!), n-aş dori să trăiesc decât numai pentru el. Admirându-i pe amândoi, aşa cum stau acum, doamnă, zise el cu glas scăzut, plecându-se la urechea văduvei, cuget fără să vreau că Dumnezeu i-a creat ca să fie unul al celuilalt. Providenţa are căile sale tainice, ea scormoneşte în rărunchi şi în suflete, izbucni un glas plin. Copiii mei, văzându-vă uniţi, uniţi în aceeaşi nevinovăţie, uniţi în toate simţirile omeneşti, doresc ca nimic să nu vă mai despartă vreodată. Dumnezeu ştie ce face. Şi, întorcându-se către fată, urmă: Mi se pare că am zărit o dată în palma dumitale linia prosperităţii. Dă-mi mâna, domnişoară Victorine. Mă pricep în chiromanţie şi am ghicit

[100] *Jacques-Henri Bernardin de Saint-Pierre* (1757—1814). Scriitor romantic francez, cunoscut mai ales prin romanul sentimental *Paul şi Virginia* (n.r.).

adesea norocul. Haide, nu-ţi fie frică. Oh! ce văd aici? Pe cuvântul meu de om cinstit, în curând ai să fii una dintre cele mai bogate moştenitoare din Paris. Îl vei copleşi de fericire pe cel care te iubeşte. Tatăl dumitale te cheamă lângă el. Te vei căsători cu un tânăr de neam şi frumos, care te adoră.

În clipa aceea, paşii greoi ai cochetei văduve, care cobora scara, curmară profeţiile lui Vautrin.

— Uite-o pe măicuţa Vauquerre, frumoasă ca un astrrru, gătită ca un morcov. Nu ne înăbuşim olecuţă? îi spuse, punând mâna deasupra corsetului. Straşnic ai mai ferecat faţada, măicuţă! Dacă ne-o apuca plânsul, facem explozie. Dar să n-ai nicio grijă, am să-ţi adun cioburile cu toată grija, ca un anticar.

— Se vede omul care cunoaşte limbajul galanteriei franceze, spuse văduva plecându-se la urechea doamnei Couture.

— Cu bine, copii! urmă Vautrin întorcându-se către Eugène şi Victorine. Vă dau binecuvântarea mea, le spuse punându-şi mâinile pe capetele lor, Crede-mă, domnişoară, nu-i puţin lucru ruga unui om cinstit; ea aduce noroc, pentru că Dumnezeu o ascultă.

— Cu bine, scumpă prietenă, spuse doamna Vauquer către pensionara ei. Crezi, adăugă ea în şoaptă, că domnul Vautrin are intenţii cu privire la persoana mea?

— Eh…

— Ah, mamă dragă, spuse Victorine într-un suspin, cu privirile plecate asupra mâinilor ei, când cele două femei rămaseră între ele, dacă s-ar adeveri ceea ce a spus bunul nostru domn Vautrin!

— Dar pentru asta nu-i nevoie decât de un lucru, răspunse bătrâna doamnă. Să-l trântească într-o zi calul pe monstrul de frate-tău…

— Oh, măicuţă…

— Doamne, urmă văduva, o fi poate păcat că vrei răul

duşmanului tău. Dacă-i aşa, am să mă pocăiesc. Adevărul e că aş fi bucuroasă să-i duc flori la mormânt. Aşa inimă neagră n-am văzut! Nu îndrăzneşte el să ia apărarea mamă-si, ba, prin tot soiul de tertipuri, caută să pună mâna pe moştenirea ei. Vară-mea avea avere frumoasă. Din nefericire pentru tine, n-a fost trecută în foaia de zestre.

— Norocul pe care l-aş dobândi cu preţul morţii unui om m-ar apăsa ca o povara, zise Victorine. Şi decât să piară frate-meu ca să fiu eu fericită, prefer să rămân toată viaţa în casa asta.

— Doamne, reluă doamna Couture, doar auzişi ce spune bunul domn Vautrin, un om plin de credinţă, după cum ai văzut, un om care – spre marea mea bucurie – nu este un necredincios, ca toţi cei care vorbesc despre Dumnezeu cu mai puţin respect decât însuşi diavolul. Ei bine, cine poate şti care sunt căile Providenţei?

Cu ajutorul Silviei, cele două femei îl duseră pe Eugène în odaia lui şi-l întinseră pe pat. Bucătăreasa îi desfăcu hainele, ca să se simtă în voie. Înainte de-a ieşi din cameră, Victorine, folosind o clipă în care ocrotitoarea ei era întoarsă cu spatele, se plecă şi-l sărută pe frunte pe Eugène, fericită de această ispravă, care i se părea o hoţie ticăloasă. Cuprinse într-o privire întreaga odaie, adună, ca să spunem aşa, într-o singură gândire toate bucuriile pe care le trăise în ziua aceea, alcătui din ele un tablou şi, contemplându-l îndelung, adormi, spunându-şi că e cea mai fericită fiinţă din Paris.

Petrecerea din seara aceea, în cursul căreia Vautrin strecurase un narcotic în vinul lui Eugène şi al lui moş Goriot, a fost pricina prăbuşirii sale. Ameţit de băutură, Bianchon a uitat s-o descoasă pe domnişoara Michonneau despre Păcăleşte-Moartea. Dacă n-ar fi făcut decât să rostească acest nume, atât ar fi fost de ajuns ca să stârnească prudenţa lui Vautrin sau Jacques Collin, ca să-i spunem pe adevăratul lui nume, unul dintre cei mai vestiţi

ocnaşi. În afară de aceasta, porecla de Venera de la Père-Lachaise o hotărî pe domnişoara Michonneau să-l vândă pe Collin tocmai în clipa în care, bizuindu-se pe dărnicia lui, chibzuia dacă n-ar fi mai bine să-l vestească despre cele ce se pregăteau, dându-i astfel putinţa de a dispărea în timpul nopţii. Domnişoara Michonneau se duse împreună cu Poiret în strada Sainte-Anne, ca să vorbească cu faimosul şef al poliţiei de siguranţă, crezând că au de-a face cu vreun funcţionar superior numit Gondureau. Directorul poliţiei judiciare îi întâmpină cu voie bună. După o discuţie amănunţită domnişoara Michonneau ceru poţiunea cu ajutorul căreia avea să verifice tatuajul. Când marele om din mica stradă Sainte-Anne, începând să caute fiolele în sertarul biroului, avu o mişcare de vădită mulţumire, domnişoara Michonneau. Înţelese că această captură înseamnă mult mai mult decât arestarea unui puşcăriaş de rând. Bătându-şi capul în toate felurile, ajunse la bănuiala că poliţia nădăjduia ca, potrivit destăinuirilor făcute de puşcăriaşii trădători, să pună mâna la timp pe o foarte mare sumă de bani. Când îşi mărturisi această bănuială, vulpoiul, zâmbi şi se strădui să-i înlăture gândul acesta.

— Te înşeli, răspunse el. Collin este cea mai primejdioasă *sorbonă pe* care au avut-o vreodată răufăcătorii. Asta e tot. Tâlharii o ştiu prea bine. El este drapelul lor, sprijinul lor, un fel de Bonaparte al lor. Toţi îl înconjoară cu dragoste. Ticălosul ăsta n-o să-şi lase niciodată ci*oata în* Place de la Grève[101].

Văzând că domnişoara Michonneau n-a înţeles, Gondureau o lămuri că cele două cuvinte de care se folosise – *sorbonă* şi *cioată* – sunt două expresii tari din limbajul hoţilor, care, cei dintâi, au simţit nevoia de-a privi capul omului sub două aspecte diferite. *Sorbonă* este capul omului în viaţă, chibzuinţa şi gândirea lui. *Cioata* este un cuvânt de dispreţ, menit să arate cât de puţin înseamnă un

[101] În Place de la Grève erau ghilotinaţi condamnaţii la moarte.

cap desprins de trunchi.

— Collin îşi bate joc de noi, urmă el. Când dăm peste un om ca ăsta, tare ca o bară de oţel englezesc, putem să-l ucidem dacă în clipa arestării opune cea mai mică împotrivire. Socotim că mâine dimineaţă are să facă vreun act de violenţă, ca să-l putem omorî. În felul acesta scăpăm de proces, de cheltuielile de pază şi de hrană, iar societatea se descotoroseşte de un om de teapa lui. Procedura, citarea martorilor, cheltuielile pe care le avem cu ei, execuţia, tot ceea ce legea cere să facem ca să scăpăm de asemenea nemernic, costă peste o mie de taleri, cât ai să încasezi dumneata. Pe deasupra, este şi o economie de timp. Cu o bună lovitură de baionetă dată în burta lui Păcăleşte-Moartea, împiedicăm o sută de alte crime, iar cincizeci de nemernici, gata să se prăbuşească în ticăloşie, se vor păzi pe viitor cu toată înţelepciunea să nu ajungă în faţa tribunalului corecţional. Iată ce înseamnă o bună poliţie! Adevăraţii oameni de bine spun că, procedând astfel, preîntâmpinăm crimele.

— Şi apăraţi ţara, zise Poiret.

— Bravo, răspunse şeful, astă-seară vorbeşti cu chibzuinţă. Da, fără îndoială, slujim ţara. Cu atât mai gravă este nedreptatea pe care ne-o face lumea. Noi aducem societăţii servicii foarte mari, care nu sunt cunoscute. În sfârşit, omul superior e dator să se ridice deasupra prejudecăţilor, iar creştinul trebuie să se împace cu unele suferinţe pe care binele le aduce cu sine atunci când nu este înfăptuit după ideile împărtăşite de toată lumea. Parisul e Paris, asta e! Cuvântul acesta explică toată viaţa mea. Domnişoară, am cinstea să te salut. Mâine mă voi afla, împreună cu oamenii mei, la Jardin du Roi. Trimiţi pe Christophe în str. Buffon, să întrebe de domnul Gondureau acolo unde mă voi afla. Domnule, sluga dumitale. Dacă vi se va fura vreodată ceva, veniţi la mine, sunt la dispoziţia dumneavoastră.

— Şi când te gândeşti, spuse Poiret către domnişoara Michonneau, că sunt imbecili care-şi pierd capul când aud de poliţie! Domnul acesta e foarte drăguţ şi-ţi cere un lucru simplu ca bună ziua.

Ziua următoare avea să fie una dintre cele mai extraordinare din istoria casei Vauquer. Până atunci, evenimentul cel mai de seamă al acestei vieţi tihnite fusese meteorica apariţie a falsei contese de Ambermesnil. Dar această întâmplare avea să pălească cu totul faţă de peripeţiile acestei zile însemnate, despre care doamna Vauquer avea să vorbească necontenit după aceea. Mai întâi, Goriot şi Eugène de Rastignac dormiră până la ceasul unsprezece. Doamna Vauquer, care se întorsese la miezul nopţii de la teatrul Gaâté, lenevi în pat până la zece şi jumătate. Christophe, care dăduse gata vinul dăruit de Vautrin, dormi îndelung, aşa încât toată treaba din casă se făcu cu mare zăbavă. Poiret şi domnişoara Michonneau nu se arătară de fel nemulţumiţi din pricină că masa întârzia. Cât despre Victorine şi doamna Couture, ele dormiră toată dimineaţa. Vautrin plecă în oraş înainte de ceasul opt şi se întoarse chiar în clipa în care se servea dejunul. Nimeni nu protestă deci când Silvia şi Christophe, pe la unsprezece şi un sfert, ciocăniră la toate uşile, dând de ştire că masa e gata. În timpul cât Silvia şi omul de serviciu lipseau din sala de mâncare, domnişoara Michonneau, coborând cea dintâi, turnă poţiunea în paharul de metal al lui Vautrin, rânduit împreună cu paharele celorlalţi pensionari într-o cratiţă cu apă fierbinte, ca să ţină cald caimacul ce trebuia pus în cafea, pe această deprindere a pensiunii se bizuise bătrâna domnişoară în lovitura pe care o pregătise. Cei şapte pensionari se adunară nu fără oarecare anevoinţă. Eugène, întinzându-şi braţele alene, cobora cel din urmă, când un comisionar îi aduse o scrisoare a doamnei de Nucingen. Scrisoarea avea următorul cuprins:

„N-am să mă arăt faţă de dumneata, prietene, nici mânioasă, nici de o falsă vanitate. Te-am aşteptat până la două după miezul nopţii. Să aştepţi fiinţa pe care o iubeşti! Cine a trecut prin această tortură n-o impune nimănuia. Văd bine că iubeşti pentru întâia oară. Aşadar, ce s-a întâmplat? Sunt îngrijorată. Dacă nu mi-ar fi fost teamă că-mi voi dezvălui tainele sufletului, aş fi venit să văd ce fericire sau ce nenorocire ţi s-a întâmplat. Dar a ieşi la ora aceea, în trăsură sau pe jos, nu înseamnă oare să te compromiţi cu totul? Mi-am dat seama ce nefericire este să fii femeie. Linişteşte-mă, lămureşte-mă pentru ce n-ai venit, după tot ce-ţi spusese tata. Am să mă supăr, dar am să te iert. Eşti bolnav? De ce locuieşti atât de departe? Trimite-mi un cuvânt, pentru Dumnezeu! Pe curând, nu-i aşa? Dacă nu poţi veni, un cuvânt îmi va fi de ajuns. Spune; «Vin în goană» sau: «Sunt bolnav». Dar dacă nu te-ai fi simţit bine, ar fi venit tata să-mi spună. Atunci, ce s-a întâmplat?...”

— Da, ce s-a întâmplat? strigă Eugène, năpustindu-se în sala de mâncare şi ghemuind scrisoarea, fără a o citi până la capăt. Cât e ceasul?

— Unsprezece şi jumătate, zise Vautrin punându-şi zahăr în ceaşca de cafea.

Ocnaşul evadat aruncă lui Eugène una din acele priviri reci şi fascinatoare pe care le au numai oamenii înzestraţi cu o mare forţă magnetică şi care, zice-se, au darul de-a calma chiar şi pe nebunii furioşi din casele de sănătate. Eugène se cutremură din toate mădularele. În stradă se auzi duruit de trăsură, şi un servitor, pe care doamna Couture îl recunoscu pe loc, pentru că purta livreaua casei Taillefer, dădu buzna în odaie, cu o înfăţişare înspăimântată.

— Domnişoară, strigă el, vă cheamă domnul, tatăl dumneavoastră... s-a întâmplat o mare nenorocire. Domnul Frédéric s-a bătut în duel, a primit o lovitură în frunte,

doctorii nu mai trag nădejde să-l scape. Abia dacă o să aveţi timp să vă luaţi rămas bun de la dânsul. Şi-a pierdut cunoştinţa.

— Bietul băiat! exclamă Vautrin. Cum e cu putinţă să te iei la harţă cu cineva când ai un venit de treizeci de mii de livre? Hotărât lucru, tinerii de astăzi nu mai ştiu să-şi trăiască viaţa!

— Domnule! îi strigă Eugène.

— Ce pofteşti, copil mare ce eşti? zise Vautrin sfârşind în linişte cafeaua, îndeletnicire pe care domnişoara Michonneau o urmărea cu atâta încordare, încât nici nu se tulbură de. Nemaipomenita întâmplare care-i uluise pe toţi ceilalţi. Nu se bat oamenii în duel în fiecare dimineaţă, la Paris?

— Merg cu dumneata, Victorine, zise doamna Couture.

Şi cele două femei zburară fără a-şi mai lua şalurile sau pălăriile. Înainte de-a pleca, Victorine, cu ochii plânşi, aruncă lui Eugène o privire care spunea: „N-aş fi crezut niciodată că fericirea noastră mă va costa atâtea lacrimi!”

— Doamne, parc-ai fi proroc, domnule Vautrin, zise doamna Couture.

— Sunt de toate, spuse Jacques Collin.

— Ciudat! urmă doamna Vauquer, sporovăind fără rost asupra acestei întâmplări. Moartea ne ia fără să ne întrebe. Tinerii mor adesea înaintea bătrânilor. Noi, femeile, suntem fericite că nu ne batem în duel; avem însă alte metehne, de care bărbaţii sunt cruţaţi. Noi aducem pe lume copiii, iar suferinţele unei mame sunt fără de sfârşit! Ce noroc pe Victorine! Tată-său va trebui s-o primească în casa lui.

— Ia uite, zise Vautrin uitându-se la Eugène, ieri fata asta n-avea un ban, şi astăzi are câteva milioane.

— Eh, domnule Eugène, exclamă doamna Vauquer, ai câştigat lozul ăl mare.

Tocmai atunci moş Goriot se întoarse către student şi-l văzu ţinând în mână scrisoarea ghemuită.

— Nici n-ai citit-o până la sfârşit! Ce înseamnă asta? O să fii şi, dumneata la fel cu toţi ceilalţi? îl întrebă bătrânul.

— Doamnă, n-am să mă căsătoresc în viaţa mea ar domnişoara Victorine, spuse Eugène către doamna Vauquer cu un simţământ de groază şi de silă care-i miră pe cei de faţă.

Moş Goriot îi lua mâna şi i-o strânse. Ar fi vrut să i-o sărute.

— Oh, oh! făcu Vautrin. Italienii au o vorbă minunată: *Col tempo*[102] *!*

— Aştept răspunsul, îi spuse lui Rastignac comisionarul trimis de doamna de Nucingen.

— Spune că am să vin.

Omul plecă. Eugène se afla într-o stare de puternică iritare, care îl ducea până la nechibzuinţă. – Ce-i de făcut? spunea el cu glas tare. N-am nicio dovadă.

Vautrin zâmbi. În clipa aceea, poţiunea, absorbită de stomac, începu să-şi facă efectul. Cu toate acestea, ocnaşul era atât de vânjos, încât izbuti să se ridice, se uită la Rastignac şi-i spuse cu glas adânc:

— Tinere, norocul ne vine dormind.

Şi căzu ţeapăn, lovit parcă de moarte.

— Aşadar, este o justiţie divină! zise Eugenie.

— Dar ce are bietul domnul Vautrin?

— Apoplexie! strigă domnişoara Michonneau.

— Silvia, hai fată, du-te şi adu un doctor, zise văduva. Ah, domnule Rastignac, du-te degrabă la domnul Bianchon. S-ar putea ca Silvia să nu-l găsească pe doctorul nostru, domnul Grimpai.

Rastignac, fericit că are un pretext ca să părăsească această înspăimântătoare hrubă, plecă în goană.

— Hai, Christophe, dă fuga la farmacie şi cere ceva contra apoplexiei.

Christophe plecă.

[102] Cu timpul, încetul cu încetul (n.r.).

— Haide, moş Goriot, ajută-ne să-l ducem sus, în camera lui.

Îl luară, îl urcară pe scară şi-l aşezară în pat.

— Nu pot să vă fiu de niciun folos, trebuie să mă duc la fie-mea, zise domnul Goriot.

— Bătrân egoist, strigă doamna Vauquer, pleacă, dar-ar Dumnezeu să mori ca un câine!

— Du-te şi vezi dacă n-ai puţin eter, spuse către doamna Vauquer domnişoara Michonneau, care, ajutată de Poiret, îl dezbrăcase pe Vautrin.

Doamna Vauquer coborî în camera ei, lăsând-o pe domnişoara Michonneau stăpână pe câmpul de luptă.

— Hai, scoate-i cămaşa şi întoarce-l degrabă! Fă şi dumneata ceva, scuteşte-mă de-a vedea un trup gol, zise ea către Poiret. Stai ca o momâie.

Când Vautrin fu întors pe-o parte, domnişoara Michonneau îi trase o palmă puternică pe umăr, şi în mijlocul petei roşietice cele două litere fatale se iviră albe.

— Iacă, ţi-ai câştigat destul de uşor gratificaţia de trei mii de franci! exclamă Poiret ţinându-l pe Vautrin în picioare, în vreme ce domnişoara Michonneau îi punea cămaşa. Of, dar greu mai e, urmă el în timp ce-l culca în pat.

— Lasă vorba! N-o fi dosit vreo casetă pe-aici? întrebă cu grabă bătrâna domnişoară, ai cărei ochi cercetau toate mărunţişurile din odaie cu atâta aviditate, încât răzbăteau parcă prin pereţi. Dacă am deschide scrinul ăsta, sub un pretext oarecare? urmă ea.

— Cred că ar fi o greşeală, zise Poiret.

— De loc, făcu ea. Banii, fiind furaţi de la toată lumea, nu sunt ai nimănui. Dar vine văduva.

— Uite eter, zise doamna Vauquer. Într-adevăr, astăzi e ziua aventurilor! Doamne, omul ăsta nu poate fi bolnav. E alb ca un pui de găină.

— Ca un pui de găină? repetă Poiret.

— Inima îi bate regulat, spuse văduva punându-i mâna pe inimă.

— Regulat? zise Poiret cu mirare.

— E sănătos tun.

— Crezi? întrebă Poiret.

— Vezi bine! Parc-ar dormi. Silvia s-a dus după doctor. Iacă, domnişoară Michonneau, îi e greaţă de eter. Haida-de, n-are decât un spasm. Pulsul e bun. E tare ca un turc. Ia te uită, domnişoară, ce blană are pe burtă. Omu' ăsta trăieşte o sută de ani! Peruca nici nu i s-a clintit. He, e lipită. Poartă păr fals, fiindcă e roşcovan. Roşcovanii ăştia cică sunt ori foarte buni, ori foarte răi. El o fi din cei buni?

— Bun de spânzurat, zise Poiret.

— De gâtul unei femei frumoase vrei să spui, exclamă cu însufleţire domnişoara Michonneau. Hai, pleacă, domnule Poiret. E treaba noastră, a femeilor, să vă îngrijim când sunteţi bolnavi. De altfel, cât te pricepi dumneata la asta, mai bine du-te de te plimbă, adăugă ea. Doamna Vauquer şi cu mine avem să-l îngrijim cum se cuvine pe iubitul nostru domn Vautrin.

Poiret ieşi fără să crâcnească, încetinel, ca un câine căruia stăpânu-său i-a dat un picior. Rastignac plecase în oraş, pentru că se înăbuşea şi simţea nevoia să umble, să respire. Această crimă săvârşită la oră fixă, el voise s-o împiedice în ajun. Ce se întâmplase? Ce trebuia să facă acum? Tremura la gândul că e complice. Vautrin, cu sângele lui rece, îl înspăimânta şi acum.

„Dacă totuşi Vautrin ar muri fără să spună nimic?” se întreba Rastignac.

Străbătea aleile grădinii Luxemburg ca şi când ar fi fost fugărit de o haită de câini, pe care i se părea că-i şi aude hămăind în urma lui.

— Hei, îi strigă Bianchon, ai citit *Le pilote?*

Le pilote era o gazetă radicală, condusă de domnul Tissot, care trimitea în provincie, la câteva ceasuri după

ziarele de dimineaţă, o ediţie cu cele mai noi ştiri, ce ajungeau astfel în ţară cu douăzeci şi patru de ore înaintea celorlalte ziare.

— E o întâmplare grozavă, zise internul, de la spitalul Cochin. Taillefer-fiul s-a bătut în duel cu contele Franchessini, din vechea gardă, care i-a vârât de două degete spada în frunte, Iat-o pe mica Victorine una dintre cele mai bogate partide din Paris. Eh, ce spui? Dacă s-ar fi ştiut asta… Ce loterie e şi moartea! E adevărat că Victorine îţi cam făcea ochi dulci?

— Tacă-ţi gura, Bianchon, n-am să mă-nsor cu ea niciodată. Iubesc o femeie încântătoare, care mă iubeşte şi ea…

— Îmi spui asta ca şi când te-ai lupta din răsputeri să nu-i fii necredincios. Arată-mi o femeie care să merite a-i jertfi averea nobilului domn Taillefer.

— Toţi demonii din lume se ţin astăzi de capul meu! strigă Rastignac.

— Dar cu cine te războieşti? Ai căpiat? Dă-mi mâna să-ţi iau pulsul, spuse Bianchon. Ai febră.

— Du-te la bătrâna Vauquer. Ticălosul de Vautrin s-a prăbuşit adineauri, ca mort.

— A, zise Bianchon despărţindu-se de Rastignac, îmi confirmi nişte bănuieli pe care vreau să le verific.

Îndelungata plimbare a studentului în drept avu un caracter solemn. El îşi făcu oarecum un examen de conştiinţă. Şi dacă în acest răstimp se cercetă cu luare-aminte, dacă fu necruţător cu el însuşi, dacă avu clipe de şovăire, în această aspră şi cumplită dezbatere cel puţin cinstea lui se dovedi tare ca o bară de fier care rezistă la toate încercările, îşi aduse aminte de destăinuirile pe care i le făcuse în ajun moş Goriot, se gândi la apartamentul pe care i-l alesese Delphine, în strada Artois; luă din nou scrisoarea ei, o reciti, o sărută.

„O iubire ca asta este ancora mântuirii mele, îşi spuse

el. Bietul bătrân a trecut prin multe suferinţe sufleteşti. Nu vorbeşte niciodată despre mâhnirile lui, dar oricine i le poate ghici. Ei „bine, am să-l îngrijesc ca pe-un părinte, am să-i dăruiesc toate bucuriile. Dacă Delphine mă iubeşte, are să vină adesea la mine şi are să-şi treacă ziua împreună cu el. Nobila contesă de Restaud este o ticăloasă; ar fi în stare să-l facă pe tată-său portar. Draga mea Delphine! Ea se poartă mai bine cu moşneagul şi e vrednică de-a fi iubită, Ah, astă-seară voi fi fericit!” Scoase ceasul şi-l admiră.

„Am izbutit în toate! Când două fiinţe se leagă într-o iubire veşnică, pot foarte bine să se ajute între ele, aşa că îmi este îngăduit să primesc darul acesta. De altfel, fără îndoială că voi răzbate în viaţă şi voi putea să-i întorc totul însutit. În dragostea noastră nu e nicio crimă, nu e nimic care să-i dea prilej chiar şi virtuţii celei mai severe să-şi încrunte sprâncenele. Câţi oameni cinstiţi n-au legături de felul acesta! Nu înşelăm pe nimeni. Ceea ce-i înjoseşte pe oameni e minciuna. A minţi nu înseamnă oare a abdica? Delphine trăieşte despărţită de bărbatu-său de atâta vreme. De altfel, eu însumi am să-i spun alsacianului că trebuie să-mi cedeze femeia pe care nu e-n stare s-o facă fericită.”

Această luptă a lui Rastignac cu el însuşi ţinu multă vreme. Deşi până la urmă virtuţile tinereţii trebuiau să iasă biruitoare, o curiozitate de neînvins îl împinse pe la ceasul patru şi jumătate, pe înnoptate, către casa Vauquer, pe care îşi jurase lui însuşi s-o părăsească pentru totdeauna. Voia să afle dacă Vautrin murise. După ce-i administrase un vomitiv, Bianchon plecase la spital cu materiile debordate de Vautrin, pentru a le face analiza chimică. Văzând că domnişoara Michonneau stăruie cu tărie să le arunce, bănuielile lui se întăriseră. Pe de altă parte, Vautrin îşi revenise prea repede pentru ca Bianchon să nu bănuiască în toată întâmplarea un complot urzit împotriva omului care înveselea întreaga pensiune. Când Rastignac se întoarse

acasă, Vautrin se afla în sala de mâncare, rezemat de sobă, în picioare. Atraşi de vestea duelului lui Taillefer-fiul, clienţii pensiunii; cu excepţia lui moş Goriot, dornici să cunoască amănuntele acestei afaceri şi înrâurirea ei asupra sorţii Victorinei, se adunaseră mai devreme decât de obicei şi discutau despre această întâmplare. Când sosi, Eugène dădu cu ochii de Vautrin, care şedea neclintit şi a cărui privire îi pătrunse atât de adânc în inimă şi îi mişcă atât de puternic cele câteva coarde vinovate, încât se cutremură.

— Ei bine, dragă băiete, îi spuse ocnaşul evadat, Cârna[103] o să aibă multă bătaie de cap cu mine. După cum spun aceste doamne, am biruit o hemoragie cerebrală, care ar fi putut ucide un bou.

— Ah, poţi să spui chiar un taur! exclamă văduva Vauquer.

— Îţi pare rău că n-am murit? îi spuse Vautrin în şoaptă lui Rastignac, încredinţat că-i ghicise gândurile. Asta ar însemna că eşti un om al dracului de tare!

— Pe Dumnezeul meu, zise Bianchon, domnişoara Michonneau vorbea alaltăieri de un domn poreclit Păcăleşte-Moartea. Numele ăsta ţi s-ar potrivi de minune.

Cuvântul acesta avu asupra lui Vautrin efectul unui trăsnet: păli, se clătină, şi privirea lui, cu forţa ei de atracţie, căzu ca o rază de soare asupra domnişoarei Michonneau, care, sub această ţâşnire de voinţă, simţi cum i se moaie genunchii. Fatal bătrâna se lăsă moale pe un scaun. Lepădând masca blajină sub care îşi ascundea adevărata lui fire chipul ocnaşului se înfăţişă deodată atât de sălbatic încât Poiret, dându-şi seama că domnişoara Michonneau se află în primejdie, sări între ea şi Vautrin. Neînţelegând încă nimic din această drama ceilalţi pensionari rămaseră uluiţi. În aceeaşi clipa se auziră în uliţă paşi soldăţeşti şi zăngănit de arme. În timp ce Collin căuta o ieşire, uitându-se cu o mişcare reflexă la pereţi, patru

[103] Moartea (n.r.).

oameni se iviră în uşa dinspre salon. Cel dintâi era şeful Siguranţei, ceilalţi trei erau ofiţeri de poliţie.

— În numele legii şi al regelui! spuse unul dintre ofiţeri, al cărui glas fu acoperit de un murmur de uimire.,

În cuprinsul încăperii se aşternu îndată tăcerea, iar pensionarii se traseră în lături, lăsând loc de trecere celor trei poliţişti, toţi cu mâna în buzunar, pe pistolul încărcat. Doi jandarmi, care veneau în urma agenţilor, se aşezară în faţa uşii dinspre salon, şi alţi doi – în faţa cetei care da spre scară. Afară, pe pavajul care mărginea tot lungul faţadei, se auziră paşi şi puşti de soldaţi. Păcăleşte-Moartea nu mai putea să aibă nicio nădejde de fugă; toate privirile se pironiră, doborâtoare, asupra lui. Şeful se duse drept la el şi dintru început îi dădu o lovitură atât de puternică, încât peruca îi căzu, dezvăluind capul lui Collin în toată hâda lui urâţenie. Cu părul roşu-cărămiziu, tăiat scurt, care dădea întregii lui înfăţişări o înfricoşătoare expresie de forţă şi de viclenie, capul şi chipul, în deplină potrivire cu trupul, se iviră într-o străluminare de inteligenţă, ca şi când toate focurile infernului l-ar fi cuprins in vâlvătaia lor. În clipa aceea toţi cei de faţă îl înţeleseră pe Vautrin pe de-a-ntregul – cu trecutul, cu prezentul, cu viitorul lui, cu credinţele lui neîndurate, cu religia bunului său plac, cu acea regească putere pe care i-o dădea cinismul gândirii şi faptelor lui, precum şi forţa unei organizaţii ce nu se da îndărăt de la nimic. Sângele îi năvăli în obraz, iar în ochi îi fulgeră două scânteieri ca de pisică sălbatică. Şi deodată avu o zvâcnire în sine, cu o mişcare atât de feroce în forţa ei stăpânită şi cu un asemenea răcnet, încât toţi pensionarii izbucniră în strigăte de spaimă. Văzându-l încordat ca un leu, agenţii, ţinând seama şi de larma celor din jur, scoaseră pistoalele. Cu sclipirea ţevilor de armă în faţă, Collin îşi dădu seama de primejdia în care se află şi deodată făcu dovada celei mai mari puteri omeneşti. Cumplită şi măreaţă privelişte! În înfăţişarea lui se săvârşi o schimbare,

care n-ar putea fi asemuită decât cu aceea care se petrece într-un cazan plin cu fumegarea aburilor, gata să arunce în aer un munte întreg, dar pe care o singură picătură de apă rece îi împrăştie într-o clipită. Picătura de apă care îi răci turbata-i mânie fu o reflecţie care-i trecu prin minte cu iuţeala unui fulger. Cu ochii la perucă, Collin zâmbi:

— Astăzi ţi-ai uitat politeţea acasă, spuse către şeful Siguranţei.

Şi, întinzând mâinile spre jandarmi, le făcu semn din cap să se apropie.

— Domnilor jandarmi, puneţi-mi cătuşele sau lanţul. Cei de faţă sunt martori că nu opun împotrivire.

Repeziciunea cu care lava şi focul ţâşniră şi se traseră înapoi în acest vulcan uman stârni în sala de mâncare un murmur de admiraţie.

— Ţi-a cam pierit piuitul, domnule care înfunzi oamenii-n puşcării, urmă ocnaşul, cu ochii asupra vestitului director al poliţiei judiciare.

— Hai, dezbrăcaţi-l! spuse omul din ulicioara Sainte-Anne, cu o înfăţişare plină de dispreţ.

— De ce? zise Collin. Aici sunt şi doamne. Eu nu tăgăduiesc nimic şi mă predau.

Se opri o clipă şi se uită asupra adunării, ca un orator care se pregăteşte să facă destăinuiri uluitoare.

— Scrie, taică Lachapelle, spuse el întorcându-se către un bătrânel cu părul alb care se aşezase la capătul mesei, după ce scosese dintr-o geantă procesul-verbal de arestare. Recunosc că sunt Jacques Collin, zis şi Păcăleşte-Moartea, condamnat la douăzeci de ani de ocnă, şi am dovedit chiar acum că-mi merit porecla. Dacă n-aş fi făcut decât să ridic mâna, spuse el către clienţii pensiunii, aceşti trei copoi ar fi vărsat toată *povidla* din mine pe *bulevardul* domestic al măicuţei Vauquer. Netrebnicii ăştia îţi întind tot felul de capcane!

La aceste cuvinte, doamna Vauquer simţi că se

sfârşeşte.

— Dumnezeule, să-nnebuneşti, şi alta nu! Când mă gândesc că nu mai departe decât aseară am fost cu el la teatrul Gaîté! zise ea către Silvia.

— Fii înţeleaptă, măicuţă, urmă Collin. Ce mare nenorocire, c-ai fost ieri în loja mea la Gaîté? strigă el. Te socoti cumva mai bună decât noi? Toate ticăloşiile pe care le ducem noi în spinare sunt mai puţin decât ticăloşia pe care o purtaţi în suflet voi, mădulare fleşcăite ale unei lumi putrede. Chiar şi cel mai bun dintre voi e mai rău decât mine. Oprindu-şi privirile asupra lui Rastignac, îi trimise un surâs voios, care contrasta ciudat cu aspra înfăţişare a chipului său. Cu toate astea, îngeraşule, micul nostru târg merge mai departe, dacă-l vei primi! Ştii?

Şi fredonă:

Fanchetta mea-i fermecătoare
În simplitatea ei...

N-ai nicio grijă; urmă el. Ştiu eu cum să-mi încasez drepturile; sunt prea temut ca să îndrăznească cineva să mă *pingelească!*

Toată ocna, cu graiul şi cu obiceiurile ei, cu năprasnicele-i treceri de la glumă la groază, cu înspăimântătoarea-i măreţie, cu familiaritatea şi cu josnicia ei, apăru deodată în aceste câteva cuvinte şi în acest om, care nu mai era un om, ci tipul reprezentativ al unei întregi naţii degenerate, al unui popor sălbatic şi logic, brutal şi mlădios. Într-o clipită, Collin se ridicase la înălţimea unui poet blestemat, în sufletul căruia se încăierau toate simţirile omeneşti, afară de una singură – căinţa. Avea privirea arhanghelului prăbuşit, pornit să ducă un război, fără de sfârşit. Rastignac lăsă ochii în jos, primind această vinovată înrudire drept o ispăşire a gândurilor lui urâte.

— Cine m-a trădat? întrebă Collin trecându-şi cumplita-i

privire peste toţi cei de faţă. Şi, oprindu-se asupra domnişoarei Michonneau, urmă: Tu, hoaşcă bătrână!. Tu, care-ţi vâri nasul peste tot locul, tu mi-ai pricinuit şi aşa-zisa dambla de azi-dimineaţă!... Cu două vorbe te-aş putea trimite să-ţi reteze capul peste opt zile. Te iert, pentru că sunt creştin. De altfel, nici nu m-ai vândut tu. Dar atunci, cine? Ha, ha, cotrobăiţi pe sus, strigă el auzind sus paşii poliţiştilor, care-i deschideau dulapurile şi-i luau hârtiile. Cuibu-i gol, păsăruicile au şters-o încă de ieri, aşa că n-aveţi să aflaţi nimic. Registrele mele de comerţ sunt aici, spuse el ciocănind cu degetul în frunte. Acuma ştiu cine m-a vândut. Nu poate fi altul decât nemernicul acela de Fir-de-Mătase. Nu-i aşa, taică Înhaţă-lume? îl întrebă pe şeful poliţiei. Numai el ştia că păstrez banii acolo sus. Dar acum n-o să mai găsiţi nimic, drăguţii mei copoiaşi. Cât despre. Fir-de-Mătase, în cel mult cincisprezece zile o să-l vedeţi cu *grădiniţă pe burtă,* chiar dacă-l veţi păzi cu toată jandarmeria voastră. Dar Michonnetti ăsteia cât i-aţi dat? întrebă pe poliţişti. O mie de taleri! Află că făceam mai mult decât atât, frumoasa mea Ninon, putregăită doamnă de Pompadour în zdrenţe, Venera de la Père-Lachaise! Dacă mi-ai fi dat de veste, ai fi umflat şase mii de franci. Ah, nu ştiai, bătrâna vânzătoare de oameni; dac-ai fi ştiut, ai fi încheiat târgul cu mine. Da, ţi i-aş fi dat, ca să scap de o călătorie care mă plictiseşte şi care mă face să pierd bani, spunea el pe când poliţiştii îi puneau cătuşele. Oamenilor ăstora le face o mare plăcere să mă târâie îndelung ca să mă descoasă. Cel puţin dacă m-ar trimite îndată la ocnă, aş putea în scurtă vreme să-mi reiau ocupaţiile, în ciuda micilor gură-cască de pe Quai des Orfèvres[104]. Acolo, la ocnă, toţi au să se dea de ceasul morţii ca să înlesnească evadarea generalului lor, bunul Păcăleşte-Moartea! Este printre voi vreunul care să aibă bogăţia asta a mea, peste

[104] Chei din Paris unde se află situată clădirea Prefecturii poliţiei.

zece mii de fraţi gata să facă orice pentru voi? întrebă el cu mândrie. Şi, bătându-se în piept, spuse: E ceva bun aici: în viaţa mea n-am trădat pe nimeni! Hei, oală hârbuită, ia te uită la oamenii ăştia, zise Collin întorcându-se către fata bătrână. E-adevărat, la mine se uită cu spaimă; dar când dau cu ochii de tine, li se-ntorc maţele pe dos de scârbă. Hai, du-te de-ţi umflă câştigul.

Tăcu un răstimp, uitându-se la ceilalţi pensionari.

— Ce vă holbaţi ca proştii? N-aţi văzut în viaţa voastră un ocnaş? Un ocnaş ca Jacques Collin, aici de faţă, este un om mai curajos decât ceilalţi oameni şi care protestează împotriva profundelor decepţii pe care i le pricinuieşte contractul social, cum spune Jean-Jacques, al cărui elev mă fălesc a fi. Pe scurt, stau singur împotriva guvernului, cu toată liota lui de jandarmi, tribunale, bugete, şi pe toţi îi învârtesc pe deget.

— Drace, zise pictorul, ce minunat desen ar ieşi!

— Ia spune-mi, paj al măriei-sale călăul, guvernator al VĂDUVEI (nume plin de o cumplită poezie, pe care ocnaşii îl dau ghilotinei), adăugă el întorcându-se către şeful poliţiei de siguranţă, fii băiat de treabă şi spune-mi dacă-i adevărat că m-a vândut Fir-de-Mătase. N-aş vrea să plătească pentru altul, n-ar fi drept.

În clipa aceea, agenţii care cotrobăiseră peste tot şi inventariaseră totul, se întoarseră în sala de mâncare şi schimbaseră câteva cuvinte în şoaptă cu şeful expediţiei.

Procesul-verbal era încheiat.

— Domnii mei, spuse Collin întorcându-se către pensionari, peste puţin au să mă ia. Toţi mi-aţi arătat bunăvoinţă în timpul cât am locuit în această casă, şi vă rămân recunoscător. Primiţi cuvântul meu de bun rămas. Îmi veţi îngădui, sper, să vă trimit smochine din Provence.

Făcu câţiva paşi către uşă, dar se întoarse către Rastignac.

— Rămâi cu bine, Eugène, spuse el cu un glas blând şi

trist, care nu se potrivea de fel cu vorbirea-i repezită de până acum. Ţi-am lăsat un prieten devotat, dacă vei fi vreodată la strâmtoare.

Cu toate că avea mâinile prinse în cătuşe, se puse în gardă, dădu comanda ca un maestru de scrimă, strigă „Unu, doi!” şi fanda.

— Dacă ai vreun necaz, du-te la el. Poţi dispune deopotrivă de om, ca şi de bani.

Ciudatul personaj învălui cuvintele din urmă în destule schime de măscărici, ca să nu le poată înţelege decât el şi Rastignac. După ce jandarmii, soldaţii şi poliţiştii plecară, Silvia, fricţionându-şi stăpâna cu oţet pe tâmple, se uită la pensionari, care şedeau buimăciţi.

— Cu toate astea, spuse ea, a fost un om! Această frază rupse vraja care-i cuprinsese pe toţi sub înrâurirea feluritelor simţăminte stârnite de aceasta scenă. În clipa aceea, pensionarii, după ce se uitară unii la alţii, îşi opriră privirile toţi deodată asupra domnişoarei Michonneau, care se ghemuise lângă sobă, subţire, sfrijită şi rece ca o mumie, cu ochii în pământ, ca şi când s-ar fi temut că umbra abajurului nu e destul de împânzită ca să-i ascundă expresia privirilor. Antipatia pe care i-o purtau toţi de multă vreme se lămuri deodată. Un murmur care prin desăvârşită lui unitate de sunet mărturisea un dezgust unanim prinse a răsuna înăbuşit. Domnişoara Michonneau îl auzi, dar rămase locului. Bianchon, cel dintâi, se plecă la urechea vecinului său.

— Dacă fata asta rămâne la masă, eu plec, spuse el cu jumătate glas.

Într-o clipită, toţi, afară de Poiret, încuviinţară propunerea studentului în medicină, care, tare pe această adeziune obştească, se îndreptă către bătrânul pensionar.

— Dumneata, care eşti legat în chip deosebit cu domnişoara Michonneau, îi spuse el, vorbeşte-i, fă-o să înţeleagă că trebuie să plece chiar acum.

— Chiar acum? repetă Poiret cu mirare.

Apoi se duse lângă bătrână şi-i spuse câteva cuvinte, în şoaptă.

— Dar mi-am plătit pensiunea pe toată luna, stau aici pe banii mei, ca şi toţi ceilalţi, zise ea aruncând asupra pensionarilor o privire de viperă.

— Dacă e numai atât, avem să punem mână de la mână, ca să-ţi dăm banii înapoi, spuse Rastignac.

— Domnul e de partea lui Collin, spuse ea ţintind către student o privire înveninată şi întrebătoare, şi nu e greu de ghicit din ce pricină.

La acest cuvânt, Eugène sări, de parcă ar fi vrut să se năpustească asupra bătrânei domnişoare şi s-o gâtuie. Privirea ei, a cărei perfidie o înţelesese prea bine, îi aruncase o groaznică lumină în suflet.

— Las-o! strigară ceilalţi pensionari. Rastignac îşi încrucişa braţele, fără cuvânt.

— Să sfârşim cu domnişoara Iuda, spuse pictorul întorcându-se către doamna Vauquer. Doamnă, dacă nu vrei s-o dai afară pe Michonetta asta, află că vom părăsi cu toţii baraca dumitale, spunând pretutindeni că aici nu locuiesc decât spioni şi ocnaşi. În caz contrariu însă, nu vom pomeni nimic despre acest eveniment, care, la urma urmei, s-ar fi putut întâmpla şi în societatea cea mai bună. Câtă vreme ocnaşii nu sunt arşi cu fierul roşu în frunte şi nu li se interzice să se deghizeze în paşnici burghezi şi să facă farse proaste, cum au obiceiul.

În urma acestui discurs, doamna Vauquer îşi reveni în fire ca printr-o minune, se îndreptă din şale, îşi încrucişa braţele şi deschise ochii limpezi, fără urmă de lacrimă.

— Dar, dragă domnule, vrei să-mi ruinezi casa? Iacă, domnul Vautrin... Of, Doamne, îşi spuse întrerupându-se singură, nu pot să-i spun decât pe numele lui de om cinstit! Iată, urmă bătrâna, am rămas cu un apartament gol, şi dumneata vrei să am încă două de închiriat, într-un sezon

în care nimeni nu se mai mută…

— Domnilor, să ne luăm pălăriile şi hai să mâncăm la Flicoteaux, în piaţa Sorbonei, zise Bianchon.

Socotind dintr-o singură privire care e partea cea mai de folos pentru sine, doamna Vauquer se duse în grabă către domnişoara Michonneau.

— Haide, drăguţa mea, desigur că dumneata nu vrei să-mi ruinezi întreprinderea, nu-i aşa? Vezi bine în ce situaţie mă pun domnii aceştia. Retrage-te în camera dumitale astă-seară.

— Nu asta, nu asta, strigară pensionarii, noi vrem să plece chiar acum din casă!

— Dar biata domnişoară nici n-a stat la masă, spuse Poiret cu glas plângăreţ.

— Să mănânce unde-o pofti, strigară mai multe glasuri.

— Afară cu spioana!

— Afară cu spionii!

— Domnilor, izbucni Poiret ridicându-se deodată la înaltul curaj pe care iubirea îl dă chiar şi berbecilor, respectaţi o persoană de sex contrariu.

— Spionii n-au sex, zise pictorul.

— Minunată *sexoramă!*

— *Afarorama!*

— Domnilor, asta este o necuviinţă. Când dai afară pe cineva, trebuie să păstrezi anumite forme. Noi am plătit şi deci rămânem aici, zise Poiret punându-şi şapca-n cap şi aşezându-se pe un scaun lângă domnişoara Michonneau, pe care doamna Vauquer o dăscălea de zor.

— Răutăciosule, îi spuse pictorul în batjocură, hai, răutăcios mic ce eşti, cară-te!

— Foarte bine, dacă nu plecaţi dumneavoastră, plecăm noi ăştilalţi, zise Bianchon.

Şi pensionarii se îndreptară toţi către salon.

— Ce vrei să-mi faci, domnişoară? strigă doamna Vauquer. Sunt ruinată. Nu poţi să rămâi aici. Sunt în stare

să se dedea la acte de violenţă.

Domnişoara Michonneau se ridică.

— Pleacă! – Nu pleacă! – Pleacă! – Nu pleacă!

Aceste cuvinte repetate alternativ, ca şi ostilitatea comentariilor ce se făceau pe socoteala ei, o siliră pe domnişoara Michonneau să plece, după ce hotărî cu gazda anumite condiţii, într-o convorbire dusă pe şoptite.

— Am să mă duc la doamna Buneaud, zise ea cu glas ameninţător.

— Dar du-te unde vrei, domnişoară, răspunse doamna Vauquer socotindu-se greu. Jignită de faptul că bătrâna domnişoară alesese o firmă rivală, care îi era deci odioasă. Du-te la Buneaud, ca să-ţi dea toate scursorile de vinuri şi mâncări cumpărate de la dughenile cele mai proaste.

Pensionarii se aşezară pe două rânduri, într-o tăcere deplină. Poiret o învălui pe domnişoara Michonneau într-o privire atât de duioasă şi se arătă atât de naiv nehotărât dacă să plece cu ea sau să rămână, încât ceilalţi, fericiţi că bătrâna domnişoară pleacă, izbucniră în râs, uitându-se unii la alţii.

— Cuţu-cuţu-cuţu, Poiret! îi strigă pictorul. Haide, hopa sus! Hopa!

Slujbaşul de la Muséum începu să cânte în batjocură prima strofă dintr-o romanţă foarte cunoscută în acea vreme:

Plecând în depărtata Sirie,
Frumosul, junele Dunois...

— Hai, du-te! Mori de nerăbdare săjpleci cu ea. *Trahit sua quemque voluptas!*[105] zise Bianchon.

— Sau: fiecare îşi urmează respectiva, traducere liberă după Virgiliu, îl îngână repetitorul.

[105] „Fiecare se lasă dus de gusturile lui” (lat.), aforism din Vergiliu, *Egloge,* II, 65.

Domnişoara Michonneau întorcând ochii către Poiret şi schiţând o mişcare ca şi când ar fi vrut să-l ia de braţ, bătrânul nu se mai putu împotrivi acestei chemări şi sări s-o sprijine, ceea ce stârni o dezlănţuire de aplauze şi de hohote de râs.

— Bravo, Poiret! – Bătrânul Poiret! – Apolo Poiret! – Marte-Poiret! – Poiret cel neînfricat!

Tocmai atunci sosi un comisionar, aducând o scrisoare pentru doamna Vauquer, care, după ce o citi, se lăsă moale pe scaun.

— Nu-mi mai rămâne decât să dau foc casei, trăsni-o-ar Dumnezeu! Taillefer-fiul a murit la ceasul trei. Am dorit binele celor două doamne şi-acum, iată, îmi primesc pedeapsa. Doamna Couture şi Victorine rămân la tatăl fetei şi cer să le trimit lucrurile. Domnul Taillefer i-a îngăduit fetei s-o ţină pe văduva Couture ca doamnă de companie. Patru apartamente libere, cinci clienţi care pleacă!...

Se aşează, gata parcă să izbucnească-n plâns.

— Mi-a intrat nenorocirea-n casă! strigă ea.

În stradă se auzi huruit de roţi, care se opriră în faţa porţii.

— Cine ştie ce chilipir ne mai vine?! zise Silvia.

Goriot se ivi în uşă, cu faţa strălucitoare şi îmbujorată de fericire, de-ai fi zis că s-a întors la anii tinereţii.

— Goriot în trăsură? spuseră pensionarii. Să ştiţi că vine sfârşitul pământului!

Fostul fabricant de făinoase se duse drept la Eugène, care rămăsese îngândurat într-un ungher, şi-l luă de braţ.

— Haide, îi spuse el cu voioşie.

— Nu ştii ce s-a întâmplat? îl întrebă Eugène. Vautrin era un fost ocnaş şi a fost arestat adineauri, iar Taillefer-fiul a murit.

— Ei şi? Ce ne privesc pe noi treburile astea? răspunse moş Goriot. Astă-seară iau masa cu fie-mea, la dumneata, pricepi? Te aşteaptă, haide!

Şi-l trase de braţ cu atâta putere, încât îl luă cu forţa, răpindu-l ca pe-o iubită.

— Să mâncăm! strigă pictorul. – Îşi apropiară scaunele şi se aşezară...

— Zău că azi e ziua nenorocirilor! spuse butucănoasa Silvia. Tocana mea de berbec s-a prins. Ce să fac? O s-o mâncaţi arsă!

Doamna Vauquer nu cutează să sufle niciun cuvânt, numărând în jurul mesei numai zece inşi în loc de optsprezece; toţi se străduiră însă s-o consoleze şi s-o înveselească. Dacă la început clienţii externi discutară despre Vautrin şi despre întâmplările de peste zi, îndată după aceea, lăsându-se în voia convorbirii, care şerpuia printr-atâtea subiecte, ajunseră a vorbi despre dueluri, despre ocnă, despre justiţie, despre legile care trebuiau schimbate, despre puşcării. După un scurt răstimp se aflau la o mie de leghe de Jacques Collin, de Victorine şi de fratele ei. Deşi nu erau decât zece la număr, făcură larmă cât douăzeci, aşa că păreau a fi mai mulţi decât în zilele celelalte; aceasta fu singura deosebire dintre masa din seara aceea şi cea din ajun. Obişnuita nepăsare a acestei lumi egoiste, care a doua zi avea să găsească în faptele diverse ale Parisului o altă pradă de sfâşiat, ieşi biruitoare şi de data aceasta şi până la urmă chiar şi doamna Vauquer se linişti sub alinarea speranţei, care cuvânta prin gura butucănoasei Silvia.

Ziua aceea şi desfăşurările din cursul serii aveau să fie o adevărată fantasmagorie pentru Eugène, care, cu toată firea lui tare şi cu toată judecata lui cumpănită, nu izbutea să pună nicio rânduială în gândurile lui când se trezi într-un cupeu de piaţă, alături de moş Goriot, ale cărui vorbe mărturiseau o neobişnuită bucurie şi îi sunau la ureche, după atâtea emoţii, ca şi când ar fi venit de undeva din depărtarea unui vis.

— De azi-dimineaţă toate-s gata. O să luăm masa toţi

trei împreună, împreună! De patru ani n-am mai mâncat cu Delphine, cu micuţa mea Delphine. O seară întreagă are să stea lângă mine. Am muncit ca un lucrător, în cămaşă şi cu mânecile sumese. Suntem la dumneata de azi-dimineaţă. Am ajutat la căratul mobilelor. Ah, ah, nici nu-ţi poţi închipui ce drăguţă e la masă. Are să-mi poarte de grijă: „Uite, tăticule, ia din asta, e foarte bună”. Şi eu n-o să pot mânca. Oh, de când n-am mai stat cu ea în tihnă, aşa cum o să stăm acuma!

— Oare s-a întors lumea pe dos? îi spuse Eugène.

— Pe dos? zise moş Goriot. Dar niciodată lumea n-a fost aşa de bine aşezată. Pe uliţe vad numai feţe vesele, oameni care îşi dau mina şi se îmbrăţişează; oameni fericiţi, de parcă fiecare s-ar duce să mănânce la fie-sa, să *chefuiască* la o masă straşnică, pe care a comandat-o chiar în faţa mea bucătarului-şef de la Café des Anglais. Dar, pe dumnezeul meu, când eşti cu ea, chiar şi fierea ţi se pare dulce ca mierea.

— Am impresia că revin la viaţă, zise Eugène.

— Hai, birjar, grăbeşte! strigă moş Goriot ridicând geamul din faţă. Mână mai iute, ai o sută de gologani bacşiş dacă mă duci în zece minute unde ţi-am spus.

Primind această făgăduială, birjarul trecu prin Paris ca un fulger.

— Mână tare-ncet, spunea însă moş Goriot.

— Dar unde mă duci dumneata? îl întrebă Rastignac.

— La dumneata acasă, răspunse moş Goriot.

Cupeul opri în strada Artois. Bătrânul coborî cel dintâi şi aruncă zece franci birjarului, cu dărnicia unui văduvoi care, cuprins în vârtejul desfătărilor lui, şi-a pierdut orice socoteală.

— Hai sus, îi spuse lui Rastignac târându-l printr-o curte şi îndrumându-l către uşa unui apartament de la catul al treilea, în fundul unei case noi şi cu înfăţişare frumoasă.

Moş Goriot nu mai avu nevoie sa sune. Thérèse,

camerista doamnei de Nucingen, le deschise îndată uşa. Eugène se trezi într-un minunat apartament de holtei, alcătuit dintr-o anticameră, un salonaş, un dormitor şi un cabinet de toaletă cu ferestrele către o grădină. În salonaş, a cărui mobilă şi împodobire puteau fi asemuite cu tot ce era mai frumos şi mai plăcut în Paris, o găsi pe Delphine, care, învăluită în lumina luminărilor, se ridică de pe canapeluţa din faţa căminului şi, lăsând evantaiul cu care se apărase de dogoarea focului, îi spuse cu glas plin de duioşie:

— A trebuit deci să trimit să te aducă, domnule care nu înţelegi nimic!

Thérèse ieşi. Studentul o cuprinse pe Delphine cu braţele, o strânse cu putere şi plânse de bucurie. Acest ultim contrast între ceea ce vedea acum şi ceea ce văzuse mai înainte, în cursul unei zile, în care după atâtea zbuciumări îşi simţea mintea şi inima trudite, îi pricinui o dezlănţuire de sensibilitate nervoasă.

— Ştiam eu că te iubeşte, murmură încetinel moş Goriot către fie-sa, în vreme ce Eugène zăcea pe canapeluţă fără să poată rosti un singur cuvânt şi fără să-şi dea încă seama cum se săvârşise această nouă minune.

— Vino să vezi, îi spuse doamna de Nucingen luându-l de mână şi ducându-l într-o odaie care, prin covoarele, mobilele şi cele mai minunate amănunte ale ei, îi reaminti în proporţii mai mici camera Delphinei.

— Lipseşte patul, zise Rastignac.

— Da, domnule, răspunse Delphine roşind toată şi strângându-i mâna.

Eugène o cuprinse cu privirea şi, neştiutor încă, înţelese câtă adevărată şi castă sfială poate sălăşlui în sufletul unei femei care iubeşte.

— Eşti una din făpturile vrednice de o adoraţie veşnică, îi spuse ea la ureche. Da, îndrăznesc să ţi-o spun pentru că ne înţelegem atât de bine: cu cât o iubire este mai

puternică şi mai sinceră, cu atât mai mult se cuvine să fie învăluită, tăinuită, Să nu încredinţăm secretul nostru oricui.

— A, eu n-am să fiu oricine, mormăi moş Goriot.

— Ştii prea bine că dumneata eşti una cu *noi.*

— Oh, iată ceea ce vreau să aud! Nici n-o să vă sinchisiţi de mine, nu-i aşa? Eu am să plec şi am sa mă-ntorc ca un duh bun care este pretutindeni şi pe care-l ştii lângă tine, fără să-l vezi. Eh, Delphinette, Ninette, Dedel! N-am avut dreptate când ţi-am spus: „E un apartament drăguţ în strada Artois, hai să-l mobilăm pentru el”? Tu nu voiai de fel. Ah, bucuria asta eu ţi-am dat-o, cum tot eu ţi-am dat şi viaţa! Părinţii trebuie să dea necontenit ca să fie fericiţi. Să dea mereu, asta se cheamă să fii tată.

— Dar cum a fost? întrebă Eugène.

— Păi da, ea nu voia de fel. I-era teamă c-o să-nceapă lumea să spună cine ştie ce nerozii pe seama ei, ca şi când lumea ar preţui cât fericirea! Parcă nu visează toate femeile să facă la fel ca ea…

Moş Goriot vorbea de unul singur. Doamna de Nucingen îl luase pe Rastignac în cabinetul de alături, unde se auzi un sărut luat în fugă. Mica încăpere era tot aşa de elegantă ca şi restul apartamentului, căruia de altfel, nu-i lipsea nimic.

— Ei, ţi-am ghicit toate dorinţele? întrebă ea întorcându-se în salon ca să se aşeze la masă.

— Chiar prea bine, răspunse el. Vai, acest lux desăvârşit, acest minunat vis înfăptuit, toată poezia acestei vieţi pline de tinereţe şi de eleganţă – toate acestea le simt cu prea multă putere ca să nu fiu vrednic de ele. Şi totuşi, nu pot să le primesc de la dumneata, sunt prea sărac încă pentru ca…

— Ah! Ah! Ai şi început să mi te împotriveşti, spuse ea cu o uşoară notă de autoritate glumeaţă, făcând o mutrişoară drăgălaşă cum fac femeile când vor să ia în râs un scrupul, ca să-l poată înlătura cu totul.

Dar în ziua aceea Eugène îşi pusese întrebări prea

grave, iar arestarea lui Vautrin, arătându-i în ce adânc abis era gata să se rostogolească, fusese un prea binevenit prilej de cercetare a simţămintelor înalte şi a gingăşiei lui sufleteşti pentru ca acum să cedeze în faţa acestei mângâioase respingeri a gândurilor lui generoase. Îl cuprinse o tristeţe adâncă.

— Cum, spuse doamna de Nucingen, ai de gând să nu primeşti? Dar ştii ce înseamnă o asemenea respingere? înseamnă că n-ai încredere în viitor, că nu cutezi să-ţi legi viaţa dumitale de viaţa mea. Ţi-e teamă deci că mă vei dezamăgi în afecţiunea pe care ţi-o port? Dacă mă iubeşti şi dacă... dacă te iubesc şi eu, pentru ce te dai înapoi din faţa unor atât de mărunte îndatoriri? Dacă ai şti cu câtă plăcere m-am ocupat de această mică gospodărie a dumitale, n-ai şovăi nicio clipă, ci mi-ai cere iertare. Am avut bani, care erau ai dumitale, şi m-am folosit de ei, asta e tot. Te socoti om în toată firea, dar eşti tot copil. Îmi ceri mult mai mult... („Ah”, îşi spuse ea înţelegând pătimaşa privire a lui Eugène) şi totuşi faci atâtea mofturi pentru nişte lucruri de nimic. Dacă nu mă iubeşti, atunci ai dreptate să nu primeşti. Soarta mea atârnă de un singur cuvânt. Vorbeşte! Dar, tată, adăugă Delphine după un scurt răstimp întorcându-se către moş Goriot, convinge-l dumneata. Îşi închipuie oare că eu nu sunt tot aşa de simţitoare ca şi el în ce priveşte cinstea noastră?

Urmărind drăgălaşa lor sfadă, moş Goriot avea surâsul fix al opiomanului care pluteşte în visurile lui de fericire.

— Copil ce eşti! urmă Delphine luând mâna lui Eugène, eşti în pragul vieţii, îţi stă în faţă o barieră pe care atâţia alţii n-o pot trece, o mână de femeie o ridică, şi dumneata te dai îndărăt! Dar ai să izbuteşti, ai să faci o carieră strălucită, succesul ţi-e scris pe frumoasa dumitale frunte. Nu vei putea să-mi dai înapoi atunci ceea ce îţi împrumut astăzi? în vremea veche, doamnele nu dăruiau cavalerilor lor armuri, spade, coifuri, zale, cai, ca să poată lua parte în

numele lor la luptele ce se dădeau la feluritele serbări? Ei bine, Eugène, lucrurile pe care ţi le ofer eu sunt armele epocii noastre, uneltele de care are nevoie orice om care vrea să răzbată în viaţă. Ce drăguţă trebuie să fie mansarda dumitale, dacă o fi semănând cu odaia tatei! Dar noi nu mai mâncăm astă-seară? Vrei să mă mâhneşti? Hai, răspunde, zise ea scuturându-l de mână. Pentru Dumnezeu, tăicuţule, hotărăşte-l odată, sau, de nu, plec, şi n-am să-l mai văd în viaţa mea.

— Am să te hotărăsc, zise moş Goriot smulgându-se din extazul său. Dragă domnule Eugène, ai de gând să împrumuţi bani de la evrei, nu-i aşa?

— Sunt nevoit, răspunse el.

— Bun! Te-am prins, urmă bătrânul scoţând un portofel ponosit de piele ferfeniţă. M-am făcut ovrei şi am achitat toate facturile. Uite-le. Pentru tot ce vezi aici, nu datoreşti nicio centimă. Nu-i vorba de cine ştie ce sumă; una peste alta, cinci mii de franci. Ţi i-am împrumutat eu. N-ai să mă refuzi, eu nu sunt femeie. Ai să-mi scrii o chitanţă pe un petic de hârtie, iar banii ai să mi-i dai mai târziu.

Eugène şi Delphine se priviră cu mirare, cu ochii plini de lacrimi. Rastignac luă mâna bătrânului şi i-o strânse.

— Ei, ce? zise Goriot. Nu sunteţi copiii mei?

— Dar, bietul meu tată, spuse doamna de Nucingen, cum ai făcut?

— Ei, asta-i! răspunse Goriot. Când te-am hotărât să-l instalezi într-un apartament mai aproape de tine şi când te-am văzut cumpărând lucruri ca pentru o mireasă, mi-am spus: „Are să se-ncurce! Avocatul meu pretinde că procesul care trebuie intentat bărbatului tău ca să-l facem să-ţi dea averea îndărăt are să ţină mai bine de şase luni. Bun. Am vândut renta mea perpetuă de o mie trei sute cincizeci de livre. Din banii ăştia, cu cincisprezece mii de franci mi-am făcut o rentă viageră, garantată în ipoteci sigure, de o mie două sute de franci pe an, iar cu restul capitalului, dragi

copii, am achitat datoriile voastre la negustori. Cât despre mine, am sus o odaie care mă costă cincizeci de taleri pe an, iar cu patruzeci de gologani pe zi pot să trăiesc ca un prinţ, ba o să-mi mai rămână şi ceva în pungă. Haine nu prea stric, aşa că altele, noi, aproape că nu-mi trebuie. Şi uite-aşa, de cincisprezece zile îmi râd în barbă, spunându-mi: „Ce fericiţi au să fie!” Ei, nu sunteţi. Fericiţi?

— Oh, tăicuţule, tăicuţule! spuse doamna de Nucingen sărind în braţele bătrânului, care o luă pe genunchii lui.

Îl potopi cu sărutări, îi mângâie obrajii cu părul ei bălai şi plânse din plin pe faţa lui bătrâna, acum întinerită şi strălucitoare.

— Tată dragă, tu eşti un adevărat tată! Ba nu, nu există în toată lumea un alt tată ca tine. Eugène ţine de mult la dumneata, dar cât are să te iubească acum!

— Dar bine, măi copii, zise moş Goriot, care de zece ani nu mai simţise inima fie-si bătând pe pieptul lui, dar bine, Delphinette, tu vrei să mor de fericire? Biata mea inimă se sfărâmă în ţăndări. Iacă, domnule Eugène, cu asta mi-ai şi plătit datoria!

Şi bătrânul îşi cuprinse fata într-o îmbrăţişare atât de sălbatică, atât de nebună, încât ea spuse:

— Ah, mă doare!

— Te doare? zise el pălind. O privi cu o înfăţişare de supraomenească suferinţă.

Pentru a zugrăvi aşa cum se cuvine chipul acestui Crist al paternităţii, ar trebui să căutăm comparaţiile în icoanele pe care prinţii paletei le-au. Făurit ca să redea patimile suferite de mântuitorul oamenilor în izbăvirea lumii lor,

— Nu, nu te doare? urmă bătrânul, cu un surâs întrebător. Pe mine însă m-a durut strigătul tău. Asta are să te coste mai mult, îi spuse el în şoaptă, sărutând-o încetinel pe ureche, dar trebuie s-o plăteşti. Astfel, se supără el.

Eugène sta împietrit în faţa nesecătuitului devotament al acestui om şi îl privea cu acea naiva încântare care în

anii tineri se confundă cu credinţa.

— Mă voi dovedi vrednic de toate acestea, izbucni el cu însufleţire.

— O, dragul meu Eugène, ce cuvânt minunat ai spus!

Şi doamna de Nucingen îl sărută pe frunte.

— Pentru tine, a refuzat pe domnişoara Taillefer şi milioanele ei, spuse moş Goriot. Da, biata micuţă te iubea. Şi acum, după moartea fratelui ei, e bogată ca un Cresus[106].

— Oh, de ce-i spui asta? strigă Rastignac.

— Eugène, îi murmură Delphine la ureche, acum am totuşi un regret pentru seara asta. Ah, Eugène, am să te iubesc mult! Şi totdeauna.

— De la nunta ta şi apoi a Nasiei, n-am mai avut o zi aşa de frumoasă! striga moş Goriot. Oricâte suferinţe mi-ar trimite Dumnezeu, dacă nu vor fi din pricina voastră îmi voi putea spune: „În luna februarie din anul acesta am avut o clipă în care am fost mai fericit decât poate fi un om într-o viaţă întreagă”. Întoarce faţa-ncoace, Fifine, spuse bătrânul către fie-sa. E tare frumoasă, nu-i aşa? Ia spune-mi, ai văzut multe femei care să aibă culorile atât de gingaşe şi gropiţa asta mică? Nu-i aşa că nu? Ei bine, află că drăgălăşenia asta. De femeie e opera mea. Şi de-aci încolo, fiind fericită graţie dumitale, are să fie de-o mie de ori mai frumoasă. Eu, vecine, pot să mă duc în infern; dacă-ţi trebuie locşorul meu din paradis, ţi-l dăruiesc. Eh, hai să mâncăm, să mâncăm, urmă el nemaiştiind ce spune, toate astea sunt ale noastre.

— Bietul meu tată!

— Dacă ai şti, copila mea, zise bătrânul ridicându-se şi ducându-se către ea, cuprinzându-i capul în mâini şi sărutându-i cosiţele aurii, dacă ai şti cât de fericit mă poţi face tu şi cu cât de puţină cheltuială! Nu trebuie decât să vii să mă vezi din când în când. Am să fiu sus, în odaia mea.

---

[106] Ultimul rege al Lidyei (560—546 î.e.n.) (stat antic din Asia Mică), căruia i se atribuiau averi fabuloase (n.r.).

N-ai de făcut decât un pas. Spune, îmi făgăduieşti?

— Da, tată drag!

— Încă o dată.

— Da, tată bun!

— De ajuns. Dacă te-ai potrivi mie, te-aş pune să mi-o repeţi de o sută de. Ori. Hai la masă!

Toată seara trecu în copilării de felul acesta, şi moş Goriot nu se arătă mai puţin nebunatic decât ei doi. Se trântea la picioarele fie-si şi i le săruta; rămânea îndelung cu ochii pierduţi in ochii ei; îşi freca fruntea de rochia ei; pe scurt, făcea toate nebuniile pe care le-ar fi putut face cel mai tânăr şi cel mai îndrăgostit amant

— Vezi, spuse Delphine către Eugène, când tata e cu noi, trebuie să fim numai ai lui. Câteodată asta are să ne stânjenească.

Eugène, care avusese câteva tresăriri de gelozie, nu putea să nu încuviinţeze aceste cuvinte, în care se rezuma toată ingratitudinea.

— Şi când are să fie gata apartamentul? întrebă Eugène uitându-se în jurul său. Astă-seară va trebui să ne despărţim?

— Da, însă mâine vei veni să iei masa cu mine, răspunse Delphine cu o privire vicleană. E ziua când mergem la Italieni.

— Am să-mi cumpăr şi eu un bilet la parter, zise moş Goriot.

Era miezul nopţii. Trăsura doamnei de Nucingen aştepta la poartă. Moş Goriot şi Eugène se întoarseră la pensiunea Vauquer, vorbind despre Delphine cu o însufleţire care sporea cu fiecare clipă, încât cele două violente pasiuni ale lor ajunseră la un ciudat război de cuvinte. Eugène nu putea să nu recunoască în sinea lui că iubirea de tată a bătrânului, pe care nu o păta niciun interes, strivea prin stăruinţa şi puterea ei propria lui iubire. În ochii tatălui idolul se înfăţişa în toată clipa, strălucitor şi pur, iar

adoraţia lui creştea necontenit, trăgându-şi puterea deopotrivă din trecut ca şi din viitor. Moş Goriot şi Eugène o găsiră pe doamna Vauquer la gura sobei, între Silvia şi Christophe. Bătrâna gazdă şedea ca Marius pe ruinele Cartaginei[107]. Jeluindu-se împreună cu Silvia, îşi aştepta cei doi pensionari, singurii care-i mai rămăseseră. Deşi lord Byron[108] îi atribuie lui Torquato Tasso[109] atât de minunate lamentaţii, ele nu ating totuşi nici pe departe adâncul adevăr al celor care ţâşneau din gura doamnei Vauquer.

— Aşadar, Silvia, mâine n-o să ai de făcut decât trei ceşti de cafea. Of, mi-a rămas casa pustie! Cum să nu ţi se sfâşie inima? Ce rost mai are viaţa fără clienţi? Niciun rost. Mi-a rămas casa fără oameni, de parc-ar fi fără de mobile. Dar toată viaţa stă în mobile. Ce păcate am făcut, Doamne, că trimiţi asupra mea atâtea nenorociri? Am cumpărat fasole şi cartofi de iarnă, pentru douăzeci de persoane. Auzi dumneata, să mă trezesc cu poliţia-n casă! O să mâncăm numai cartofi. Iar lui Christophe o să trebuie să-i dau drumul.

Savoiardul, care aţipise, se trezi brusc şi spuse:

— Da, doamnă!

— Bietul băiat! zise Silvia. E ca un câine credincios.

— Sezon mort, nu se mută nimeni. De unde să-mi vină pensionari? O să-mi pierd minţile. Şi sibila[110] asta de

---

[107] E vorba de Caius Marius (156—86 î.e.n.), general roman, care, fugind din faţa duşmanului său Sylla, a poposit pe ruinele Cartaginei; dar nici aici nu şi-a găsit liniştea fiind urmărit de duşmani.

[108] *Lordul George Gordon Byron* (1788—1824), poet romantic englez, autorul unor poeme printre care : *Rătăcirile lui Child Harold, Ghiaurul, Parisina* etc. (n.r.).

[109] Torquato Tasso (1544—1595), poet italian, autorul cunoscutului poem *Ierusalimul liberat* (n.r.).

[110] Categorisind-o pe domnişoara Michonneau drept „sibilă" (profetească), doamna Vauquer dovedeşte încă o dată insuficienta sa pregătire.

Michonneau mi l-a luat şi pe Poiret! Ce i-o fi făcut, ca să-l atragă până-ntr-atât încât să se ţină de ea ca un căţeluş?

— Eh, drace, făcu Silvia ridicând capul, fetele astea bătrâne cunosc toate meşteşugurile!

— Şi bietul domn Vautrin, pe care l-au scos ocnaş... urmă văduva. Vezi tu, Silvia, asta e mai presus de puterile mele, nici acum nu-mi vine să cred. O grădină de om ca el, care numai pentru cafele plătea cincisprezece franci pe lună, până la ultima centimă!

— Şi era darnic, zise Christophe.

— Trebuie să fie o greşeală, spuse Silvia.

— Da de unde! A mărturisit chiar el, urmă doamna Vauquer. Şi când te gândeşti că toate astea s-au întâmplat în casa mea, într-un cartier aşa de liniştit, că nu vezi trecând nici măcar o mâţă! Mi se pare că visez, pe cinstea mea. Că, vezi tu, noi am văzut nenorocirea lui Ludovic al XVI-lea[111], am văzut căderea împăratului[112], l-am văzut apoi întorcându-se şi căzând iarăşi, dar toate acestea erau lucruri care puteau să se întâmple în chip firesc, pensiunile de familie însă n-aveau a se teme de nimic: de rege poţi să te lipseşti, dar de mâncat trebuie să mănânci în fiecare zi. Şi când o femeie cinstită, născută de Conflans, dă la masă toate bunătăţile, atunci, numai dac-ar veni sfârşitul pământului... Dar să ştii că asta e: vine sfârşitul pământului!

— Şi când te gândeşti că domnişoara Michonneau, care v-a făcut tot necazul ăsta, o sa se aleagă, după cât se spune, cu un câştig de o mie de taleri! exclamă Silvia.

— Să nu mai aud de ea, e o ticăloasă! zise doamna Vauquer. Şi după toate celelalte, se muta la Buneaud! Femeia asta e în stare de orice, n-am nicio îndoială că la vremea ei a ucis, a furat, a făcut tot felul de grozăvii. Ea

---

[111] *Ludovic al XVI-lea* (1754—1793), rege al Franţei, decapitat împreună cu soţia sa Maria-Antoaneta, în 1793 (n.r.).

[112] E vorba de Napoleon I Bonaparte (n.r.).

trebuia să înfunde ocna, nu acest biet om…

În clipa aceea, Eugène şi moş Goriot traseră clopotul de la poartă.

— Ah, vin cei doi care mi-au rămas credincioşi, spuse văduva suspinând.

Cei doi credincioşi, care abia îşi mai aduceau aminte de dezastrele ce se abătuseră asupra pensiunii, îşi anunţară gazda, fără prea multă ceremonie, că se vor muta pe Chaussèe-d'Antin.

— Ah, Silvia, zise văduva, asta e cea din urmă nenorocire. Mi-aţi dat o lovitură de moarte, domnilor! Mă seacă la inimă! Mi s-a pus o piatră aici. Ziua de azi m-a îmbătrânit cu zece ani. 0 să-nnebunesc, pe cinstea mea! Ce să mă fac cu toată fasolea din cămară? Să ştii, Christophe, că dacă-mi pleacă toţi clienţii, mâine sunt silită să-ţi dau drumul. Cu bine, domnilor, noapte bună.

— Dar ce are? întrebă Eugène pe Silvia.

— Ce să aibă? După cele întâmplate, a plecat toată lumea. Asta a înnebunit-o cu totul. Auziţi-o cum plânge. Las', că-i face bine. De când o slujesc, e întâia oară când îşi deşartă şi ea ochii.

A doua zi, doamna Vauquer *se cuminţise* – după cum spunea ea. Dacă părea mâhnită, ca o femeie care îşi pierduse toţi pensionarii şi a cărei viaţa era greu zdruncinată, în schimb îşi păstrase toată judecata, arătând ce înseamnă adevărata durere, o durere profundă, care izvorăşte din câştigurile pierdute, din vechile deprinderi rupte dintr-o dată. Desigur că niciun amant despărţindu-se de locurile în care a trăit alături de iubita lui nu le-ar fi cuprins într-o privire mai tristă decât aceea pe care doamna Vauquer o purta în dimineaţa aceea de-a lungul mesei sale goale. Eugène o consolă, spunându-i că în odaia lui are să se mute cu siguranţă Bianchon, care îşi sfârşea stagiul de intern peste câteva zile, că slujbaşul de la Muséum îşi arătase adesea dorinţa de a închiria apartamentul doamnei

Couture şi că, astfel, în scurtă vreme îşi va reface clientela.

— Să te-audă Dumnezeu, dragă domnule! Dar în casa asta s-a cuibărit nenorocirea. N-au să treacă nici zece zile, şi ai să vezi că are să se arate şi moartea, spuse bătrâna aruncând o privire plină de jale asupra sălii de mâncare. Pe cine are să-l ia oare?

— Bine că ne mutăm! îi şopti Eugène lui moş Goriot.

— Doamnă, zise Silvia venind în goană, înspăimântată, de trei zile nu l-am mai văzut pe Mistigris.

— Ah, Doamne, dacă a murit pisica, dacă ne-a părăsit, eu…

Biata văduvă nu apucă să-şi sfârşească vorba; îşi împreună mâinile şi se prăbuşi pe spătarul jilţului, doborâtă de această cumplită prevestire.

Către amiază, când venea poşta în cartierul Panteonului, Eugène primi o scrisoare într-un plic elegant, purtând în sigiliu armele familiei de Beauséant, înăuntru era o invitaţie către domnul şi doamna de Nucingen pentru balul pe care urma să-l dea vicontesă şi care fusese anunţat cu o lună înainte. Pe lângă această invitaţie, erau şi câteva rânduri pentru Eugène:

„Am *socotit, domnule, că vei primi bucuros să fi interpreta simţămintelor mele pe lângă doamna de Nucingen; îţi trimit invitaţia pe care mi-ai cerut-o şi voi fi încântată să cunosc pe sora doamnei de Restaud. Adu-mi deci pe această drăguţă doamnă şi ai grijă să nu-ţi ia toată* afec*ţiunea: îmi datorezi o parte şi mie, în schimbul celei pe care, la rândul meu, ţi-o port.*

VICONTESĂ DE BEAUSÉANT”

„Dar, îşi spuse Eugène recitind biletul, doamna de Beauséant îmi spune destul de limpede că pe baronul de Nucingen nici nu vrea să-l vadă.”

Se duse în grabă la Delphine, fericit că-i poate dărui o

bucurie pentru care fără îndoială că avea să fie răsplătit. Doamna de Nucingen era în baie. Rastignac aşteptă în budoar, bântuit de o nerăbdare firească pentru un tânăr înflăcărat şi grăbit să-şi ia în stăpânire amanta pe care o dorea de un an de zile. Sunt emoţii pe care un tânăr nu le trăieşte de două ori în viaţă. Cea dintâi femeie cu adevărat femeie de care se îndrăgosteşte un bărbat, adică aceea care i se înfăţişează împodobită cu toată strălucirea ce se cere în înalta societate pariziană, nu va avea niciodată o rivală. Parisul îşi are un fel al lui de-a iubi care nu seamănă întru nimic cu celelalte iubiri din lume. Aici, nici bărbaţii, nici femeile nu se lasă înşelaţi de vitrinele pline de banalităţi sub care fiecare caută să-şi ascundă cu decenţă aşa-numitele simţăminte dezinteresate. În această lume, femeia nu are a-şi împlini numai năzuinţele inimii şi pornirile simţurilor; ea ştie prea bine că are de îndeplinit îndatoriri şi mai însemnate faţă de nenumăratele vanităţi care prin îmbinarea lor alcătuiesc viaţa însăşi. Aici mai cu osebire iubirea este prin. Însăşi esenţa ei lăudăroasă, neruşinată, risipitoare, înşelătoare şi fastuoasă. Dacă toate femeile de la curtea lui Ludovic al XIV-lea au pizmuit pe domnişoara de La Vallière[113] pentru înflăcărată pasiune care l-a făcut pe acest mare principe să uite că manşetele lui costau o mie de taleri fiecare, atunci când şi le-a sfâşiat ca să înlesnească intrarea ducelui de Vermandois[114] pe scena lumii, ce s-ar mai putea cere restului omenirii? Fiţi tineri şi bogaţi, purtaţi titlurile cele mai înalte, dacă puteţi împodobiţi-vă şi cu alte însuşiri; cu cât veţi arde mai multă tămâie la picioarele idolului vostru, dacă totuşi aveţi idol, cu atât el va fi mai binevoitor. Iubirea este o religie, şi cultul ei costă mai scump decât cultul oricărei alte religii. Iubirea

[113] *Louise de la Baume-Le Blanc,* una dintre favoritele lui Ludovic al XIV-lea, căreia i-a dăruit castelul La Valliere (n.r.).

[114] Unul dintre fiii nelegitimi ai Louisei de La Valliere, recunoscut ulterior de rege şi făcut amiral la vîrsta de cinci ani.

trece degrabă şi trece ca un ştrengar, căruia îi place să pustiască locurile pe care le străbate. Simţirea năvalnică este poezia mansardelor, căci ce ar deveni acolo iubirea, dacă n-ar avea nici măcar această avuţie? Dacă aceste draconice legi ale codului parizian îşi au excepţiile lor, ele nu pot fi găsite decât în singurătate, la sufletele care nu se lasă târâte de doctrinele sociale, la sufletele care trăiesc în preajma izvoarelor cu ape limpezi şi iuţi, dar care curg necurmat, la acele suflete care, iubind cu credinţă codrii verzi şi ascultând fericite graiul infinitului scris pentru ele în toate lucrurile şi pe care îl regăsesc aidoma în străfundurile lor, aşteaptă cu răbdare să-şi ia zborul, plângând pe bieţii pământeni. Dar Rastignac, ca toţi tinerii care au apucat să cunoască farmecul măririlor, voia să intre în lupta vieţii înarmat din creştet până-n tălpi; îl cuprinsese înfrigurarea acestei lupte şi se simţea poate îndeajuns de puternic ca s-o poată domina, dar nu cunoştea nici mijloace, nici ţinta ambiţiei sale. În lipsa unei pure şi sacre iubiri, singura care poate să umple o viaţă de om, această sete de putere poate deveni unul dintre lucrurile cele mai minunate; pentru aceasta este de ajuns s-o despoi de orice interes personal şi să-i dai drept ţintă slava patriei. Dar studentul nu ajunsese încă pe acea culme, din înălţimea căreia omul poate privi în voie şi poate judeca limpede desfăşurarea vieţii. Până în clipa aceea el nu izbutise nici măcar să se desprindă cu totul din vraja acelor fragede şi suave gânduri, care învăluie ca într-un frunziş tinereţea celor crescuţi în provincie. El nu se hotărâse încă să treacă Rubiconul vieţii pariziene. În ciuda înflăcăratei lui curiozităţi, se gândea totdeauna în taină la viaţa fericită pe care o duce adevăratul gentilom retras în castelul său. Totuşi, cele din urmă scrupule ale sale se mistuiseră în ajun, când se văzuse în apartamentul lui. Bucurându-se de foloasele materiale ale vieţii cum se bucura de multă vreme de foloasele morale pe care i le dădea calitatea lui de

coborî tor dintr-o familie de aristocraţi, el îşi lepădase pielea de provincial şi îşi statornicise, încetul cu încetul, o situaţie din care îşi putea întrezări un viitor strălucit. Astfel, aşteptând pe Delphine, tolănit alene în acest salonaş, care începea a fi oarecum al său, se vedea atât de departe de acel Rastignac care descinsese cu un an în urmă în Paris, încât, privindu-l printr-un efect de optică morală ca printr-un ochean, se întreba dacă în acea clipă mai are ceva din personalitatea acestuia.

— Doamna vă aşteaptă în camera dumisale, îi spuse Thérèse, la al cărei glas tresări.

O găsi pe Delphine fragedă şi odihnită, întinsă pe canapeluţa din faţa căminului, în care ardea focul. Aşa cum şedea, pe valuri de muselină, era cu neputinţă să n-o asemuieşti cu acele minunate plante de India al căror fruct creşte de-a dreptul din floare.

— În sfârşit, ai venit, spuse ea cu glas tulburat.

— Ghiceşte ce-ţi aduc, zise Eugène luându-i mâna ca să i-o sărute.

Citind invitaţia, doamna de Nucingen avu o tresărire de bucurie. Întorcându-se către Eugène cu ochii în lacrimi, îl cuprinse cu braţele pe după gât şi-l trase către sine, într-o dezlănţuire de vanitoasă satisfacţie.

— Şi numai dumitale (ţie, îi spuse ea la ureche, dar să fim, cuminţi, Thérèse e alături, în cabinetul de toaletă), numai dumitale îţi datoresc fericirea asta? Da, îndrăznesc să spun că e o fericire. Dobândită prin dumneata, nu e aşa că preţuieşte mai mult decât o simplă biruinţă de amor propriu? Nimeni n-a vrut să mă ducă în lumea aceasta. Mă socoti, poate, măruntă, uşuratică, frivolă, ca orice pariziană; dar gândeşte-te, prietene, că sunt gata să-ţi jertfesc orice şi că dacă doresc mai aprig ca oricând să intru în lumea din foburgul Saint-Germain, e numai din cauză că dumneata faci parte din ea.

— Nu ai impresia, o întrebă Eugène, că doamna de

Beauséant pare a ne spune că nu prea ţine să-l aibă pe baronul de Nucingen la balul ei?

— Bineînţeles, răspunse baroana înapoindu-i scrisoarea, femeile acestea au geniul impertinenţei. Dar aista n-are nicio însemnătate, eu am să merg totuşi la bal. Ştiu că soră-mea va veni şi ea. Îşi pregăteşte o rochie minunată. Eugène, urmă Delphine cu glas scăzut, Anastasie vine la bal, ca să împrăştie nişte bănuieli cumplite. Nici nu ştii ce zvonuri umblă pe seama ei. Nucingen mi-a spus azi-dimineaţă că ieri, la club, se vorbea în gura mare. De ce atârnă, Doamne, cinstea femeilor şi a familiilor! Din cauza ei, sărmana, m-am simţit eu însămi lovită, jignită. Se zice că domnul de Trailles ar fi semnat poliţe în valoare de vreo sută de mii de franci, aproape toate expirate, din care pricină urmează a fi pus sub urmărire. În această grea situaţie, soră-mea ar fi vândut unui ovrei toate bijuteriile ei – ştii, acele minunate bijuterii pe care ai avut prilejul să le vezi – moştenite de la mama domnului de Restaud. Pe scurt, de două zile nu se mai vorbeşte decât despre asta. Înţeleg deci prea bine pentru ce Anastasie îşi face o rochie de lamé şi pentru ce vrea să atragă asupră-şi toate privirile la balul doamnei de Beauséant, apărând în toată strălucirea şi cu toate bijuteriile. Dar nici eu nu vreau să rămân mai prejos. Totdeauna a căutat să mă strivească, niciodată n-a fost bună faţă de mine, care i-am făcut atâtea servicii, care i-am dat totdeauna bani când era strâmtorată... Dar să lăsăm lumea cealaltă, astăzi vreau să fiu deplin fericită.

Trecuse de miezul nopţii şi Rastignac se afla încă la doamna de Nucingen, care, copleşindu-l cu sărutările de despărţire ale tuturor amanţilor – o despărţire încărcată cu toate bucuriile ce aveau să vină – îi spuse cu o înfăţişare tristă:

— Sunt aşa de fricoasă, aşa de superstiţioasă, în sfârşit, numeşte aceste simţăminte ale mele cum vrei, dar să ştii că tremur de spaimă să nu plătesc această fericire prin cine

ştie ce cumplită catastrofă.

— Copil ce eşti! zise Eugène.

— Ah, aşadar astă-seară eu sunt copilul, spuse ea râzând.

Eugène se întoarse la pensiunea Vauquer hotărât ca a doua zi să se mute; pe drum se lăsă deci în voia acelor frumoase visuri pe care şi le făureşte orice tânăr când simte încă pe buze gustul fericirii.

— Ei? îl întrebă moş Goriot când trecu prin faţa uşii lui.

— Mâine am să-ţi povestesc tot, răspunse Eugène.

— Tot, nu-i aşa? îi strigă bătrânul. Acuma culcă-te. Mâine vom începe viaţa noastră fericită.

A doua zi, Goriot şi Rastignac aşteptau să vină un comisionar, ca să se mute de la pensiune, când, către amiază, se auzi în strada Neuve-Sainte-Geneviève huruitul unui echipaj care se opri la poarta casei Vauquer. Coborând din trăsura ei, doamna de Nucingen întrebă dacă tatăl ei se află încă la pensiune. La răspunsul afirmativ al Silviei, ea urcă sprintenă scările. Eugène era în camera lui, ceea ce vecinul său nu ştia. După masa de amiază, el îl rugase pe moş Goriot să-i ia şi bagajele lui, urmând ca pe la ceasul patru să se întâlnească în apartamentul din strada Artois. Pe când însă bătrânul era plecat după hamali, Eugène se dusese la facultate, răspunsese la apel şi, fără să-l vadă cineva, se întorsese, ca să încheie socotelile cu doamna Vauquer, nevoind să lase această sarcină în seama lui Goriot, care, în marea lui înflăcărare, ar fi fost în stare, fără doar şi poate, să plătească din buzunarul lui suma datorată de Rastignac. Dar gazda ieşise în oraş. Eugène se urcă în odaia lui, ca să vadă dacă n-a uitat ceva, Şi se felicită că-i venise gândul acesta, când găsi poliţa în alb pe care i-o dăduse lui Vautrin şi pe care, după ce o achitase, o aruncase cu nepăsare în sertarul mesei. Cum în ziua aceea nu era foc în sobă, Eugène era gata să înceapă a o rupe în bucăţele mărunte, când, recunoscând glasul Delphinei, se

opri, ca să nu mai facă niciun zgomot şi astfel să poată auzi ceea ce avea să spună ea, socotind, fireşte, că nu poate să aibă nicio taină faţă de el. Apoi, de la cele dintâi cuvinte, găsi că discuţia dintre tată şi fiică e prea interesantă ca să n-o asculte.

— Ah, tată, spunea ea, dea Domnul să-ţi fi venit la vreme gândul de-a cere socoteala averii mele, ca să nu mă trezesc ruinată! Pot vorbi?

— Fireşte, nu-i nimeni acasă, răspunse moş Goriot cu glas schimbat.

— Dar ce ai, tată? întrebă doamna de Nucingen.

— Mi-ai dat o lovitură de secure în creştetul capului, răspunse bătrânul. Dumnezeu să te ierte, copila mea! Tu nu ştii cât de mult te iubesc. Dacă ai fi ştiut, nu mi-ai fi spus dintr-o dată asemenea lucruri, mai ales dacă situaţia nu este cu adevărat disperată. Dar spune-mi, ce s-a întâmplat de te-ai grăbit să vii aici, când peste câteva minute trebuia să ne mutăm în apartamentul din strada Artois?

— Ei, tată, în faţa unei catastrofe, cine-şi mai poate stăpâni cea dintâi mişcare? Avocatul tău ne-a ajutat să descoperim o clipă mai devreme nenorocirea care, fără nicio îndoială, avea să izbucnească mai târziu. Vechea dumitale experienţă negustorească are să ne fie de folos în împrejurarea asta şi am alergat la dumneata cum te agăţi de o creangă când eşti în primejdie să te îneci. Domnul Derville, văzând că Nucingen îi făcea atâtea şicane, l-a ameninţat că-i va intenta un proces, spunându-i că autorizaţia preşedintelui tribunalului va fi dobândită fără întârziere. Nucingen a venit azi-dimineaţă la mine şi m-a întrebat dacă vreau să-l ruinez şi pe el, şi pe mine. I-am răspuns că nu mă pricep de fel în treburile acestea, că am avut o avere a mea, ce s-ar fi cuvenit să fiu în posesia ei şi că tot ce este în legătură cu această neînţelegere dintre noi îl priveşte pe avocatul căruia i-am încredinţat procesul, pentru că eu nu ştiu şi nu înţeleg nimic în această privinţă.

Nu m-ai învăţat să-i spun aşa?

— Ba da, răspunse moş Goriot.

— După aceea, urmă Delphine, Nucingen m-a pus în curent cu afacerile lui. A aruncat toţi banii lui şi pe ai mei în nişte întreprinderi abia începute, pentru care a trebuit să scoată sume mari. Dacă l-aş forţa să-mi înapoieze dota, ar fi silit să depună bilanţul; pe când dacă mă învoiesc să aştept un an, se angajează pe cuvânt de onoare să-mi restituie o avere îndoită sau întreită, investind capitalul meu în câteva întreprinderi din ţară, la sfârşitul cărora aş rămâne stăpână pe toate bunurile lor. Tată dragă, vorbea cu toată sinceritatea şi m-a înspăimântat. Mi-a cerut iertare pentru felul cum s-a purtat cu mine, mi-a redat libertatea, mi-a îngăduit să trăiesc aşa cum voi dori eu. Cu condiţia să-l las să gireze afacerile mele cu depline puteri, în numele meu. Ca să-şi dovedească buna-credinţă, mi-a făgăduit că-l va chema pe domnul Deniile ori de câte ori voi vrea eu, ca să vadă dacă actele prin care mă va institui proprietară vor fi bine întocmite. Pe scurt, s-a predat în mâinile mele, legat cobză. Mi-a cerut ca socotelile casei să le ţină tot el, încă doi ani, şi m-a rugat să nu cheltuiesc pentru mine mai mult decât îmi va da el. - Mi-a dovedit că tot ce putea face, era să salveze aparenţele, că s-a despărţit de dansatoarea, cu care trăia, că va fi silit să facă economiile cele mai aspre, fără însa ca lumea să ştie, pentru ca astfel să poată ajunge la capătul speculaţiilor lui fără să-şi piardă creditul. L-am dojenit, i-am spus că nu cred nicio iotă din tot ce-mi înşiră, ca să-l fac să-mi mărturisească totul şi să pot afla cât mai mult; mi-a arătat registrele, a plâns. N-am văzut în viaţa mea un bărbat în halul acesta. Îşi pierduse capul, spunea că are să-şi ia viaţa, vorbea în neştire. Mi-era milă de el..

— Şi tu crezi balivernele astea?... strigă moş Goriot. Joacă teatru! Mi s-a întâmplat de multe ori să fac afaceri cu nemţii. Cei mai mulţi dintre ei sunt de bună-credinţă, plini de nevinovăţie; dar când, sub înfăţişarea lor de oameni

sinceri şi de ispravă, se apucă de vicleşuguri şi înşelăciuni, îi întrec pe toţi ceilalţi. Bărbatu-tău îşi bate joc de tine... Văzându-se încolţit din toate părţile, face pe mortul; sub numele tău, el vrea să rămână mai stăpân pe avere decât este astăzi, când lucrează sub numele lui. Vrea să folosească această împrejurare ca să se pună la adăpost de primejdii. E tot aşa de ager pe cât e de perfid. E un ticălos. Nu, nu, nici prin gând nu-mi trece să iau drumul cimitirului lăsându-mi fetele în sapă de lemn. Mă mai pricep niţel în afaceri. Spune că şi-a investit banii în întreprinderi; dacă-i aşa, drepturile lui trebuie să fie garantate prin valori, chitanţe, contracte! Să le scoată la iveală şi să-ţi dea ce ţi se cuvine. Vom alege investiţiile cele mai bune, vom lua asupra noastră riscurile, şi vom avea titluri de recunoaştere a drepturilor noastre pe numele Delphine *Goriot, soţie a baronului de Nucingen, trăind sub regimul separaţiei de bunuri.* Dar aşa, cum? Crede că suntem idioţi? Că aş putea suporta, fie şi numai două zile, ideea că ar fi cu putinţă ca tu să rămâi fără avere, fără pâinea de toate zilele? N-aş putea-o suporta nicio zi, nicio noapte, nici măcar două ceasuri! Dacă ar fi aşa, n-aş putea supravieţui. Cum! Am muncit vreme de patruzeci de ani, am cărat saci în spinare, de curgea năduşeala potop de pe mine, o viaţă întreagă m-am lipsit de toate pentru voi, îngeraşii mei, şi toată truda, toate poverile mi se păreau uşoare, pentru că erau pentru voi. Şi după toate acestea, astăzi, viaţa mea, munca mea să se împrăştie ca fumul? Aş turba de furie. Jur pe ce am mai scump în cer şi pe pământ că am să lămuresc totul, am să verific registrele, casa, întreprinderile! N-o să mai am somn, n-o să mai pun capul pe pernă, n-o să mai bag o bucăţică în gură până când nu m-oi încredinţa că averea ta e toată aşa cum trebuie să fie. Slavă Domnului, eşti în separaţie de bunuri; maestrul Derville, care din fericire e un om cinstit, are să-ţi apere interesele. Pe Dumnezeul meu, ai să rămâi cu milionul tău, cu venitul tău de cincizeci de mii

de livre pe an, până la sfârşitul zilelor tale, sau de nu, dezlănţui un scandal în Paris, ah, ah! Dacă nu ne-or face dreptate tribunalele, mă voi adresa Parlamentului. Dacă te-aş şti liniştită şi fericită în privinţa banilor, mi s-ar uşura toate suferinţele şi toate necazurile. Banul e însăşi viaţa. Cu bani faci orice. Ce ne tot cântă matahala aceea de alsacian? Delphine, din ce ţi se cuvine să nu laşi nici măcar un sfert de para dobitocului ăstuia, care te-a ţinut în lanţuri şi te-a făcut să suferi atâta. Dacă are nevoie de tine, o să-l strunim cum se cuvine şi-o să-l facem să meargă pe calea cea bună. Doamne, îmi arde capul ca focul, simt că-mi fierb creierii. Delphine a mea în mizerie! Oh, Fifine, tu! Unde dracu sunt mănuşile mele? Haide! Să mergem. Vreau să văd totul, – registrele, afacerile, casa, corespondenţa – acum, pe loc! N-am să am linişte până nu mă voi încredinţa cu ochii mei că averea ta nu înfruntă nicio primejdie.

— Dragă tată, stai binişor... Dacă arăţi în chestiunea asta cea mai mică dorinţă de răzbunare sau vreun gând duşmănos, eu sunt pierdută. El te cunoaşte prea bine şi deci a socotit cu drept cuvânt că dacă sunt îngrijorată în privinţa averii mele este numai datorită înrâuririi dumitale. Dar, îţi jur, averea asta e în mâna lui şi el ţine cu tot dinadinsul s-o aibă în mână. Ar fi în stare să fugă cu toţi banii şi să ne lase aşa, ticălosul! Ştie prea bine că eu n-am să-l urmăresc, pentru ca nu vreau să necinstesc numele pe care-l port. E un om tare şi slab în acelaşi timp. Am cumpănit totul în amănunt. Dacă-l vom scoate din sărite, mă va ruina.

— Aşadar, e un tâlhar?

— Ei da, tată, ăsta e adevărul, răspunse Delphine aruncându-se într-un jeţ în hohote de plâns. N-am vrut să ţi-o spun, ca să-ţi cruţ durerea că m-ai măritat cu un astfel de om! Patimile ascunse şi conştiinţa lui, sufletul şi trupul – toate se potrivesc de minune în fiinţa lui! E

groaznic. Îl urăsc şi-l dispreţuiesc. Da, nu mai pot avea nicio fărâmă de stimă pentru acest josnic Nucingen, după tot ce mi-a spus. Un om care a fost în stare să se arunce în combinaţiile comerciale de care mi-a vorbit nu poate avea nici cea mai mică delicateţe, şi dacă am temerile pe care ţi le-am împărtăşit adineauri e din pricină că am citit în sufletul lui ca într-o carte. El, care mi-e bărbat, mi-a propus pe faţa să-mi dea toată libertatea – şi înţelegi prea bine ce înseamnă asta – dacă primesc în schimb ca, într-un caz nenorocit, să fia o unealtă în mâna lui, pe scurt: dacă primesc să-şi facă afacerile sub numele meu.

— Dar mai sunt şi legile! Dar mai este şi piaţa Grève pentru gineri de felul ăsta! strigă moş Goriot. L-aş ghilotina cu mâna mea dacă nu s-ar găsi un călău!

— Nu, tată, nu există lege împotriva lui. Ascultă în două cuvinte ce mi-a spus, lăsând deoparte întortochelile în care îşi învăluia gândul: „Sau pierzi tot, nu mai ai nicio para, eşti ruinată – pentru că nu mi-aş putea lua un alt complice decât pe dumneata – sau mă laşi să-mi duc până la capăt întreprinderile mele”. E limpede? Ţine încă la mine. Se bizuie pe cinstea mea de femeie; ştie că nu mă voi atinge de averea lui, mulţumindu-mă cu a mea. Trebuie să intru într-o tovărăşie incorectă, hoţească, sub pedeapsa de-a fi ruinată. Îmi cumpără conştiinţa, şi drept plată îmi dă îngăduinţa de a fi în toată voia amanta lui Eugène, „Îţi permit să păcătuieşti, dar lasă-mă să fac crime, ruinând oameni fără vină.” E un fel de-a vorbi destul de clar? Ştii ce înţelege el prin operaţiuni? Cumpără terenuri virane pe numele lui, apoi clădeşte pe ele case pentru prepuşi ai lui. Aceştia încheie contracte pentru aceste clădiri cu toţi antreprenorii, plătindu-i în efecte cu termen lung şi consimţind, în schimbul unei mici sume, să-i dea chitanţă soţului meu, care devine astfel posesorul caselor, în vreme ce prepuşii, când trebuie să-i achite pe antreprenorii păcăliţi, dau faliment. Bieţii constructori s-au lăsat aiuriţi de

numele casei Nucingen. Am înţeles foarte bine lucrul ăsta. Am mai înţeles de asemenea că, pentru a dovedi în caz de nevoie plata unor sume enorme, Nucingen a trimis valori considerabile la Amsterdam, Londra, Neapole, Viena. Cum să punem mâna pe aceşti bani?

Eugène auzi un zgomot înăbuşit. Fără îndoială că moş Goriot căzuse în genunchi pe podeaua odăii.

— Dumnezeule, ce ţi-am făcut? Fata mea în mâna acestui mizerabil! Poate să ceară orice de la ea, dacă vrea. Iartă-mă, fata mea! strigă moşneagul.

— Da, dacă mă aflu în prăpastia asta, e poate din greşeala ta, zise Delphine. Noi fetele avem atât de puţină judecată când ne măritäm! Ce ştim noi despre lume, afaceri, bărbaţi, moravuri? Părinţii ar trebui să gândească în locul nostru. Dragă tată, nu-ţi fac nicio imputare. Iartă-mă pentru ceea ce ţi-am spus. Toată greşeala e a mea... Nu, tăicuţule, nu plânge, spuse ea sărutându-l pe frunte.

— Nu mai plânge nici tu, micuţa mea Delphine. Dă-mi ochii, să-ţi zvânt lacrimile cu sărutarea mea. Haide! Am să-mi adun eu minţile şi am să descurc iţele încurcate de bărbatu-tău.

— Nu, lasă-mă pe mine. Ştiu eu cum să-l învârtesc. Mă iubeşte? Ei, bine, am să mă folosesc de puterea pe care o am asupra lui, ca să-l fac să investească fără întârziere o parte din banii mei în câteva proprietăţi. Poate că voi răscumpăra pe numele meu domeniul Nucingen din Alsacia. El ţine mult la asta. Vino mâine, numai ca. Să vezi registrele, hârtiile. Domnul Derville nu se pricepe de fel în chestiile acestea comerciale... Sau nu, nu mâine. Nu vreau să mă enervez. Poimâine are loc balul doamnei de Beauséant, vreau să mă îngrijesc, ca să fiu frumoasă, odihnită şi să-l fac fericit pe dragul meu Eugène!... Hai să văd şi eu camera lui.

În clipa aceea, o trăsură se opri în stradă şi se auzi pe scară glasul doamnei de Restaud, care o întreba pe Silvia:

— Tata e sus?

Această împrejurare îl salvă, din fericire, pe Eugène, care se şi gândise să se arunce pe pat, prefăcându-se că doarme.

— Ah, tată, ai auzit ce se vorbeşte despre Anastasie? zise Delphine, recunoscând vocea soră-si. Se pare că şi în căsnicia ei se întâmpla lucruri ciudate.

— Ce anume? spuse moş Goriot. Asta ar fi sfârşitul vieţii mele. Capul meu nu mai poate suporta încă o nenorocire.

— Bună ziua, tată, zise contesa intrând. Ah, uite-o şi pe Delphine!

Dând cu ochii de soră-sa, doamna de Restaud păru stânjenită.

— Bună ziua, Nasie, spuse baroana. Ţi se pare neobişnuit că mă găseşti aici? Eu îl văd pe tata în fiecare zi.

— De când?

— Dacă ai fi venit pe-aici, ai fi ştiut.

— Nu mă necăji, Delphine, zise contesa, cu glas mâhnit. Sunt tare nenorocită, sunt pierdută, sărmanul meu tată! Oh, cu totul pierdută de data asta!

— Dar ce ţi s-a întâmplat, Nasie? strigă moş Goriot. Spune-ne tot, copila mea. Văd că păleşte. Delphine, ajut-o, haide, fii bună cu ea, şi am să te iubesc şi mai mult, dacă ar fi cu putinţă!

— Biata mea Nasie, spuse doamna de Nucingen ajutând-o să se aşeze pe un scaun. Vorbeşte. Noi suntem singurele două fiinţe care te iubim mereu şi îndeajuns ca să-ţi iertăm orice. Vezi tu, iubirea alor tăi este cea mai temeinică.

Îi dădu să respire săruri, şi contesa îşi reveni.

— Din asta are să mi se tragă moartea, spuse moş Goriot. Haide, urmă el stârnind focul de turbă din sobă, veniţi încoace amândouă. Mi-e frig. Ce s-a întâmplat, Nasie? Spune degrabă. Ai să mă ucizi!

— Ei bine, zise biata femeie, bărbatu-meu ştie tot. Închipuieşte-ţi, tată, e câtăva vreme de-atunci, ţi-aduci

aminte de poliţa aceea a lui Maxime? Nu era cea dintâi. Plătisem multe până atunci. Către începutul lui ianuarie, domnul de Trailles mi s-a părut tare mâhnit. Nu-mi spunea nimic. Dar e aşa de uşor să citim în inima celor pe care-i iubim! Un nimic e de ajuns. Şi apoi, mai sunt şi presimţirile, în sfârşit, era mai drăgăstos, mai duios decât oricând, iar eu eram din ce în ce mai fericită. Bietul Maxime! în vremea aceea, în cugetul lui îşi lua rămas bun de la mine, după cum mi-a spus mai târziu: voia să-şi zboare creierii! În cele din urmă atâta l-am chinuit, atâta l-am rugat, am stat două ceasuri în genunchi în faţa lui... până mi-a mărturisit că are datorii de o sută de mii de franci! Oh! tăicuţule, o sută de mii de franci! Mi-am pierdut minţile. Dumneata nu puteai să ai suma asta, iar eu cheltuisem tot...

— Nu, zise moş Goriot, ca să fac rost de atâţia bani ar fi trebuit să-i fur. Dar i-aş fi furat, Nasie! Îi voi fura.

Când auziră acest cuvânt rostit cu glas lugubru, ca un horcăit de muribund, mărturisind agonia iubirii de tată redusă la neputinţă, cele două surori rămaseră o clipă tăcute. Ce egoism ar fi putut să rămână nepăsător la acest strigăt de deznădejde care, ca o piatră aruncată într-un hău, îi arăta toată adâncimea?

— Am găsit banii de care avem nevoie înstrăinând lucruri care nu-mi aparţineau, zise contesa izbucnind în lacrimi.

Tulburată, Delphine începu şi ea să plângă, cu capul rezemat pe gâtul soră-si.

— Aşadar, e adevărat! spuse ea.

Anastasie lăsă capul în jos, doamna de Nucingen o cuprinse în braţe, o sărută cu duioşie şi, sprijinindu-i fruntea pe umărul ei, îi spuse:

— Noi te vom iubi totdeauna, fără să te judecăm.

— Îngeraşii mei, zise Goriot cu glas stins, de ce a trebuit să vină o nenorocire ca să văd în sfârşit această unire a voastră?

— Ca să salvez viaţa lui Maxime, în sfârşit, ca să-mi salvez toată fericirea mea, urmă contesa, încurajată de aceste mărturii de caldă şi tulburătoare dragoste, – m-am dus la acel cămătar pe care-l cunoşti – o adevărată făptură a iadului, ce nu se înduioşează de nimic – m-am dus la domnul Gobseck, cu diamantele de familie, la care domnul de Restaud ţine atât de mult. Le-am dus şi pe ale lui, şi pe ale mele, şi le-am vândut pe toate. Vândut! înţelegi? L-am salvat pe domnul de Trailles, dar eu sunt pierdută, Restaud ştie tot.

— De la cine? Cum? Să-l ucid! strigă moş Goriot.

— Ieri m-a chemat în camera lui. M-am dus... „Anastasie, mi-a spus cu o voce... (Oh! mi-a fost de-ajuns să-l aud, ca să ghicesc totul), unde sunt diamantele dumitale?" – „La mine." – „Nu, mi-a răspuns uitându-se ţintă în ochii moi, sunt aici; pe comodă." Şi mi-a arătat caseta, acoperită cu batista lui. „Ştii de unde le-am luat?" m-a întrebat. Am căzut în genunchi în faţa lui, am plâns, l-am întrebat de ce moarte vrea să mă vadă murind...

— Ai spus tu asta? strigă moş Goriot. Pe sfântul nume al lui Dumnezeu, cel care se va atinge de oricare dintre voi, câtă vreme trăiesc eu, să ştie bine că am să-l ard la foc domol!. Da, l-aş sfâşia ca pe...

Moş Goriot tăcu. Cuvintele i se înăbuşeau în gâtlej.

— La urmă, draga mea, mi-a cerut un lucru mai greu chiar decât moartea. Facă Domnul ca nicio femeie să nu audă ce mi-a fost dat mie să aud.

— Am să-l ucid, spuse moş Goriot cu o desăvârşită linişte. Dar n-are decât o viaţă şi-mi datorează două. În sfârşit, ce voia? întrebă el, cu ochii ţintiţi către Anastasie.

— Ei bine; urmă contesa, după un răstimp s-a uitat la mine şi mi-a spus: „Anastasie, voi îngropa în tăcere tot ce s-a întâmplat, vom rămâne împreună, avem copii. Nu-l voi ucide pe domnul de Trailles. S-ar putea sa nu-l nimeresc, iar ca să mă descotorosesc de el pe altă cale, m-aş lovi,

poate, de justiţia omenească. Să-l ucid în braţele dumitale ar însemna să dezonorez copiii. Dar, ca să te cruţ de-a vedea cu ochii dumitale cum îţi mor copiii, sau tatăl lor, sau eu însumi, îţi pun două condiţii. Răspunde: este vreunul dintre copii al meu?" Am răspuns da. „Care?" m-a întrebat el. „Ernest, cel mare." „Bine, a zis el. Acum jură-mi că de-aci înainte într-o singură privinţă ai să faci aşa cum îţi spun eu." Am jurat. „Vei semna actul de vânzare a bunurilor dumitale, când ţi-o voi cere."

— Să nu semnezi! strigă moş Goriot. Să nu semnezi nici în ruptul capului. Ah, ah, domnule de Restaud, dacă nu ştii ce înseamnă să faci o femeie fericită, ea se duce să-şi caute fericirea aiurea, iar dumneata vrei s-o pedepseşti pe ea pentru neroada dumitale neputinţă?... Dar iacătă că mai sunt şi eu pe lume! Opreşte-te! Am să-l tai calea. Fii liniştită, Nasie. Ah, dumnealui îşi iubeşte moştenitorul! Bine, bine. Am să-i otrăvesc feciorul, care – blestemată întâmplare! – este nepotul meu. Am dreptul să-l văd şi eu pe maimuţoiul ăsta! Am să-l iau şi am să-l duc în satul meu, nu te teme! Iar pe monstrul de tată-său am să-l îngenunchi, spunându-i: „Care pe care! Dacă vrei să-ţi redau copilul, dă-i fetei mele averea ei şi las-o să trăiască aşa cum vrea ea".

— Tată!

— Da, tată! A, eu sunt tată adevărat. Să nu-mi chinuiască fetele ticălosul ăsta de mare senior! Drace, nu ştiu ce-mi umblă prin vine! Parc-aş avea sânge de tigru, aş vrea să-i sfâşii pe aceşti doi oameni. O, copilele mele! Aşadar, asta-i viaţa voastră? Dar asta-nseamnă moartea mea... Ce-o să s-aleagă de voi când eu n-am să mai fiu? Părinţii ar trebui să trăiască atât cât trăiesc copiii lor. Doamne, greşită rânduială ai pus în lumea asta a ta! Şi totuşi, după cum se tot spune, ai şi tu un fiu. S-ar cuveni să ne cruţi de-a suferi din pricina suferinţelor copiilor noştri. Îngeraşii mei dragi! Nu vă văd decât când vă răzbesc durerile. Nu-mi împărtăşiţi decât lacrimile voastre. Fireşte,

mă iubiţi, văd bine. Veniţi încoace, veniţi să plângeţi, inima mea e largă şi poate cuprinde totul… Da, puteţi s-o sfâşiaţi, şi din fiecare fâşie puteţi face câte o inimă de tată. Aş vrea să iau asupră-mi suferinţele voastre, aş vrea să sufăr eu în locul vostru… Ah, ce fericite eraţi când eraţi micuţe!

— Acelea au fost singurele noastre zile bune, spuse Delphine. Unde-i vremea când ne dădeam tumba de pe sacii cu făină din magazia cea mare?

— Tată, nu ţi-am spus totul, îi şopti Anastasie lui moş Goriot, care sări în sus. N-am putut să iau pe diamante o sută de mii de franci în cap. Maxime a fost pus sub urmărire. Nu mai datorăm decât douăsprezece mii de franci. Mi-a făgăduit că se va cuminţi, că n-are să mai joace cărţi. Dragostea lui e tot ce mi-a mai rămas pe lume şi am plătit-o atât de scump, încât dacă aş pierde-o m-aş omorî. Pentru el mi-am jertfit averea, cinstea, liniştea, copiii! Oh, tată, fă măcar ca Maxime sa fie liber, să nu-şi piardă cinstea, să poată rămâne în societate, unde va putea să-şi facă o situaţie. Acum nu-mi mai datoreşte decât fericirea; copiii noştri vor rămâne fără avere. Dacă-l vor închide la Sainte-Pélagie, voi pierde totul.

— N-am, Nasie’. Nu mai am nimic! Nimic! E sfârşitul lumii. Oh, fără nicio îndoială, lumea are să se prăbuşească! Plecaţi, salvaţi-vă cât mai e vreme. Azi, nu mi-a mai rămas decât paftalele de argint şi şase tacâmuri, cele dintâi pe care le-am cumpărat în viaţa mea. În sfârşit, nu mai am decât renta viageră de o mie două sute de franci…

— Dar cu renta pe viaţă ce-ai făcut?

— Am vândut-o, păstrându-mi acest căpeţel de venit pentru nevoile mele. Îmi trebuiau douăsprezece mii de franci, ca să aranjez un apartament pentru Fifina.

— Acasă la tine, Delphine? o întrebă doamna de Restaud pe soră-sa.

— Ce importanţă are asta? urmă moş Goriot Cei douăsprezece mii de franci i-am cheltuit.

— Înţeleg, zise contesa. Pentru domnul de Rastignac. Ah, biata mea Delphine, opreşte-te. Vezi bine unde am ajuns eu.

— Draga mea, domnul de Rastignac nu este omul care să-şi ruineze femeia pe care o iubeşte.

— Îţi mulţumesc, Delphine... Altceva aşteptam de la tine în nenorocirea prin care trec. Dar tu n-ai ţinut niciodată la mine.

— Ba da, Nasie! Te iubeşte! izbucni moş Goriot cu însufleţire. Mi-o spunea chiar adineauri. Vorbeam despre tine şi susţinea că tu eşti frumoasă, iar ea e numai drăguţă.

— Ea? repetă contesa. Ea este o frumuseţe rece.

— Chiar dacă ar fi aşa, zise Delphine cu obrajii îmbujoraţi, cum te-ai purtat tu cu mine? Te-ai lepădat de mine, ai făcut totul ca să mi se închidă uşile caselor în care voiam să merg, pe scurt: ai folosit orice prilej ca să mă faci să sufăr. Cât despre mine, venit-am eu la bietul tafta, ca tine: ca să-i iau toată averea mie cu mie şi să-l aduc în starea în care se află? Asta-i opera ta, surioară. Eu l-am văzut pe tata de câte ori am putut, nu l-am dat afară din casă şi n-am venit să-i ling mâna când am avut nevoie de el. N-am ştiut însă că a cheltuit cele douăsprezece mii de franci pentru mine. Eu ţin rânduială în treburile mele, după cum ştii. De altfel, darurile pe care mi le-a făcut tata nu i le-am cerut niciodată.

— Erai mai fericită decât mine: domnul de Marsay era bogat, doar ştii şi tu ceva în privinţa asta. Dar aşa ai fost totdeauna: răutăcioasă ca aurul. Rămâneţi cu bine. Nu mai am nici soră, nici...

— Taci, Nasie! strigă moş Goriot.

— Numai o soră ca tine poate să repete ceea ce nici străinii nu mai cred. Eşti un monstru! îi spuse Delphine,

— Copilele mele, copilele mele, tăceţi, sau mă omor în faţa voastră!

— Hai, Nasie, zise doamna de Nucingen, te iert, pentru

că eşti nenorocită. Dar eu sunt mai bună decât tine. Să-mi spui ceea ce mi-ai spus, tocmai în clipa când as fi fost în stare să fac orice ca să-ţi vin în ajutor, când aş fi fost în stare chiar să intru în odaia bărbatului meu, ceea ce n-aş fi făcut nici pentru mine, nici pentru… Numai tu puteai să-mi spui ceea ce mi-ai spus, tu, care de nouă ani de zile mi-ai pricinuit atâtea suferinţe.

— Fetele mele, fetele mele, sărutaţi-vă! zise bătrânul. Sunteţi ca doi îngeri.

— Nu vreau, lasă-mă! strigă contesa, pe care Goriot o luase de braţ, scuturându-se din încleştarea bătrânului. E mai neîndurată faţă de mine decât chiar bărbatu-meu. Ai crede că e icoana tuturor virtuţilor!

— Prefer să se creadă că datorez bani domnului de Marsay decât să mărturisesc că domnul de Trailles mă costă mai mult de două sute de mii de franci, răspunse doamna de Nucingen.

— Delphine! strigă contesa făcând un pas către ea.

— Îţi spun adevărul, în vreme ce tu mă calomniezi, răspunse rece baroana.

— Delphine, eşti o…

Moş Goriot sări, o împiedică să mai vorbească, acoperindu-i gura cu palma,

— Doamne tată, îi spuse Anastasie, cu ce ai umblat în mână în dimineaţa asta?

— A, da, am greşit zise bietul bătrân ştergându-şi mâinile pe pantaloni. Mă mut, nu ştiam că o să veniţi.

Era fericit că, atrăgându-şi această dojana, mânia fie-si se va revărsa asupra lui.

— Ah, urmă el aşezându-se pe un scaun, mi-aţi zdrobit inima. M, or, copilele mele! îmi ard creierii ca într-o vâlvătaie. Haide, fiţi drăguţe, iubiţi-vă! Aveţi să mă ucideţi, Delphine, Nasie, haide, amândouă aveţi dreptate, amândouă aţi greşit. Haide, Dedél, reluă vorba, întorcându-se cu ochii în lacrimi către baroană, îi trebuie douăsprezece

mii de franci; să-i căutăm. Nu vă uitaţi una la alta cu atâta duşmănie. (Se aşează în genunchi, în faţa Delphinei.) Cere-i iertare, dacă vrei să-mi faci o bucurie, îi şopti el la ureche. Haide, ea e cea mai nenorocită.

— Biata mea Nasie, zise Delphine, înspăimântată de expresia pe care durerea o dădea feţei tatălui ei, am greşit, iartă-mă, sărută-mă…

— Ah, strigă moş Goriot, îmi turnaţi balsam pe inimă. Dar unde să găsim douăsprezece mii de franci? Dacă m-aş duce eu în locul domnului de Trailles?

— Ah, tată, spuseră amândouă fetele înconjurându-l, nu, nu se poate.

— Dumnezeu să te răsplătească pentru gândul acesta, căci noi n-am putea, nu-i aşa, Nasie? urmă Delphine.

— Şi apoi, sărmane tată, asta ar fi doar un strop de apă, adăugă contesa.

— Dar un om nu poate să ia niciun ban pe sângele lui? strigă deznădăjduit moşneagul. Mă dau cu totul celui care te va salva, Nasie! Sunt în stare să ucid un om pentru el. După aceea am să fac ca Vautrin, – am să înfund ocna! Eu…

Se opri, ca lovit de trăsnet.

— Nu mai am nimic! spuse el smulgându-şi părul. Dacă cel puţin aş şti unde să mă duc să fur, dar şi asta-i greu de găsit. Şi apoi îţi trebuie oameni şi timp că sa jefuieşti o banca. Iacă, mai bine să mor, e singurul lucru care-mi mai rămâne de făcut. Da, nu mai sunt bun de nimic, nu mai sunt tată! Nu. A, ticălos bătrân, ţi-ai făcut o pensie pe viaţă, când aveai două fete! Nu le iubeşti? Să crapi, să crapi ca un câine ce eşti! Da, sunt mai rău ca un câine, un câine nu s-ar fi purtat aşa! Oh, capul meu… cum mai clocoteşte!

— Tăicuţule, strigară cele două fete venindu-i în preajmă ca să-l împiedice de a se năpusti cu capul în perete, fii cuminte, tăicuţule!

Plângea cu hohote. Eugène, îngrozit, luă hârtia pe care o

semnase pentru Vautrin şi care era timbrată pentru o sumă mai mare, schimbă cifra şi, după ce făcu o poliţă în bună regulă pentru douăsprezece mii de franci la ordinul lui Goriot, intră în odaia acestuia.

— Iată banii dumitale, doamnă, spuse el înfăţişând hârtia. Dormeam în odaia mea; convorbirea dumneavoastră m-a trezit din somn şi astfel arh putut afla ce sumă datorez domnului Goriot. Iată creanţa pe care o puteţi negocia. O voi achita ia termen.

Contesa rămăsese împietrită, cu hârtia în mână.

— Delphine, spuse ea palidă şi tremurând de mânie, de furie, de turbare, Dumnezeu mi-e martor că te iertasem pentru tot ce mi-ai făcut. Dar ce-i asta? Cum adică, domnul era alături şi tu ştiai! Şi ai avut josnicia de a te răzbuna, lăsându-mă să-i mărturisesc, fără să ştiu, toate tainele mele, viaţa mea, viaţa copiilor mei, ruşinea şi onoarea mea! Pleacă! Nu-mi mai eşti nimic, te urăsc, îţi voi face tot răul pe care voi putea să ţi-l fac, te…

Mânia îi curmă vorba; gâtlejul i se uscase.

— Dar e fiul meu, copilul nostru, fratele tău, salvatorul tău! strigă moş Goriot. Îmbrăţişează-l, Nasie; uite, eu îl îmbrăţişez, reluă bătrânul strângându-l pe Eugène către sine cu un fel de furie. O, copilul meu! Aş vrea să-ţi fiu mai mult decât un tată, aş vrea să-ţi fiu o familie. Aş vrea să fiu Dumnezeu, ca să-ţi arunc lumea întreagă la picioare. Dar sărută-l, Nasie! Nu e un om, e un înger, un adevărat înger.

— Las-o, tată, zise Delphine, e nebună în clipa asta.

— Nebună! Nebună! Şi tu cum eşti? întrebă doamna de Restaud.

— Copilele mele, mă ucideţi dacă urmaţi tot aşa! strigă moşneagul prăbuşindu-se pe pat, ca străpuns de un glonţ. Au să mă ucidă, îşi spuse el.

Contesa se uită ţinta la Eugène, care sta neclintit, uluit de violenţa acestei scene.

— Domnule…? îi spuse ea întrebându-l cu gestul, cu

glasul şi cu privirea, fără să ia seama la tată-său şi la Delphine care-i deschidea cu grabă gulerul.

— Doamnă, voi plăti şi voi tăcea, răspunse Eugène, fără să mai aştepte întrebarea.

— Nasie, l-ai omorât pe tata! zise Delphine arătând către bătrân, care leşinase, dar în aceeaşi clipă Anastasie plecă.

— O iert din toată inima, zise moş Goriot deschizând ochii. E într-o stare îngrozitoare, care ar năuci şi un cap mai bun decât al ei. S-o consolezi pe Nasie, să fii bună faţă de ea, făgăduieşte-i-o bietului tău tată, care moare, spuse bătrânul către Delphine, strângându-i mâna.

— Dar ce ai? întrebă ea înspăimântată.

— Nimic, nimic, răspunse tatăl. Are să treacă. Am o greutate pe frunte, o migrenă... Biata Nasie, ce zile o aşteaptă!

În clipa aceea, contesa se întoarse în odaie şi se aruncă la picioarele tatălui ei:

— Iartă-mă! strigă ea.

— Lasă-mă, spuse moş Goriot, acum îmi faci şi mai rău!

— Domnule, zise contesa către Rastignac, cu ochii scăldaţi în lacrimi, durerea m-a făcut să fiu nedreaptă. Vrei să fii fratele meu? îl întrebă ea întinzându-i mâna.

— Nasie, îi spuse Delphine îmbrăţişând-o, micuţa mea Nesie, să uităm tot ce-a fost.

— Nu, zise ea, eu ana să-mi amintesc.

— Îngeraşii mei, strigă moş Goriot, îmi ridicaţi perdeaua care mi se pusese pe ochi. Glasurile voastre îmi dau viaţă. Îmbrăţişaţi-vă încă o dată. Eh, Nasie, poliţa asta are să te salveze?

— Sper. Spune, tăicuţule, vrei s-o iscăleşti şi

— Uite cum m-am prostit de-am putut să uit lucrul ăsta! Dar mi-a fost rău, Nasie, nu fi supărată pe mine. Dă-mi de ştire când scapi de necazul ăsta. Sau mai bine nu, am să viu chiar eu. Adică nu, n-am sa vin, nu mai pot să-l văd în

ochi pe bărbatu-tău, aş fi în stare să-l omor. Când va fi vorba însă de preschimbarea bunurilor tale, am să fiu acolo. Şi-acuma du-te, copila mea, du-te degrabă şi spune-i lui Maxime să se cuminţească. Eugène era uluit.

— Biata Anastasie, zise doamna de Nucingen, totdeauna a fost iute de fire, dar altminteri are inimă bună.

— S-a întors ca să ia iscălitura lui moş Goriot, şopti Eugène la urechea Delphinei.

— Crezi?

— Aş vrea să nu cred. Păzeşte-te de ea, răspunse Rastignac ridicând ochii către cer ca şi cum ar fi vrut să-i încredinţeze lui Dumnezeu gândurile pe care nu cuteza să le rostească.

— Într-adevăr, i-a plăcut totdeauna să joace puţin teatru, şi bietul tata s-a lăsat totdeauna prins de trucurile ei.

— Cum te simţi, bunul meu moş Goriot? îl întrebă Rastignac pe unchiaş.

— Aş vrea să dorm, răspunse el.

Eugène îl ajută să se culce. Bătrânul adormi, ţinând-o pe Delphine de mână. După un răstimp, ea ieşi încetinel din odaie.

— Diseară, la Italieni, îi spuse lui Eugène. Ai să-mi aduci veşti despre tata. Iar mâine ai să te muţi, domnul meu... Hai să-ţi văd camera... Oh, ce oroare! strigă ea trecând pragul. Mai groaznică chiar decât odaia tatei. Eugène, te-ai purtat frumos. Te-aş iubi şi mai mult dacă lucrul ar fi cu putinţa. Eter, copilul meu, dacă vrei să faci avere nu trebuie să arunci douăsprezece mii de franci pe fereastră, aşa cum ai făcut adineauri. Contele de Trailles e cartofor. Soră-mea nu vrea să înţeleagă lucrul ăsta. El s-ar fi dus să caute cei douăsprezece mii de franci care-i trebuiau, acolo unde ştie atât de bine să piardă sau să câştige munţi de aur.

Un geamăt îi făcu să se întoarcă lângă moş Goriot, care părea că doarme. Dar când cei doi amanţi se apropiară, îl

auziră murmurând:

— Nu sunt fericite!

Fie că dormea, fie că veghea, cuvintele acestea fuseseră rostite în aşa fel încât Delphine, mişcată până în adâncul sufletului, se apropie de patul sărăcăcios pe care zăcea tată-său şi-l sărută pe frunte. El deschise ochii şi spuse:

— E Delphine.

— Ei bine, cum te simţi? îl întrebă ea.

— Bine, răspunse el. Nu fi îngrijorată. Am să ies în oraş. Hai, duceţi-vă, copiii mei, şi fiţi fericiţi.

Eugène o întovărăşi pe Delphine până în casă, dar, neliniştit de starea în care îl lăsase pe Goriot, nu rămase să cineze cu ea, ci se întoarse la casa Vauquer. Îl găsi pe moş Goriot îmbrăcat, gata să se aşeze la masă. Bianchon îşi alesese locul în aşa fel încât să poată cerceta cu toată luarea-aminte faţa fabricantului de făinoase. Când îl văzu luând pâinea şi mirosind-o, ca să-şi dea seama din ce fel de făină e făcută, studentul, observând în această mişcare totala absenţă a ceea ce s-ar putea numi conştiinţa actului săvârşit, făcu un gest sinistru.

— Vino lângă mine, domnule intern al spitalului Cochin îi spuse Eugène.

Bianchon se duse cu atât mai bucuros, cu cât era mai aproape de bătrânul client al pensiunii.

— Ce are? îl întrebă Rastignac.

— S-ar putea să mă înşel, dar cred că e sfârşit. Trebuie să se fi petrecut ceva extraordinar înăuntrul lui. Am impresia că este sub ameninţarea iminentă a unei apoplexii serioase. Deşi partea de jos a figurii e destul de liniştită, trăsăturile superioare ale feţei se întind fără voia lui către frunte. Bagi de seamă? Apoi ochii se află in acea stare specială care denotă invazia serumului în creier. Nu ţi se pare că sunt acoperiţi de o pulbere fină? Mâine dimineaţă am să-ţi pot spune mai multe.

— Există vreun remediu?

— Niciunul. Poate că am izbuti să-i întârziem moartea, dacă am găsi mijlocul să determinăm o reacţie către extremităţi, către picioare. Dar dacă simptomele nu cedează până mâine seară, bietul bătrân e pierdut. Ştii cumva ce întâmplare i-a cauzat maladia? Trebuie să fi primit o lovitură puternică, sub efectul căreia moralul a sucombat.

— Da, zise Rastignac amintindu-şi că amândouă fetele loviseră necontenit în inima tatălui lor. Cel puţin, îşi spunea el, Delphine îl iubeşte.

Seara, la Teatrul Italian, Rastignac începu vorba cu toată grija, ca să n-o sperie pe doamna de Nucingen.

— Nu te teme, răspunse ea după cele dintâi cuvinte ale lui Eugène, tata e tare. Numai că azi-dimineaţă l-am cam zdruncinat puţin. Era vorba de averea noastră, aşa că îţi poţi da seama de toată grozăvia acestei nenorociri. N-aş mai putea trăi dacă dragostea dumitale nu ne-ar face astăzi cu totul nesimţitoare la fapte pe care odinioară le-aş fi socotit drept o tortură de moarte. Acum nu mai am decât o singură teamă şi nu mi se poate întâmpla decât o singură nenorocire: să pierd această dragoste, care m-a făcut să simt bucuria de-a trăi. În afară de acest simţământ, toate celelalte mă lasă nepăsătoare şi n-aş putea iubi nimic altceva pe lume. Dumneata eşti totul pentru mine. Dacă simt fericirea de-a fi bogată, este numai ca să-ţi plac şi mai mult. Spre ruşinea mea, sunt mai degrabă amantă decât fiică. De ce? Nu ştiu. Toată viaţa mea este în dumneata. Tata mi-a dat o inimă, dar dumneata eşti cel care ai făcut-o să bată. Poate să mă osândească toată lumea, puţin îmi pasă dacă dumneata, care nu ai dreptul să-mi porţi ciudă, îmi ierţi crimele pe care această năvalnică simţire mă osândeşte să le săvârşesc. Crezi că sunt o fiică denaturată? A, nu, nu poţi să nu iubeşti un tată aşa de bun ca al nostru. Dar puteam eu să-l împiedic de-a vedea urmările fireşti ale jalnicelor noastre căsătorii? De ce şi-a dat încuviinţarea? Nu

era datoria lui să cugete în locul nostru? Astăzi, ştiu bine, el suferă deopotrivă cu noi. Dar ce putem face? Să-l consolăm? Nimic nu l-ar putea consola. Dacă ne-ar vedea resemnate ar suferi mai mult decât când ne vede plângând şi făcându-i imputări. Sunt împrejurări în viaţă în care totul este numai amărăciune.

Eugène rămase fără cuvânt, cuprins de duioşie faţă de această naivă revărsare a unui sentiment sincer. Dacă parizienele sunt adesea prefăcute, îmbătate de vanitate, preocupate de persoana lor, cochete, reci, tot aşa de sigur este că, atunci când iubesc cu adevărat, ele jertfesc dragostei lor mai multă simţire decât toate celelalte femei; din toate micimile, ele îşi fac o măreţie a lor, înălţându-se până la sublim. Apoi, Eugène era impresionat de spiritul profund şi judicios pe care femeia îl desfăşoară în judecarea celor mai fireşti simţăminte, atunci când o afecţiune mai înaltă o desparte şi o depărtează de ele. Doamna de Nucingen se simţi jignită de tăcerea în care rămăsese Eugène.

— Dar unde ţi-s gândurile? îl întrebă ea.

— Ascult încă ceea ce mi-ai spus. Până în clipa asta credeam că te iubesc mai mult decât mă iubeşti dumneata pe mine.

Ea zâmbi şi, înarmându-se împotriva bucuriei care o învălui, se strădui să menţină convorbirea în marginile impuse de cuviinţă. Până atunci nu-i fusese dat să audă vibrantele mărturisiri ale unei iubiri tinere şi sincere. Câteva cuvinte încă – şi nu s-ar mai fi putut stăpâni.

— Eugène, spuse ea schimbând vorba, ai auzit noutatea? Tot Parisul are să vină mâine la doamna de Beauséant. Familia Rochefide şi marchizul de Adjuda s-au înţeles să nu dea în vileag nimic; dar regele va semna mâine contractul de căsătorie, iar biata dumitale vară nu ştie încă nimic. Va trebui să-şi primească invitaţii, dar marchizul nu va fi printre ei. În toate părţile nu se vorbeşte

decât despre această întâmplare.

— Şi lumea găseşte prilej de veselie în această infamie, ba se şi înfruptă din ea! Doamna de Beauséant ar fi în stare să-şi pună capăt zilelor din pricina asta.

— Nu, spuse Delphine surâzând, nu cunoşti femeile de felul acesta. Dar, oricum ar fi, toată lumea bună va veni la bal şi voi fi şi eu acolo! Fericirea aceasta ţi-o datoresc dumitale.

— N-o fi oare, întrebă Rastignac, un simplu zvon absurd, cum circulă atâtea în Paris?

— Mâine o să cunoaştem adevărul.

Eugène nu se întoarse la casa Vauquer. Nu se putu hotărî să nu guste în seara aceea bucuriile pe care i le dăruia noul său apartament. Dacă în ajun se despărţise de Delphine către ceasul unu după miezul nopţii, de data asta Delphine se despărţi de el către ceasul două, ca să se întoarcă acasă la ea. A doua zi Eugène dormi toată dimineaţa, şi către amiază o aşteptă pe doamna de Nucingen, care veni să ia masa cu el. Tinerii sunt atât de însetaţi de aceste fericiri gingaşe, încât Rastignac aproape că-l uitase pe moş Goriot. Fu pentru el o adevărată sărbătoare să se deprindă cu toate acele lucruri elegante care acum erau ale lui. Iar doamna de Nucingen era lângă el, sporind astfel farmecul fiecărui amănunt. Totuşi, către ceasul patru, cei doi amanţi îşi aduseră aminte de moş Goriot şi de fericirile pe care nădăjduia să le aibă în casa cea nouă. Eugène era de părere că, dacă boala se va prelungi, bătrânul va trebui adus fără întârziere în strada Artois. Despărţindu-se de Delphine, el plecă în goană la casa Vauquer. Nici moş Goriot, nici Bianchon nu erau la masă.

— Moş Goriot s-a betegit rău, îi spuse pictorul. Bianchon e sus. Lângă el. Bătrânul a primit vizita uneia dintre fetele lui, contesa de *Restaudrama.* După aceea a plecat în oraş, boala i s-a agravat. Lumea va pierde una dintre cele mai

frumoase podoabe ale ei.

Eugène urcă în grabă scara.

— Hei, domnule Eugène!

— Domnule Eugène, vă cheamă doamna, strigă Silvia.

— Domnule, îi spuse văduva, domnul Goriot şi dumneata trebuia să vă mutaţi la 15 februarie. Au trecut trei zile peste 15, suntem în 18. Trebuie să-mi plăteşti luna întreagă, şi pentru el, şi pentru dumneata. Dar dacă vrei să fii garantul domnului Goriot, cuvântul dumitale mi-e de-ajuns.

— De ce? N-ai încredere în el?

— Încredere! Dacă bătrânul dă ortul popii, fetele lui sunt în stare să nu-mi dea nicio leţcaie, iar boarfele lui nu fac, toate la un loc, nici zece franci. Azi-dimineaţă şi-a luat cele din urmă tacâmuri care-i mai rămăseseră şi nu ştiu ce-a făcut cu ele. Se îmbrăcase ca un tinerel. Dumnezeu să mă ierte, dar cred că-şi dăduse cu roşu pe obraz, pentru că mi s-a părut întinerit.

— Răspund eu pentru el, zise Eugène tremurând de groază şi bănuind o catastrofă.

Se duse în camera lui moş Goriot. Bătrânul zăcea în pat. Bianchon şedea lângă el.

— Bună ziua, moşule, îi spuse Eugène.

Moşneagul îi zâmbi cu blândeţe şi-i răspunse, privindu-l cu ochi sticloşi:

— Ea ce face?

— Bine. Dar dumneata?

— Potrivit.

— Nu-l obosi, îi spuse Bianchon ducându-l într-un ungher al odăii.

— Eh? întrebă Rastignac.

— Numai o minune l-ar mai putea scăpa. Congestia serioasă s-a produs. I-am pus cataplasme cu muştar. Din fericire, le simte, ceea ce înseamnă că-şi fac efectul.

— Poate fi transportat?

— Nici nu te gândi. Trebuie lăsat pe loc, cruţat de orice

mişcare, de orice emoţie…

— Bunul meu Bianchon, spuse Eugène, avem să-l îngrijim împreună.

— L-am adus şi pe medicul-şef de la spitalul meu.

— Şi?

— Nu se poate pronunţa până mâine seară. Mi-a făgăduit că va veni încă o dată, pe seară, după ce-şi va sfârşi lucrul. Din nefericire, acest moşneag prăpădit a făcut azi-dimineaţă o imprudenţă, în privinţa căreia nu vrea să dea nicio lămurire. E încăpăţânat ca un catâr. Când vorbesc cu el, se face că nu aude, iar dacă e cu ochii deschişi, începe să geamă. S-a sculat cu noaptea-n cap şi a pornit pe jos prin Paris, Dumnezeu ştie pe unde. A luat cu el tot ce-i mai rămăsese ca avuţie şi s-a dus să facă cine ştie ce afacere blestemată, care i-a depăşit puterile! A fost pe aici şi una dintre fetele lui.

— Contesa? întrebă Eugène. O oacheşă înaltă, cu ochii vii şi frumos desenaţi, cu piciorul mic şi mijlocul mlădios?

— Întocmai.

— Lasă-mă o clipă cu el, zise Rastignac. Am să-l spovedesc. Mie îmi va spune tot.

— În răstimp, eu mă duc la masă. Ai grijă însă să nu-l tulburi prea tare; mai sunt încă oarecare nădejdi de însănătoşire.

— N-ai grijă!

— Mâine au să petreacă bine, spuse moş Goriot către Eugène când rămaseră singuri. Se duc la un bal mare.

— Ce ispravă ai făcut azi-dimineaţă, tăicuţule, de eşti acuma atât de bolnav, încât nu te poţi mişca din pat?

— Nimic.

— Anastasie a fost pe la dumneata? întrebă Rastignac.

— Da, răspunse moş Goriot.

— Atunci, nu te-ascunde de mine. Ce ţi-a mai cerut?

— Ah, copilul meu, urmă bătrânul adunându-şi toate puterile ca să poată vorbi, e tare nenorocită! De când cu

chestia cu diamantele, Nasie nu mai are un franc. Pentru balul ăsta îşi comandase o rochie de lamé, care trebuie să-i vină ca o bijuterie. Croitoreasa ei, o ticăloasă, n-a vrut să i-o dea pe datorie, şi camerista a dat în numele ei o mie de franci aconto asupra rochiei. Biata Nasie, să ajungă ea în halul ăsta! Dar între timp camerista, văzând că Restaud nu-i mai încredinţează nimic Nasiei, s-a temut să nu-şi piardă banii şi s-a înţeles cu croitoreasa să nu-i dea rochia decât după ce Nasie îi va plăti mia de franci. Balul e mâine, rochia era gata. Nasie era în culmea deznădejdii. Atunci, s-a gândit să-mi ceară împrumut tacâmurile ca să le pună amanet. Bărbatu-său ţine ca să se ducă la acest bal, pentru ca lumea să vadă diamantele, despre care se spune că au fost vândute. Dar putea oare să-i spună acestui monstru. „Datorez o mie de franci, plăteşte-i”? Fireşte că nu. Eu însă am înţeles-o foarte bine. Soră-sa, Delphine, are să vină la bal într-o rochie superbă. Anastasie nu poate să rămână mai prejos de sora ei mai mică. Şi apoi, biata fată, a plâns aşa de mult! Ieri, când n-am avut cele douăsprezece mii de franci, m-am simţit aşa de umilit, încât eram în stare să-mi dau ce bruma de zile îmi mai rămân de trăit din viaţa asta mizerabilă, ca să-mi răscumpăr această vină. Vezi dumneata, am avut tăria de-a răbda totul, dar lipsa de bani din vremea din urmă mi-a zdrobit inima. Oh, oh! N-am stat o clipă la gânduri; m-am gătit, m-am spilcuit şi am pornit. Am vândut tacâmurile şi paftalele pe şase sute de franci şi am pus gaj la taica Gobseck creanţa mea de rentă viageră pe un an, contra patru sute de franci bani peşin. Am să mănânc pâine goală. Ei şi? Cu pâine goală mă săturam când eram tânăr; o să meargă şi acuma. Ştiu cel puţin că Nasie a mea o să aibă o seară minunată. Ce elegantă o să fie! Hârtia de o mie de franci e aici, sub pernă. Gândul ăsta, că am sub căpătâiul meu lucrul care are să-i facă atâta bucurie bietei Nasie, îmi dă viaţă. Acum are s-o poată da afară pe ticăloasa aia de Victoria. Ai mai pomenit slugi care

să n-aibă încredere în stăpânul lor? Mâine am să mă însănătoşesc. Nasie vine la ceasul zece. Nu vreau ca fetele să mă creadă bolnav. Nu s-ar mai duce la bal, ar rămâne să mă îngrijească. Nasie are să mă sărute ca pe copilul ei. Dezmierdările ei mă vor vindeca. La urma urmei, nu m-ar fi costat o mie de franci spiţeria? Prefer să-i dau vraciului Vindecă-tot, Nasiei mele. Îi voi aduce cel puţin o mângâiere, în suferinţa ei. În felul acesta îmi răscumpăr greşeala de a-mi fi făcut o rentă viageră. Fata e în fundul prăpastiei, şi eu sunt destul de puternic ca s-o scot din nou la lumină. Oh, am să m-apuc iar de comerţ. Am să mă duc la Odesa, să cumpăr grâne. Grâul de-acolo e de trei ori mai ieftin decât al nostru. Dacă importul de cereale este oprit, oamenii de ispravă care fac legile nu s-au gândit însă să oprească şi importul fabricatelor din grâu. He-he!... Asta am descoperit-o azi-dimineaţă! Se pot da lovituri frumoase cu pastele făinoase!

„A înnebunit”, îşi spuse Eugène uitându-se ţintă la moşneag.

— Hai, stai liniştit, numai vorbi...

Când Bianchon se întoarse de jos, Eugène coborî, ca să ia şi el masa. După aceea, amândoi îşi petrecură noaptea stând pe rând la căpătâiul bolnavului, unul citind tratate de medicină, celălalt scriind mamă-si şi surorilor. A doua zi, simptomele care se declarară erau, după părerea lui Bianchon, de bun augur pentru bolnav, dar cereau îngrijiri neîntrerupte, pe care nu le puteau da decât cei doi studenţi şi care nu pot fi descrise fără a compromite prea pudica frazeologie a vremii noastre. O dată cu lipitorile aplicate pe trupul împuţinat al bolnavului, i se puseră cataplasme, i se făcură băi de picioare şi gimnastică medicală, lucruri care cereau toată forţa şi tot devotamentul celor doi tineri. Doamna de Restaud n-a mai venit la moş Goriot; a trimis un comisionar, ca să ia banii.

— Credeam că are să vină chiar ea. Dar mai bine aşa, ar

fi fost neliniştită de starea mea, spuse tatăl, fericit pare-se de această împrejurare.

La ceasul şapte seara, veni Thérèse, cu o scrisoare din partea Delphinei:

„Dar ce faci, prietene? O *clipă m-am simţit iubită, şi voi fi iarăşi părăsită? În mărturisirile făcute de la inimă la inimă mi-ai arătat un suflet atât de minunat, încât sunt încredinţată că faci parte dintre oamenii care, cunoscând nenumăratele nuanţe ale sentimentelor, rămân totdeauna credincioşi. Cum ai spus chiar dumneata, când ascultam împreună Ruga lui Mosé: «Pentru unii nu este decât o singură notă; pentru alţii este infinitul muzicii». Adu-ţi aminte că te aştept astă-seară ca să mergem la balul doamnei de Beauséant. Ştiu precis că azi-dimineaţă s-a semnat la curte contractul de căsătorie al domnului de Adjuda şi că biata vicontesă n-a aflat această ştire decât către ceasul două. Toată lumea bună se duce s-o vadă, ca gloata care dă năvală în piaţa Grève în ziua când urmează să aibă loc o execuţie. Nu-i aşa că e groaznic să te grăbeşti a vedea dacă femeia va putea să-şi ascundă durerea, dacă va şti să moară frumos? Dacă aş mai fi fost vreodată in casa ei, îţi spun sincer, prietene, că astă-seară n-aş mai merge; dar fără îndoială că de-aci înainte ea nu va mai da serbări, aşa că toate strădaniile mele de până acum ar rămâne zadarnice. Situaţia mea este cu totul deosebită de a celorlalte invitate. De altfel, nu merg numai pentru mine, d şi pentru dumneata. Te aştept. Dacă peste două ceasuri mi vei fi la mine, nu ştiu dacă-ţi voi putea ierta vreodată această trădare”*

Rastignac luă o pană şi răspunse:

„Aştept un medic, ca să aflu cât mai are de trăit tatăl dumitale. E în agonie. Voi veni să-ţi comunic hotărârea, dar

mă tem să nu fie o hotărâre de moarte. Vei vedea atunci dacă mai poţi merge la bal. Mii de îmbrăţişări.”

Medicul veni pe la ceasul opt şi jumătate şi, fără a spune că starea bolnavului e bună, nu socoti totuşi că moartea e iminentă. El adăugă că vor urma uşurări şi reşute alternative şi ele vor hotărî dacă bătrânul va scăpa cu viaţă şi cu judecata întreagă.

— Pentru el ar fi mai bine să moară acum, zise doctorul la plecare.

Eugène îl lăsă pe moş Goriot în grija lui Bianchon şi plecă la doamna de Nucingen, ca să-i ducă aceste triste veşti, care, după judecata lui pătrunsă de îndatoririle de familie, trebuiau să amâne orice serbare.

— Spune-i totuşi petrecere bună, îi strigă moş Goriot, care părea că aţipise, dar care, în clipa când Rastignac ieşea pe uşă, se săltă din şale.

Tânărul se înfăţişă la doamna de Nucingen copleşit de durere, dar o găsi pieptănată, încălţată, având a-şi pune numai rochia de bal. Dar, ca şi cele din urmă trăsături de penel cu care pictorii îşi sfârşesc tablourile, aceste ultime pregătiri cereau mai multă vreme decât lucrul întregii pânze.

— Cum, nu te-ai îmbrăcat încă? îl întrebă ea.

— Dar, doamnă, tatăl dumitale…

— Iar tatăl meu! strigă ea tăindu-i vorba. Doar n-ai să mă înveţi dumneata ce îndatoriri am faţă de tata! Îl cunosc cam de multişor. Nicio vorbă, Eugène! Întâi îmbracă-te pentru bal şi pe urmă te ascult. Thérèse ţi-a pregătit totul acasă la dumneata. Trăsura mea e jos, ia-o şi întoarce-te degrabă. În drum spre bal, vom vorbi despre tata. Trebuie să plecăm devreme. Dacă vom fi prinşi în lanţul de trăsuri la intrare, să fim fericiţi dacă vom putea ajunge la unsprezece.

— Doamnă…

— Haide, niciun cuvânt mai mult, spuse ea alergând în salonaşul ei, ca să-şi ia un colier.

— Duceţi-vă odată, domnule Eugène! Doamna are să se supere, zise Thérèse împingând către uşă pe tânărul îngrozit de acest elegant paricid.

Se duse să se îmbrace, făcând cele mai triste şi cele mai deprimante reflecţii. Lumea i se înfăţişa drept un ocean de glod, în care omul, de îndată ce pune piciorul, se cufundă până la gât.

„Aici nu se săvârşesc decât crime meschine, îşi spuse el. Vautrin e mai mare.”

Rastignac avusese prilejul să vadă cele trei feţe ale societăţii: Supunerea, Lupta şi Răzvrătirea; Familia, Lumea şi Vautrin. Nu cuteza să se hotărască pentru niciuna. Supunerea era plictisitoare, Răzvrătirea cu neputinţă, Lupta nesigură. Gândul îl purtă îndărăt, către familia lui. Îşi aminti emoţiile pure ale acelei vieţi tihnite, retrăi zilele petrecute între fiinţele care-l iubeau atât de mult. Păzind legile fireşti ale căminului familial, aceste făpturi scumpe găseau în existenţa lor o fericire deplină, neîntreruptă, scutită de chinuri. Dar, în ciuda acestor gânduri curate, el nu avu tăria să-i mărturisească Delphinei credinţa lui de om cu sufletul neprihănit, care-i poruncea să fie virtuos, în numele iubirii. Noua învăţătură, pe care abia o începuse, îşi şi dădea roadele. Iubirea lui dobândise un caracter egoist. Cu spiritul lui ager pătrunsese sufletul Delphinei şi îşi dădea seama că ar fi fost în stare să treacă şi peste trupul tatălui ei ca să se ducă la bal, dar nu avea nici puterea de a-şi lua faţă de ea rolul moralistului, nici curajul de a i se înfăţişa într-o atitudine ce ar putea să-i displacă, nici virtutea de-a o părăsi.

„Nu mi-ar ierta niciodată vina de-a fi avut dreptate împotriva ei, într-o împrejurare ca asta” îşi spuse el.

După aceea începu a dezbate în sine spusele medicilor, găsind o adevărată bucurie în gândul că, la urma urmei,

boala lui moş Goriot nu e chiar atât de primejdioasă cât crezuse el; iar la sfârşit adună o grămadă de argumente ticăloase ca să îndreptăţească purtarea Delphinei. Mai întâi ea nu ştia în ce stare se află tată-său. Şi chiar dacă s-ar fi dus să-l vadă, bătrânul însuşi ar fi trimis-o la bal. Legea socială, neîndurată în formularea ei, osândeşte adesea fapte în care crima vădită îşi găseşte o scuză în nenumăratele schimbări pe care le-au introdus în viaţa de familie deosebirea caracterelor, precum şi diversitatea intereselor şi a situaţiilor. Eugène voia să se înşele pe sine însuşi şi era gata să-şi jertfească conştiinţa la picioarele amantei sale. De două zile, viaţa lui era cu totul schimbată. Femeia aruncase în aceasta viaţa toate neorânduielile ei, pusese în umbră familia şi-şi însuşise totul în folosul ei. Rastignac şi Delphine se întâlniseră în împrejurările cele mai potrivite pentru ca fiecare să cunoască prin celălalt desfătările cele mai puternice. Iubirea lor astfel plămădită sporise prin ceea ce de obicei ucide iubirea, prin desfătări. Posedând această femeie, Eugène îşi dăduse seama că până atunci abia o dorise şi nu începu s-o iubească cu adevărat decât a doua zi după ce cunoscuse fericirea: iubirea poate că nu e altceva decât recunoştinţa plăcerii împlinite. Ticălos sau sublim, Rastignac adora această femeie pentru voluptăţile pe care el i le adusese ca zestre şi pentru toate cele pe care i le dăruise ea; la rândul ei, Delphine îl iubea pe Rastignac cu pasiunea cu care Tantal l-ar fi iubit pe îngerul ce-ar fi venit să-i sature foamea sau să-i stingă setea care-i ardea gâtlejul secătuit.

— Şi acum spune-mi, ce face tata? îl întrebă doamna de Nucingen când îl văzu îmbrăcat pentru bal.

— Cât se poate de rău, răspunse el. Dacă vrei să-mi dai o dovadă de dragoste, hai să-l vedem.

— Da, vom merge, dar după bal, spuse ea. Bunul meu Eugène, fii drăguţ şi nu-mi face morală. Haidem!

Plecară. O bucată de drum, Eugène se ferecă în tăcere.

— Dar ce ai? zise ea.

— Îmi sună în ureche horcăitul de moarte al tatălui dumitale, răspunse el cu glas întărâtat de mânie.

Şi, cu flacăra tinereţii lui, începu a-i povesti fapta sălbatică pe care o săvârşise doamna de Restaud, mânată de vanitatea ei, criza mortală pe care i-o pricinuise bătrânului cel din urmă act de devotament patern, arătând cât de scump va costa rochia de lamé a Anastasiei. Delphine plângea.

— Am să fiu urâtă, îşi spuse ea. Lacrimile conteniră.

— Am să ma duc să-l îngrijesc pe tata şi n-am să plec o clipă de la căpătâiul lui, urmă ea.

— Ah, iată-te aşa cum doream să te văd, spuse Rastignac cu însufleţire.

În preajma palatului Beauséant sclipeau felinarele celor cinci sute de trăsuri. Doi jandarmi străjuiau uşa puternic luminată, bătând pasul de o parte şi de alta. Aristocraţia Parisului se revărsa în valuri, şi fiecare era atât de grăbit s-o vadă pe această mate doamnă în clipa prăbuşirii ei, încât, când doamna de Nucingen şi Eugène sosiră, toate apartamentele de la parter erau pline de lume. Din ziua când toată curtea dăduse năvală s-o vadă pe ducesa cie Montpensier[115], căreia Ludovic al XIV-lea îi smulsese amantul din braţe, nicio altă dramă de iubire nu mai stârnise atâta vâlvă ca întâmplarea de acum a doamnei de Beauséant. În împrejurarea aceasta, cea din urmă fiică din cvasi-regala casă de Burgundia se dovedi mai tare decât suferinţa prin care trecea, stăpânind până în cea din urmă clipă aristocraţia, ale cărei deşertăciuni nu le primise, decât ca să se slujească de ele în clipele de biruinţă ale marii ei iubiri. Cele mai frumoase femei din Paris dădeau viaţă saloanelor, cu rochiile şi cu surâsurile lor. Cei mai distinşi bărbaţi de la curte, ambasadorii, miniştrii, oamenii cei mai

[115] Verişoara lui Ludovic al XIV-lea, care se îndrăgostise de Lauzun, don-juanul curţii, de un rang inferior ei.

vestiţi din toate ramurile de activitate, înzorzonaţi cu cruci, plăci şi cordoane multicolore, se îmbulzeau în jurul vicontesei. Orchestra împrăştia sunetele ariilor sale sub lambriurile aurite ale palatului, care însă pentru regina lui era pustiu. Doamna de Beauséant sta în picioare în uşa salonului din faţă, primindu-şi aşa-zişii prieteni. Îmbrăcată în alb, fără nicio podoabă în părul împletit în cunună simplă, părea liniştită, şi faţa ei nu arăta nici durere, nici mândrie, nici prefăcută bucurie. Nimeni nu i-ar fi putut citi în suflet. Era ca Niobe[116] tăiată în marmură. Către intimi surâsul ei avea uneori o nuanţă glumeaţă. Dar faţă de toţi se arătă aşa cum o ştiau, aşa cum era în zilele când fericirea o împodobea cu strălucirea ei, încât chiar şi cei mai insensibili o priveau cu admiraţie, aşa cum tinerii romani îl aclamau pe gladiatorul care murea cu surâsul pe buze. Înalta societate se gătise parcă anume ca să-şi ia rămas bun de la una dintre suveranele ei.

— Tremuram de teamă că n-ai să vii, spuse ea către Rastignac.

— Doamnă – răspunse el cu glas învăluit de tulburare, luând acest cuvânt drept o imputare, am venit ca să rămân cel din urmă.

— Bine, spuse ea luându-i mâna. Din toţi cei de-aici, eşti poate singurul în care pot să mă încred. Prietene, să nu iubeşti decât pe femeia pe care ştii că o vei iubi totdeauna. Să nu părăseşti niciodată o femeie.

Luându-l de braţ, intră împreună cu Rastignac în salonul în care se dansa şi se aşezară pe o canapea.

— Du-te de-l vezi pe marchiz, îi spuse ea. Jacques, valetul meu, te va însoţi şi-ţi va da o scrisoare a mea, pentru el. Îi cer să-mi înapoieze scrisorile. Îmi place să cred

[116] Fiica lui Tantal şi soţia lui Amphion, regele Tebei, după cum spune legenda. Avea şapte fii şi şapte fiice, care au fost ucişi din răzbunare de Apollo şi Diana. Copleşită de durere, Niobe s-a prefăcut în stâncă (n.r.).

că ţi le va da pe toate. Dacă ţi le dă, urcă-te în camera mea. Servitorii mă vor anunţa.

Şi se ridică pentru a întâmpina pe ducesa de Langeais, cea mai bună prietenă a ei, care tocmai sosea. Rastignac se duse la palatul Rochefide, unde marchizul de Adjuda trebuia să-şi petreacă seara. Întrebă de el şi-l găsi. Marchizul îl luă acasă la el, îi încredinţa o casetă şi-i spuse:

— Aici sunt toate.

O clipă voi parcă să vorbească cu Eugène, fie ca să-l întrebe despre întâmplările de la bal şi despre vicontesă, fie ca să-i mărturisească, poate, că e dezamăgit de căsătoria pe care o făcuse, cum de altfel s-a dovedit mai târziu, dar o fulgerare de orgoliu trecu prin ochii săi şi avu jalnica tărie de a-şi ascunde în sine cele mai înalte simţiri.

— Nu-i spune nimic despre mine, dragă Eugène. Strânse mâna lui Rastignac cu o mişcare de mâhnită afecţiune şi-i făcu semn să plece. Întorcându-se la palatul Beauséant, Eugène fu dus în camera vicontesei, unde văzu toate pregătirile de plecare. Se aşeză în faţa focului din cămin şi, privind caseta de lemn de cedru, căzu într-o adâncă întristare, în ochii lui, doamna de Beauséant se înfăţişa măreaţă, ca zeiţele din *Iliada.*

— Ah, prietene!… zise vicontesă intrând şi sprijinindu-şi mâna pe umărul lui.

Rastignac o văzu plângând, cu ochii mari, cu o mână ridicată, cu cealaltă tremurând. Luă caseta cu o mişcare iute, o aruncă în foc şi se uită la ea cum arde.

— Ei dansează! Toţi au venit la timp… Numai moartea întârzie. Ssst! prietene, spuse vicontesă punând un deget pe buzele lui Rastignac, care voia să-i răspundă. Nu voi mai vedea niciodată nici Parisul, nici lumea. Mâine dimineaţă la cinci plec. Mă duc să mă îngrop în fundul Normandiei. De la trei după amiază a trebuit să încep pregătirile, să semnez acte, să-mi văd de treburi. Nu puteam să trimit pe nimeni la…

Se opri.

— Trebuia să-l găseşti la…

Şi iarăşi se opri, copleşită de durere. În asemenea clipe, orice lucru e prilej de suferinţă şi sunt cuvinte pe care nu le poţi rosti.

— În sfârşit, urmă ea, mă bizuiam pe dumneata în astă seară, ca să-mi faci acest ultim serviciu. Voiam să-ţi dau chezăşia prieteniei ce-ţi port. Am să mă gândesc adesea la dumneata, pentru că te cred bun şi nobil, tânăr şi nevinovat, în mijlocul unei lumi în care aceste însuşiri sunt atât de rare. Aş dori să te gândeşti şi dumneata la mine câteodată. Uite, spuse ea privind jur împrejur, uite caseta în care îmi ţineam mănuşile. De câte ori o deschideam ca să le iau, înainte de a pleca la bal sau la teatru, mă simţeam frumoasă, pentru că eram fericită, şi nu mă atingeam din nou de ea decât ca să las înăuntru vreun gând plăcut. În cutioara asta e 6 mare parte din mine însămi, e doamna de Beauséant, întreagă, dar care astăzi nu mai există. Primeşte-o! Voi purta de grijă să-ţi fie adusă acasă, în strada Artois. Doamna de Nucingen e foarte drăguţă astă-seară. Iubeşte-o cu adevărat. Dacă nu ne vom mai vedea niciodată, fii încredinţat, prietene, că am să mă rog pentru dumneata, care ăi fost bun cu mine. Să coborâm. Nu vreau să le dau prilej să creadă că plâng. Am în faţa mea o veşnicie, am să fiu singură, nimeni n-are să-mi ceară socoteală pentru lacrimile pe care le voi vărsa. Dar să mă mai uit o data în odaia aceasta.

Se opri. După ce-şi ascunse o clipă ochii în palme şi-i şterse, îi învioră cu apă rece şi, luându-l de braţ pe student, spuse:

— Să mergem!

Rastignac nu se simţise niciodată atât de adânc tulburat ca în faţa acestei dureri stăpânite cu atâta nobleţe. Întorcându-se în bal, Eugène făcu înconjurul salonului împreună cu doamna de Beauséant, cea din urmă şi

gingaşă atenţie din partea acestei fermecătoare femei.

Intrând în salonul unde dansul era în toi, Rastignac se opri uimit zărind una din acele perechi pe care întrunirea tuturor frumuseţilor omeneşti le face cu adevărat minunate. Niciodată nu avusese prilejul să admire 6 asemenea desăvârşire. Într-un cuvânt, bărbatul era un adevărat Antinous[117], şi purtările lui nu risipeau câtuşi de puţin farmecul pe care-l încercai când îl priveai. Femeia era o zână care încânta privirea, fascina sufletul, aţâţa chiar şi simţirile cele mai reci. Toaleta se armoniza şi la unul şi la celălalt cu frumuseţea. Toată lumea îi contempla cu plăcere şi le invidia fericirea care li se citea în complicitatea ochilor şi mişcărilor lor.

— Doamne, cine-i femeia asta? întrebă Rastignac.

— O, fără îndoială, e cea mai frumoasă dintre toate, răspunse vicontesă. E lady Brandon. E celebră atât pentru norocul, cât şi pentru frumuseţea ei. A sacrificat totul pentru acest om. Se zice că au şi copii. Dar nenorocirea îi însoţeşte fără încetare. Se zice că lordul Brandon a jurat să se răzbune cumplit pe nevastă-sa şi pe amantul ei. Sunt fericiţi, dar tremură într-una din pricina asta.

— Şi el?

— Cum? Nu-l cunoşti pe frumosul colonel Franchessini?

— Cel care s-a bătut...

— Acum trei zile, da. A fost provocat de fiul unui bancher. N-a vrut decât să-l rănească, dar, din nenorocire, l-a ucis.

— Oh!

— Ce ai? Tremuri! întrebă vicontesă.

— N-am nimic, răspunse Rastignac.

O sudoare rece i se scurgea de-a lungul spinării. Vautrin îi apărea în faţă, cu figura lui de bronz. Eroul ocnei, dând mâna cu eroul balului, punea într-o lumină nouă pentru el

[117] Sclav roman, favoritul împăratului Adrian, devenit tipul frumuseţii masculine (n.r.).

întreaga societate.

El zări îndată pe cele două surori, doamna de Restaud şi doamna de Nucingen. Contesa se înfăţişa în toată măreţia, cu toate diamantele, care, desigur, îi ardeau trupul, ştiind că le purta pentru cea din urmă oară. În ciuda orgoliului şi iubirii ei deopotrivă de mari, nu izbutea totuşi să înfrunte privirile bărbatului ei. Această privelişte nu era dintre acelea care să poată alina tristeţea gândurilor lui Rastignac: sub diamantele celor două surori el văzu patul de mizerie pe care zăcea moş Goriot. Vicontesă, judecând greşit pricina atitudinii lui melancolice, îşi retrase braţul.

— Du-te! Nu vreau să-ţi răpesc o plăcere, spuse ea.

Eugène fu chemat îndată de Delphine, fericită de impresia pe care o stârnea şi dornică să pună la picioarele studentului omagiile culese în această lume, în care nădăjduia că a intrat pentru totdeauna.

— Cum ţi se pare Nasie? îl întrebă ea.

— A scontat până şi moartea tatălui ei, îi răspunse Rastignac.

Dimineaţa, pe la ceasurile patru, mulţimea începu a se rări. Puţin după aceea, muzica încetă. În salonul cel mare nu mai rămăsese decât ducesa de Langeais şi Rastignac. Crezând că nu-l va găsi decât pe student, vicontesă veni, după ce-şi luase rămas bun de la domnul de Beauséant, care se dusese să se culce repetându-i:

— Nu faci bine, draga mea, închizându-ţi viaţa, la vârsta dumitale! Rămâi cu noi.

Văzând pe ducesă, doamna de Beauséant nu-şi putu stăpâni o exclamaţie.

— Ţi-am ghicit gândul, Clara, îi spuse doamna de Langeais. Pleci pentru totdeauna, dar nu vei pleca înainte de-a asculta ceea ce vreau să-ţi spun şi înainte de-a ne înţelege.

Ea îşi luă prietena de braţ, o duse în salonul de alături, şi, privind-o cu ochii în lacrimi, o îmbrăţişa, şi o sărută pe

amândoi obrajii.

— Nu vreau ca despărţirea noastră să fie rece, draga mea. Ar fi pentru mine o remuşcare prea grea. Poţi să te bizui pe mine ca pe dumneata însăţi. Astă-seară ai fost măreaţă, m-am simţit vrednică de dumneata şi vreau să ţi-o dovedesc. Uneori am greşit faţă de dumneata, nu m-am purtat cum s-ar fi cuvenit. Iartă-mă, draga mea. Mă lepăd de tot ce-ar fi putut să te jignească, şi dacă ar fi cu putinţă mi-aş lua cuvintele înapoi. Sufletele noastre s-au reunit în aceeaşi durere şi nu ştiu care dintre noi va fi cea mai nefericită. Domnul de Montriveau n-a fost aici astă-seară, înţelegi? Cine te-a văzut in timpul balului, Clara, n-are să te uite niciodată. Cât despre mine, mai fac un ultim efort. Dacă nu voi izbuti, mă voi retrage la o mânăstire! Dumneata unde te duci?

— În Normandia, la Courcelles, ca să iubesc, ca să mă rog, până în ziua când Dumnezeu mă va chema la el.

— Vino încoace, domnule de Rastignac, zise vicontesă amintindu-şi că tânărul aştepta alături.

Studentul se lasă într-un genunchi, luă mâna vară-si şi-o sărută.

— Rămâi cu bine, Antoinette, urmă doamna de Beauséant, şi fii fericită! Cât despre dumneata, spuse ea întorcându-se către student, dumneata eşti fericit, eşti tânăr, poţi crede în ceva. În clipa când voi pleca din lumea aceasta, voi avea în preajma mea câteva trăiri sincere, aşa cum au unii muritori privilegiaţi, călugăriţele!

Rastignac plecă pe la cinci dinspre ziuă, după ce o văzu pe doamna de Beauséant în berlina[118] în care avea să călătorească, după ce îşi primi cel din urmă rămas bun, scăldat în lacrimi, care dovedeau că nici chiar fiinţele cele mai sus-puse nu pot trăi în afara legii inimii şi nu sunt

[118] Trăsură încăpătoare, cu capota demontabilă şi cu portiere cu geamuri. Cele dintâi trăsuri de acest fel au fost făcute la Berlin. De aici şi numele lor (n.r).

cruţate de mâhniri, aşa cum anumiţi linguşitori ai poporului încearcă să-i încredinţeze. Eugène se întoarse la casa Vauquer pe jos, pe o vreme umedă şi rece. Ucenicia lui luase sfârşit.

— Bietul moş Goriot nu mai poate fi salvat, spuse Bianchon când Rastignac intră în camera vecinului său.

— Prietene, zise Eugène după ce se uită la bătrânul care dormea, urmează-ţi destinul modest, în marginile căruia îţi închizi dorinţele. Cât despre mine, sunt în plin infern şi sunt silit să rămân aici. Orice blestemăţii ţi se vor spune despre lumea bună, crede-le! Niciun Juvenal n-ar putea s-o zugrăvească în toată grozăvia ce se ascunde sub aurul şi pietrele scumpe care o acoperă.

A doua zi, pe la ceasul două, Bianchon, silit să iasă în oraş, îl trezi din somn pe Rastignac, rugându-l să stea lângă moş Goriot, a cărui stare se agravase în timpul dimineţii.

— Bătrânul nu mai are nici două zile de trăit, ba poate chiar nici şase ceasuri, spuse medicinistul, şi totuşi trebuie să luptăm mai departe cu boala. Trebuie să-i dăm unele îngrijiri, care vor fi costisitoare. Suntem infirmierii lui, dar, întrucât mă priveşte, n-am niciun ban. I-am întors buzunarele pe dos, i-am scotocit toate dulapurile: total general zero. Am prins o clipă când avea capul limpede şi l-am întrebat. Mi-a răspuns că nu mai are nicio para. Tu ai ceva?

— N-am decât douăzeci de franci, răspunse Rastignac, dar mă duc să-i joc şi am să câştig.

— Şi dacă vei pierde?

— Am să cer bani de la ginerii şi fetele lui.

— Şi dacă nu-ţi vor da? urmă Bianchon. Lucrul cel mai grabnic acum nu e să găsim bani, ci să-l înfăşurăm pe bătrân într-un sinapism[119] fierbinte de la picioare până la jumătatea coapselor. Dacă se vaită, înseamnă că mai are oarecare putere. Ştii cum se face asta. De altfel, Cristophe

[119] Compresă cu făină de muştar şi apă fierbinte (n.r.).

te va ajuta. Eu am să trec pe la farmacie, ca să spun că răspund personal pentru toate medicamentele pe care le vom lua. Păcat că bietul om nu poate fi transportat la spitalul nostru; ar fi fost mai bine îngrijit. Hai, vino să te instalez, şi nu-l părăsi până nu mă întorc eu.

Cei doi tineri intrară în odaia în care zăcea bătrânul. Eugène se înspăimântă văzând cât de mult i se schimbase faţa chinuită de spasmuri, albă şi foarte slăbită.

— Ei, cum merge, tăicuţule? întrebă el aplecându-se asupra patului.

Goriot îşi ridică ochii tulburi asupra lui Eugène şi-l privi cu încordare, fără a-l recunoaşte. Studentul nu putu să înfrunte această privelişte] lacrimile îi umeziră ochii.

— Bianchon, n-ar trebui să acoperim ferestrele?

— Nu, circumstanţele atmosferice nu-l mai afectează. Ce bine-ar fi dacă ar simţi căldura sau frigul! Totuşi, trebuie să facem foc, ca să-i fierbem ceaiurile şi să-i pregătim atâtea alte lucruri. Am să-ţi trimit un braţ de surcele până când om face rost de lemne. Ieri şi azi-noapte, am ars lemnele tale şi toată turba bietului bătrân. Vremea era umedă şi se prelingea apa pe pereţi. Abia am putut să zvânt puţin zidurile. Odaia e un adevărat grajd, deşi Cristophe a măturat-o. Am afumat cu ienupăr, pentru că duhnea îngrozitor.

— Doamne! zise Rastignac, dar fetele lui…

— Uite, dacă cere de băut, să-i dai din asta, spuse internul arătând lui Rastignac o oală mare, albă. Dacă se vaită că simte fierbinţeli şi o înţepenire a pântecului, îl chemi pe Cristophe să te ajute şi-i administrezi… ştii ce. Dacă vezi cumva că se agită, că vorbeşte mult, în sfârşit, dacă are un mic grăunte de demenţă, lasă-l în pace. Asta nu-i un semn rău. Trimite-l însă pe Cristophe la spitalul Cochin. Are să vină ori medicul nostru, ori un camarad al

meu, ori eu însumi, ca să-i aplicăm o moxă[120]. Astăzi de dimineaţă, în timp ce tu dormeai, am făcut un mare consult cu un elev al doctorului Gali, cu medicul-şef de la Hotel Dieu şi cu cel de la spitalul nostru. Domnii aceştia cred că ar fi recunoscut unele simptome curioase, aşa că vom urmări progresele maladiei ca să ne lămurim asupra mai multor puncte de mare însemnătate ştiinţifică. Unul dintre ei pretinde că, dacă presiunea serului s-ar exercita asupra unui anume organ mai mult decât asupra celorlalte, s-ar putea ivi fenomene cu totul deosebite. În cazul când bătrânul va începe să vorbească, ascultă-l deci cu luare-aminte, ca să-ţi poţi da seama la ce serie de idei se referă spusele lui: dacă sunt efecte de memorie, de pătrundere, de judecată, dacă se ocupă de lucruri materiale sau de sentimente, dacă face socoteli, dacă se întoarce la trecut, pe scurt: caută să ne poţi face o relatare exactă. De asemenea e cu putinţă ca invaziunea să se producă în bloc; în cazul acesta, va muri în starea de imbecilitate în care se află în clipa de faţă. În maladiile acestea se petrec tot felul de ciudăţenii. Dacă bomba explodează prin partea aceasta, zise Bianchon arătând occiputul bolnavului, se produc fenomene bizare, care sunt cunoscute: creierul îşi redobândeşte unele facultăţi, şi moartea vine încetul cu încetul. Serozităţile pot să şi ocolească creierul, luând un alt drum, care nu va putea fi stabilit decât la autopsie. La Incurabili este un bătrân tâmpit, la care serozităţile s-au revărsat asupra coloanei vertebrale; suferă cumplit, dai trăieşte.

— Au petrecut bine? zise moş Goriot recunoscându-l pe Eugène.

— Oh, nu se gândeşte decât la fetele lui! zise Bianchon. Noaptea asta mi-a spus de peste o sută de ori: „Ele dansează! Ea are rochia pe care a dorit-o.” Le chema pe

[120] Arderea pielii cu un fier înroşit, ca să se vadă în ce măsură reacţionează bolnavul la durere (n.r.).

nume. Mă făcea să plâng – să fiu al dracului! – cu intonaţiile lui: „Delphine! Mica mea Delphine! Nasie!” Pe cinstea mea, zise medicinistul, te podideau lacrimile.

— Delphine e aici, nu-i aşa? zise moşneagul. Ştiam bine.

Şi ochii lui, care dobândiseră o intensitate de dementă, cuprinseră într-o privire pereţii şi uşa.

— Mă duc să-i spun Silviei să pregătească sinapismele, spuse Bianchon cu însufleţire. E momentul să i le aplicăm.

Rastignac rămase singur lângă bătrân, la celălalt capăt al patului, cu privirile aţintite asupra acestui chip înspăimântător, a cărui vedere îi pricinuia o atât de mare durere...

— Doamna de Beauséant pleacă, moşneagul moare, zise el. Sufletele curate nu pot zăbovi mult timp în lumea asta. În adevăr cum ar putea să se îmbine marile sentimente cu o societate meschină, mică, superficială?

Imaginile petrecerii la care luase parte i se înfăţişară în minte, contrastând puternic cu priveliştea acestui pat de moarte. Bianchon se întoarse îndată.

— Ascultă, Eugène, l-am văzut pe medicul-şef al spitalului nostru şi am venit îndărăt într-o goană. Dacă dă semne că-şi păstrează judecata, dacă vorbeşte, culcă-l pe un sinapism, care să-l învăluie în muştar de la ceafă până la şale, şi trimite pe cineva să ne cheme.

— Dragă Bianchon, zise Eugène.

— Oh, e vorba de un fapt ştiinţific, urmă medicinistul cu toată înflăcărarea unui neofit.

— Aşadar, zise Eugène, dintre toţi, numai eu îl îngrijesc din afecţiune pe acest biet bătrân.

— Dacă m-ai fi văzut azi-dimineaţă, n-ai vorbi aşa, răspunse Bianchon, fără să se supere. Medicii, care îşi fac de multă vreme meseria, nu văd decât maladia. Eu văd încă pe bolnav, dragă băiete.

Şi plecă, lăsându-l pe Eugène singur cu bătrânul şi cu teama unei crize, care nu zăbovi prea mult,

— Ah, dumneata eşti, dragul meu copil! zise moş Goriot recunoscându-l pe Eugène.

— Ţi-e mai bine? îl întrebă studentul luându-i mâna.

— Da. Îmi simţeam capul strâns ca într-o menghină, dar acum m-a mai slăbit. Pe fetele mei* le-ai văzut? Au să vină îndată; cum vor afla că sunt bolnav, într-un suflet au să alerge încoace! Ce bine m-au îngrijit când şedeam în strada Jussienne! Doamne! Aş vrea să le primesc într-o odaie curată. Este aici un tânăr care mi-a ars toată turba pe care o aveam.

— Îl aud pe Cristophe pe scară, îi spuse Eugène, îţi aduce nişte lemne, pe care ţi le-a trimis tânărul acela.

— Bine. Dar cu ce să plătesc lemnele astea? N-am niciun ban, copilul meu. Am dat tot, tot ce-am avut. Am ajuns un cerşetor. Rochia de lamé era frumoasă? Măcar atât... (Ah, mă doare!) îţi mulţumesc, Cristophe! Dumnezeu are să te răsplătească dragă băiete. Eu nu mai am nimic.

— Am să vă plătesc eu – şi pe tine, şi pe Silvia, îi spuse Eugène la ureche.

— Fetele ţi-au spus că au să vină, nu-i aşa, Cristophe? Du-te încă o dată la ele, am să-ţi dau o sută de bănuţi. Spune-le că nu mă simt bine, că aş vrea să le îmbrăţişez, să le mai văd o dată înainte de-a muri. Aşa să le spui, dar ia seama, să nu le sperii prea tare.

Rastignac îi făcu semn lui Cristophe să plece.

— Au să vină, urmă bătrânul. Le ştiu. Delphine, cu bunătatea ei, ce grea mâhnire am să-i pricinuiesc dacă voi muri! Şi Nasiei de asemenea. N-aş vrea să mor, numai ca să nu le fac să plângă. A muri, bunul meu Eugène, înseamnă a nu le mai vedea. Acolo unde ne ducem toţi, am să mă plictisesc groaznic. Pentru un părinte, infernul înseamnă să nu-şi mai vadă copiii, iar eu mi-am făcut ucenicia în privinţa asta, de când s-au măritat fetele. Paradisul meu a fost casa din strada Jussienne. Spune-mi, dacă voi intra în paradis voi putea să mă întorc pe pământ,

în preajma lor, în chip de spirit? Am auzit poveşti de-astea. Or fi adevărate? în clipa asta, mi se pare că le văd aşa cum erau în strada Jussienne. Dimineaţa coborau din odăile lor şi-mi spuneau: „Bună ziua, tăicuţule!” Le luam pe genunchi, le făceam tot felul de năzdrăvănii, de pozne. Mă mângâiau cu drăgălăşenie. În fiecare dimineaţă luam masa împreună, împreună luam şi masa de seară, în sfârşit, eram cu adevărat tată, mă bucuram de copiii mei. Când şedeam în strada Jussienne, ele nu judecau încă, nu cunoşteau de fel lumea, mă iubeau cu adevărat. Doamne! De ce n-au rămas totdeauna mici? (Oh, mă doare, mi se desprinde capul de trunchi!) Ah, ah, iertaţi-mă, copiii mei! Sufăr. Cumplit, şi suferinţa asta trebuie să fie un adevărat chin, pentru că, altminteri, m-aţi învăţa să rabd îndeajuns. Dumnezeule! Dacă aş avea măcar mâinile lor într-ale mele, n-aş mai suferi de fel. Crezi că au să vină? Christophe e aşa de nerod! Ar fi trebuit să mă duc chiar eu. El are să le vadă... Dar dumneata ai fost ieri la bal. Spune-mi, cum erau? Nu ştiau că sunt bolnav, nu-i aşa? Nici n-ar fi dansat, bietele micuţe! Oh, nu mai vreau să fiu bolnav. Au încă atât de multă nevoie de mine... Averile lor sunt în primejdie. Şi peste ce bărbaţi au dat! Vindecă-mă, vindecă-mă! (Oh, ce durere!... Ah, ah, ah!) Vezi, trebuie să mă însănătoşesc, pentru că au nevoie de bani, şi eu ştiu de unde să-i iau. Am să mă duc la Odesa şi am să fabric făinoase. Sunt un viclean şi jumătate. Am să câştig milioane. (Oh, mă doare cumplit!)

Goriot tăcu o clipă, adunându-şi parcă toate puterile într-o supremă străduinţă de-a suporta durerea.

— Dacă ar fi ele aici, nu m-aş văita, zise el. Atunci, de ce să mă vait?

Îl cuprinse o uşoară aţipire, care ţinu îndelung. Christophe se întoarse. Rastignac, crezând că moş Goriot dormea, îl lăsă pe flăcău să spună cu glas tare cum îşi împlinise misiunea.

— Domnule, zise el, m-am dus mai întâi la doamna contesă, dar n-am putut vorbi cu dumneaei, pentru că avea socoteli grele cu bărbatu-său. A venit afară chiar domnul de Restaud şi mi-a spus aşa: „Domnul Goriot moare? Ei bine, e cel mai bun lucru pe care-l are de făcut. Eu am treabă cu doamna de Restaud, ca să închei nişte învoieli foarte însemnate, aşa că doamna are să vină după ce vom sfârşi treaba.” Domnul părea tare necăjit. Când să plec, doamna a intrat în anticameră pe o uşă pe care n-o văzusem şi mi-a spus: „Christophe, spune-i tatei că sunt într-o discuţie cu bărbatu-meu şi nu pot pleca de aici. E în joc: viaţa sau moartea copiilor mei. Dar îndată ce voi sfârşi, voi veni să-l văd.” Cât despre doamna baroană, altă poveste! „Ah! mi-a spus camerista ei, doamna s-a întors de la bal la cinci şi un sfert, şi acuma doarme; dacă o scol înainte de amiază mă ceartă. Când m-o suna, am să-i spun că tatălui dumisale îi e rău. O veste rea poţi s-o duci şi mai târziu.” Am rugat-o cât am putut. Nimic!… Am cerut să vorbesc cu domnul baron, dar ieşise în oraş.

— Nu vine niciuna, strigă Rastignac. Am să le scriu la amândouă.

— Niciuna! răspunse bătrânul ridicându-se din şale. Au treburi, dorm, nu vin. Ştiam. Numai în pragul morţii îţi cunoşti copiii!… Ah, prietene, să nu te însori şi să n-ai copii! Le dai viaţa, şi ei îţi dau moartea. Îi vâri în lume, şi ei te alungă din lume. Nu, n-au să vină! O ştiam de zece ani. Câteodată mi-o mărturiseam mie însumi, dar nu îndrăzneam s-o cred.

Doua lacrimi se rostogoliră din ochii bătrânului, oprindu-se pe pleoapele roşietice, fără a luneca mai jos.

— Ah, dacă aş fi bogat, dacă mi-aş fi păstrat averea, dacă nu le-aş fi dat-o lor, amândouă ar fi aici şi mi-ar linge obrajii cu sărutările lor! Aş fi locuit într-un palat, aş fi avut odăi frumoase, servitori, foc în sobă, iar ele ar fi plâns în hohote cu bărbaţii şi cu copiii lor! Aş fi avut toate bucuriile

astea. Dar nu mai am nimic. Banul îţi dă tot. Îţi dă chiar şi pe propriile tale fete. Oh, banii mei, unde sunt acuma? Dacă aş avea comori de lăsat, m-ar obloji, m-ar îngriji; le-aş auzi, le-aş vedea. Ah, copilul meu drag, singurul meu copil, acum îmi iubesc şi mai mult părăsirea şi mizeria în care mă aflu! Când un nenorocit e iubit, el ştie cel puţin că e iubit cu adevărat. Nu, aş vrea să fiu bogat, pentru că atunci le-aş putea vedea. Dar, zău, cine poate şti? Amândouă au inimi de piatră. Le-am iubit prea mult ca să mă mai poată iubi şi ele pe mine. Un tată trebuie să fie totdeauna bogat, trebuie să-şi ţină copiii în frâu, ca pe nişte cai nărăvaşi. Iar eu am stat în genunchi la picioarele lor. Mizerabilele! îşi încoronează aşa cum se cuvine purtarea pe care au avut-o faţă de mine în aceşti zece ani din urmă. Dacă ai şti cum mă răsfăţau îndată după ce se măritaseră! (Oh, ce crud martiriu sufăr!) Le dădusem, fiecăreia dintre ele, aproape opt sute de mii de franci şi nu puteau nici ele, nici bărbaţii lor să se poarte rău cu mine. Mă primeau în casele lor: „Tată bun încoace, tată drag încolo”. Mă aşteptau la masă în fiecare zi. Cinam cu bărbaţii lor, care îmi dădeau toată cinstea cuvenită. Treceam drept un om care mai are încă oarecare avere. De ce? Nu le spusesem nimic despre afacerile mele. Dar cu ua. Om care dă câte opt sute de mii de franci fetelor lui trebuie să te porţi bine. Şi mă răsfăţau, dar pentru averea mea. Lumea nu-i frumoasă de loc. Am văzut-o prea bine. Mă duceam cu trăsura la teatru, iar în serile când primeau musafiri şedeam şi eu cu ei, cât îmi plăcea. Pe scurt, spuneau deschis că sunt fetele mele şi mărturiseau fără ocol că eu sunt tatăl lor. Ehei, mi-am păstrat isteţimea şi nu mi-a scăpat nimic din câte s-au întâmplat. Toate erau făcute cu dibăcie şi-mi sfâşiau inima. Vedeam bine că sunt prefăcătorii, dar boala era fără leac. La masa lor nu mă simţeam în voia mea, ca la masa de-aici. Nu ştiam să vorbesc cu musafirii. De aceea, de câte ori unul dintre domnişorii aceia întreba la ureche pe ginerii mei

„Cine e domnul?”, „E babacu', cu punga doldora, om bogat”. „Eh, drace!” răspundea celălalt, şi toţi mă priveau cu respectul datorat banului. Dacă uneori îi stânjeneam oarecum, îmi răscumpărăm din plin păcatele. De altfel, cine e desăvârşit? (Tot capul mi-e o rană!) în clipa asta, iubite domnule Eugène, trec prin chinurile morţii; şi totuşi, toată suferinţa de-acum nu-i nimic pe lângă durerea pricinuită de cea dintâi privire prin care Anastasie m-a făcut să înţeleg că spusesem o prostie, din pricina căreia se simţea umilită: privirea aceea mi-a străpuns inima. Aş fi vrut să ştiu toate lucrurile din lume; dar ceea ce ştiam bine era numai că sunt un om de prisos pe suprafaţa pământului. A doua zi, ca să aflu o mângâiere, m-am dus la Delphine, dar iată că şi la ea fac o prostie, care o înfurie. Eram ca nebun. Opt zile n-am ştiut ce să fac. De teama dojenilor lor, nu mai îndrăzneam să mă duc la ele. Şi iată-mă la poarta fetelor mele. Dumnezeule, de vreme ce ştii mizeriile şi suferinţele pe care le-am îndurat, de vreme ce ai numărat loviturile de pumnal pe care le-am primit în vremea asta, care m-au îmbătrânit, m-au schimbat, m-au ucis, m-au albit, pentru ce mă faci să sufăr şi astăzi? Am ispăşit din plin păcatul de a le fi iubit fără măsură. Iar ele s-au răzbunat din plin de dragostea mea şi m-au torturat ca nişte călăi. Ce proşti sunt părinţii! Le iubeam atât de mult, că m-am întors la ele, ca un cartofor la masa verde. Fetele mele erau viciul meu, erau iubitele mele, erau tot! Amândouă aveau nevoie de felurite lucruri, de găteli; cameristele lor îmi dădeau de ştire, iar eu le dăruiam ceea ce râvneau, ca să fui bine primit în casele lor! Cu toate acestea, mi-au dat câteva mici lecţii, de bună purtare în societatea înaltă. Oh, îşi pierduseră răbdarea! începuseră a se ruşina de mine. Aşa păţeşti dacă te-apuci să-ţi creşti bine copiii. Eu nu mai eram însă la vârsta învăţăturii. (Doamne, ce dureri cumplite! Medicii! Daca mi-ar deschide capul, n-aş mai suferi atâta.) Fetele mele, fetele mele! Anastasie, Delphine! Vreau să le

văd. Trimite jandarmii să le caute şi să le-aducă aici cu forţa! Dreptatea este de partea mea. Natura, codul civil, toate sunt de partea mea. Protestez! Ţara va pieri dacă părinţii vor ajunge a fi călcaţi în picioare. Asta e limpede. Societatea, lumea, se întemeiază pe paternitate, şi totul se va prăbuşi când copiii nu-şi vor mai iubi părinţii. Oh, dacă le-aş putea vedea, dacă le-aş putea auzi! Să-mi spună orice, numai să le aud glasul. Asta mi-ar alina durerile. Mai ales Delphine. Dar când or veni, spune-le să nu se uite cu nepăsare la mine, cum fac totdeauna. Ah, bunul meu prieten, domnule Eugène, dumneata nu ştii ce înseamnă să vezi că o privire de aur se preschimbă dintr-o dată în plumb cenuşiu. De când ochii lor nu s-au mai plecat asupră-mi cu strălucirea lor de odinioară, viaţa mea a fost o iarnă fără de sfârşit; n-am avut altă hrană decât mâhnirea, şi cu ea m-am îndestulat din plin! Jignire şi umilinţă, asta a fost viaţa mea. Le iubesc atât de mult, încât am înghiţit cu nesaţ toate înfruntările, pentru că printre ele îmi vindeau şi câte un biet căpeţel de înjositoare bucurie. Un tată să ajungă să-şi vadă fiicele pe furiş! Le-am dăruit viaţa mea, întreagă, şi ele nu-mi dăruiesc astăzi nici măcar un singur ceas! Mi-e sete, mi-e foame, arde sufletul din mine, simt că mor, dar ele nu vin să-mi uşureze agonia. Pesemne că nu ştiu ce înseamnă să calci în picioare cadavrul tatălui tău! Dar e un Dumnezeu în cer, şi el ne răzbună, împotriva voinţei noastre, pe noi părinţii. Oh, au să vină! Veniţi, dragele mele, veniţi să-mi mai daţi un sărut, sărutul cel din urmă, împărtăşania tatălui vostru, care se va ruga lui Dumnezeu pentru binele vostru, care-i va spune că v-aţi purtat cu el ca nişte fiice bune. Care vă va apăra! La urma urmei, voi n-aveţi nicio vină. N-au nicio vină, prietene! S-o spui tuturor, să nu le necăjească nimeni din pricina mea. Eu sunt cel care am greşit; eu le-am învăţat să mă calce în picioare. Asta era bucuria mea. Şi asta nu priveşte pe nimeni – nici justiţia omenească, nici justiţia divină. Dumnezeu ar fi

nedrept dacă le-ar osândi din cauza mea. Eu sunt cel care n-am ştiut să mă conduc, eu am săvârşit nerozia de-a renunţa la drepturile mele. Pentru ele, aş fi fost în stare să mă cobor până la cea din urmă înjosire! Ce vrei? Chiar cea mai minunată fire, chiar cele mai bune suflete n-ar fi putut să reziste acestei stricăciuni la care le-am supus ca un părinte uşuratic. Sunt un ticălos şi-mi primesc pedeapsa cuvenită. Numai eu sunt cauza neorânduielilor din viaţa lor, eu le-am stricat. Acum au ajuns să râvnească plăcerile cum râvneau odinioară bomboane. Le-am îngăduit să-şi împlinească toate fanteziile lor de fete. La cinsprezece ani aveau trăsura lor! Nimic nu le-a stat împotrivă. Eu singur sunt vinovat. Vinovat din dragoste. Glasul lor îmi răzbătea până-n adâncul inimii. Le aud, vin. Oh, da, au să vină! Legea cere să vii să-ţi vezi tatăl în ceasul morţii; legea e cu mine. Şi-apoi, toată treaba asta nu costă decât un drum. Am să li-l plătesc. Scrie-le că am să le las milioane! Pe cinstea mea. Am să mă duc să fac paste făinoase la Odesa. Cunosc meseria. După planul pe care l-am făcut, am să câştig milioane. Nimeni nu s-a gândit la asta. Marfa n-are să se strice pe drum, ca griul sau făina. Eh, eh, făinoasele au să aducă milioane! Aşa că dumneata nu le spui nicio minciună. Vorbeşte-le de milioane, şi, chiar dacă vor veni din lăcomie de bani, prefer să fiu amăgit, pentru că aşa am să le văd. Vreau fetele mele! Eu le-am făcut şi ale mele sunt! zise bătrânul săltându-se din şale şi întorcând capul, cu părul alb răvăşit către Eugène, cu o înfăţişare care ameninţa prin tot ce putea să exprime ameninţarea.

— Haide, îi spuse Eugène, culcă-te la loc, bunul meu moş Goriot. Am să le scriu. Şi dacă nu vor veni, mă voi duce eu însumi la ele, îndată ce se va întoarce Bianchon.

— Dacă nu vor veni? repetă bătrânul în hohote de plâns. Atunci am să mor, am să mor într-un acces de turbare! Simt că turbez! în clipa asta, îmi văd toată viaţa. Sunt un păcălit! Nu mă iubesc, nu m-au iubit niciodată! E limpede.

Dacă n-au venit până acum, nici n-au să mai vină. Cu cât au zăbovit mai mult, cu atât mai puţin se vor hotărî să-mi facă această bucurie. Le ştiu. Niciodată n-au fost în stare să ghicească ceva din necazurile, din suferinţele, din nevoile mele; n-au să-mi ghicească nici moartea. Ele nu cunosc taina iubirii pe care le-o port. Da, văd bine: deprinse să-mi sfâşie măruntaiele din mine, tot ce-am făcut n-a avut niciun preţ pentru ele. Dacă mi-ar fi cerut să-mi scot ochii din cap, le-aş fi spus: „Scoateţi-i Sunt prea prost. Îşi închipuie că toţi părinţii sunt ca tatăl lor. Trebuie să te pregăteşti tu însuţi. Copiii lor au să mă răzbune. Ar fi în folosul lor să vină aici. Dă-le de ştire că-şi primejduiesc propria lor agonie. În crima pe care o făptuiesc ele astăzi, au adunat toate crimele din lume... Hai, du-te, spune-le că dacă nu vin săvârşesc un paricid! Au săvârşit destule; nu mai e nevoie să-l adauge şi pe acesta. Strigă împreună cu mine: „Hei, Nasie! Hei, Delphine! Veniţi la tatăl vostru, care a fost atât de bun cu voi şi care suferă!” Nimic; nimeni! Muri-voi oare ca un dine? Asta mi-e răsplata; sunt părăsit. Sunt nişte ticăloase, nişte ucigaşe. Mi-e groază de ele şi le blestem, iar noaptea am să ies din mormânt, ca să-mi reînnoiesc blestemul, pentru că în sfârşit, prieteni, nu greşesc, nu-i aşa? Ele se poartă destul de rău cu mine!... Dar ce vorbesc? Nu-mi spuseşi oare că Delphine e aici? Ea e cea mai bună dintre amândouă... Dumneata, Eugène, eşti fiul meu! Iubeşte-o, îngrijeşte-o ca un tată. Cealaltă e tare nenorocită. Şi averea lor! A, Doamne, mor, sufăr prea mult! Tăiaţi-mi capul, lăsaţi-mi numai inima.

— Cristophe, strigă Eugène, înspăimântat de vaietele şi strigătele bătrânului, du-te de-l cheamă pe Bianchon şi adu-mi o cabrioletă. Bunul meu moş Goriot, mă duc la fetele dumitale şi am să ţi le aduc aici.

— Cu forţa! Cu forţa! Cere ajutorul gărzii, al regimentelor de linie, al tuturor; al tuturor! zise bătrânul aruncându-i lui Eugène cea din urmă privire în care se mai

văzu o sclipire de raţiune. Spune guvernului, spune procurorului că vreau să mi le aducă!

— Dar adineauri le-ai blestemat.

— Cine a spus asta? răspunse unchiaşul, uluit. Ştii prea bine că le iubesc, că le ador! Mi-ar fi de ajuns să le văd, ca să mă însănătoşesc... Du-te, bunul meu vecin, du-te! Dumneata eşti bun. Aş vrea să-ţi mulţumesc, dar nu mai am de dat nimic alt decât binecuvântarea unui muribund. Ah, aş vrea s-o văd cel puţin pe Delphine, ca să-i spun să-mi plătească datoria pe care o am faţă de dumneata. Adu-mi-o măcar pe ea, dacă cealaltă nu poate veni. Spune-i că dacă nu vrea să vină n-ai s-o mai iubeşti. Te iubeşte atât de mult, încî va veni. Dă-mi de băut! îmi ard măruntaiele! Pune-mi ceva pe cap. Mâna fetelor mele m-ar salva, simt... Doamne, cine le va reface averea, dacă eu mă duc? Vreau să mă duc la Odesa pentru ele, la Odesa, vreau să fac paste făinoase.

— Bea din asta, îi spuse Eugène săltându-l cu mâna stângă, în vreme ce cu dreapta îi întindea o ceaşcă de ceai.

— A, văd bine că dumneata îţi iubeşti tatăl şi mama! zise bătrânul strângând cu mâinile-i slăbite mâna lui Eugène. Voi muri fără să le văd, fără să-mi văd fetele, înţelegi? Să te mistuie necurmat setea şi să nu poţi bea niciodată, asta a fost viaţa mea în aceşti zece ani din urmă... Ginerii mi-au ucis fetele. Da, după ce s-au măritat, eu n-am mai avut fete. Părinţi, cereţi Parlamentului să facă o lege a căsătoriei! Sau, în sfârşit, nu vă măritaţi fetele, dacă le iubiţi. Ginerele e un scelerat care strică tot ce este într-o fată, care mânjeşte totul. Să se sfârşească cu căsătoriile! Căsătoriile ne răpesc fetele, aşa că nu le mai putem avea lângă noi în ceasul morţii. Faceţi o lege în privinţa morţii părinţilor. E îngrozitor! Răzbunare! Ginerii le împiedică să vină... Ucideţi-i.... La moarte cu Restaud, la moarte cu alsacianul, ei sunt ucigaşii mei!... Să moară sau să-mi dea fetele!... Ah, s-a sfârşit, mor fără ele!... Ele...

Nasie, Fifine. Haide, veniţi odată! Tăicuţul vostru se duce…

— Bunul meu moş Goriot, linişteşte-te, haide, stai cuminte, nu te mai zbuciuma, nu te mai gândi.

— Să nu le văd, asta e agonia mea!

— Ai să le vezi.

— Adevărat? strigă rătăcit bătrânul. Oh! să le văd! Am să le văd, am să le aud glasul. Am să mor fericit. Ei bine, da, nu vreau să mai trăiesc, nu mai ţin la viaţă, suferinţele mele cresc neîncetat. Dar să le văd, să ating rochiile lor, ah, numai rochiile, cer destul de puţin. Să simt ceva din făptura lor! Ajută-mă să le mângâi părul… vreau…

Şi se prăbuşi cu capul pe pernă, doborât parcă de-o lovitură de măciucă. Mâinile se agitară pe învelitoare, ca şi când ar fi vrut să apuce părul fetelor lui.

— Le binecuvântez, spuse cu mare anevoinţă… Binecuvântez…

Deodată, căzu istovit. În aceeaşi clipă sosi Bianchon.

— M-am întâlnit pe drum cu Christophe, zise el, îţi va aduce îndată o trăsură.

Apoi se întoarse către bolnav, îi deschise pleoapele, şi cei doi studenţi văzură un ochi tulbure şi fără de căldură.

— Nu cred să-şi mai revină, zise Bianchon.

Îi luă pulsul, îl pipăi, puse mâna pe inima unchiaşului.

— Maşina merge mereu; dar în starea lui, asta e o nenorocire. Mai bine ar muri.

— Zău că da, zise Rastignac.

— Dar tu ce ai? Eşti palid ca moartea.

— Prietene, am auzit nişte strigăte şi nişte vaiete. E un Dumnezeu în cer! Da, e un Dumnezeu, şi el ne-a făcut o lume mai bună sau pământul acesta este un nonsens. Dacă n-ar fi fost atât de tragic, aş fi izbucnit în lacrimi; dar inima şi stomacul mi s-au chircit cumplit.

— Ascultă, o să avem nevoie de multe lucruri; de unde facem rost de bani?

Rastignac îşi scoase ceasornicul.

— Ia-l, du-te degrabă şi pune-l amanet. Eu nu vreau să mă opresc în drum, căci mi-e frică de fiecare minut pierdut şi aştept pe Cristophe. N-am un ban, va trebui să plătesc birja când mă întorc.

Coborând în grabă scara, Rastignac se duse în strada Helder, la doamna de Restaud. Pe drum, sub puternica înrâurire a înfricoşatei scene la care asistase, închipuirea îi spori revolta. Intrând în anticameră şi întrebând de doamna de Restaud, i se răspunse că nu primeşte pe nimeni.

— Dar eu, îi spuse valetului, vin din partea tatălui dumisale, care e pe moarte.

— Domnule, domnul conte ne-a dat poruncă neînduplecată…

— Dacă domnul de Restaud este acasă, spune-i în ce stare se află socrul său şi vesteşte-l că trebuie să-i vorbesc fără întârziere.

Eugène aşteptă îndelung.

„Poate că în clipa asta bătrânul îşi dă sufletul”, gândea el.

Valetul îl introduse în salonul din faţă, unde domnul de Restaud îl primi în picioare, fără a-l pofti să şadă, în! faţa căminului, în care nu se făcuse foc.

— Domnule conte, îi spuse Rastignac, în clipa asta socrul dumneavoastră trage să moară într-o cămăruţă mizerabilă, fără un ban, ca să-şi poată cumpăra cel puţin lemne de foc. E în pragul morţii şi cere să-şi vadă fata…

— Domnule, îi răspunse cu răceală domnul de Restaud. Aţi avut prilejul să vă daţi seama că nu ţin prea mult la domnul Goriot. Prin doamna de Restaud, el a pierdut totul în ochii mei; îl socot pricina nenorocirii vieţii mele şi duşmanul liniştii mele. Fie că moare, fie că trăieşte, îmi este cu desăvârşire indiferent. Acestea sunt sentimentele mele faţă de dânsul. Lumea poate să mă judece cu asprime, nu-mi pasă de opinia ei. Am de făcut acum lucruri mult mai însemnate decât să mă ocup de ceea ce gândesc

despre mine proştii şi cei care nu mă interesează. Cât despre doamna de Restaud, ea nu poate să iasă din casă. De altfel, nici nu vreau. Spuneţi-i tatălui ei că îndată ce-şi va împlini îndatoririle pe care le are faţă de mine, faţă de copiii ei, va veni să-l vadă. Dacă îşi iubeşte cu adevărat tatăl, va fi liberă peste câteva clipe...

— Domnule conte, nu am dreptul să vă judec purtarea. Sunteţi stăpânul soţiei dumneavoastră. Mă pot bizui însă pe lealitatea dumneavoastră? Atunci, făgăduiţi-mi numai că-i veţi spune că tatăl dumisale nu mai are de trăit nici măcar o zi şi că, nevăzând-o la căpătâiul lui, a blestemat-o.

— Spuneţi-i-o chiar dumneavoastră, răspunse domnul de Restaud, adânc impresionat de simţămintele de indignare pe care le mărturisea Eugène prin înflăcăratele lui cuvinte.

Întovărăşit de conte, Rastignac intră în salonul în care obişnuia să stea contesa: o găsi înecată în lacrimi şi cufundată într-un jeţ, ca o femeie care nu mai vrea altceva decât să moară. Îi cuprinse mila. Înainte de a se uita la Rastignac, ea arunca spre bărbatu-său o privire înfricoşată, din care se vedea desăvârşită. Slăbire a puterilor ei, strivite deopotrivă de o tiranie morală şi fizică. Contele îşi sumeţi capul. Ea văzu în aceasta un îndemn ca să vorbească.

— Domnule, am auzit tot. Spune tatălui meu că, dacă ar cunoaşte starea în care mă aflu, m-ar ierta... Nu mă aşteptam la acest supliciu, care depăşeşte puterile mele, domnule! Dar mă voi împotrivi până la capăt, spuse ea întorcându-se către bărbatu-său. Sunt mamă. Spune-i tatei că, în ciuda aparenţelor, n-am nicio vină faţă de el! strigă ea către student, cu deznădejde.

Eugène se înclină în faţa celor doi soţi, înţelegând criza cumplită prin care trece femeia, şi se retrase uluit. Glasul domnului de Restaud îi arătase că demersul lui fusese de prisos; în acelaşi timp, îşi dăduse seama că Anastasie nu mai e liberă pe hotărârile ei. Se duse în grabă la doamna de Nucingen, pe care o găsi în pat.

— Sunt bolnavă, bietul meu prieten, îi spuse ea. Întorcându-mă de la bal, am răcit. Mă tem de o pneumonie. Aştept să vină doctorul.

— Chiar de-ai fi în pragul morţii, îi spuse Eugène tăindu-i vorba, şi tot ar trebui să te târăşti până la tatăl dumitale. Te cheamă! Dacă ai auzi cel mai slab dintre strigătele lui, nu te-ai mai simţi bolnavă.”

— Eugène, poate că tata nu-i chiar aşa de rău, cât spui dumneata. Aş fi deznădăjduită însă dacă aş avea în ochii dumitale cea mai mică vină, şi aş fi în stare să fac tot ce vei voi dumneata. Cât despre el, ştiu prea bine că ar muri de durere dacă ar şti că boala mea a devenit mortală din pricină că m-am dus să-l văd. Ei bine, voi veni îndată ce va sosi doctorul... Ah, dar unde ţi-e ceasornicul? întrebă ea văzând că-i lipseşte lănţugul.

Eugène roşi.

— Eugène, Eugène, dacă l-ai vândut, dacă l-ai pierdut... oh, ar fi atât de rău!

Studentul se plecă asupra patului şi-i spuse la ureche Delphinei:

— Vrei să ştii? Iacă: tatăl dumitale n-are cu ce să-şi cumpere nici giulgiul în care va fi învăluit astă seară. Nu mai aveam niciun ban şi am pus zălog ceasul dumitale.

În aceeaşi clipă, Delphine sări din pat, se duse în grabă la scrinul ei, scoase dinăuntru punga şi i-o dădu lui Rastignac. Apoi sună, strigând:

— Merg îndată, merg îndată, Eugène. Lasă-mă să mă îmbrac. Aş fi un monstru! Du-te, am să ajung înaintea dumitale! Thérèse, strigă către cameristă, spune domnului de Nucingen să vină îndată, am să-i vorbesc.

Fericit că va putea vesti muribundului venirea cel puţin a uneia dintre fetele lui, Eugène sosi aproape bucuros în strada Neuve-Sainte-Geneviève. Căută în pungă, ca să poată plăti pe loc birjarului. În punga acestei tinere femei, atât de bogată, atât de elegantă, erau şaptezeci de franci.

Când ajunse sus, îl găsi pe moş Goriot sprijinit de Bianchon, în vreme ce chirurgul spitalului lucra sub ochii medicului. Ii ardea spatele cu un fier înroşit în foc, cel din urmă remediu al ştiinţei, remediu inutil.

— Simţi? îl întrebă medicul.

Moş Goriot, zărindu-l pe student, răspunse:

— Nu-i aşa că vin?

— Poate să scape, zise chirurgul. Vorbeşte.

— Da, răspunse Eugène. Delphine e în urma mea.

— Aha, zise Bianchon, vorbea de fetele lui după care strigă aşa, cum strigă – zice-se – omul din ţeapă după apă…

— De ajuns, spuse medicul către chirurg, nu mai e nimic de făcut, nu mai poate fi salvat.

Bianchon şi chirurgul îl aşezară pe muribund in patul lui de mizerie.

— Totuşi, ar trebui să i se schimbe rufăria, zise medicul. Deşi nu mai e nicio speranţă, trebuie să respectăm totuşi în el natura umană. Am să mă întorc, Bianchon, îi spuse studentului. Dacă se mai vaită, aplică-i opiu pe diafragmă.

Chirurgul şi medicul plecară.

— Hai, Eugène, curaj, băiete! zise Bianchon lui Rastignac când rămaseră singuri. Trebuie să-i punem o cămaşă curată şi să-i schimbăm patul. Du-te şi spune-i Silviei să aducă cearşafuri şi să ne dea o mână de ajutor.

Eugène coborî şi o găsi pe doamna Vauquer punând masa împreună cu Silvia. După cele dintâi cuvinte ale lui Rastignac, văduva se apropie de el, cu înfăţişarea acru-dulceagă a unei negustorese bănuitoare, care nu vrea nici să păgubească, nici să-şi supere muşteriul.

— Dragă domnule Eugène, răspunse ea, dumneata ştii ca şi mine că moş Goriot n-are un ban. Să dai cearşafuri unui om gata să dea ort a popii, înseamnă să le pierzi, mai ales că unul dintre ele va trebui sacrificat pentru giulgiu. Dumneata îmi datorezi o sută patruzeci şi patru de franci. Pune patruzeci de franci pentru cearşafuri şi alte câteva

mărunţişuri, candela, pe care are să ţi-o dea Silvia: una peste alta fac cel puţin două sute de franci, pe care o biată văduvă ca mine n-are de unde să-i piardă. Apăi, fii drept domnule Eugène, am pierdut destul în aste cinci zile, de când mi-a intrat ghinionul în casă. Aş fi dat zece taleri, numai să se fi mutat omul ăsta de zilele trecute, aşa cum spuseseşi. Treaba asta îi impresionează pe clienţi. Pentru o nimica toată, eu l-aş fi dus la spital. În sfârşit, pune-te şi dumneata în locul meu. Înainte de orice, negoţul, că doar din el trăiesc.

Eugène urcă în grabă în camera lui Moş Goriot.

— Bianchon, banii de pe ceasornic!

— Sunt pe masă. Au rămas trei sute şaizeci şi câţiva franci. Din ceea ce am luat, am plătit tot ce datoram. Chitanţa de la muntele de pietate e sub bani.

— Uite, doamnă, zise Rastignac cuprins de silă, după ce coborâse în mare grabă scara, să încheiem socotelile. Domnul Goriot nu va mai zăbovi mult în casa dumitale, iar eu…

— Da, are să plece cu călcâiele înainte, bietul om, spuse ea numărând cei două sute de franci, jumătate veselă, jumătate tristă.

— Să sfârşim, zise Rastignac.

— Silvia, dă cearşafurile şi du-te sus de-i ajută pe domni.

— Să n-o uiţi pe Silvia, îi şopti doamna Vauquer lui Rastignac la ureche de două nopţi stă de veghe.

Abia apucă Eugène să întoarcă spatele, că bătrâna se şi duse în fugă după bucătăreasă.

— Ia cearşafurile vechi, de la numărul şapte. Pentru un mort, sunt destul de bune, zău aşa, îi spuse ea la ureche.

Eugène, care urcase câteva trepte pe scară, nu mai auzi aceste cuvinte ale bătrânei gazde.

— Hai să-i punem cămaşa, îi spuse Bianchon. Ţine-l drept.

Eugène se aşeză la căpătâiul patului şi-l sprijini pe

muribund, iar Bianchon îi scoase cămaşa. Bătrânul făcu o mişcare ca şi când ar fi vrut să păstreze la piept un anume lucru şi scoase câteva strigăte jalnice şi nearticulate, ca un animal care vrea să dea glas unei mari dureri.

— Oh, oh, zise Bianchon, cere un lănţug mic de fire de păr şi un medalion, pe care i le-am scos adineauri, ca să-i aplicăm moxa. Bietul om! Trebuie să i le dăm înapoi. Le-am pus pe cămin.

Eugène luă lănţugul împletit din fire bălai-cenuşii, fără îndoială o şuviţă din părul doamnei Goriot. El citi pe o faţă a medalionului: *Anastasie,* iar pe cealaltă: *Delphine.* Imaginea inimii lui, pe care o purta necontenit pe inimă. Şuviţele dinăuntru erau atât de subţiri, încât desigur că le luase când fetele se aflau în cei dintâi ani ai copilăriei lor. Când simţi iarăşi medalionul pe piept, bătrânul slobozi un *ah!* prelung, mărturie a unei mulţumiri care te înfiora. Era una dintre cele din urmă tresăriri ale sensibilităţii lui, care se retrăgea, pare-se, spre centrul necunoscut de unde pornesc şi către care se îndreaptă toate simţirile noastre. Chipu-i chinuit de durere luă o înfăţişare de voie bună bolnăvicioasă. Zguduiţi de această cumplită izbucnire a unui simţământ care supravieţuia gândirii, cei doi studenţi vărsară lacrimi calde asupra muribundului, care scoase un strigăt de puternică bucurie.

— Nasie! Fifine! spuse el.

— Trăieşte încă, zise Bianchon.

— Şi la ce-i foloseşte? întrebă Silvia.

— Ca să sufere, răspunse Rastignac.

Făcându-i semn prietenului său ca să facă întocmai ca el, Bianchon îngenunche şi-şi trecu braţele pe sub genunchii bolnavului, în vreme ce Rastignac, de cealaltă parte a patului, îşi petrecu mâinile pe sub spinarea lui. Silvia era alături, gata să tragă cearşafurile când bolnavul va fi săltat, pentru a pune în loc pe cele pe care le adusese. Amăgit fără îndoială de lacrimile care căzuseră, Goriot,

slujindu-se de cele din urmă puteri care-i mai rămăseseră, întinse mâinile, întâlni de-o parte şi de cealaltă a patului capetele celor doi studenţi, îi prinse de păr câi putere şi murmură stins:

— Ah, îngerii mei!

Două vorbe, două şoapte îngânate de sufletul care, rostindu-le îşi luă zborul.

— Sărmanul! zise Silvia, înduioşată de această exclamaţie, care zugrăvea cel mai înalt sentiment, stârnit pentru cea din urmă oară de cea mai cumplită şi cea mai involuntară minciună.

Cel din urmă suspin al acestui părinte trebuia să fie un suspin de bucurie! Şi suspinul acesta era, aşa cum fusese întreaga lui viaţă, o înşelare. Moş Goriot fu aşezat cu pietate pe patul lui sărac. Din clipa aceea, faţa lui păstra dureroasa întipărire a luptei care se dădea între viaţă şi moarte într-o maşină ce nu mai avea acea conştiinţă cerebrală din care izvorăşte pentru om sentimentul bucuriei şi al durerii. Nimicirea deplină era numai o problemă de timp.

— Câteva ceasuri are să rămână în starea asta; apoi are să moară, fără să-şi dea seama. Nici măcar n-are să horcăie. Creierul trebuie să fie complet invadat.

În clipa aceea se auzi pe scară pas de femeie tânără, care urca gâfâind.

— Vine prea târziu, zise Rastignac.

Nu era Delphine, era Thérèse, camerista ei.

— Domnule Eugène, spuse ea, domnul şi doamna s-au certat aprig, din pricină că biata doamnă a cerut bani pentru tatăl dumisale. Doamna a leşinat, a venit doctorul, a trebuit să-i ia sânge. Striga necontenit: „Tata moare, vreau să-l văd pe tăicuţul meu!” Ce să vă mai spun, nişte strigăte de ţi se rupea inima de milă…

— De ajuns, Thérèse. Chiar dacă ar veni, ar fi de prisos. Domnul Goriot şi-a pierdut cunoştinţa.

— Sărmanul domn, aşa de rău e? spuse Thérèse.

— Nu mai aveţi nevoie de mine; mă duc să pregătesc masa de seară, e patru şi jumătate, zise Silvia, care în capul scării era gata să se ciocnească cu doamna de Restaud.

Apariţia contesei fu gravă şi cutremurătoare. Cu ochii pironiţi pe patul pe care zăcea muribundul, în lumina scăzută a unei singure candele, ea plângea cu hohote văzând masca tatălui ei, pe care palpitau încă cele din urmă tresăriri de viaţă. Bianchon se retrase cu discreţie.

— N-am putut să scap mai degrabă, spuse contesa către Rastignac.

Studentul încuviinţă din cap, cu mâhnire. Doamna de Restaud luă mâna tatălui ei şi o sărută.

— Îţi cer iertare, tată! Odinioară spuneai că glasul meu te-ar întoarce de la groapă; ei bine, revino o clipă la viaţă, ca să-ţi binecuvântezi fiica ta, care se pocăieşte. Ascultă-mă. Ceea ce se întâmpla e groaznic! Binecuvântarea ta este singura pe care o mai pot primi de azi înainte, aici, pe pământ. Toată lumea mă urăşte, numai tu mă iubeşti. Chiar şi copiii mei mă vor urî. Ia-mă cu tine, am să te iubesc, am să te îngrijesc. Nu mai aude… Vorbesc ca o nebună…

Căzând în genunchi, rămase cu ochii aţintiţi asupra acestor rămăşiţe, ca şi când şi-ar fi pierdut minţile.

— Nenorocirea mea este deplină, zise ea întorcându-se către Eugène. Domnul de Trailles m-a părăsit, lăsând în urmă datorii enorme, şi am aflat că m-a şi înşelat. Bărbatu-meu n-are să mă ierte niciodată şi a trebuit să-l las stăpân pe averea mea. Toate visurile mele s-au spulberat. Vai, pentru cine am trădat singura inimă care mă adora? (Şi arătă către tatăl ei.) L-am nesocotit, l-am respins, i-am pricinuit nenumărate suferinţe, sunt o ticăloasă!

— O ştia şi el, zise Rastignac.

În clipa aceea, moş Goriot deschise ochii, dar fu numai un spasm. Tresărirea de nădejde a contesei fu tot aşa de îngrozitoare ca şi ochiul muribundului.

— Mă aude? strigă ea. Nu, îşi spuse singură, aşezându-se lângă pat.

Doamna de Restaud îşi arătă dorinţa de-a sta de veghe la căpătâiul tatălui său, iar Eugène coborî, ca să guste ceva. Pensionarii se şi adunaseră.

— Ei, îi spuse pictorul, se pare că vom avea sus, la etaj, o mică *mortorama.*

— Charles, răspunse Eugène, cred că ai putea să alegi pentru glumele tale o temă mai puţin lugubră.

— Aşadar, nu mai avem voie nici să râdem în casa asta? continuă pictorul. Ce importanţă are dacă, după cum spune Bianchon, bătrânul şi-a pierdut cunoştinţa?

— Va muri deci aşa cum a trăit, adăugă slujbaşul de la Muséum.

— Tata a murit, strigă contesa.

La acest groaznic strigăt, Silvia, Rastignac şi Bianchon se duseră sus şi o găsiră pe doamna de Restaud leşinată. După ce-şi reveni în simţiri, o duseră la trăsură, care aştepta la poartă. Eugène o dădu în grija Thérèsei, poruncindu-i s-o ducă la doamna de Nucingen.

— A murit, anunţă Bianchon întorcându-se în sala de mâncare.

— Haideţi la masă, domnilor, zise doamna Vauquer. Se răceşte supa.

Cei doi studenţi se aşezară alături.

— Ce avem de făcut acum? se adresă Eugène către Bianchon.

— I-am închis ochii şi l-am aşezat după cuviinţă. Ne vom duce să declarăm decesul, iar medicul primăriei va veni să-l constate. După aceea, va fi învăluit în giulgiu şi înmormântat. Altceva ce vrei să facem?

— N-are să-şi mai adulmece pâinea, cum avea obiceiul, zise un pensionar imitând gestul bătrânului.

— La naiba, domnilor! protestă repetitorul, lăsaţi-l în pace pe moş Goriot şi nu ni-l mai vârâţi pe gât, căci de un

ceas l-aţi tot gătit în toate sosurile. Unul dintre privilegiile acestui minunat oraş, care este Parisul, este că aici poţi să te naşti, să trăieşti şi să mori neluat în seamă de nimeni. Să ne folosim deci de avantajele civilizaţiei. Pe ziua de astăzi sunt şaizeci de morţi. Vreţi să vă jeluiţi pe hecatombele Parisului? Dacă moş Goriot a crăpat, cu atât mai bine pentru el! Cine-l adoră, să se ducă să-l vegheze, iar pe noi ceilalţi să ne laşe să mâncăm în linişte.

— Ah, da, zise văduva, cu atât mai bine pentru el dacă a murit! Bietul om a avut, pare-se, destule neplăceri cât a trăit.

Acesta a fost singurul discurs funebru pentru omul care în ochii lui Eugène înfăţişa Paternitatea. Pensionarii începură a vorbi ca de obicei. Când Eugène şi Bianchon sfârşiră masa, ţăcănitul furculiţelor şi al lingurilor, râsetele, feluritele înfăţişări ale acestor chipuri de mâncăi indiferenţi, nepăsarea lor, toate laolaltă îi făcură să îngheţe de groază. Se duseră să caute un preot, care să vegheze şi să se roage în timpul nopţii la căpătâiul mortului. Trebuia să orânduiască cele din urmă îndatoriri cuvenite bătrânului pe măsura puţinilor bani pe care-i aveau. Către al noulea ceas al serii, trupul neînsufleţit fu aşezat pe un catafalc îngust, între două candele, în camera pustie, şi un preot se aşeză alături. Înainte de a se duce să se culce, Rastignac, după ce îl întrebă pe cleric cât are să coste cortegiul şi slujba ce trebuia făcută, scrise câteva rânduri baronului de Nucingen şi contelui de Restaud, rugându-i să trimită pe oamenii lor de afaceri să plătească toate cheltuielile înmormântării. Dădu scrisorile lui Christophe, să le ducă în grabă, iar el se culcă şi adormi, doborât de oboseală. A doua zi dimineaţă, Bianchon şi Rastignac se văzură obligaţi să facă ei singuri declaraţia de deces, a cărui constatare avu loc către prânz. Două ceasuri mai târziu, niciunul dintre ce doi gineri nu trimisese bani, nimeni nu venise în numele lor, şi Rastignac fu silit să-l plătească pe preot din banii lui. Silvia ceru zece

franci, ca să-l pună pe bătrân în giulgiu şi să-l coasă. Eugène şi Bianchon îşi făcură socoteala că, dacă rudele mortului nu vor voi să se amestece de fel, ei singuri abia vor putea face faţă cheltuielilor. Medicinistul hotărî să pună chiar el cadavrul într-un sicriu de sărac, pe care-l aduse de la spital, cumpărat pe un preţ mai ieftin.

— Fă-le o farsă ticăloşilor ăstora, îi spuse lui Eugène. Du-te şi cumpără la Père-Lachaise un loc pe cinci ani şi comandă la biserică şi la pompele funebre o înmormântare de clasa a treia. Dacă ginerii şi fetele lui nu-ţi plătesc banii, pui să se graveze pe mormânt:

„Aici zace domnul Goriot, tatăl contesei de Restaud şi al baroanei de Nucingen, înmormântat pe cheltuiala a doi studenţi”.

Eugène nu urmă sfatul prietenului său decât după ce se duse fără niciun folos la doamna de Nucingen şi la doamna de Restaud. Nici la una, nici la cealaltă nu izbuti să treacă mai departe de uşa de intrare. Cei doi portari primiseră porunci neînduplecate.

— Domnul şi doamna, spuseră ei, nu primesc pe nimeni. Tatăl dumnealor a murit şi sunt copleşiţi de cea mai grea durere.

Eugène cunoştea acum de ajuns de bine înalta societate pariziană ca să ştie că nu se cuvenea să mai stăruie. Avu totuşi o ciudată strângere de inimă când văzu că nu poate ajunge până la Delphine.

„Vinde o bijuterie, îi scrise el din odăiţa portarului, pentru ca tatăl dumitale să poată fi dus cu toată cuviinţa la lăcaşul lui din urmă”

Puse biletul în plic şi rugă pe portarul baronului să-l dea Thérèsei pentru stăpână-sa; dar portarul îl dădu baronului

de Nucingen, care-l aruncă în foc. După ce rândui toate cele de trebuinţă, Eugène se întoarse la pensiune către ceasul trei şi nu-şi putu stăpâni o lacrimă când văzu în faţa porţii sicriul, pe care abia îl acoperea o pânză neagră, aşezat pe două scaune, în uliţa pustie. Într-o căldăruşă de aramă argintată, plină cu apă sfinţită, era un firav pământuf de busuioc, de care nu se atinsese nimeni. Pe poartă, niciun zăbranic de doliu. Era moartea omului sărac, fără fast, fără însoţitori, fără prieteni, fără rude. Bianchon, trebuind să se ducă la spital, îi scrisese câteva rânduri lui Rastignac, spunându-i ce făcuse la biserică. Internul îl vestea că o liturghie costă prea scump, că trebuie să se mulţumească numai cu citirea stâlpilor[121], care e mai ieftină „şi că-l trimisese pe Christophe cu un bilet la Pompele funebre. Sfârşind de citit cuvintele zvârlite în grabă de Bianchon, Eugène văzu în mâna doamnei Vauquer medalionul încercuit cu aur, în care erau şuviţele de păr ale celor două fete.

— Cum ai îndrăznit să-l iei? îi spuse el.

— La dracu! Doar n-o să-l îngroape cu el! răspunse Silvia. E de aur.

— Fără îndoială, urmă Eugène cu indignare, trebuie să ia cu el cel puţin lucrul acesta, singurul care-i poate înfăţişa pe cele două fete ale sale.

Când sosi dricul, Eugène ceru să se aducă coşciugul, scoase capacul din cuie şi aşeză cu religiozitate pe pieptul bătrânului imaginea care amintea vremea când Delphine şi Anastasie erau tinere, fecioare şi caste şi când *nu judecau,* cum spusese el în strigătele agoniei. Rastignac şi Christophe întovărăşiră singuri, împreună cu doi ciocli, carul care-l ducea pe bietul om la biserica Saint-Étienne-du-Mont, aproape de strada Neuve-Sainte-Geneviève. Acolo, corpul fu pus într-o capelă mică şi întunecată, în care studentul căuta zadarnic pe cele două fete ale lui moş Goriot sau pe

[121] Rugăciunile şi slujba pentru morţi (n.r.).

soţii lor. Nu se afla decât el şi Christophe, care socotise că trebuie să-şi împlinească cea din urmă îndatorire faţă de un om de la care încasase câteva bune bacşişuri. Aşteptând să vină cei doi preoţi, un copil din cor şi paracliserul, Rastignac strânse mâna lui Christophe, fără a putea rosti niciun cuvânt.

— Da, domnule Eugène, spuse Christophe, era un om cinstit şi de treabă, care n-a ridicat niciodată glasul, n-a supărat pe nimeni şi n-a făcut niciun rău.

Cei doi preoţi, copilul din cor şi paracliserul sosiră şi făcură tot ce se cade de făcut pentru şaptezeci de franci, într-o vreme în care biserica nu este destul de bogată ca să se poată ruga fără bani. Feţele bisericeşti cântară un psalm, *Libera* şi *De profundis.* Slujba ţinu douăzeci de minute. Nu aveau decât o singură trăsură pentru un preot şi copilul din cor, care se învoiră să ia cu ei pe Eugène şi Christophe.

— Cum nu e lume, zise preotul, putem să mergem mai repejor, ca să nu zăbovim. E cinci şi jumătate.

Totuşi, în clipa când aşezau sicriul în dric, sosiră două trăsuri cu blazon, dar goale: una a contelui de Restaud, cealaltă a baronului de Nucingen, şi amândouă însoţiră convoiul până la Père-Lachaise. La ceasul şase, trupul lui moş Goriot fu coborât în groapă, în jurul căreia se aflau numai vizitiii fiicelor sale, care se grăbiră să plece împreună cu preotul îndată ce fu rostită întru odihna bătrânului scurta rugăciune plătită cu banii studentului. Cei doi gropari zvârliră câteva lopeţi de pământ deasupra coşciugului, ca să-l acopere; apoi, îndreptându-se din şale, unul dintre ei îi ceru lui Rastignac bacşişul cuvenit. Eugène căută în pungă, şi negăsind nimic, fu silit să împrumute douăzeci de bani de la Christophe. Faptul acesta, atât de neînsemnat în sine, răscoli în sufletul lui Rastignac o dezlănţuire de amară tristeţe. Lumina se împuţinase. Amurgul jilav îi întăriă nervii. Cu ochii aţintiţi asupra gropii, Rastignac înmormântă în adâncul ei cea din urmă lacrimă a tinereţii, o lacrimă

smulsă din sfintele emoţii ale unei inimi curate, una din acele lacrimi care, din pământul unde cad, ţâşnesc iarăşi până în înaltul cerului. Cu braţele încrucişate, privea norii. Şi văzându-l aşa, Christophe îl părăsi.

Rămas singur, Rastignac făcu câţiva paşi prin cimitir; în sus se zări Parisul, cu toate întortochelile lui de uliţe, culcat de-a lungul celor două maluri ale Senei, în care prindeau a scânteia cele dintâi lumini. Ochii lui cuprinseră aproape cu un fel de nesaţ spaţiul dintre coloana din Piaţa Vendôme şi Domul Invalizilor, unde trăia lumea aceea minunată în care se străduise să răzbată. Aruncând asupra acestui stup ce zumzăia o privire care părea că-i pompează dinainte toată mierea, rosti aceste ameninţătoare cuvinte:

— Între noi doi, acum!

Şi, ca un prim act de provocare zvârlit acestei lumi, Rastignac se duse să ia masa în acea seară la doamna de Nucingen.

Sache, septembrie 1834